

Düşünce ve Kuram Dergisi | SAYI 26

Demokratik Modernite

Üç Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın

Sayı: 26

Ocak-Şubat-Mart- 2019

ISSN: 2147-1703

Roza Yayınları Adına Sahibi

Nahit Onat

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Veysi Arancak

Editör

Veysi Arancak

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması yayın kurulunun kararına bağlıdır.

Roza Yayınları

İletişim

Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sk.
No: 7/3 Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 243 59 59

www.demokratikmodernite.org
facebook.com/demokratikmodernite1
twitter.com/dmodernite
instagram.com/demokratikmodernite

editor@demokratikmodernite.org
demokratikmodernite@gmail.com

Kapak Mizanpaj
Nesimi Aday

İç Mizanpaj
Berfin Dilan Güven - Hividar Yıles

Abonelik Koşulları

Yıllık Abonelik Bedeli: 40 TL
Yurtdışı Abonelik Bedeli: 50 Euro
Türkiye İş Bankası
Sancaktepe Şubesi / Nahit Onat
Hesap No: 1292-0579986
IBAN: TR 92 0006 4000 0011 2920 5799 86

Basım Yeri
Ceylan Matbaacılık Reklam Film
Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. 318 Güven San. Sit.
B Blok Zeytinburnu, İstanbul
Tel: 0 212 613 10 79

İçindekiler

Kültür ve İnsan

Editör

Kapitalist modernitenin hüküm sürdüğü bu çağda ve faşizmin modern engizisyonu gölgesinde, özgürce kavramları tartışabilme iradesini açığa kavuşturmak; siyasi ve ticari kaygılar gütmeden, yanlışa "yanlıştır" demek; doğru, güzel ve çirkine hakkını teslim etmek ve her koşulun (politik ikliminde), gerçekliğinde, hakikat o ise eğer "kral çıplaktır" demek oldukça anlamlıdır bizler için. Anlamsızlık, tanım konulmayan bilinmezliğin hiçe sürüklediği şey ise; kendimize tanım atfetmenin gerektirdiği şekilde anlamın peşinden gitmemiz ve bunun içinde düşünerek varlığımızın iz düşmesi gerektiğine inanıyoruz.

Bu dosyamızda soyut olmasına rağmen; kavramsal olarak insanın insanlaşma serüveninde maddi ve manevi yaratımının tümünü içine alan kültür kavramını irdeledik-teşrih ettik. Oldukça geniş yelpazeli olan kültür kavramının teşrihinde tarih, felsefe, siyaset-politika, edebiyat-sanat, toplum-birey, kadın, çevre vb. olguların içkinliğine yaptığı etki, değişim ve dönüşümünü eleştiri ve özeleştirisel olarak anlamaya-anlatmaya çalıştık.

Dosyamızın konusu olan kültür olgusunun geniş ve dar anlamda yerini bulmaya, önemini anlamaya yönelik teşrih ederken; zaman-süre de değer tüketici ve anlam parçalayıcı olan kapitalist modernitenin yarattığı değişim-dönüşümü de demokratik modernitenin perspektifi olan demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü pencereden görmenin gayreti içerisinde olduk. Çünkü "ideolojik hegemonya temelinde geliştirilen kavramlar gerçeğin perdelenmesinde ve saptırılmasında başat rol oynatmıştır/oynamaktadır."

Geniş anlamda "insan toplumunun tarihsel süreç içinde oluşturduğu tüm yapısallıklar ve anlamlılıklar bütünü olarak genel bir tanıma kavuşan" "kültür olgusu, insana formasyon kazandıran, onu biçimlendiren oluş tarzı olduğu kadar, eş anlı olarak insan tarafından her an üretilen toplumsal özelliktir "de. Dar anlamda ise "toplumun anlam dünyası, ahlâk yasası, zihniyeti, sanatı ve bilimi olarak tanıma" kavuştuğunu görüyoruz kültürün. İnsanı doğadaki diğer canlılardan ayıran başat etmen olarak kültür olgusu, onu sadece doğadaki diğer canlılardan ayıran temel özelliği olmamış, aynı zamanda insan topluluğu içerisinde de dil, kimlik, giyim-kuşam ve tınısıyla farkındalığını ortaya koyan kurumsal bir etmen olmuştur. Oluş ve gelişimini bu kurumsal etmenle tamamlayan birey, toplumsal devamlılığını da bu şekilde sağlar.

Doğaya, insana, topluma ve çevreye kültürün itkisiyle yaklaşan birey, toplum olma halini yakalar. Kendi toplumsal kültüründen kopan birey ise üzerinde her türlü operasyonun yapılabildiği kadavraya dönüşür. Bu gerçekliğin bilincinde olan kapitalist modernist güçler kültür erozyonu ve asimilasyonuna önem ve öncelik verirler. Ve asıl savaş, savaştaki etmen kültür olgusu olur. Fiziki soykırımın ta-

mamen gerçekleşmediği yerde kültür olgusu varlığını sürdürüyorsa mutlak yenilgi, kaybetme gerçekleşmez.

Tarihsel süreç boyunca ezilen, ötekileştirilen ve kapitalist-modernist sistem tarafından “barbar” olarak itham edilerek saldırdığı sistem dışındaki halklar-etnisiteler varlıklarını, devamlılıklarını yarattıkları kültürlerine tutunarak başarmışlar. Bir kök görevini gören kültür olgusu tüm kıyımlara karşı o toplumu yeniden yeşertmiştir. Dolayısıyla bir toplum girdiği savaşta ne kadar üyesini kaybederse etsin, kendi kökleri olan kültürünü asimilasyon ve yozlaşmaktan, bu tür ideolojik saldırılardan korumayı başardıkça o kökleri üzerinden yeniden yeşererek çoğalmıştır.

Kapitalist modernitenin sürdürücüsü olan iktidar ve onunla salgılanmaya devam eden yozlaşma, bağnazlık, gasp, öldürme, tehdit, hapis ve çürütülmenin alabildiğine derinleştiği, ahlaki-politik toplum değerlerinin tüketildiği böylesi karanlık dönemlerde; kavramlarda onun ruhaliyetine göre şekillenmektedir. Tam da burada karşı duruş sergilemek, buna dur demek ve faşizm karanlığını “elindeki fenerle” aydınlatmak cesaret ister. Bu sayımızda ve bir kez daha bu cesareti olan onlarca aydına tanıklık ettik, hepsini dayanışmanın özgürleştiren güzelliğinde kutluyoruz.

26. sayımız olan Kültür dosyamızda tamamen gönüllü temelde birçok yazar, aktivist, öğrenci ve akademisyen dayanışma ile yürüttüğümüz bu akademia çalışmamıza-tartışmamıza katıldılar. Yine kolektif şekilde ve mutfakta büyük bir dayanışma ile emek veren gönüllülerimizle hazırladığımız dosyamız için hepsine müteşekkiriz.

Okurlarımızında bizimle iletişim halinde olmaları bizi oldukça sevindirmektedir. Zira okurlarımızın bize yönelttiği eleştiri, görüş ve önerilerinden oluşan aynada kendimize baktığımızda; kendimizi daha iyi görüp tartmış oluyoruz. Gelecek dosyalarımızı bu moral motivasyon ile hazırlıyoruz.

Yazarlarımızın nicel çokluğu ve sayfa sayısının sınırlılığı nedeniyle kimi yazılarımıza üzülerek dergide yer veremedik, ancak basılan dergide yer veremediğimiz yazılara sonraki günlerde aşağıdaki web sitemizden ulaşabilirsiniz:

www.demokratikmodernite.org

Bir sonraki dosya konumuz olan Neoliberalizm tartışmasında buluşmak dileğiyle... Aydınlığınız bol olsun.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kültür

Ali Fırat

Kültürü insan toplumunun tarihsel süreç içinde oluşturduğu tüm yapısallıklar ve anlamlılıklar bütünü olarak genel bir tanıma kavuşturabiliriz. Yapısallıkları dönüşüme açık kurumların bütünü, anlamlılıkları ise dönüşen kurumların zenginleşen ve çeşitlenen eşgüdümlü anlamlılık düzeyi veya içeriği olarak tanımlamak mümkündür. Bir benzetmeyle tanımlamayı güçlendirirsek, yapısallığı yapının maddi, somut çerçevesi, anlamı ise bu maddi, somut çerçevenin içeriği, hareket ettiren, duygulu ve düşünceli kılan yasası olarak belirlemek mümkündür. Burada Hegel'in 'doğa' ve 'tin' kavramlarına yakınlaştığımızı söyleyebiliriz. Özellikle Hegel 'in iki yüz yıl önce bu kavramlara yüklediği anlamın ve bu kavramlar için yaptığı tanımlamanın içeriğinin daha sonraki bilimsel gelişmelerle yetkinleştiğini söylemek mümkündür.

Kültürün dar anlamda tanımı da oldukça sık kullanılmaktadır. Burada kültür daha çok anlam, içerik, yapının yasası ve canlılığı olarak belirlenmeye çalışılmaktadır. Toplum söz konusu olduğunda, dar anlamda kültürü toplumun anlam dünyası, ahlâk yasası, zihniyeti, sanatı ve bilimi olarak tanımlıyoruz. Politik, ekonomik ve sosyal kurumlar bu dar anlamla bütünleştirilerek geniş anlamda genel kültür tanımına geçilir. Dolayısıyla ancak temelde kurumsal ve içerik olarak anlamı varsa, bir varlık olarak toplumun kendisinden bahsedilebilir. Tek başına kurumsal ya da anlamsal toplumdan bahsetmek oldukça yanıltıcı olur. Tikel bir toplum ancak yeterli ölçüde kurumsal ve anlamsal bir düzey taşıyorsa kendisini bir varlık olarak kimliklendirebilir, adlandırabilir. Kendi başına kurumsal veya anlamsal toplumdan bahsetmek, bu tür toplumlar içinde insanca yaşanabileceğini saymak, tarihte tüm toplumların yaptığı gibi yanlışlık, sapma, ahlâksızlık ve çirkinlik olarak yargılanır. Bir toplum kurumsal olarak dağıtıldıktan sonra artık onun anlamından, dar kültüründen bahsedilemez. Bu durumda kurum su dolu bir tas gibidir. Tas kırıldıktan sonra, açık ki suyun varlığından bahsedilemez. Bahsedilse bile o artık tasın sahibi için su değil, başka topraklar veya kapların sahiplerine akmış bir yaşam unsurudur. Toplumsal anlam, zihniyet ve estetik yitiminin sonuçları daha da vahimdir. Böylesi bir durumda ancak başı uçurulmuş canlı varlıklar gibi bir varlığın çırpınmasından bahsedilebilir.

Zihniyet ve estetik dünyasını yitiren bir toplum çürümeye, vahşice parçalanmaya ve yenmeye terk edilmiş bir leşe benzer. Dolayısıyla bir toplumu kültürel olarak tanımlamak için onu mutlaka kurumsal ve anlamsal bütünlük içinde değerlendirmek şarttır.

∞

Kürt Gerçekliğinde Kültürel Boyut

Kültürel boyut daha çok zihniyet durumuyla bağlantılıdır. Zihniyetin temel ifade aracı olduğundan dil önem taşır. Dil en eski toplumsallaşma araçlarındandır; toplumsallaşmada ilk aletlerden olan yontma taşlar kadar rol oynamıştır. Daha doğrusu, dilsel gelişme araçsal gelişmelerle bağlantılı olup, birbirlerini sıkıca etkilerler. Simgesel dil düzeni Homo Sapiens'in en önemli çıkış nedenidir. Bu dil düzeniyle insanlık düşünce gücünü geliştirmiş, bu da akabinde peş peşe devrimsel gelişmelere yol açmıştır. İnsan türünün toplumsal sıçrama yaptığı bu devrimlerin ana merkezi, coğrafi konumu gereği Toros-Zagros dağ sistemidir.

Kürt anaları ve ataları bu sistemin ana gruplarıydı.

Oluşturdukları en eski dil grubu olan Aryen dil ve kültürü hem neolitik devrimin, hem de kent-uygarlık sürecinin gelişiminde temel rol oynamıştır. Tüm bu yönlü gelişmeler yaklaşık yirmi bin yıl öncesine kadar götürülebilmektedir. Dolayısıyla Kürtlerin zihniyet dünyalarında neolitik ve uygarlık süreçlerinin izlerini okumak mümkündür. Daha sonra Hint-Avrupa dil ve kültür grubu denen gelişme de kökenini bu geçmişten almaktadır. Bu dil ve kültür grubundakiler karşılarında hep iki farklı dil ve kültür grubunu buldular. Güneyden Afrikalı kökenlerle yakından bağlantılı olan Semitik gruplarla (çöl ve sıcak alan kültürü) kuzeyden Sibirya eteklerinden kaynaklı Ural-Altay gruplarına (tundra ve soğuk alan kültürü) nazaran durumu en avantajlı gruplar orta alandakilerdi. Coğrafi avantaj gelişmede belirleyici rol oynadı. Bu nedenle orta alan grupları tarihsel olarak gözlemlenen büyük çıkışların gerçekleşmesine damgalarını vurdular. Hem maddi hem de manevi kültürel gelişmede başat rol oynamaları bu nedenle anlaşılırdır.

∞

İktidar İslâm'ından kaçınan mezhepler ve tarikatlar da iktidar hastalığına bulaşmadıkça, daha özgür ve ahlâklı bir toplum yaşamına katkıda bulunmuşlardır. Bunlar ortaçağın bir nevi öz savunma örgütleriydi. Kürt kültürü ortaçağda esas olarak bu iki yoldan hem varlığını korumuş, hem de kullaşmayı derinliğine yaşamamış ve özgürlüğüne tutkulu bağlılığını sürdürmüştür.

Kapitalist modernite maddi kültür alanında olduğu gibi manevi kültüre yönelik olarak da asimilasyonist ve soykırımcı bir tutum sergilemiş, bunu da ulus-devletçi imha mekanizmaları yoluyla gerçekleştirmiştir. Kapitalist modernitenin ajan kurumları ve acenteleri niteliğindeki Arap, Türk ve Fars ulus-devletleri, geleneksel iktidar yapılanmalarından yararlanarak Kürt kültürünü tam bir cendereye almışlar, anadilde eğitimin tüm olanaklarından mahrum bırakmışlar, geleneksel medrese düzenlerini de yıkıp yasaklayarak Kürt dili ve kültürünü ulus-devletlerin hâkim dil ve kültür kurumlarında imha olmaya terk etmişlerdir. Kürt milliyetçiliğinin Kürt kültürünü koruma amaçlı cılız çabaları (dil ve edebiyat çalışmaları) başarılı olmadığı gibi, güçlü rakipleri karşısında ters etkiye yol açmıştır. Direniş kültürü güçlü olmayınca, benzer her olguda rastlandığı gibi, giderek erime ve yok olma kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca burjuva milliyetçi formlar genel olarak da halk kültürlerini yaşatma ve geliştirme kapasitesinde olmayıp, tersine çarpıtma ve özünden boşaltma işlevini yerine getirirler. Yazılı kültürün zirve yaptığı modernite de, yasaklama ve asimilasyon nedeniyle kimi cılız çalışmalar dışında Kürt kültürü çok az ürün vermiştir. Bu ürünlerde de özgür yaşam doğru bir ifadeye kavuşturulmamış, daha çok aşiret aristokrasisi, beylik düzeni ve dinî otoriteler öne çıkarılmıştır.

İktidar İslâm'ından kaçınan mezhepler ve tarikatlar da iktidar hastalığına bulaşmadıkça, daha özgür ve ahlâklı bir toplum yaşamına katkıda bulunmuşlardır

---

Kürt gerçekliğinde ulusal kültürün gelişiminde kapitalist modernitenin rolü olumsuzdur. Burjuva ulusal kültürünü oluşturma açısından bile gerçekliğe yaklaşılamamıştır. Geçerli olan kültür hâkim ulus-devletin imhacı, asimilasyoncu ve soykırımcı kültürüdür. Her gün tekrarlanan faşist sloganlar olan 'tek vatan', 'tek ulus', 'tek devlet', 'tek dil', 'tek bayrak' söylemi bu gerçekliği ifade eder. İlk ve ortaçağların kültürel baskı ve asimilasyonunun çok ötesinde bir sistemi olan kapitalist modernite unsurları, mahşerin üç atlısı olarak, bir an önce mahşeri gerçekleştirme peşindedir. Azami kâr, endüstriyalizm ve ulus-devlet kültürü Kürtlerin henüz modernleşmiş olmaktan uzak olan geleneksel kültürünü uluslaşmadan tüketmek için tüm imhacı yöntemlerini uygulamaktan çekinmemektedir.

Türk bürokratik kapitalizminin yarattığı Beyaz Türk burjuvazisinin oluşum öyküsü tümüyle komplocudur. Komploculuk baştan itibaren geleneksel imparatorluk kültürünü kendine basamak ve maske yaparak, iç ve dış odaklı olarak toplumu rehin almıştır. Bu kültürde toplum tutsaktır. Kendine orijin saydığı toplumsal kültürü (Türk etnisitesi ve Sünni İslâm) bile rehine olarak kullanan bir sınıfsal elit türeyişin

Kürt kültürel gerçekliği üzerinde çok daha tahripkâr rol oynayacağı açıktır. Tüm 20. yüzyıl tarihi bu yönde çarpıcı örneklerle doludur. Laik temelde çıkış ideası olan İttihat ve Terakkici kültür ve onun özellikle CHP ile daha da iktidarlaşmış biçimleri Ermeni, Helen ve Süryani kültürel varlığının tasfiyesini tamamladıktan sonra tüm güçleriyle Kürt kültürünün tasfiyesine yönelmişlerdir. Gerek 1925-1940 döneminde provoke edilen isyanlar sürecinde, gerekse daha sonraki beyaz ölüm sessizliğinde imhacı yöntemler sonuna kadar uygulanmıştır. Yer yer fiziki soykırımlar da uygulanmakla birlikte, uygulanan esas olarak kültürel soykırım modeli olmuştur.

Sahte, içi boş ve komplocu tarzda inşa edilen Kürtlükle esas olarak devrimci demokratik Kürt ulusal toplum kültürü hedeflenmektedir

Bu dönemde Kürt kültürü tüm maddi ve manevi unsurlarıyla mutlak bir inkâra ve yasaklamaya uğratılmış, sınırsız asimilasyon uygulamalarıyla kültürel soykırım tamamlanmaya çalışılmıştır. Kürtlerin kültürel varlıklarını yaşatmaları için tek bir 'anaokulu' açmalarına bile imkân tanınmamıştır. Dünyada bir örneği daha olmayan bir uygulama söz konusudur. Tek bir yasa maddesinde bile kültürel kimlik ifadesine yer verilmemiştir. Kürt kültürü tüm unsurlarıyla (edebiyat, tarih, müzik, resim, bilim vb.) hukuk dışı sayılmıştır. Bunun da yeryüzünde ikinci bir örneği yoktur. Kürtlükle ilgili yıkılması ve yok olması gereken unsurlar yıkılıp yok edilmiş, kullanılması gerekenler burjuva ulus-devlet kültürüne entegre edilmiş ve eritilerek Türk kültürü sayılmıştır. Anadilin yasaklanmasıyla birlikte tüm tarihsel köy, şehir, bölge ve anavatan adları da yasaklanmış, yerine Türkçe 'Beyaz Türk' adlar ikame edilmiş, böylece gerçekliklerinin de kolayca tasfiye olacağına hükmedilmiştir. Kürt kültürünün tüm ifade tarzları olan edebiyatı, müziği, resmi, tarihi ve bilimi aynı yasaklama kapsamında tutulmuş; daha da ileri gidilerek bu alanlarda çalışma yapanlar sadece hukuk dışı ilan edilmemiş, işsizliğe ve yoksulluğa mahkûm edilerek felç edilmişlerdir. Yaşama şartı olarak kendilik kültüründen vazgeçiş dayatılmış ve uygulanmıştır. Özellikle isyan döneminden sonra ekonomi, hukuk ve siyaset en etkili tasfiye silahları olarak kullanılmıştır. Bu uygulamalardan geriye kendinden vazgeçmiş, yanına yaklaşılması bile başa en büyük belayı getirecek olan bir Kürt kültürel kadavra kalmıştır. Hazmedildikçe tüketilen bir kadavra! Tabii ki leş kargalarının yediklerinden geriye kalan unsurların çürümesi gibi bir kadavra! Kürt kültürel olgusunda büyük bir çürüme süreci yaşanmıştır, yaşanmaktadır.

Burjuvalaşmış İslâmî iktidarcı gelenek Beyaz Türkçü yaklaşımı aşma yeteneğini gösterememiş, hatta onun daha da gerisinde bir tutum takınmıştır. Kürt kültürel varlığına karşı modernist laikçi yöntemlere ilaveten, İslâmî gelenekleri de kullanarak, Türk-İslâm sentezi adı altında milliyetçiliği daha da koyulaştırıp uygulamıştır. Özellikle tasfiyede laikçi Türkleştirme yetersiz kalınca, Türk-İslâmcı motifler devreye sokulmuştur. Nakşî ve Kadirî tarikatlar başta olmak üzere, bütün dinsel araçlar, bu konuda kültürel imhanın araçları olarak kullanılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı zaten Cumhuriyet'le birlikte kuruluşundan beri laikçilerin hizmetinde çalıştırılmıştır. Özellikle Kürtlerin din kültürüne bağlılığı istismar edilerek, dinin komplocu tarzda kullanımına büyük ağırlık verilmiştir. Tarikatların geleneksel direnişçi özellikleri içi boşaltılarak tersine amaçlar için kullanılmıştır. PKK'nin direnişçi ve özgürlükçü yaşam kültürüne karşı mücadelede işlevsiz kalan Beyaz Türk milliyetçiliği (güncel olarak somutta CHP, MHP vb.) yerine veya onunla birlikte, Türk-İslâmcılığını temsil eden (başta AKP olmak üzere Milli Görüş ve benzer diğer akım ve partiler) oluşumların Atatürkçü Cumhuriyet ilkelerine ters olduğu halde, ulus-devlet politikasının gereği olarak kullanılmasından çekinilmemiştir. Kürt kültürel varlığı söz konusu olunca, birçok İslâmcı akım ve parti, bir nevi 'Haçlı Seferleri' tarzında hareket etmeyi 'milli birlik ve bütünlüğün' gereği saymışlardır.

Son dönemde Kürt kültürel varlığının imhasının tamamlanamayacağı anlaşılınca, küresel hegemonyanın da dayatmasıyla geleneksel imhacı soykırım politikaları gevşetilmiş, ucu sahte bir Kürt ulus-devletçi kültüre varan oluşumlara yol açılmıştır. Bunda

belirleyici etken, Kürt direniş ve özgür yaşam kültürüdür. Sahte, içi boş ve komplocu tarzda inşa edilen Kürtlükle esas olarak devrimci demokratik Kürt ulusal toplum kültürü hedeflenmektedir. Sanki bu tarz burjuva liberal bir Kürtlük varmış gibi çaba harcanarak, Kürt direniş ve özgür yaşam kültürü yerine ikame edilmeye çalışılmaktadır.

Tarih boyunca Kürt direniş ve özgür yaşam kültürüne dayatılan hegemonik ideolojiler ve ikame kültürler en yıkıcı ve asimilasyonist uygulamalarını kapitalist modernite sürecinde sergilemişlerdir

Bu yöntem kapitalist modernitenin ideolojik hegemonyası tarafından doğdukları günden beri tüm devrimci ideolojilere, reel sosyalizme ve ulusal kurtuluşu gerçekleştiren kültürlere karşı kullanılmış ve bunda oldukça başarı sağlanmıştır. Liberal ideolojik hegemonya son üç yüz yılda, özellikle devrimler çağında bu işlevini hem ince hem de kaba tüm araçlarla başarıyla yerine getirmede büyük bir tecrübe kazanmıştır. Başarı kazanmış sosyalist, demokratik ve ulusalcı deneyimler kendilerini kapitalist modernitenin liberal ideolojik hegemonyasından kurtaramamışlar, aralarına net çizgiler çekememiş olarak içinde erimekten kurtulamamışlardır. Şüphesiz bu durum direniş ve özgür yaşam kültürünün tümüyle yok edildiği anlamına gelmez; uygarlık tarihi boyunca sıkça yaşanan hegemonik baskının daha gelişkin bir benzerinin başarıyla geliştirilip uygulandığını kanıtlar.

Tarih boyunca Kürt direniş ve özgür yaşam kültürüne dayatılan hegemonik ideolojiler ve ikame kültürler en yıkıcı ve asimilasyonist uygulamalarını kapitalist modernite sürecinde sergilemişlerdir. Bu durum kapitalist modernitenin faşist özüyle bağlantılıdır. Azami kâr endüstriyalizmi, endüstriyalizm de ulus-devletçiliği zorunlu kılan bir kölelik sistemine dayanmak durumundadır. Evrensel çapta yaşanan kültürel soykırımlar bu sistemin işlerlik kazanması için sıkça başvurulan uygulamalardır. Kürt kültürel soykırımı sistemin bu varoluşsal niteliğini açığa vuran başta gelen bir örnektir. İddia edildiği gibi soykırım, sosyolojik birer olgu olan Türk, Arap, Yahudi veya herhangi bir ulusal olgudan kaynaklanmaz. Soykırım kapitalist modernitenin sömürü tarzıyla bağlantılı bir olgudur. Fakat görünüşte soykırım sanki modern uluslararası nda gerçekleşen bir olguymuş gibi yansıtılır. Kültürler soykırımlara varıncaya dek birbirleriyle çatıştırılmazsa, kapitalist azami kâr eğilimi işlemez kalır.

Türk ulus-devletince Kürt kültürel varlığına karşı yürütülen soykırım süreci, benzer biçimde ve bağlantılı olarak, öteki parçalayıcı ulus-devletler olan Arap ve İran devletlerince de işletilir. Sistemin mantığı gereği, birlikte parçalama ve imha etme başarı için gerekli görülür. Son dönemde İran, Suriye ve Türkiye ulus-devletleri arasında oluşturulan anti-Kürt koalisyonu deneyimlerinin tarihsel temeli vardır. Fakat petrol ve İsrail'in güvenliği nedeniyle küresel hegemonyanın çıkarları yerel ulus-devletlerinkiyle çatışınca, bu uygulamalar eskisi kadar rahat yürütülememektedir. Çelişki sistemin yer yer çatlaklar yaşamasına yol açmaktadır. Bu durumda Kürt kültürel direniş ve özgür yaşam hareketinin bir kez daha tarihî bir rol oynama şansı doğmakta; uygarlığın en son merkezî gücü olan kapitalist moderniteye karşı demokratik modernitenin kendini güçlü bir seçenek olarak sergilemesine fırsat sunmaktadır. Modern Kürt kültürü özgün nedenlerden ötürü kendini ancak demokratik modernite unsurları kapsamında başarıya götürebilir. Başarı derken, özgür yaşam kültürünün kalıcı, yok edilemeyen varlığından bahsediyoruz. Bu yaşamın temel formları demokratik ulus, ekolojik endüstri ve sosyal pazara da yer veren komünal ekonomidir. Kürdistan ve çağdaş Kürt gerçekliği tarihsel olarak uygarlık sisteminin doğuşuna beşiklik ettiği gibi, demokratik modernitenin de sistem olarak kendisini kanıtlamasına beşiklik etme şansına sahiptir. Demokratik kültürün sadece Kürtlerin modern yaşam kültürünün değil, bölgenin ve evrensel insanlığın da bir şansı olarak bu temelde rol oynaması büyük bir tarihsel önem kazanmaktadır.

Kürt gerçekliğini tanımlamaktaki güçlükler gerçekliğin bizatihi kendisinden kaynaklanmaktadır. Kürtler sadece sorunları çok ağır bir toplumsal gerçeklik

değildir; varlık olarak tanımlanmaları konusunda da güçlükler öne çıkmaktadır. Tarihte ve daha çok da kapitalist modernite sürecinde Kürt varlığının tartışmalı hale gelmesinin altındaki temel etken, Kürtlere uygulanan baskı ve sömürü sisteminin soykırıma kadar varan özellikler taşımasıdır. Kürtlüğün kendisi sadece özgürce oluşmamakla kalmamakta, aynı zamanda paramparça edilmekte, sömürge olmaktan öteye âdeta toplumsal kadavralara bölünerek bitirilmeye çalışılmaktadır. Fakat yine de bir türlü bitirilememektedir. Bunda esas rol oynayan, coğrafyasının elverişli yapısı ile kabileci ve tarikatçı toplumsal özelliklerini tarih boyunca hep korumasıdır. Siyasal, iktidarsal ve devletsel bir toplum haline gelmek istediğinde sert kuşatma ve imha seferleriyle karşılaşmakta, bu yönlü kategorik gelişmeleri yaşamasına fırsat tanınmamaktadır. Böylesi durumlarla karşılaştığında, küçük toplumsal birimler halinde bölünmek ve dağlara sığınmak zorunda kalmaktadır. Bu küçük birimler neolitik çağdan beri oluşan kabileler toplumunu aşamamaktadır. Küçük birimlere bölünmesi toplumsal gerilikle ilgili olmayıp, çevresinde ve iç uzantılarındaki uygarlık güçleriyle (kent, sınıf ve devlet) bağlantılıdır. Kürt kabileciliği ve aşiretçiliği ndeki gerçeklik, bu gerçeklikteki ısrar kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmamaktadır. Merkezî uygarlık sisteminin oluşumu ve sürdürülmesinde Kürt coğrafyasının stratejik konumu belirleyici olmaktadır. Coğrafyasının konumu ve uygarlıkla çatışmalı süreç, Kürt toplumsal gerçekliğine dağlı kabile ve aşiret toplulukları halinde varlığını koruma ve sürdürmeyi dayatmaktadır. Aynı hususlar Arap ve Türk toplumsal gerçeklikleri için de geçerlidir. Arabistan ve Orta Asya çölleri ve etrafındaki uygarlık sistemleri, Arapları ve Türkleri tarih boyunca güçlü kabilesel ve aşiretsel özellikler taşımak zorunda bırakmıştır.

Kürt gerçekliğindeki sınıflaşma ve kentleşme süreci önemli toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. Kendisini dinsel ideoloji ve kurumları biçiminde yansıtan bu dönüşüm sürecinde, Kürtler kabile ve aşiret toplumunu aşan toplum biçimleriyle tanışmışlardır. İki yönlü etkiye yol açan dinsel ideoloji, kabile ve aşiret üst tabakasını devlet olmaya zorlarken, alt tabakaları tarikat topluluklarına dönüştürmüştür. Saf haliyle tarikatlar, iktidarlaşan ve devletleşen dinsel hiyerarşiye karşı bir nevi öz savunma toplulukları olarak tanımlanabilir. Kürt orijinli topluluklarda yaşanan ilkçağdaki Zerdüşt geleneği ile ortaçağdaki İslâmî gelenekte bu ikiliği yoğun olarak gözlemlemek mümkündür. Kürtler için Zerdüştlük tarihte ifadesini bulan ahlaki ve politik toplumun seçkin örneği olarak önem taşımaktadır. Med Konfederasyonunda ve uzantısı olan Pers İmparatorluğunda bu ikilem güçlü bir biçimde yaşanmıştır. Medler ile Persler arasındaki iktidar değişikliğinde Mağîlerin çok etkili oldukları ve yoğun bir mücadele verdikleri kanıtlamaktadır. Ortaçağ İslâm'ında bu yönlü ikilem ve mücadeleler daha açık ve görünür bir hal almaktadır.

Kürtler sadece sorunları çok ağır bir toplumsal gerçeklik değildir; varlık olarak tanımlanmaları konusunda da güçlükler öne çıkmaktadır

İslâm'ın çıkışından itibaren devlet İslâm'ı ile kabile İslâm'ı biçiminde bir ikilem yaşanmış veya kabilenin üst hiyerarşisinin devletleşmesine karşılık, alt tabakaların isyanları kendisini sayısız mezhep ve tarikat çatışmaları biçiminde yansıtmıştır.

Tüm İslâm topluluklarında gözlemlenebilen bu mücadele sürecinin Kürt toplumsal gerçekliğinde de sürekli ve yoğunca yaşandığı bilinmektedir. İlkçağ daki Kürt orijinlerinde aşiret ve kabile toplumu başat iken, ortaçağdaki İslâmî uygarlık sürecinde Kürtlük hem ad olarak hem de olgusallık bakımından kendini daha iyi tanımlayabilmektedir. Ama aynı süreç derin bir bölünmeyi de beraberinde taşımıştır. Kürtlük önemli oranda kabilesel ve aşiretsel özelliklerini korurken, kentleşen ve sınıflaşan Kürtlük devletli Kürtlükle ona karşı savunma halinde olan sivil tarikat ve mezhep Kürtlüğü halinde bir ayrışmayı yoğunca yaşamıştır. Ortaçağ toplumsal tarihi esas olarak bu üçlü ayrışma ve olgusallaşmaya dayanmaktadır. Anlatılar hangi ifade biçimlerine bürünürse bürünsün, temelindeki maddi olgular aşiret, tarikat ve mezhep olarak kalmaktadır. Tüm kavimsel ve sınıfsal çatışmaların dayandığı birimler bu üçlü kategori içinde yer almaktadır. Bu tarz parçalanmalar tüm Ortadoğu

toplumları için geçerlidir, hatta evrensel özellikler kazanmıştır. Kürt gerçekliği açısından durum farklı değildir. Kayıplar ve kazanımlar birbirini karşılamakta, iktidar seçeneğinin tüm imhacı ve asimilasyonist varlığına rağmen aşiretler, mezhepler ve tarikatların baskı altına alınmış ve sömürüye yatırılmış kesimleri toplumsal varlıklarına sıkıca sarılmakta ve özgür yaşamı savunmaktadır.

Kürtlerin iktidar İslâm'ına katılmaları oranında kullaştıkları, köleleştikleri hususu çok önemlidir. Kürt kültüründeki özgür yaşam iradesi iktidar İslâm'ıyla büyük bir kırılmayı yaşamıştır

∞

Kürt kültürü tarih boyunca ana nehir kültürünün gelişiminde önde gelen bir role sahiptir ve bu kültürden etkilenmiştir. Fakat hep uygarlık tarihinin çatışma alanında yaşaması, varlığını ancak dağların doruklarına çekilerek koruyabilmesini beraberinde getirmiştir. En eski halk olma unvanını bu dağ yaşamına borçludur. Bunun olumsuz sonucu ise, bünyesinde kent kültürüne fazla yer vermemesidir. Kent uygarlığıyla sürekli zıtlık içinde olmuş, kenti kendisini yutan bir karşı-barbar olarak görmüştür. Dolayısıyla geleneksel kabile ve aşiret kültürü varlığını günümüze kadar koruyabilmiştir. Kabile ve aşiret formu Kürt kültürünün temel biçimi, kapları durumundadır. Aşiret kültürünü sosyolojide tanımlandığı gibi kan bağına dayalı bir kültür olarak değil, uygarlığa karşı direnişin belirlediği bir varoluş tarzı ve özgür yaşam kültürü olarak tanımlamak daha doğrudur. Kürtlerde aşiret kültürünün çok güçlü olmasında, tüm uygarlık tarihi boyunca hep direniş konumunda varlığını koruma ve özgür yaşam iradesi rol oynamıştır. Kan bağı veya akrabalık durumu bunda belirleyici değildir. Zerdüşt geleneği bu çerçevede Semitik din geleneğinden farklı olarak kullaştırma yönünde değil, özgür yaşam yolunda etkileyici olmuştur. Aralarında bu yönlü köklü bir fark vardır. İslâm hâkimiyeti döneminde Zerdüştî geleneğin darbe yemesi beraberinde kullaşmayı da getirmiştir. İktidar İslâm'ının Zerdüştî geleneğe düşman kesilmesinin temelinde bu İslâm'daki sert bir sınıflaşma ve kullaşma olgusu yatmaktadır. Kürtlerin iktidar İslâm'ına katılmaları oranında kullaştıkları, köleleştikleri hususu çok önemlidir. Kürt kültüründeki özgür yaşam iradesi iktidar İslâm'ıyla büyük bir kırılmayı yaşamıştır. Buna karşılık Alevilik ve Êzîdîlik temelinde gösterilen direniş eski Zerdüştî gelenekle bağlantılı olup, özgür yaşamdan ve buna imkân veren kültüründen vazgeçmeme iradesinde esas rol oynamıştır.

∞

Merkezî uygarlık sisteminin Batı Avrupa'ya kayması Ortadoğu toplumunda köklü dönüşümleri beraberinde getirdi. Zaten sürekli devrevi bunalımlarla kendini sürdüren uygarlık sistemi, bu yeni kapitalist modernite aşamasında derinliğine çöküş sürecine girmişti. 19. yüzyılla birlikte bölge üzerinde gelişen Batı hegemonyası, kendine bağımlı acente ve ajan kurumlarla gerçekleştirdiği dönüşümle birlikte çöküşü hızlandırdı. Kapitalizmin azami kâr eğilimi ancak despotizmin en yoğunlaşmış ifadesi olan ulus-devletçiklerle sürdürülebilirdi. Endüstri devriminden yoksun ve politik devrimin çok uzağında olan bu yeni statükonun, toplumun genelinde olduğu gibi Kürt gerçekliğinde de varlık-yokluk ikilemine yol açması kaçınılmazdı. Hem devlet hem de toplum olarak ayakta durmak oldukça tartışmalı hale gelmişti. Osmanlı ve İran İmparatorluklarında bu gerçekliği izlemek mümkündür. İslâmi uygarlık döneminde daha başat konumda olan Arap, Fars ve Türk egemenleri devletlerini korumayı temel mesele sayarken, ezilen topluluklar ve milliyetler toplumsal varlıklarını koruma sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Coğrafyasının jeostratejik konumu ve dağınık toplum yapısı nedeniyle Kürtler bu dönemde statükonun geleneksel baskı ve sömürü uygulamalarından daha fazlasına maruz kaldılar. İngiliz İmparatorluğu başta olmak üzere, kapitalist modernitenin hegemonik güçlerinin geliştirdikleri acenteli ve ajan rejimler yöntemi, dünya genelinde olduğundan daha yoğun olarak bölgede, özellikle Anadolu ve Mezopotamya'da iktidar dışında kalmış topluluklar ve kavimler

üzerinde tam bir felakete yol açtı. Geleneksel ümmet ideolojileri temelinde fethedilmeleriyle oluşturulan bir statüye mahkûm edilen Hıristiyan halklar, en büyük felaketi yani soykırımı yaşayarak, binlerce yıllık kültürleriyle birlikte tasfiye oldular. Geleneksel baskı ve sömürüye tabi kılınan Müslüman topluluklar da bu felaketlerden paylarını aldılar. Ermeniler, Helenler ve Süryaniler kadar, değişik biçimde de olsa Arap Bedeviler ve Fellahlar, Türkmenler, Acemler, Berberiler ve Kürtler de sistem olarak arkalarında duran kapitalist modernitenin bölgesel acente ve ajan kurumlarınca gerçekleştirilen bu büyük felaketi hep birlikte yaşadılar.

İlk kabile ve aşiret oluşumlarında bile belirleyici olan, karşıt toplulukların ve doğal koşulların tehditlerine karşı korunma refleksidir; ilkel korunma düşüncesi ve örgütlenmesidir

Kürt gerçekliği Ortaçağ boyunca geliştirdiği kavimsel varlığını ve kültürünü büyük oranda bu dönemde yitirdi. Gidiş baş aşağıya, daha doğrusu gerisin geriyeydi. Modernitenin var olma tarzı olarak özüne uygun bir kapitalist sisteme, endüstriye ve ulus-devlete sahip olmak şurada kalsın, hegemonik güçlerin kendileri tarafından ve acente-ajan kurumlarınca bu üçlü sacayağı altında âdeta cayır cayır yanmaya terk edildi. 20. yüzyılın ortalarına geldiğimizde, Kürtler açısından esas tartışma, çağdaş özgürlük, demokrasi ve eşitlik konuları olmaktan ziyade, ‚Var mıyız, yok muyuz? ikilemi etrafında dönmekteydi.

Kapitalist modernitenin hegemonik güçleri, bölge ulus-devletçilerini bölge halkları ve ulusları üzerindeki soykırıma kadar varan uygulamaların sorumluları olarak yansıtmaya özel önem verirler. Gerçekte olan ise farklıdır. Ulus-devletçi elitleri bizzat oluşturan, onların hem ideolojik hem de askeri ve ekonomik donanımlarını sağlayan, hegemonik sermaye ve ideolojik tekellerin bizzat kendileridir. Örneğin Anadolu ve Mezopotamya'daki soykırım uygulamalarından sorumlu tutulan laikçi Beyaz Türk faşistleri, hem ideolojik olarak hem de maddi donanım kapsamında baştan sona hegemonik güçlerin (İngiliz, Fransız, Alman, ABD) desteğiyle inşa edilmişlerdir. Bunların desteği olmadan varlık bulmaları olası değildir. Zaten kültür olarak ne İslâmiyet ne de Hıristiyanlık veya Musevilik soykırım pratiğini üretecek kapasiteyi taşır. Bu kapasiteyi kapitalist modernite unsurları taşımakta, ihtiva etmektedir. Fakat görünüşte soykırımlardan genel kategori olarak Araplar, Türkler, Yahudiler, Kürtler sorumlu tutulur. Günümüzde benzer uygulamalar İslâmcılık adı altında türetilen milliyetçi ideolojilerle sürdürülmeye çalışılmaktadır. Hâlbuki bu ideolojik ve örgütsel çıkışların da temelinde İngiltere'nin geleneksel, ABD'nin güncel olarak payları belirleyicidir. Hegemonik güçlerin desteği olmadan, İslâmcı güç denen odaklar nefes bile alamazlar. Kürt gerçekliği üzerinde günümüzde sürdürülen yenilenmiş soykırım uygulamalarından sorumlu tutulması gereken Yeşil Türk faşizmi de baştan sona Londra, Washington ve Berlin merkezlidir. Bu merkezlerin desteği olmadan Yeşil Türk faşizmi adım bile atamaz. Burada da sorumluluk geleneksel İslâm dini üzerine yıkılır. Hâlbuki Beyaz Türk faşizminin sosyolojik Türklükle çok az alakası olduğu gibi, Yeşil Türk faşizminin de geleneksel ve sosyolojik İslâm'la çok az ilgisi vardır. Varlık ve biçimleri kesinlikle kapitalist modernite ve onun hegemonik güçleri ile bağlantılı olarak oluşturulmuştur. Sürdürülmeleri de yakın destekleriyle mümkün olmaktadır. Örneğin tüm Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'deki İslâmî tandanslı iktidar oluşumları da hegemonik güç merkezlerinde inşa edilmekte ve laikçi modellerden daha fazla desteklenip varlıklarını sürdürmeleri sağlanmaktadır. Kürt gerçekliği, diğer belli başlı İslâmî gelenekli toplumsal varlıklardan farklı olarak, kendini ulusal toplum haline dönüştürmekte başarılı olamamış, onlar gibi ulus-devlet imkânlarını kullanamamıştır. Tersine, hâkim ulus-devletler tarafından ulusal toplum haline gelmemesi için sistemli ve sürekli olarak soykırımlara kadar varan baskı ve talan rejimlerine tabi tutulmuştur. Bu soykırım ve talan rejimleri hegemonik güçlerin desteği olmadan sürdürülemez. Neolitik dönemden kalma kabile ve aşiret kültürünün yanı sıra ilk ve ortaçağlardan kalma mezhep ve tarikat kültürlerinin de hiyerarşik devletçi sistemin

çıkarcı ve köreltici etkileri altında iç dinamiklerden yoksun kalması doğal olarak ulusal toplum haline gelememeye yol açmıştır. deta toplumsal kadavra halinde tutulmaktadır. Üzerinde hegemonik güçlerin ve mahkûmu olduğu ulus-devletlerin sınırsız imha ve talan uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Varlık-yokluk tartışmasının altında bu gerçeklik yatmaktadır. Son tahlilde bu gerçeklik tamamıyla kapitalist modernite unsurları ve işbirlikçi acente-ajan kurumları ile inşa edilmekte, mümkün kılınmaktadır.

∞

Şüphesiz her toplumsal olguda evrensel olarak geçerli olduğu gibi, Kürt gerçekliğinde de varoluşsal olarak direniş kutupları doğuşundan günümüze kadar hep var olagelmiştir. İlk kabile ve aşiret oluşumlarında bile belirleyici olan, karşıt toplulukların ve doğal koşulların tehditlerine karşı korunma refleksidir; ilkel korunma düşüncesi ve örgütlenmesidir. Darwinist yorumlar bu konuda gerçeği yansıtmamakta ve çarpıtmaktadır. Kabile ve aşiret oluşumlarının belirleyici yönü kan ve akrabalık bağı değil, tehditlere karşı korunma, daha verimli beslenme ve üremedir. Kürt gerçekliğinde kabile ve aşiret kültüründeki direnişçi, üretici ve üreyici yapı bu varsayımı kesinlikle doğrulamaktadır. Aynı husus daha sonra oluşan mezhep ve tarikat kültürlerinin saf haliyle toplumun direniş, üretim ve sağlıklı üreme tarzı ile bağlantısı için de geçerlidir. Mezhepleşme ve tarikatlaşmaların iç ve dış iktidar odaklarına, kentin bozucu nüfuzuna ve sınıflaşmaya karşı toplumu savunma, varlığını sürdürme ve özgür tutma rolleri önemlidir. Böyle olduğu içindir ki, ya imha edilmek istenmişler ya da içlerine işbirlikçi unsurlar yerleştirilerek, direnişçi ve var kılıcı-özgürleştirici rollerinden uzaklaştırılmaya çalışılmışlardır.

Kültürel Hareketler: Geleneğin Ulus-Devletten İntikamı

Ulus-devletin hâkim bir etnisite, din, mezhep veya başka bir grupsal olguya dayanarak toplumu, ulusu homojenleştirme sürecinde çok sayıda gelenek ve kültür ya soykırımla ya da asimilasyon yöntemiyle yok edilmeye çalışıldı. Binlerce dil, lehçe, kabile, aşiret ve kavim kültürleriyle birlikte yok edilmenin eşiğine getirildi. Birçok din, mezhep ve tarikat yasaklandı, folklor ve gelenekleri asimile edildi, asimile edilemeyenler göçe zorlandı, marjinalize edildi, bütünlükleri parçalandı. Tüm tarihsel varlıkların, kültür ve geleneklerin ciddi bir tarihsel-toplum anlamı olmayan, son tahlilde modernitenin ticari, endüstriyel ve finansal tekellerin iktidar tekelleriyle ulus-devlet olarak yoğunlaşmasının örtüsü olarak kullanılan 'tek dil, tek bayrak, tek ulus, tek vatan, tek devlet, tek marş, tek kültür' milliyetçiliğine kurban edilmesi demek olan bu süreç yaklaşık iki yüz yıl bütün hızıyla sürdü. Tarihin belki de en uzun süreli, en şiddetli savaş dönemi olan bu süreç, en büyük tahribatını binlerce yıllık kültür ve gelenekler üzerinde gösterdi. Azami örgütlenmiş tekelciliğin kâr hırsı hiçbir kutsal gelenek ve kültüre acımadı.

Demokratik modernite alternatifi sadece geleceğe ilişkin bir ütopya veya geçmişte kalan toplumsal bir mitoloji değildir; toplumsal gerçekliğin doğası ile paralel gelişen bir seçenektir

---

Postmodernist denilen sistemsiz bazı hareketler modernitenin 'ulus-devlet zırhını' delince veya 'demirden kafesini' parçalayınca, bu yok edilmenin eşiğinde çoğunlukla marjinal düzeyde bir yaşama mahkûm edilmiş kültür ve gelenekler, çölde yağan yağmur sonrası açılan çiçekler gibi yeniden açılıp çoğalmaya başladılar. Bunda reel sosyalizmin çözülüşünün de önemli etkisi oldu. 1968 gençlik hareketi ise bu gelişmeyi ateşleyen fitil oldu. Ayrıca kapitalist sömürgeciliğe karşı direnen tüm ulusal kurtuluş hareketlerinin ulus-devletleşmemiş eğilimler ve aşamalarının da bunda etkisi olmuştur. Zaten gelenek ve kültürün kendileri direniş demektir. Ya yok edilirler ya da yaşarlar, çünkü teslim olmayı bilmezler. Böyle bir özellikleri vardır. Fırsat buldular mı daha yoğun direniş sergilemeleri özleri gereğidir. Ulus-devlet faşizminin hesaplayamadığı gerçeklik budur. Bastırmak, hatta asimile etmek bitmeleri anlamına gelmez. Kültürlerin direnişi kayaları delerek varlıklarını kanıtlayan

çiçekleri andırır. Üzerlerine dökülen modernite betonunu parçalayarak tekrar gün ışığına çıkmaları bu gerçekliği kanıtlar.

∞

Sonuç olarak, Kapitalist moderniteye karşı geliştirilen modern demokratik özgürlük ve eşitlik hareketleri tarihsel geleneği sürdürmeye çalışmışlardır. Kürt kültürü ve gerçekliğinin özgül koşulları, kapitalist modernite unsurları eliyle modern bir ulusal toplumun oluşturulmasına fırsat tanımamıştır. Küçük burjuva ve feodal unsurların bu yönlü cılız çabaları sonuçsuz kalmıştır. En son başvurulan yapay Kürt ulus-devletçiği, eğer kapsamlı demokratik ulusal toplum oluşumlarıyla kuşatılmazsa, soykırımla tasfiyeyi, büyük felaketleri davet etmekten öteye ciddi bir sonuç doğuramaz. PKK'de ifadesini bulan demokratik sosyalist toplum inşacılığı Kürt gerçekliğini farklı bir modernite anlayışıyla buluşturmakta, demokratik modernite teorisi ve pratiğiyle varlığını koruyup bütünleştirebileceğini ve özgür kılabileceğini söylemleştirmekte ve eylemleştirmektedir.

Demokratik modernite alternatifi sadece geleceğe ilişkin bir ütopya veya geçmişte kalan toplumsal bir mitoloji değildir; toplumsal gerçekliğin doğası ile paralel gelişen bir seçenektir. Demokratik modernite dönemlere göre biçim değiştirmekle birlikte hep var olan, uygarlık tarihi boyunca kendisi de karşıt bir tarihe sahip olan bir gerçekliktir. Zorba ve sömürgen güçlerin dışında kalan evrensel tarihin tüm insanlığını temsil etmekte, daha doğrusu sistemini ifade etmektedir. Proto Kürt gerçekliği orijin olarak uygarlığın beşiği rolünü oynamışsa da, evlat gadrine uğrayan ana gibi, uygarlık güçlerinden en çok darbe yiyen ve bu güçlerin imha amaçlı saldırılarına uğrayan kültürü de ifade etmektedir. Dolayısıyla varlığını ancak geleneksel sınıf uygarlığı dışında bir uygarlıkla, demokratik toplumcu uygarlıkla gerçekleştirebilir. Eğer anlamlı bir Kürt tarihi yazılacaksa, ancak bu çerçevede yazılabilir. Bunun günümüzdeki ifadesi demokratik modernitedir. Kürtler geriye kalan varlık parçalarını (ontolojik parçalar) ancak demokratik uygarlık tarihinin ışığı altında daha açık görebilir; bunlardan yola çıkarak demokratik modernitenin demokratik ulus, ekolojik endüstri ve sosyal pazar ekonomisi ile kendini yeniden inşa ederek var kılabilir.

Tarihte Toros-Zagros coğrafyası Afrika (İnsan türünün türediği kıta) ile Avrasya (uygar toplumun gerçekleştiği coğrafya parçası) arasında insan toplumunda Homo Sapiens devrimine, neolitik tarım ve kent uygarlık devrimlerine beşiklik etmekle kalmamış, bunları yakın tarihe, Batı Avrupa endüstri devrimine kadar büyüterek taşımıştır. Şimdi ise kökü kapitalist modernite de yatan en derin insanlık krizinde varlığı imha ile karşı karşıya olan ziyaretlik mezarlık konumundadır. Tarih bir kez daha aynı coğrafyada insanlık adına Kürtleri toplumsal varlıklarını korumak ve özgür kılmak için devrime zorla-makta, demokratik modernitenin inşasına çağırmaktadır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Hegemonik Kültürün Bir Yansıması: "Tecavüz Kültürü"

Zeynep Esengül

"Avrupa kıtasına adını vermiş parlak tenli, göz alıcı bakışı ile dillere destan olan Fenikeli kız… Zeus görüp beğendiği Europa'ya ulaşmak için güzel, beyaz bir boğa kılığına girer. Europa'nın arkadaşları ile sahilde çiçek toplayıp oynamasını fırsat bilerek kıza yaklaşır ve onu sırtına alır. Sonra yüzerek Girit Adası'na kızı kaçırır. Burada Zeus tekrar eski halini alır ve kendini tanıtır. Horalar aceleyle Zeus ve Europa için bir yatak hazırlarlar… Europa Zeus ile birleşerek 3 çocuk sahibi olur; Minos, Sarpedon, Rhadamanthys. Minos, Girit Adası'na hükmederek Minos Uygarlığı'nı başlatır. Sarpedon ise Lykia kralı olur. Rhadamanthys ise öldükten sonra yer altı dünyasında yargıç olur…" [1]

Uygarlığın Babası Zeus!

Tanrılar tanrısı, uygarlığın babası Zeus! Adına söylenen her sözün, anlatılan her söylencenin bir anlamı, toplumsal yaşamda bir izdüşümü vardır. Öylesine söylenmemiştir hiçbir söz. Anlamı tartılarak, insan hafızasına yedirilerek, gerçeklik algısı oluşturularak söylenmiştir. Söylencede "tanrı" sıfatını kaldırıp, yerine "hükmeden adamı" koyarsan, anlatılan tamı tamına insanın yaşadığıdır. Mitolojik öykü diye anlatılanlar yaşanmış, yaşanan ve yaşatılmak istenen gerçekliktir. Her ne kadar verdiğimiz örnek Zeus'u anlatıyor olsa da bu sadece onunla sınırlı bir durum değildir. İlk devletli uygarlıkla başlayıp zamana ve mekana yayılarak tüm yeryüzünü etkisi altına alan kültürel şekillenmeyi ve uygarlığın temel kodlamalarını anlatan öykülerden sadece biridir. Bu Greklerde Zeus olurken, Sümerlerde Enki, Babillerde Marduk, Mısır'da Seth olmuştur. Kimisi zamandaş, kimisi ardıl olsa da hepsi aynı geleneğin başlangıcında ve sürdürülmesinde yer almışlardır. Amaçlarının odağında ise ana kadın etrafında oluşan toplumsallığı; zorla, şiddetle, hileyle, tecavüzle ele geçirerek dağıtmak, ataerkil iktidarı geliştirip sömürüyü derinleştirmek vardır. Söylenceler irdelendiğinde uygarlığın temel kodlamalarının nasıl geliştirilip sistemleştirildiği, toplumsal hafızaya nasıl kazıldığı rahatlıkla görülecektir. Bu bağlamda taciz ve tecavüzle birlikte gelişen. "Uygarlık tarihi aynı zamanda kadının kaybedişi ve kayboluşunun tarihidir."[2]

Girişte verdiğimiz kısa örnek, "ırz düşmanı" Zeus'un tek pratiği değildir. Her defasında farklı kılıklara girerek pek çok tanrıça ve kadına tecavüz eden Zeus'un yaptıkları söylencelerde sempatik kılınmış, "çapkın" sözüyle hafifletilerek, kabullenebilir düzeye çekilmiş, hatta özendirilmiştir. Böylece taciz-tecavüz; verdiği rahatsızlık tolere edilebilen ama erkekliğin, iktidarın ve hükmetmenin temel vasıfları olarak sunulmuştur. "Erkek dediğin çapkın olur, her çiçeği koklar" yaklaşımı bu mantalitenin bir ürünü olarak hala geçerli bir akçedir. İnsandan tanrıya, tanrıdan insana uzanan hükmetme geleneğinin halkaları bu temel argümanlar üzerinden kurgulanmıştır.

Tekrar örneğimize dönecek olursak, Avrupa kıtasına adını veren güzeller güzeli Europa, Fenike'den kaçırılıp, sular aşılarak, Zeus tarafından götürüldüğü yerde tecavüze uğrar. Bu tecavüzün sonucunda Minos ve

1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Europa_(mitoloji).

2 Ali Fırat, *Özgürlük Sosyolojisi*, s.108.

Lykia uygarlığı, bir de yeraltının yargıcı doğar. Ölüm yargıcı ve uygarlığın aynı tecavüz ediminin sonucu ortaya çıkmış olması tesadüf olmasa gerek. Tecavüz sevgi, saygı, eşit-özgür olma duygusunu ortadan kaldırarak yerine ölümü koyar. Uygarlık bu zemin üzerinden hile, kurnazlık, kandırma, gasp ve tecavüz ile geliştirilir. Ancak yaşanan trajedi mitolojinin şiirsel diliyle normalleştirilir, rol modeller bu anlatım üzerinden topluma empoze edilir. Böylece tüm taciz-tecavüz uygulamaları normalleşerek bir süre sonra yaşamın içinde yer bulup kültür haline gelir.

Tecavüz mü, Kültür mü?

İlk etapta kültür ve tecavüz yan yana gelmez iki kavram gibi durur. Kültür, insanın toplumsallaşmasıyla birlikte gelişen, ortak yaşam değerlerini ve birikimini ifade ederken, tecavüz yıkıcı ve öldürücü özelliği ile bu kavramla çelişir konumdadır. Çünkü tecavüz, tek taraflı iradenin karşıya dayatılması ile özgürlüğü ortadan kaldırır, karşı iradeyi yok ederek, boyun eğdirir. Yani biri yapıcı, kapsayıcı ve geliştirici iken diğeri; tek yanlı, hükmedici ve yok sayıcıdır. Ancak kültürü, yaşam tarzı ve değerlerinin bütünü ya da sözlük tanımıyla "tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü"[3] olarak ele alırsak, tecavüzün de kültür haline geldiğini görebiliriz. Günümüz toplumunda tecavüz dar bir kalıba sıkıştırılarak, sadece bir kadının, çocuğun bazen erkeğin bir başka erkek ya da grup tarafından cinsel saldırıya uğramasıyla sınırlandırılmıştır. Bu dar tanımlama durumu tecavüzün geniş kapsam alanını gözden uzak tutarak normalleştirmekte, günlük yaşamda görünmez kılmaktadır. Tecavüz tanımında ve cezai yaptırımında bile erkek özneye göre tariflenen ilişki biçimleriyle ele alınmaktadır. Bir bireyin dokunulmaz değerlerinin ihlal edilmesinden öte bir erkeğin mülkü konumunda olan kadının dolayısıyla erkeğin mülkiyet haklarının ihlali kapsamında daha çok ele alınmaktadır. Yasa, bunu böyle ele almasa da pratik uygulama ve mevcut zihniyet yapılanması bu temelde şekillenmiştir. Sonuçta devlet, erkeğin-güçlünün haklarını koruma üzerinden kurgulanmış bir organizasyondur. Erkeğin kadın üzerinde geliştirdiği taciz-tecavüz kültürünün tüm toplumsal yapılara içerilmesinde birinci dereceden sorumlu bir yapıdır. Uygarlığın doğuşu da tecavüzün bir sonucudur ve tüm sistem kodlamalarına bu özelliği yedirilmiştir. Tecavüzü bu geniş kapsamıyla ele almak daha yerinde bir yaklaşımdır.

Tecavüz sevgi, saygı, eşit özgür olma duygusunu ortadan kaldırarak yerine ölümü koyar. Uygarlık bu zemin üzerinden hile, kurnazlık, kandırma, gasp ve tecavüz ile geliştirilir

Tecavüzün dar tanımı, tecavüzün kapsamını gözden kaçırtan bir tanımlamadır. "Irza geçmeyi" geniş haliyle tanımladığımızda bunun sadece cinsel olarak birinin saldırısına maruz kalmakla sınırlı olmadığını görebiliriz. Kişi, salt fiziki yapıdan oluşan bir varlık değildir; mahremiyeti, değerler sistemi ve kimliği ile bir bütündür. Bu nedenle tecavüz olayını sadece cinsellik ile sınırlandırmak dar bir yaklaşım olur. Kişinin sınırlarının her ihlali bir tecavüzdür. Bu bağlamda beden ve emek sömürüsü bir tecavüzdür. İstenilmeyen yaşama mahkum edilmek, kimlik haklarının yok sayılması, farklı bir kimlik ve kişiliğin dayatılması tecavüzdür. Çünkü burada karşılıklı iradelerin varlığından ziyade tek taraflı dayatılan ve karşıdakinin kişilik haklarını ihlal eden bir saldırı vardır. Toplumsal cinsiyet kodlamaları ile kadın üzerinde erkeğin geliştirdiği her türlü tahakküm özünde tecavüz içeriklidir. Girişte ki mitolojik anlatımda da ortaya koyduğumuz gibi uygarlığın gelişiminden bu yana kadın hep erkeğin tecavüz tehdidi altında tutulmuştur. Bunu egemen söylemin dikte etmeye çalıştığı şekliyle, erkeğin cinsel olarak kendini denetleyememesiyle izah edemeyiz. Tam tersine kadını sürekli tehdit altında tutarak hegemonik ilişki sistemini sürdürmek amacıyla geliştirilen sistematik, bilinçli bir politikadır. Asla tekil bir olay değildir, bu tarzda

3 Büyük Türkçe Sözlük, TDK

ele alınamaz. Bu nedenle tecavüzün cinsellikle pek bir bağı olduğu da söylenemez. Cinsellikten öte cins ilişkilerinde kurulan iktidar yapılanması ile ilgilidir. Yani cinsellikte inşa edilen iktidar kodlamalarına hitap etmeye odaklı bir girişimdir. Brownmiller, tecavüzü ".. tüm erkeklerin tüm kadınları psikolojik bir sindirme durumunda tutmalarına yarayan, en büyük fiziksel gözdağı aracı" olarak tanımlar. Böylece " ırz düşmanı, tüm kadınları kuşku ve korku içinde bırakarak tüm erkeklere hizmet etme işlevini yerine getirir."[4] Bu bağlamda tecavüz, bir erkeğin veya bir grup erkeğin tüm erkekler adına tüm kadınlara verdiği bir gözdağı ve teslim alma politikasıdır.

En Uzun ve Yıkıcı İktidar Savaşı

Tecavüz bir insanlık suçudur. Bir insanın haklarını yok sayma ve iradesini kırıp kendine tabi kılma girişimidir. Bunun kendiliğinden gelişmesi, kolayca kabul edilmesi beklenemez. Ataerkil sistem kurumlaşmasını sağlarken temel bir araç olarak tecavüzü yaygınlaştırmıştır. Tecavüzün kabulünü sağlamak amacıyla toplumsal bilinçle oynanmış, normalleştirilerek, yaşamın günlük parçası haline getirilmiştir. Kültürleşme dediğimiz durum tam da burada devreye girmiştir. Tecavüzün kabulünü kolaylaştıran argümanlar oluşturulmuş; iktidarla, erkeklikle özdeşleştirilerek, doğadan gelen özellikler diye topluma yutturulmaya çalışılmıştır. Yapılan ritüeller, geliştirilen değer yargıları, toplumsal cinsiyet rolleri bu algının oluşturulmasında belirleyici olmuştur. Bekaret, namus, sadakat gibi olgular kadınlarla sınırlandırılmış, mülk konumuna indirgenen kadın bedeni ve iradesi üzerinde erkek denetimi sağlanmıştır. Bu konuda pek çok toplumsal kural ve ritüel oluşturularak, ataerkil sistemin sürdürülmesi sağlanmış ve kadının yaşananlara rızasının sağlanmasında ya da boyun eğmesinde ikna edici argümanlar rolünü oynamıştır. Örneğin yaygın olarak bilinen ilk gece ritüeli, özünde kadın ve erkek arasında gelişen bir birleşme durumu olmayıp, erkeğin iktidarını ispatlama ve kendini kanıtlama pratiğidir. İlk gece çoğunlukla tecavüzle sonuçlanır. Çünkü toplumun beklentisi ve o geceye atfedilen önem kadının saf, el değmemiş pozisyonunu ispatlaması, erkeğin ise iktidarını-gücünü göstermesidir. Yani kadının pasif, edilgen pozisyonda, erkeğin saldırgan ve belirleyen pozisyonda olması istenir. İlk karşılaşmadaki hazırlıkların tümü iktidarın kimde olduğunun anlaşılması ve boyun eğen tarafın mutlaka kadın olması şartı ile yapılmıştır. Erkek bu konuda kışkırtılırken, kadın boyun eğmeye, itaate odaklandırılır. Toplumsal sistemde " Cinsel ilişki gibi biyolojik bir olguya sürekli iktidar ilişkisi yüklenmiştir. Erkek kadın üzerinde zafer kazanma havasıyla yaklaşır."[5] Sevgi, karşı iradeye saygı yumuşaklık belirtisi sayılıp, erkekliğe yakışmayan tavır olarak itibarsızlaştırılır. Bu nedenle ritüellerle allanıp-pullanan evliliklerde, daha ilk buluşmada çoğunlukla kadının şiddete ve tecavüze uğraması kışkırtılıp, normalleştirilir. Bu münferit olmayıp, gelenek haline getirilen, kuşaktan kuşağa aktarılan ve kutsanan bir durumdur. Erkeğin kadınla ilk karşılaşması bir işgal girişimi gibi ele alınır. Korku, şok, çaresizlik duygusu yaratacak uygulamalarla kadına teslimiyet dayatılırken, erkeğe saldırma ve ele geçirme aşılanır. Yetiştirilme tarzı, öğrenilmiş çaresizlik duygusuyla kadın her denileni yapmayı kendi görev ve sorumluluğu olarak addeder. Yani tüm yaşananlar ölüm gibi ağır olsa da, kadın olmanın ağır sorumluluklarından biri olarak görecek kadar da bir bilinç bulanıklığı yaratılır. Tecavüz kültürü, devletli uygarlığın sürdürülmesinin temel araçlarından biridir. Bu nedenle bu sistemi sürdürecek saldırgan erkek kişiliğini yaratmak kadar bununla uyumlu olan, işgale zemin sunan kadın tipini yaratmayı da amaçlamışlardır. Kadında içselleştirilen bu boyun eğme ve yaşananları normal görme anlayışıyla mücadele edilmeden, erkeğin saldırgan tavırlarını önlemek ve tecavüz kültürünü aşmak mümkün olamaz. Bu karşılıklı olarak aşılması ve mücadele edilmesi gereken sosyolojik, psikolojik, kültürel, siyasal boyutları da olan kapsamlı bir durumdur.

"Aşk" Cinayetleri

Tecavüzün, kadını mülk gibi gören ve nesneleştiren yaklaşımla doğrudan bağı vardır. Yaşananın cinsellik olmadığını, bundan da öte bir muhabere savaşı olduğunu yukarıda da belirtmiştik. Savaşta nasıl ki kazanan ganimete el koyar ve istediği gibi bu sonuçtan fayda sağlamayı umarsa, kadın-erkek ilişkilerinde

4 *Tecavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak*, FE Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Omaca Özdemir.

5 Ali Fırat, *Özgürlük Sosyolojisi*, s. 108.

de iktidarı ispatlamaya odaklanan tecavüz girişimleriyle aynı sonuca ulaşmak amaçlanır. Erkek kadınla girdiği ilişkide iktidar savaşına girer, kendini kanıtlama, sözünü geçirmenin bir yöntemi olarak tecavüze başvurur. Kadın bedeni işgal edilen bir ülke gibi ele alınır ve savaşta ele geçirilen bir ganimetin hoyratlığıyla yaklaşılır. Erkek kıskançtır, çünkü sonuna kadar iktidarı elinde tutamayacağı korkusunu yaşar. Tahakkümcüdür, çünkü iktidarının yükseldiği zemin kadındır. Ama tüm bu ölümcül ve yıkıcı yanlar gözden ırak tutularak, yaşananlar ne yazık ki sevgi, aşk, kahramanlık olarak adlandırılır. "Erkeğin tek taraflı kadın tecavüzü bir kahramanlık gibi görülürken, erkek bundan son derece keyif ve gurur alırken, kadın taşlanarak öldürülmekten geneleve kapatılmaya, toplum içine bir daha çıkmamaya kadar her tür acımasızlıklarla karşı karşıyadır."[6]

Erkek-Kadın / Devlet-Toplum

Tecavüzü salt birey ve toplumsal kültürle sınırlandırmak asıl faali gözden kaçırmak olur. Tecavüz nasıl ki devletli uygarlığın doğurucusuysa aynı zamanda devlet politikalarının bir ürünüdür de. Bu konuda erkek ve devlet köklü bir işbirliği içindedir. Tecavüz, olay düzeyine indirgenerek salt bireyin işlediği, kabullenebilir sınırlarda seyreden bir suç kategorisine indirgenmektedir. Bir başka deyişle itibar kaybına uğrayan ataerkil sistemi yeniden güçlendirmek ve bu amaçla geliştirdiği muhafazakar politikalara toplumsal rıza oluşturmak amacıyla devlet bilinçli olarak taciz-tecavüz politikalarını teşvik etmektedir.

Bir yandan taciz-tecavüz kışkırtılmakta, diğer taraftan yasalarla bununla mücadele edilmek istendiği algısı yaratılmaktadır. Oysa sorun yargısal değil, zihinseldir, sistemseldir. Köklü ele alınmayıp, yargıya havale edilen münferit olaylar düzeyine indirgendiğinde sonuç alınması mümkün değildir. Kaldı ki sistemin yargısı da eşit-özgür bir yaşamı savunan ve gerçekleştiren içerikten yoksundur. Erkeğin iktidarını savunmaya kurgulanmış bir yargıdır. Tacizi-tecavüzü rahatlıkla kabullenebilir hatta aklayabilir. Tecavüzcüsüyle evlendirme yasası bu mantığın sonucu olarak geliştirilmiştir. Evlilik aklanma merci olarak görülmüştür. Oysa tecavüzcüsüyle evlenmek, katiliyle aynı hücreye ömür boyu mahkum edilmek demektir. Her iki durum arasında pek bir fark yoktur. Oysa ölümden beter olan bu durumu devlet aklı rahatlıkla kabul edebilmekte, yasal kılıf giydirerek yaşamımıza yamayabilmektedir.

Kamusal alandan kadınların geri çekilip, eve kapanmalarını sağlamak için tecavüz bir tehdit aracı olarak tüm kadınlara karşı kullanılmaktadır. Türkiye kamuoyuna mal olan Özgecan Aslan cinayeti tüm kadınlara verilen bir gözdağıydı.[7] Bununla kadınlara "hiç tanımadığınız biri tarafından herhangi bir yerde tecavüze uğrayabilir, buna direnildiğinde ise hunharca katledilebilirsiniz" mesajı verildi. Bu ve benzeri saldırılar, muhafazakar politikalara yaşam alanı açıyor. AKP'nin 16 yıllık iktidarında bunun sayısız örneği yaşandı. Kıyafetinden dolayı otobüste hiç tanımadığı bir erkek tarafından şiddete maruz kalmak, hakarete uğramak sıradanlaşan uygulamalar haline geldi. Yani tek bir erkeğin değil, her kadın tüm erkeklerin malı konumunda ele alınıyor. Her erkek, kadına yerini hatırlatmayı kendine görev biliyor. Bu saldırılar olağan hal getirilerek, kadına evi dışında hiçbir alanın güvenli olmadığı duygusu yaratılmaya ve eve mahkum edilmeye çalışılmıştır. Oysa bu durum evde de kadının peşini bırakmaz. Değişen tek şey tüm erkeklerin saldırısı yerine bir erkeğin saldırısı ve taciz-tecavüz tehdidi altında kalmasıdır.

Kadın Bedeni Üzerinden Verilen Mesajlar

Kadın üzerinde kurulan tahakküm ile toplum üzerinde geliştirilen tahakküm aynı karakterdedir. Kadın bedeni üzerinden tüm kadınlara ve topluma mesaj verilir. Bu ataerkil tarih boyunca hep böyle olmuştur. Kadına tecavüz edilmesi ile toprağın işgal edilmesi tarihte hep zamandaş ve anlamdaş olarak ele alınmış ve pratikleştirilmiştir. Bu bağlamda 15 Ağustos 2015'te Ekin Van'ın çıplak bedeninin teşhir edilmesi, özyönetim sürecinde direnen Kürt toplumuna mesaj amaçlıydı. Özellikle geliştirdiği direnişiyle sadece bulunduğu coğrafyada değil tüm dünyada umut olan, ataerkil sistem karşısında meydan okuyan kadının bedeni üzerinden bunun verilmesi

6 Ali Fırat, *Bir Halkı Savunmak*, s. 184.

7 11 Şubat 2015 yılında Mersinde kaçırılıp tecavüz edilmek istenen ve buna direndiği için katledilen üniversite öğrencisi. Cenazesi daha sonra yakılmış halde bulundu.

kuşkusuz daha derin anlamlar taşır. Aynı uygulama, 2017 yılında yüz yılın direnişine damgasını vuran Efrin savaşında Barin Kobani'ye yapıldı. Bu iki örnek de işgalin tecavüzle bağını ve kadın bedeni üzerinden tüm topluma tehditlerin nasıl savrulduğunu iyi ortaya koymaktadır. Kuşkusuz bu uygulamalar tecavüzcü zihniyetin bir ürünüdür. Toplumda günlük olarak yaşanan tecavüz kültürünün savaş anlarına yansıma biçimidir.

Tecavüz Bir Erkeklik Kültürüdür

Tüm bunlardan açığa çıkan sonuç şu, tecavüz bir erkeklik kültürüdür. Faili erkek, mağduru kadın olan ruhsal ve manevi olarak öldürücü bir saldırı biçimidir. Bu ilişkilerden açığa çıkan deneyim tüm toplumsal ilişkilere ve savaş biçimlerine yansımasını vermiştir. Bu konuda belirtmek gerekir ki tüm uygarlık tarihi bu tecavüz kültürünün bir sonucu gelişmiş, şekil almıştır. 2014 yılında Ortadoğu'da hortlayan ve erkeklik ideolojisinin saf-katışıksız temsilini yapan DAİŞ örneğinde bunu rahatlıkla görmek mümkün. Kadına tecavüz ile toprak işgali eş düzeyde ele alınmış, adeta uygarlığın başlangıç dönemleri yeniden diriltilmeye çalışılmıştır. Bu ölümcül ve katliamcı uygulamaların kısmen de olsa kendisine taraftar bulmasında hiç kuşku yok ki tecavüz kültürünün toplumsal yaşamda kendine zemin bulmuş olması yatmaktadır. Normalde kıyamet koparılması gereken vahşet pratikleri; ilahların sözleri, ataerkil sistemin geleneği arkasına alınarak sıradanlaştırılmış ve tanrı kelamı sayılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki bu politikalar sömürü sisteminin yaygınlaşması ve derinleşmesine hizmet ettiği ve egemen sistemin temel kodlamalarıyla benzerlik taşıdığı için aslında onay görmüştür. Soruna dönüşen ve emperyalist güçlerle karşı karşıya kalmasına neden olan saldırıların tecavüzcü karakteri değil, çıkarlar çatışması ve sömürü sisteminin önünde engel konumuna gelmiş olmasıydı. Bu dönem Ezidi ve Süryani kadınları başta olmak üzere bölge halkına yapılan uygulamalar savaş suçu ve insanlık suçuydu. Uluslararası mahkemelerde yargılanmayı ve mahkum edilmeyi gerektiren suçlardı. Ancak emperyalist güçler çıkarlarıyla çelişen yanına odaklanırken, bu yönlü tek bir girişimde bulunulmamış, bulunanları da görmezden gelerek yaşananları zaman aşımına bırakmıştır.

Devlet Kaynaklı Tecavüz

Devletlerin tecavüze toleranslı olmasının altında yatan en önemli faktör, devlet politikalarının da aynı genetik kodlamaları taşıyor olmasıdır. Erkeğin kadına yönelik taciz ve tecavüz uygulamalarını, devlet benzer tarzda kadınlar ve tüm toplum üzerinde zaten uygulamaktadır. Özellikle savaşın, şiddetin, faşizmin yükseldiği dönemlerde kadına ve topluma yönelik taciz-tecavüz oranında büyük artışın yaşanması tesadüf değildir. Devlet, ıslah etmek, gözdağı vermek, iradesini kırıp, teslim almak amacıyla aynı uygulamalara sistematik bir şekilde başvurur. Kadına karşı devlet kaynaklı taciz ve tecavüz olayları bilinçli uygulanan politikalar olarak azımsanmayacak düzeydedir. Sorguda konuşturmak ve iradeyi kırmak için taciz ve tecavüz temel bir işkence yöntemi olarak yıllarca kullanıldı. Bu sadece kadına da değil, çocuklara, erkeklere de yapılan bir işkence biçimiydi. Erkeğin sokakta-evde kadına uyguladığını devlet sorguda tutukluya uyguluyordu. Bir işkence yöntemi olarak tecavüz, o insana devletin büyüklüğü ve gücünü göstermenin ve mutlak itaate zorlamanın aracıydı. Bir anlamda o insan tüm savunma mekanizmalarından yalıtılarak, sorgulayan, hesap soran, hak arayan pozisyondan çıkarılıp, yaşayan ölü pozisyonuna getirilirdi. Tek tek bireylere yapılan bu işkenceler uygulandığı alanla sınırlı kalmaz etkileri dalga dalga yayılarak tüm toplumu kuşatırdı. Bu uygulamalar işgalin, sömürge savaşlarının olduğu her alanda uygulanmıştır. Amed Zindanı, Ebu Garip Hapishanesi, Guentenema cezaevi sadece bu konuda ismi öne çıkan birkaç yerdir. Ancak bu uygulamalar sistematik olup, çok yaygındır. Bosna gibi bazı alanlarda ise etnik temizlik amacıyla tecavüz bir yöntem olarak kullanılmış, tecavüz sonucu doğan çocuklardan yeni bir toplum yaratılması hedeflenmiştir. Yani tecavüz yoluyla kadın kırım ve toplum kırım politikası iç içe uygulanmıştır. Daha doğrusu tecavüzle genetik yapıya müdahale hedeflenmiştir. Nazi kamplarında yakılarak kül etme, ortadan kaldırma yerine; tecavüzcüden çocuk doğurarak ölümü bir ömre yayma politikası izlenmiştir. Kürt sorununun çözümü için her Türk'ün ikinci kadın olarak bir Kürt kadını ile evlenmesi gerektiğini söyleyen AKP'li Rize Belediye başkanı da aynı politikayı savunmuştu.

Tecavüz, salt bedensel sınırların ihlali ile ilgili bir durum değildir. Devlet aynı zamanda ulus-devlet politikalarıyla tüm farklılıkları yok sayarak da bunu gerçekleştirir. "Ulus-devletin içerdiği dinci, milliyetçi, cinsiyetçi ve 'bilimci' iktidar çoğaltımı karşısında toplumsal hakikatler her zerresine kadar tecavüze, işgale ve inkâra uğramış durumdadır."[8]. Etnik, inançsal kimlikleri yok sayan, ortadan kaldırmak için zor kullanan, itibarsızlaştırılıp, küçük düşüren her girişim özünde toplumsal değerlere tecavüzdür. Bu bağlamda yurdu işgale uğrayan, kültürel değerleri talan edilen, varoluşunun ayrılmaz bir parçası olan dili yasaklanan bir halk olarak Kürtler, her açıdan tecavüz saldırısı altındadır. Erkeğin karşısında kadının konumu, devlet karşısında Kürtlere dayatılmıştır. Kuşkusuz buna sadece Kürt halkı değil, ulus-devlet karşısında tüm halklar bu politikaya maruz bırakılmıştır. Okullar, kışlalar, hapishaneler bu amaçla inşa edilmiş; ceza ve ödüllendirme ile doğanın çeşitliliği ve zenginliğine aykırı ulus-devletin tüm zulüm politikalarına rıza üretilmeye çalışılmıştır. Asimilasyon politikalarının merkezine kadın konulmuştur. Toplumsal kültürü yaratan ve yaşatan kadın, kendi yaratımına karşıtlaştırılarak asimilasyon aracı haline getirilmeye çalışılmıştır. Türk ulus devletinin ilk yıllarında fiziki katliamın yanı sıra kültürel yabancılaşma ve benzeşmeyi dayatan asimilasyon politikalarının önündeki en büyük engelin kadın olduğu tespiti yapılmıştır. Bu amaçla oluşturulan yatılı bölge okullarına öncellikle kadınların alınması hedeflemiş, bu amaçla Sıdıka Avar, at sırtında köy köy dolaşarak ailelerin kız çocuklarını okula göndermeleri için ikna çalışmaları yürütmüştür. Çünkü kültür en canlı ve bozuma uğramadan anneden çocuğa aktarılır. Kadın kültürel değerlerin en güçlü yaşatanıdır. Bu nedenle deyim yerindeyse kaleyi içten fethetmek amacıyla kadınların küçük yaşta aileden kopartılarak eğitilmesi ve kendisine yabancılaştırılarak, kültürel değerlerine sırt çeviren pozisyona getirilmesi amaçlanmıştır. Bilinir ki kişinin kültürel değerleriyle kurduğu bağ zayıfladığında, o artık her tür yönelime açık hale gelmiş demektir. Kadınların yalnızlığını ve çaresizliğini betimlemek için, " ez kerênga li ber ba me. Geh li virim geh li wirim" sözü tam da bu durumu izah eder gibidir. Yani kökleriyle bağı zayıflayan, toplumsallığından koparılan birey en ufak yönelim karşısında rüzgar karşısında savurulan kenger misalidir. Değerler bütünlüğü parçalanan bir halk- topluluk, savunmasız ve iktidar karşısında her daim yenilgi psikolojisindedir. "Şüphesiz tecavüz ve tahakküm toplumsal istismar kavramlarıdır. Olup bitenin toplumsal niteliğini ifade etmekte, daha çok da hiyerarşiyi, ataerkilliği ve iktidarı çağrıştırmaktadır. Daha derinlikte yatan bir anlamı ise, yaşama ihaneti ifade etmesidir."[9]

"Ya Yaşam Ya Barbarlık!"

Kürdistan Kadın Özgürlük mücadelesi, tecavüz kültürünün her alanına sindiği toplumsal değerler sistemine bir itiraz olarak, 2008 yılında "Em Ne Namusa Tu Kesine, Namusa me Azadiya meye" şiarıyla bir kampanya başlattı. Namus adına her gün kadın katliamının yapıldığı bir coğrafyada kimsenin namusu değiliz, namusumuz özgürlüğümüzdür diye, meydan okumak beş bin yıllık ataerkil kültüre başkaldırmaktı. Önemli bir mücadele geleneği olsa da toplumsal kültüre sinmiş ve erkeğin mülkleştirici yaklaşımına zemin sunan namus anlayışını sorgulamak arı kovanına çomak sokmak kadar tehlikeli bir durumdu. Ama irin akıtılmadan apsenin iyileşme şansı yoktur. İçerde, dışarıda pek çok tartışmaya yol açmış olsa da konuya kafa yorulması, tabulaşan bazı olguları sorgulatması açısından önemli bir başlangıçtı. Çünkü tecavüz kültürü büyük oranda kendisini namus kavramı üzerinden üretip, yaşatır. Bu dönemde yapılan çalışmalar ve tartışmalarda açığa çıktı ki, tecavüz kültürü aşılmadan toplumsal özgürlüğün ve kadın özgürlüğünün önü açılamaz. Bu nedenle 8 Mart 2010 yılında "Özgürlük Mücadelesini Yükseltelim, Tecavüz Kültürünü Aşalım" şiarıyla yeni bir kampanya başlatıldı. Bu kampanyanın amacını, "5000 yıldır sürdürüle gelen politikalar tecavüzü perdeleyerek gelenekler adına, ahlak adına, din adına başta kadın mülkleştirilmiş, toplumsal demokratik-özgürlükçü değerlere el konulmuş, gasp edilmiş ve üzerinden her türlü hak sahibi olunmuştur. Gelenekler ve toplumsal düzen adına oluşmuş bu büyük yalanı,

8 Ali Fırat, *Ortadoğu'da Uygarlık Krizi*.

9 *a.g.e.*

sahtekarlığı, tecavüz kültürünü deşifre etmek, teşhir etmek ve karşı durmak kadın özgürlük bilincinin bir gereği olmakla birlikte toplumun kendisine sahip çıkmasının da bir gereğidir"[10] tarzında ifade etmekteler. Yapılan bu kampanyalar konuya dikkat çekmek amaçlı sembolik süreçler olsa da ulaşılan sonuç, tecavüz kültürünün çok yönlü ve derinlikli olduğu, her boyutuyla mücadelenin süreklileştirilip, yürütülmesi gerektiğidir.

Tecavüz kültürünü aşmanın yegane yolu kadın devrimidir

Kadın özgürlük mücadelesi her boyutta örgütlenerek, özsavunmasını geliştirerek, kendi sistemini inşa ederek tecavüz kültürünü aşmaya çalışmaktadır. Çağdaş Dervişler-Adulêler, yaşamı yok eden tecavüz kültürüne karşı, aşkı yeniden canlandırmaktadır. Beritanlar, Zilanlar, Viyanlar, Arinler, Awestalar binlerce ardılıyla bu zorlu yolun en önünde yer alanlardır. İmkansız olarak sunulan, yapılamaz denilen zaman ve mekanların, özgür irade ile nasıl aşılacağının yol ve yöntemini ortaya koymuşlardır. Tecavüz kültürünün öldürdüğü yaşamı, yeniden dirilterek, aşık olmanın, aşık olunanın nasıl olması gerektiğini mücadele tarzı ve eylemleriyle ortaya koymuşlardır. "Köleliğe, tecavüze ve iktidara bulanmış kişiliklerde aşk asla gerçekleşmez. Yoğun ve sürekli yaşanan başarısız deneyimler ve aile iflasları bu gerçeği doğrulamaktadır. En az erkek kadar kadının da toplumsal güce ve bilgeliğe sahip olması durumunda sevginin ve güzelliğin, iktidarsız, barış içinde eşitçe ve özgürce üretilerek ve paylaştırılarak yaşanması sağlanabilir. Günümüz, 21. yüzyıl kadın devrimine öncelik vermeyi şart kılıyor. 'Ya yaşam ya barbarlık' sloganı bu devrimi dayatıyor." [11]

Tecavüz kültürü karşısında dünya genelinde ciddi arayışlar ve kadın mücadeleleri verilmiş ve halen verilmeye de devam edilmektedir. Ölüme karşı yaşamın mücadelesi olarak tabir edebileceğimiz bu arayışlar önemli olmakla birlikte, daha radikal ve köklü arayışları gerektirmektedir. 2017 yıllında Hollywood merkezli başlayan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan "Mee too" kampanyası, işte, sokakta, eğitimde kadınların nasıl bir tecavüz tehdidi altında olduğunun resmini ortaya çıkarmıştır. Öncelikle tecavüzün tüm erkeklere empoze edilen, sanatçısından, maliyecisine, politikacısına kadar her kesimden erkeklerde yaygın olarak yaşandığını ortaya koymuştur. Bunu tespit etmek, teşhir etmek önemlidir. Ancak salt teşhir ile sınırlanan bir çalışma aynı zamanda "her kes yaşıyormuş, normaldir" gibi bir sonuca da yol açabilir. Dünya genelinde geliştirilen bu tür kampanyaların mutlaka taciz- tecavüzün sistemsel boyutunu esas alması ve köklü sistemsel değişimi hedefleyerek çalışma yürütmeyi esas alması gerekir. Reform düzeyinde yapılacak düzenlemelerle bu kadar sistemli bir yapının aşılması bir yana can çekişen sisteme hayat öpücüğü sunulmaktadır. Sistem bu durumdan faydalanarak daha fazla örgütlenme imkanı bulmaktadır. Bu nedenle tecavüz kültürünü aşmanın yegane yolu kadın devrimidir. Her alanda kadın sistemi kurulmadan, özgür yaşam alanı oluşturulmadan tecavüz kültürü aşılamaz. İlk ve son sömürgenin başkaldırısı aynı zamanda tüm köleliklerin ortadan kalması ve özgür ilişkilerin açığa çıkması açısından da önemlidir. Bu ideolojik perspektifinde olduğu kadar, örgütlenmesinde ve eyleminde de radikal olmayı gerektirir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

10 YJA' nın Aralık 2010 yılında yayınladığı genelge

11 Ali Fırat, *Ortadoğu'da Uygarlık Krizi.*

İnsanın Gücü Geçmişin Aydınlığından Gelir

Ali Haydar Hengirvanlı

Kültür kelimesi Latince "Colere" diye bir kavramdan türetiliyor ve kelime olarak anlamı, toprağı işlemek, toprağa bakmak, topraktan ürün elde etmek anlamına geliyor. Toprak ve tarımla bağlantılıdır, toprağı işlemektir. Toprağı tarıma açmak, toprakta ürünü ekmek, ürünü devşirmek, bütün bunların hepsi kültür anlamına geliyor. Kürtçede de karşılığı "çand" kavramıdır. O da aynı anlama geliyor. Toprakla bağlantılıdır, ürün devşirmektir. Bu yönüyle neolitikle bağı çok net olarak görülebiliyor.

Neolitikte yaşanan büyük bir zihniyet devrimidir, bunun maddi yaşamda da çok büyük bir karşılığı var. Yeni kavramlar doğuyor, yeni keşif ve icatlar yapılıyor. Bu keşif ve icatların karşılığı olarak yeni maddi yapılar gelişiyor. İdeolojik ve manevi kültür alanında devasa, muazzam gelişmeler oluyor. Bunlar insanlığın başlangıç evresinde, Ali Fırat'ın deyişiyle adeta "yıldız yağmuru" şeklinde yağıyor.

Eldeki veriler, tarihsel gerçeklikler ışığında baktığımız zaman, Kürt kültürünün, insanlığın kök kültürü olduğunu net bir biçimde görebiliyoruz. "Uygarlık" adlı kitaba baktığımız zaman, Ali Fırat orada sosyolojiyi değişik dallara ayırıyor. "Özgürlük Sosyolojisi" an'ın ve devrim döneminin sosyolojisidir. Ama bir de genel kültür sosyolojisi dediğimiz sosyoloji var. Genel kültür sosyolojisi kök kültürle, insanlığın başlangıcında yer alan ve insanlık durdukça asla bitmeyecek olan bir kültürle bağlantılı bir sosyolojidir. Bu kültür Aryen kültürüdür. Aryen kültürü ki, bu gün Kürtler özü itibariyle o kültürü kalıntı tarzında da olsa temsil ediyorlar. Ali Fırat'ın deyişiyle, "Burayı Çin bile işgal etse, bir başka yerden işgal de gelişse, yine de bu kültür asla bitmeyecek olan bir kültürdür." Çünkü bu kültürün bitişi, biraz da insanlığın bitişi anlamına geliyor. Bu yüzden Kürtler kök kültürü, temel insanlık kültürünü temsil ediyorlar. Bu yönüyle insanlığı besleyen, aynı zamanda uygarlığı besleyen bir kültürdür. Kürtlerin bu güne dek varlıklarını sürdürmelerinde bu kültürün çok yoğun bir payı var. Bu kültür 'Demokratik uygarlık kültürü' olarak da değerlendirilebilir. Esas olarak yaşadığı zemin kırdır. Bu kültür en güçlü, en yoğun biçimini kırda yaşar. Kentte hâkim olan uygarlıktır. Bu kültürün kentte uzantıları var, ama esas itibariyle en güçlü biçimde yaşadığı zemin kırdır.

Kültür bir de toplumun tarihsel boyutuna bağlıdır. Aslında kültürü, bir toplumun tüm geçmişi olarak tanımlamak mümkündür. Geçmişinde ortaya çıkardığı tüm yaratımlar, kültür kapsamına giriyor. Kültürden bahsettiğiniz de, o toplumun zihniyetinden, düşünce sisteminden, ahlaki değerlerinden, sanatından, biliminden bahsediyorsunuz ve bunların hepsi kültür kavramı kapsamına giriyor. Doğrudan kültürle bağlantılı olması gereken dil var. Dil de kültürden ayrılamaz. Dil, dar anlamda kültürün kendisi oluyor. Kültürde esas olan unsur, ideolojik kültürdür. Aslında buna manevi kültür de diyebiliriz. Saydığımız bu unsurlar, ideolojik kültür kapsamına giriyor. Bilim, sanat, zihniyet, ahlak bunların hepsi de doğrudan ideolojik kültürle bağlantılıdır. Ama aynı şekilde bunun bedenleşmesi de var. Ortaya çıkardığı yapılar, eserlerin hepsi yine kültür kapsamına giriyor. ,Anlam bedenleşiyor, yapısallaşıyor ve ikisi arasında bir denge var ve uygarlığın doğuş aşamasına gelinceye kadar çok fazla sorunlar çıkmıyor.

Doğal toplumda, özellikle neolitik toplumda ideolojik kültürle, maddi kültür arasında çok fazla sorun yoktur. İkisi arasında kesinlikle bir dengeden söz edilebilir.

Fernand Braudel, kapitalizmi "maddi uygarlık" olarak tanımlıyor. Ali Fırat, maddi uygarlık kavramının tüm topluma teşhir edilmesi gerektiğini, tüm toplumu kapsaması gerektiğini ifade ediyor. Uygarlığın kendisi maddi kültürdür. Uygarlıkta maddi boyut ön plandadır. Kapitalizmde ise -özellikle günümüz açısından bakıldığında- manevi olan her şeyin metalaştırılması sözkonusudur.

Direniş Özü İtibariyle Kültüreldir

Kültürün yansımasını bulduğu bir diğer alan Sanat alanıdır. Sanat, asla metalaştırılmaması gereken bir alandır ve maneviyat alanıdır. En yoğun manevi alanlar bile günümüzde maddileşmiş alanlar durumundadır. Sanat alanı, sanatın kendisi endüstrileşmiştir, devasa bir endüstriyel alan haline gelmiştir. Sanatın ürünleri tüketim nesnelerine dönüşmüş durumdadır. Pazara uygun olarak yapılır ve pazarda alıcıları vardır. Öyle geçmişte olduğu gibi günümüzde kalıcılığı esas alan bir sanat yaklaşımı çok fazla yoktur.

Sanatta en önemli yan kalıcılıktır, kalıcılaşma olmadan sanat olmuyor. Günümüzde en değerli müzik parçasının ömrü, birkaç aylıktır ya da en fazla bir yıllıktır, ondan sonra çok fazla dinlenmez. Oysa bir ürünün gerçek anlamda sanat ürünü, dolayısıyla kültürel bir ürün olabilmesi için, en azından bir insan ömrünü aşan boyutlarda bir kalıcılık göstermesi, bir dayanıklılık gücünü göstermesi gerekir. Bir Derweşê Avdê destanı, tarih olarak Osmanlılar dönemidir. En azından iki yüz yıllık bir geçmişi vardır. Yazıya da dökülmemiştir, ama dilden dile böyle taşınıp gelir, unutulmaz ve yaşar.

Kültürün en rafine alanı sanattır, diyebiliriz. Ali Fırat, "Sanat alanında Kürtler, müzikle direniyorlar" dedi. Müzikte de destan türüyle direniyorlar. İşte destan türü dediğimiz şey dengbej türüdür. Orada esas olan nedir? Kültürün olduğu her yerde direniş vardır. Aslında bir yerde bir direniş varsa, özü itibariyle direnen kültürdür. Anlam ve içerik dediğimiz manevi kültürde çözülme ortaya çıkınca, o zaman direnme etkenleri de ortadan kalkıyor. Mücadele önce kesinlikle kültür alanında başlıyor. Hangi açıdan bakarsanız bakın, Kürdistan Özgürlük hareketinin ortaya çıkışında da böyledir. Böyle kırıntı kabilinden kültürel değerler var. Onlara sarılıyor ve sonuçta onlarla direnme gelişiyor. Ali Fırat da, bu çok nettir. Ali Fırat lise sıralarındayken "Aram Tigran'ı ilk defa dinlediğimde bu ses, bu kültür yaşamalıdır dedim" diyor. Yine 70'lerin ortalarında Dersim'e gittiğinde, "Dersim gerçekliğini gördüğümde kendi kendime şunu söyledim. Buradaki bu halk kültürü mutlaka yaşatılmalıdır dedim ve mücadeleye bu biçimde karar verdim" diyor.

Aydınlanma, Geçmişe Büyük Bir Netlikle Bakabilmedir

Tarihin kendisi de kültürdür ve kültürün önemli boyutu maneviyattır. İnanç biçimidir. Düşünüş tarzı ve anlam gücüdür. Bunların hepsi maneviyata girer. Maddi değildir. Düşünce elle tutulamaz. Onun için düşüncenin kendisi bile bir manevi alandır. Zihniyet bir manevi alandır. Dil, inanç, ideoloji manevi alanlardır. Toplumun bizzat kendisi manevi alandır. Politika maneviyatla bağlantılıdır. Ahlak tümüyle manevidir. Bunların hepsi maneviyata girer.

Tarihe nasıl bakıyoruz. Tarih sadece geçmiş değildir. Geleceğin bilinci ve duruşu da tarihtir. Ama tarih denince kuşkusuz aklımıza ilkin geçmiş gelir. Geride kalan, bugüne dek yaşanan kısmı tarih oluyor. Bu da çok yanlış değil, fakat geçmiş çoğu zaman geride kalmış, hükmü kalmamış gibi görünür. Tarih böyle değildir. Tarih canlıdır ve bir nehir akışına benzer. Çıkış noktası var. Nehir nasıl akarsa, başlangıç noktasından bugüne dek geliş devam ederse, kaynak hala geçmişte ise tarihte böyle bir şeydir. Tarih akışını devam ettirir. Geçmişin hükmü çok yüksektir. Gelecek geçmiş üzerinde çok etkide bulunmaz, esas etkide bulunan, esas hükmünü konuşturan geçmiştir. Geçmiş, bir toplumu ve bir halkı kendine doğru değil hep ileriye doğru iter. Ama gelecekte insanın yüzünü hep geçmişe doğru bakmasını emreder. Peki neden? Biz geleceğe doğru yürürken öncelikle nereden geldiğimizi bilmek isteriz. Nereden geldik ve nereye gidiyoruz. Nereden geldiğimizi bilmeden nereye gideceğimizi bilemeyiz. Zaten geçmiş bu yönüyle aydınlanmanın tam kendisidir. Geçmişi netleştirmedir. Aydınlanma geçmişe büyük bir netlikle bakabilme gücüdür. İnsanın gücü, geçmişin aydınlığından dolayısıyla buradan çıkarılan bilinçten gelir.

Neolitik kültür dediğimiz insanlığın kök kültürüdür. İnsanlık o kültürle var oluyor. Bugün de süren "De-

mokratik kültür" dediğimiz kültürün ana unsuru bu kültürdür. Bu açıdan insanlığın kaynağında Kürtler var. Tarih insanlığın geçmişidir. Bizim geçmişimiz tarihimizdir. Tarih aynı zamanda kültürün oluşumudur. Geçmişe uzanıyoruz, neolitik kültürden söz ediyoruz. Bugün gerçekliğe hangi kavram ve kuramlarla bakacağımızı biliyoruz.

İnsan, yerden bir taşı aldığı andan itibaren bile bunu düşünerek yapıyor, ama bunu kelimelere dökmüyor. Yine de Air dili vardır. Bu da işaret, mimik ve davranış dilidir. Belki de insanlığın en eski ve en uzun temel dili yıllara yayılmış olan davranış ve beden dilidir. Beden ve hareketlerle ortaya çıkan dildir. Ama bu dilin kaynağında bir zekâ vardır. Akıldan kaynaklanan bir düzey var. Ali Fırat'ın tanımlaması şöyledir: "insan yerden taşı ilk alıp kullandığında bunu bilerek yapmıştır" diyor. Bu sadece içgüdüsellik ile bağlantılı değildir. İçgüdüselliği de aşan bir yaklaşımla yapmıştır. İnsanın primatlardan kopuşuyla başlayan süreç, yeni bir evrimsel gelişim sürecini başlatmaktadır. Burada insandaki beyinsel gelişme, düşünsel düzeyde de muazzam bir gelişmeye yol açmaktadır. Bu gelişme insanın davranış diline de yansıyor. Aynı zamanda dil bir anlaşma aracı değildir. Dil dar anlamda kültürün ta kendisidir. Dil, kültürdür. "Dil" kavramı kültür kavramıyla sıkıca bağlantılı olup, dar anlamda esas olarak kültür alanının başat unsurudur. Dili dar anlamıyla kültür olarak tanımlamak da mümkündür.

Ali Fırat, "anlamlılığı" ve "yapısallığı" kültür kavramını ifade eden temel kavramlar olarak tanımlıyor. Anlamlılıklar; ruhsal, duygusal ve düşünsel gelişmeyi ifade ediyor, bu da zihniyet gelişimi oluyor. Yapısallıklar da, bunların yaşama dönüşmesi, pratiğe dönüşmesi, uygulanır olmasıdır. Yine Ali Fırat, "İnsan toplumunun tarihi süreç içerisinde oluşturduğu tüm yapısallıklar ve anlamlılıklar, kültürü ifade eder" diyor. Genel tanımlaması budur. Demek ki, kültür düşünce ve yaşam alanındaki gelişmelerin toplamını ifade ediyor. Bu anlam gücünün yaşama dönüşmesi, yapısallık kazanması, toplumu güçlendirir, zenginleştirir ve tanımlar, geleceğe yürütür hale gelmesini de ifade ediyor. 'Bir toplumun kültür düzeyi, o toplumun gelişme düzeyinin ölçütüdür' tanımlaması genel kabul gören bir tanımlama da oluyor. İdeoloji ve ahlakla da bağlantılıdır. Bu düzeyi ifade eden özellikler; sanat, siyaset, edebiyat, bilinç, ruh dünyası bu anlamlılıkların gelişmesinde rol oynuyor. Kültürel düzey, bütün bunlardaki zenginliği, gelişkinliği, yaşamı güçlü, canlı, güzel, özgür kılan boyutları ifade ediyor.

Yapısallıklar; kurumlaşma, örgütlenme, maddileşme, toplumsal yaşama dönüşme, kültür düzeyini gösterdiği gibi, aynı zamanda "uygarlık" ve çağdaşlık gelişimi olarak da tanımlanır. Kültürün yapısal hale gelmesini, uygarlıksal gelişme olarak görmek ve tanımlamak da mümkündür. Kültür kavramının anlaşılmasında, içeriğinde anlam boyutu öndedir. Uygarlık kavramında da yapısallık öndedir. Kültürü ifade eden anlamsallıklar yapısal hale geldi mi, buna 'uygarlık şekillenmesi, uygarlık gelişimi, uygarlık biçimi' diyoruz. Genelde uygarlık böyle tanımlanıyor. Dolayısıyla kültürün dil ile bağı gibi, uygarlığın da kültürle bağı var. Kültürel gelişme düzeyi ile bağı var ve onun ifade edilmesini içeriyor.

Kültürel Gelişme Olgusu, Türkçe'de Çarpıtılıyor

Bu konuda özellikle Türkçede ideolojik bir çarpıtma var. Arapçada kültür birikiminin, anlam gücünün yapısallığa, yani yaşama dönüştüğü düzey ile birlikte uygarlığın başladığı ifade ediliyor. Uygarlık Arapça da böyle değerlendiriliyor. Bunun da başlangıç aşamasının aslında insan topluluklarının yerleşik hale gelme süreci olarak tanımlanıyor. Çünkü anlam gücünün yapısal hale gelmesi, kalıcılaşması, bir sonraki tarihsel süreçlere aktarılması ancak yerleşik yaşamla mümkün oluyor. Türkçe bunu öyle görmüyor. Yerleşiklikten çok aslında iktidar ve devlet oluşumuyla bağlı kılıyor. Türkçeye göre uygarlık, iktidar ve devletin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır. Uygar olmak, iktidarlaşmak ve devletleşmek olarak tanımlanıyor. Bunlarda şehirlerde ortaya çıktığı için uygarlık, şehir toplumu olarak da tanımlanır. Şehirleşme uygarlaşma olarak görülüyor. Birde Türkçe sözlükler Arapçanın da böyle olduğunu iddia ediyor. Çarpıtma buradan geliştiriliyor. Halbuki Arapçaya göre uygarlık, yerleşiklik olarak tanımlanırken; Türkçe; uygarlığı, devlet ve iktidarlaşmanın başlangıcı olarak ele alıyor ve Arapçanın da böyle olduğunu söylüyor. Arapça da uygarlık, "medeniyet demektir" diyor ve Arapçayı da kendi ideolojik kalıbına sokmaya çalışıyor. Çünkü Türkçe içerisinde Arapça kavram çoktur. Türkiye Arap dünyası ile sınırdır. Türkçe okuyup-yazan ve düşünenler Arapçayı da okuyorlar, dolayısıyla bu farklılığı görürlerse ulus-devlet egemen-

liğini reddedebilirler diye tamamen böyle bir ideolojik kaygıdan dolayı dili çarpıtıyorlar. Oysa kültürün yapısallaşma ile başladığı, anlamsallığın yapısallık kazandığı süreç, yerleşik hayatla gelişen süreçtir.

Ali Fırat, "Bir Halkı Savunmak" adlı kitabı hazırladığı sırada Enkidu kimliği üzerine ilk defa bu denli yoğunlaştığını ifade etti ve şunu söyledi. "Enkidu'nun aslında beni de anlattığını fark ettim. Enkidu şehre koşturulmuş, yüzünü şehre dönmüş herkestir" dedi. Dolayısıyla orda bazı belirlemeleri var. "Ana toplumdan kopuyorduk, köyümüz arkamızda bir yetim gibi kala kalmıştık. Köyün kadını, kızı gözümüzde küçüldükçe küçülmüştü, bir şehrin memuru yeni ilahımızdı. Devletleşme, kentleşme ve Türkleşme etrafında yeniden toplumsallaşıyorduk" der. Yeni bir toplumsallaşma, farklı tarzda bir kültürleşme başlar.

Bu esasla meseleye yaklaştığımızda önümüze ''inşa" kavramı çıkar. . İnşa sıfırdan başlatılan bir şey değildir. İnşa, eskinin olduğu gibi bugüne aktarılması, taşınması da değildir. İnsanlığın temel değerleri nerede gizliyse oraya dönmek, o değerlerle bağ kurmak, onları günümüz ve bugünün dünyasının bilimsel teknik gelişme düzeyiyle bütünleştirerek, yeniden yapılandırılmasını sağlamak olarak adlandırılabilir. Ali Fırat'ın deyişiyle, "10 bin yıl öncesine dönmüyoruz, ama insanlığın temel değerlerinin orada gizli olduğunu da biliyoruz. İnsanlığın geçmişi daha gerçektir, eğer arıyorsak yüzümüzü oraya döneceğiz. İnsanlığı orada arayacağız. Orada bulup yakalayacağız ve yeniden başlatacağız" diyor. Yaklaşımımız bu olacak ve dolayısıyla geçmiş bu yönüyle zaten kültüre de tekabül ediyor.

Kültürel Direniş Yaşamın Direnişidir

İnsanı diğer türlerden ayıran en temel olgularından biri metafizik yönüdür. Ahlakı oluşturan insandır. İnsan dışında hiçbir canlı türü doğa da ikinci bir doğa yaratamaz. Hatta birinci doğa ile ilişkisi temelinde üçüncü bir doğayı ortaya çıkarıyor. Bu da insana özgü bir şeydir. İnsan kültür oluşturuyor. Bu anlamda kültür, insan eliyle yaratılan her şeydir. Buna politika, ahlak, sanat, müzik, resim vb. şeyler girer. Bunların hepsi kültürü meydana getiriyor. Kültürün esas boyutu manevi ağırlıklı olmasıdır. Din bir kültürdür. İnsan mitolojiyi yaratır. Düşünüş biçimi, beğeni ve ahlak, bunların hepsi manevi unsurlardır. Somut olarak elle tutulur bir yanları yoktur, bunlara maddi kültür diyemeyiz. Maddi yaratımları da vardır. Çanak çömlek, ev, bina maddi kültürdür, tarım yapmak maddi kültürdür. Ama bunun ötesinde manevi kültür olarak da insanın yaratımları vardır. Beğenmek; beğenmeyi sürekli aktarmak, bazı şeylere 'evet' demek bazı şeyleri reddetmek beğeni değil midir? Hep daha iyisini, daha güzel ve özgürünü araştırma, bulma ve onlarla birlikte yaşama insana mahsus bir özellik değil midir? İnsanı öteki canlı türlerinden daha yoğun bir biçimde ayıran temel özellik bu değil midir? Metafizik yaşayabilme, başlangıçtan itibaren insanın en temel özelliklerinden biri olarak ortaya çıkıyor. Sanat ve müzik olmadan insan yaşayamıyor. Doğada sesler vardır, müzik de bir sestir. Ama müzik, müzik olarak yoktur. Doğadaki seslerden ahengi yakalayıp müziği ortaya çıkartan insandır. Doğada güzellik vardır, ama resim yoktur. Güzelliği resme, heykele yansıtan, insandır. İnsan bunlarla bir yönüyle kendisini aşıyor. Kendi varlığını, kendi gerçekliğini bunlarla kanıtlamaya çalışıyor. Kendi farkını bunlarla ortaya koyuyor. Aslında bunlarla doğanın zorluklarına dayanıyor, denilebilir.

Hiyerarşinin ortaya çıktığı ilk dönemlerde toplumsal denge hala bozulmuş değildir. olumluluk arz eden bir sosyal doku mevcuttur. Kadın yine başat bir güçtür. Hiyerarşinin olumsuz bir rol oynadığı dönemde bile kadın, gücünü tümüyle yitirmiş değildir. Onun şahsında toplum içinde hala komünal demokratik değerler etkilidir. Kültür önemli bir olaydır. Kültürel direniş yaşamın direnişidir. Kültür, özü itibariyle yaşamın kendisidir. Maddi ve manevi olarak yaratılan tüm değerlerdir. Zihniyet de bunun içerisine giriyor. Kültürün en önemli unsuru düşünüş tarzıdır. Diğer önemli bir unsuru beğenidir. Ret ve kabul ölçüsüdür. Üçüncü önemli bir unsuru ahlaktır. Bunlar bin yıllar boyunca o toplum içerisine yerleşmiştir. Dolayısıyla komünal kültürü kolay kolay terk etmek mümkün değildir. Bu nedenle sorunu şu tarzda yargılamak daha doğrudur. Nasıl oldu da erkek aklı binlerce yıllık bu kültürden saparak benliği savunabildi? Nasıl benmerkezci hale gelebildi? Bu benlik nasıl ilerledi de, bu erkek akıl kendisini her şeyin yaratıcısı ilan etti? İşe buradan başlamak lazım.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Neolitik Kültürde Kadın Edebiyatı ve Gelişim Seyri

Beritan Gulan

İnsanlığın toplumsallaşma tarihinde, süreklilik ve hafıza görevi gören kültür olgusu kapitalist modernitenin yapısal kriz yaşadığı bu dönemde bir çok yönüyle yeniden irdelenmeyi ve ifade ettiği toplumsal hakikatini güncellemeyi gerekli kılmaktadır. Ancak egemenlerin de sık sık işgal ettiği ve üzerinde toplum mühendisliği yaptığı bir olgu olduğundan kültürün hegemonya ve sömürü alanı olarak talan olgusuyla karşı karşıya bırakılması "kurumsal ve içerik anlamında" ciddi yarılmalar ve anlam karmaşasına yol açmıştır. Bu konuda en net tanımı Ali Fırat yapmıştır: "Kültürü insan toplumunun tarihi süreç içinde oluşturduğu tüm yapısallıklar ve anlamlılıklar bütünü olarak genel bir tanımlamaya kavuşturabiliriz. Yaapısallıkları dönüşüme açık kurumların bütünü olarak tanımlarken; anlamlılıkları dönüşen kurumların zenginleşen, çeşitlenen eş güdümlü anlamlılık düzeyi veya içeriği olarak tanımlamak mümkündür… Toplumu söz konusu olduğunda dar anlamda kültürü anlam dünyası, ahlak yasası, zihniyeti, sanatı, bilimi olarak tanımlıyoruz. Politik, ekonomik ve sosyal kurumlar ise dar anlamla bütünleştirilerek geniş anlamda genel kültür tanımına geçilir. Dolayısıyla temelde bir toplum ancak kurumsal ve içerik anlamı varsa bir varlık olarak kendisinden bahsedilebilir…"[1]

Kültür konusu tek başına ciltler dolusu kitaplara konu olabilecek bir lugata sahiptir. Ancak biz bu yazımızda daha çok kültürün maddi ve manevi öğesi olan, kültürde oluşturucu bir etken olarak edebiyat oluşumunda kadının başatlığı ve üstlendiği rol üzerinde durmaya çalışacağız. Hem kültür hem de onun içinden çıkan edebiyatla ilişkisi ve iç içeliğini değerlendirirken toplumsallığın başlangıcına gitmek ve ruşeym halinden başlayarak hangi zaman ve mekan içinde var olduklarına bakmak başlangıcı doğru kavramak açısından önem kazanmaktadır.

Bugün birçok bilim insanı ve araştırmacının hiçbir çağla kıyaslanamayacak devrimsel nitelikler taşıdığını söylediği Neolitik Çağı "tarih öncesi" diye adlandırıp görmezden gelmek edebiyat disiplini için muazzam bir külliyat taşıyan kadın dili, kültü, edebiyatı, şiiri ve destansı yaşam çağını yok saymak ve edebiyatı sapmalar ışığında ele almak anlamına gelir. Tam da edebiyatın edepsizleştirilmesi ve erkeğin alanına dönüşmesi bu sapmalar sonucu olmuştur. Tarihteki ciddi sapmalardan biri de her şeyi "söz"le başlatmaktır. Kutsal kitaplar "İlkin söz vardı" diyerek ilk anlamları ve onun yaratıcısı olan kadını toplumsal yaşamın dışına atmak ister. Toplum zihniyetinin kadının anlam gücü ve zekasından mahrum kalması demek bir toplumun cehennemlik acılarla tanışması demektir. Nitekim kutsal kitapların önemli bir bölümü bu cehennem tasvirleriyle doludur, yanı sıra cennet tasvirleri de unutulmamıştır. Ancak söz ve anlam bütünlüğü eril zihniyette o kadar derin bir kopuş yaşamıştır ki, sözün tanrı kelamına dönüşmesi (kutsal kitaplar) bu uçurumu kapatmaya yetmediği gibi daha da derinleştirmiştir. İlk sözcükleri yaratan da sanıldığı gibi buyurgan erkek tanrılar değil, naif ana yüreğine sahip anlam ve sevgi dolu kadınlar olmuştur. Eğer sözün kutsallığından ve edebiliğinden bahsedeceksek bu ancak ana tanrıça zamanların şiirsel dili olabilir. Bu dilin gramerinde emek, anlam, söz ve eylem bir oluş diyalektiğinde birbirleriyle var olmaktadır. Bütünlüklü olan hakikatte fikir (kutsal

1 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, s.18.

inanç, kutsal düşünce), zikir (kutsal söz, anlamlı söz) eylem (kutsal emek, yapıcı, yaratıcı eylem) birliği kadın dilinin yaşamdaki oluşturucu gücünün eril tanrıların olduran sözlerinden, nasıl da özsel bir farklılık taşıdığını göstermektedir.

Proto Edebiyat

Bilindiği üzere insanlığın klan şeklinde örgütlenme formu toplumsallığın da kök hücresini oluşturmuştur. Varoluşun en uzun dönemidir budur. Kök hücrede yani klanda, edebiyat da vardır ve kültür antropolojisi kök hücrenin edebiyatını hiçbir zaman göz ardı etmemelidir. Bu açıdan edebiyatın kökenini de buradan başlatmak yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Doğanın canlı görülmesi ve varlığın anlamlı kılınma çabası klanın totemlerinde karşılık bulurken bu totemleri klanın mitolojisi olarak da yorumlamak mümkün klanın adı ve kimliği totemdir. Bu soyut kavramlaştırma düzeni klanın edebiyatıdır. Ahlaki ve politik toplumun en sade ve basit halinin yaşandığı topluluklar, ağaçları, taşları, hayvanları, nesneleri ve daha birçok şeyi totemleştirirken, manevi alanı inşa etmekte, büyü törenlerdeki, sözcüklerdeki kutsallıkla dil ve edebiyatı oluşturucu bir unsur olarak geliştirebilmektedir. Duygu yoğunluklu ritüeller, pratikler ve ayinler, maneviyatın (inancın) edebi ifadesini ve ahlakın kutsanmasını oluşturmuyor mu? Kadın edebiyatının maneviyattan kopmamasının bu kutsal ahlakla bağını, her daim hatırda tutmak gerekir. Bu konuda Ali Fırat'ın yorumu oldukça aydınlatıcıdır: "Klan bilincinin sembolü totemdir. Totem belki de ilk soyut kavramlaştırma düzenidir. Totem dini olarak da değerlendirilen bu düzen ilk kutsallığı tabu sistemini de oluşturmaktadır. Klan totemin simgesel değerinde kendini kutsamaktadır. İlk ahlak kavramına da bu yoldan ulaşmaktadır. Çok iyi bilincindedir ki, klan topluluğu olmazsa yaşam sürdürülemez. O halde toplumsal varlıkları kutsaldır ve en yüce değer olarak sembolleştirilip tapınılmalıdır." [2] Ona gösterilen saygı ve inancı aslında kendi varlıklarına bağlılıklarının sembol ifadesidir, kimliklerinin ve güçlerinin farkına varmadır.

Mistik, büyüsel ve kutsal duygularla bağlı bulunulan totem, toplumun maneviyatıdır ve manevi olan edebidir. Totem bir anlamıyla, toplumun maneviyatta kendini edebileştirmesidir.

Büyü ve sihir de o dönemin kadın edebiyatı kapsamında ele alınabilecek olgulardır. Büyü ve sihirle uğraşanlar bilge kadınlardır ve toplumun ilk şifacıları, bilimcileri, hekimleri ve aynı zamanda hatipleridirler. İlk edebiyatçılar olan kadınlar söze sihirsel, mucizevi ve kutsal bir rol atfetmişlerdir. Çünkü sözün toplumda ve insan zihninde yarattığı mucizevi gelişimin tanığı ve eyleyenleri olmaları itibariyle büyü ve sihirde de sözün gücüne başvurmuşlardır. Uyaklı, dizeli ve gizemli olan bu söz öbekleri insanların doğaya seslenişi, ondan yardım istemesi, söze ruh katarak doğadaki enerjiyle birleşmeye çalışmasıdır. Tekrarlanan büyülü sözler, doğada ve hatta evrende kuantumik etki yaratıyor, sesle ve sözle maddeleşen enerji, doğadaki enerjiyle buluşuyor ve toplumda oluşturucu, iyileştirici bir etki yaratıyordu. Örneğin, Fransızca kökenli olan "abrakadabra" sözcüğünün anlamı da eski çağlarda bazı hastalıklara iyi geldiğine inanılan büyülü sözlerdir ve o dönem toplumunda büyülü sözlerin sahibi kadınlardır.

Kadın Edebiyatının Oluşması

İnsanlık gelişiminde sözün sahibi olmak, simgesel dil aşamasına geçmek, kendisiyle birlikte bin yıllara yayılan bir kültürü de açığa çıkarmıştır. İnsanlık için bir anlam dünyası oluşturan bu süreci Ali Fırat ilk büyük devrim (dil devrimi) olarak adlandırmış ve geniş bir dil bölgesinin oluşumunun insan türüne muazzam toplumsallaşma, korunma, besin elde etme imkanı verildiğini belirtmiştir. İnsan kültürleşmesinin başat gücü olan simgesel dil onu diğer canlı türlerinden ayırmakla birlikte insan hakikatinin zihniyet ve düşünce gelişiminde de etkin bir role sahiptir. Dilin insan yaşamında ve gelişiminde neden hala aynı önem ve etkiye sahip olduğuna dair oldukça bilimsel cevaplar verilebilir, ancak bu soruya verilecek temel yanıtlardan biri de insansal varoluşun sonsuz bir gelişme arz etmesi olarak söylenebilir. Konuşma dilinin gelişmesi insansal bir faaliyettir. Dil olmadan insan türünün bir kültür yaratmasından bahsedilemez. Dil zekanın enerjisinin form kazanmış halidir ve zekayı görünür kılmakla beraber toplumsallığı inşa etmenin

2 Ali Fırat, *Bir Halkı Savunmak*, s.19.

en temel öğelerinden biridir. Anlamın insan toplumu içinde çoğalması, hayat bulması için seslere, kavramlara ihtiyaç vardır. Bunu da dil yapar. İnsan türünün, iletişimi bir üst aşamaya taşıması neolitikte zirve yapmıştır. Neolitik kültürün her alanda hayat bulduğu, gelişip yaygınlaştığı, toplumsal yasalara dönüştüğü bir süreçtir. O nedenle dil devrimiyle Neolitik devrim, soyut belleğini görünür kılmıştır. Neolitik toplumda insanlar kavramları, işlevlerine göre üretirler, toplulukta ve kabile de yer alan bireylerin ad almaları da kendi rol ve yeteneklerine göredir. Kendi özünde olana göre ad alan birey özneleşir, yani kimlik kazanır ve dil böylece bir kimlik olduğunu ortaya koyarak, o bireyin ve topluluğun kültürünü yansıtır. Bu anlamda Ali Fırat'ın belirttiği kavramsal çerçevenin tarihle bugünümüz arasında güçlü bir bağ kurması "dil"in değerini de ortaya koymaktadır. Tanımlama şöyledir: "Dil kavramı, kültür kavramıyla sıkı bağlantılı olup esas olarak dar anlamında kültür alanında başat kavramdır. Dili dar kültür olarak da tanımlamak mümkündür. Dilin kendisi bir toplumun kazandığı zihniyet, ahlak, estetik duygu ve düşüncenin toplumsal birikimidir. Anlam ve duygunun bilince çıkmış, ifadeye kavuşmuş kimliksel, an'sal varoluşudur. Dile kavuşan toplum, yaşamın güçlü gerekçesine sahip olmuş demektir. Dilin gelişkinlik düzeyi yaşamın gelişkinlik düzeyidir."[3]

Kadın edebiyatı, üslubu, hitabeti, anlatımları adeta insanların yüreklerinde bir anlam köprüsü kurmuş gibidir

Gelişen yaşamda kadının keşfettiği yeni bitkiye ad vermesi, hayvanlara ve doğadaki diğer varlıklara isimler takması her gün yeni kutsal kavramın oluşması, her gün yeni bir anlam ve hakikatle tanışılması anlamına da gelir. Bundan hareketle dil; kolektif hafızanın ve toplumsal zihniyetin gelişiminde yapılandırıcı bir rolde oynar. Unutmamak gerekir ki dilin de bir ruhu vardır. Dil toplumsal yapının sesi olduğuna göre ve bahsettiğimiz toplumsal gelişim süreci kadın zihniyetinin formunu taşıdığına göre dilin de bir zihniyetin etkisiyle şekillendiğini söylemek abartı olmayacaktır. Dildeki dişil eklerin bin yıllardan beri kendini korumaya çalışarak günümüze kadar oluşması, bu gerçeğin somut bir verisi olarak algılanabilir.

"Varlığın evi" olarak tanımlanan dil, edebiyatın da kök hücresi ve temel ifade formudur. Sezginin, duygunun dile gelişi ilk edebi söylemdir. Sanıldığı gibi genel olarak edebiyat ve özelde kadın edebiyatı kurgulanmış metinlerle başlamamıştır. Söze ruh ve duygu veren insanlar edebiyatın da temelini ilk simgesel dille atmış bulunmaktadır.

Sözlü edebiyatın oluşturucusu ve nesilden nesile aktarıcısı olan kadınların kullandığı günlük dilin kendisi edebi bir dil olup eril kavram ve ifadelerden hayli uzak bir dildir. Uygarlıkla gelişen daha doğrusu ayrışan kategorize ediş ve şablonca dil kullanımlarının ahlaki politik toplum edebiyatında varlık bulma şansları yoktur. Örneğin günümüz dünyasında edebiyat dili ve gündelik konuşma dili arasındaki ayrım kapitalizmin kültürel ve edebiyat kırım yöntemleriyle neredeyse bir uçurum halini almıştır. Doğal toplumlarda yaşam dilinin kendisi edebidir. Tarlada, bahçede, evde çalışırken bir araya gelip kutlamalar, tören ve ayinler düzenlerken yaşam edepli ve edebidir. Kadın edebiyatı, üslubu, hitabeti, anlatımları adeta insanların yüreklerinde bir anlam köprüsü kurmuş gibidir. Her şeyin bir hikayesi, tecrübe ve deneyimle elde edilmiş bilgisi vardır. Gördüklerinin güzelliğini anlatmak için doğayla tasvir etme sıklıkla başvurulan bir yöntem gibi görünüyor. Günümüze kadar da edebiyatın, bu benzetme ve tasvirleri kullandığını söylemek mümkün. Kapitalizmin zihniyetine ve kültürel yozlaşmasına daha az maruz kalmış ya da otantikliğini kısmi de olsa koruyabilmiş; topraklarda kadın edebiyatının dil ve yaşam üzerindeki izlerini belirgin biçimde görebilmek mümkündür.

Mezopotamya'da özellikle de Kürtlerdeki gündelik selamlaşma sözcükleri bile hem çok edebi hem de derin felsefi anlamlar taşımaktadır. Örneğin eve gelen misafir karşılanırken "Ser sera, ser çava (baş göz üstüne)" deyimi kullanılır. İnsan gözle görür ve başıyla düşünür. Onun için karşısındakinin kıymeti ve değeri gördüklerinin,düşündüklerinin üstünde bir değerdedir. Son derece ahlaki ve edebi bir söylemdir. Görünenin ötesini kavrama arzusunun bu kadar

3 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, Cilt:5, s.29.

gündelik yaşam içerisine nüfuz etmesi anlam arayışının ne kadar güçlü olduğunun da göstergesidir. Bu söylem, Ortadoğu halklarının çoğunda aynı minvalde halen kullanılmaya devam edilmektedir.

Toplumsal bir faaliyet olan edebiyatın pozitivist bir akılla yorumlanması onun ahlakla olan güçlü bağının göz ardı edilmesine yol açmış olup kapitalist modernite ile birlikte "elit bir sanat" düzeyine indirgenebilmiştir. Daha doğrusu "yönlendirici, algı üretici araçlarının en etkili yöntemi olarak kullanılmıştır" demek, işlevsellikte yaşadığı yozlaşmayı ifade etmek açısından önemli bir belirlemedir. Elbette işlevselliğinin zihniyet çarpıtmaları için kullanılması Sümer rahiplerinin icadıdır ve onlar kadar bunu iyi kullanan kimse yoktur, demek yanlış olmasa gerek. Edebiyat kavramının köken bakımından Arapça "edep" kelimesinden geldiği görüşü sıklıkla kabul gören bir tanımdır. Bu kavramın ilkin Babil'de ortaya çıktığını ve Arapça değil de Babilce olduğunu öne süren tezler de mevcut. Kavramın semitik bir epistemolojiyle ilgili olduğu görüşü doğru ancak etimolojik olarak Sümerce'ye dayanmaktadır. "Edebiyat kavramının etimolojik kökeni Sümerce "Edduba"dan gelip semitik dil epistemolojisiyle birleşerek bir yere kadar ahlak eğitimi olarak toplum törelerine uygun davranmak biçiminde nitelik kazanmıştır."[4] Unutulmaması gereken husus edebiyatın her türlü toplumsal yapım işinde mutlaka var olduğudur. Biraz daha somutlaştırırsak toplumun hem anlamsal inşasında hem de yapısal inşasında oluşturucu bir güçtür. Dolayısıyla da esas anlamıyla kolektif zihniyetin canlı organizması ve zihniyet oluşturucu hücresidir. Toplumun kolektif zihniyeti ilk olarak edep üzerine, ahlak üzerine şekillenir. Toplumun öğrendiği ilk ortak bilinç ve kural edepli, ahlaklı olmaktır.

Animizm, Canlı Doğa Edebiyatı

İnsanın evren ve doğayla iletişiminin edebiyatla ilişkisi henüz irdelenmemiş bir konudur. Animizmin tarihini ilk insan topluluklarına kadar götürmek mümkündür. Anime Latince'de ruh anlamına gelir. Animizm doğadaki her şeyin canlı olduğu, dolayısıyla bir ruha sahip olduğu görüşüne dayanır. Doğa anlamlı göründüğünden ve anlam "canlı" bir mana taşıdığından animizm canlıcılığın edebiyatıdır. Unutmamak gerekir ki, sözden önce de anlam vardı. Anlam sembollerle ifadeye kavuşmuş olup bu semboller düşüncenin sözcüklere dökülmeden önceki formudur. Dolayısıyla semboller edebiyatın kökenlerini oluşturan formlardan biridir. Toplum için bu semboller, kutsallıkla yüklüdür. Canlı görülen sembolleştirilmiş, sembolleştirilen kutsanmıştır. Böylece ilk edebiyat biçimi kutsallık ve canlılık üzerine şekillenmiştir. Sembollerin sözcüklere dönüşmesi dilin gelişimiyle başlamıştır. Nasıl ki ilk sözcükler, doğayı kuramlaştırmak üzerinden geliştiyse animist düşüncenin kökeni de doğa ve evren merkezli şekillenmiştir. Animist düşüncede doğanın da dili ve sözcükleri vardır. Bu dönemin söylencesinde her canlının bir hikayesi vardır. Mesela gök de konuşur, yağmurun yağması, güneşin çıkması, şimşeğin çakması vb. doğadaki tüm devinimler doğanın sözcükleridir. İnsanların bu sözcükleri sezmesi, sembol ve söylencelere dönüştürmesi Neolitik dönem edebiyatının gelişimin de önemli rol oynar.

Animizm insanlığın ilk bilinç formu olup, evreni canlıcılık anlayışıyla kavrayıp anlamlandırmaya ve onunla güçlü bir iletişim içinde olmaya çalışırken, bu gaye ilk güçlü hakikat arayışını da ifade etmektedir. Hakikat, canlıcılık ve edebiyatın birbirleriyle güçlü bağı ilk burada gelişmiştir.

Edebiyatın Mekanı Verimli Hilal

Hiç kuşku yok ki her oluş, zaman ve mekanı gerekli kılarken ikisi arasındaki ilişki ise ancak oluşla mümkün olmaktadır. Mekan kavramı coğrafi tanımların dışında insan bilincinde, düşünce formunda ve tabii ki "varlık" kavramında önemli bir yer tutmasına rağmen sosyolojik bir çözümlemesi güçlü bir şekilde yapılmış değildir. Evrenin zaman ve mekan ikileminin birbirine etkisi ve birleşme yetenekleri biri olmadan öbürünün varlığının mümkün olamayacağı gerçeği ve oluşla ortaya çıkan müthiş çeşitlilik, toplumsal tarih açısından çok varoluşsal bir anlam taşımaktadır.

Sıkça ifade edilen "mekansız tarih olmaz" görüşü bizi edebiyatında mekan ve tarihle ilişkisine götüren bir görüş olmaktadır. Nasıl ki insan ve mekan ilişkisi

4 A.Ö. Sosyal Bilimler Akademisi, *Akademileşme*.

(buna tarihi de katmak gerekir) sosyolojinin ve hatta bilim, felsefe ve dinin temel konularından biri olarak görülüp incelenmesiyse, benzer bir bağıntıyı kadın mekanı, kadın zamanı ve kadın edebiyatı için de yapmak mümkündür. Günümüze sosyal bilimlerine bu yönlü (coğrafya ve insan ilişkisinin göz önünde bulundurulması) eleştiriler yönelten Ali Fırat, en çok gerçek dışı sayılan mitolojilerin coğrafya-insan ilişkisi diyebileceğimiz bu konularla daha çok ilgilendiğini ifade etmektedir. Zaman ve mekanın önemini ise şu sözlerle vurgulamaktadır. "nasıl ki bir madde zaman ve mekan olmadan düşünülemezse, bir maddi olgu olarak toplumun da zaman ve mekan olgusuna çok sıkı bağlı olan özellikler taşımaktadır. Zaman gibi mekan da toplumsal biçimleri için damga vurucu özelliktedir… kültür kavramına yüklediğimiz anlamı da açıklamalıyız. Bununla anlamlı bir 'uzun süre' tarih ve toplumun yaşamasında vazgeçilmez özelliklere sahip bir mekanı, coğrafyayı kast ediyoruz. Toplumu sıfırdan bu süreli tarih ve coğrafyayla anlamlandırmıyoruz fakat çok sayıda olan inşa edilmiş toplumsal yaşam biçimlenmesinde temel rol oynadıklarını belirtmek istiyoruz. Toplumların zamanla ve mekanla kayıtlı yaşam halkalarından oluştuğu, her halkanın diğerine bağlılığı kadar kendine özgü bir farkı olduğunu da bu açıklamanın gereği saymaktayız."

Doğa ve mekanın estetiği adeta kendini kadın edebiyatıyla yazdırmıştır. Doğanın güzelliği kadında edebi duyguların şiirsel anlatımına kavuşmuştur

Mekanı bir açıklama kaynağı olarak gören Fernand Broudel hem tarihin tüm gerçeklerini hem de yüzey üzerinde yer tuttuklarından ötürü taraf olan devletleri, toplulukları, kültürleri, ekonomileri gündeme getirmekte olduğunu söyler. Bizce buna edebiyatı da dahil etmek gerekir. O halde kadın edebiyatı kapsamında irdelediğimiz "mekan" kavramından yola çıkıp "verimli hilali" kadın edebiyatının mekanı olarak algılayabiliriz. Bu mekanda neolitik devrimi geliştiren kadının ortak tanımı ve üretim etkinliği içerisinde birbiriyle sürekli iletişimde olması zihinlerinin her gün üretimle ilgili sanatlarla dolu olması kadınların sanatın dilini de yaratmasına yol açmıştır. Meksikalıların "kadınlardan iyi sözlük yoktur." değerlendirmesi, doğadaki çeşitlilikleri ilk kadının adlandırdığı sözün hem üreteni hem öğreteni olduğu gerçeğini ifade etmek açısından çarpıcıdır.

Verimli hilal insanlık için mucizevi düzeyde ifade edebilecek toplumsal inşanın düşünce gelişiminin maddi ve manevi kültür patlamasının yaşandığı cennetimsi bir mekanı ifade etmektedir. Bugün bile dağlara bakılıp onun görkemliliği ve insanlar açısından taşıdığı anlam üzerine onlarca yazı yazılabilir. Doğa ve mekanın estetiği adeta kendini kadın edebiyatıyla yazdırmıştır. Doğanın güzelliği kadında edebi duyguların şiirsel anlatımına kavuşmuştur.

Kadının mekanla ilişkisi "toprak ana", "doğa ana" kültünün mekanı yalnızca fiziki olgusuyla değil bunun ötesinde seziyi, düş ve imgelerle kavramasının yarattığı anlamsal ve edebi hakikatlerdir. Unutmamak gerekir ki "insanın dünyadaki ilk mekanı kadın bedenidir." Neolitik dönemde verimli hilal (kadın mekanı) de insanlığın toplumsal doğuşunun kadın bedeni, ana rahmidir. Doğuran kadın ve doğa kadının yarattığı yaşam elbette edebi olacak ve her yenilik bir edebi kavramla ölümsüzleşecektir.

Varlığın ve Hakikatin Edebi İfade Biçimi Olarak: Mitoloji

İnsanlığın düşünce ve zihniyet formunu dil ve edebiyat olmadan düşünmek mümkün olmadığı gibi dil ve edebiyatı da mitoloji kavramından bağımsız ele almak olanaksızdır. "Mitoloji üretmek için kadının toplumsal hafızasına ve düşünsel tecrübesine ihtiyaç vardır." Birçok icat ve kavram gibi mitoloji de bir kadın yaratımıdır ve hem neolitik dönem kadın edebiyatı üzerinde hem de devletli eril uygarlık sürecinde gelişen edebiyat süreçlerinin tümünde derin bir etkiye sahiptir. Temel zihniyet yapılanmalarını ve dönemin toplumsal hakikatlerini ifade ettiğinden, toplumsal değişimler ve düşünce dünyasındaki altüst oluşlar (eril düşüncenin gelişimi) mitolojik alana olduğu gibi yansımaktadır.

John Fiske; antik çağların dini mitlerinin ve eski ve

modern zamanların ateş başında anlatılan efsanelerinin köklerinin ilkel insanlığın zihinsel alışkanlıklarında yattığını, bu efsane ve hikayelerin, insanların doğdukları dünyadaki gözle görülebilir olgularla ilgili sözlerinin var olan en eski kayıtları olduğunu söyler. Söylence, efsane gibi sözlerle kavramlaştırılan mitoloji John Fiske'nin de söylediği gibi bir toplumsal hafızanın ürünüdür ve neolitik dönem edebiyatı için hakikati ifade etmenin başka yöntemidir. Mitolojiye ilişkin en çarpıcı belirlemeyi yapan Ali Fırat ise şöyle demektedir. "Henüz toplumsal tahakkümün (hiyerarşi ve devlet) gelişmediği koşullarda hakikatin başlıca ifade biçimleri mitoloji, din ve sanatlardır. Hakikat açıklamada felsefe ve bilimin payı sınırlıdır. Ağır basan ifade biçimi ise mitolojidir. Mitoloji bilindiği üzere söylence, efsane, masal, öykü biçimindeki anlatılardır. Mitolojilerde mutlaka bir hakikat gizlidir. Daha doğrusu mitoloji, hakikatin bir söylem biçimidir. Uygarlığa bulaştırılmamış din ve mitolojiye göre ,inanç yanı daha ağır basan, hakikat değerliliğine kesinlik katan bir biçimdir."[5]

Mitoloji, kavram olarak Greko Romen kökenli olsa da esas olarak verimli hilalde boy veren ilk toplumsal yaşam biçimlerinin dilsel, düşünsel, duygusal, tarihsel, toplumsal ve varlığın daha bir çok alanındaki hakikatinin ifade biçimi olmuştur. Mitoloji tümüyle doğa, çevre ve canlılıkla iç içe olup toplumun görkemli anlam formudur. Ali Fırat: "insan zihnini ütopyasız ve mitolojisiz (efsanesiz, destansız) bırakmak bedeni susuz bırakmaya benzer." demektedir. O halde toplumsal bedenin suyu olan mitoloji iki nehir arası olan Dicle ve Fırat havzasında birikmiş ve oradan bütün zihniyet formlarına ulaşabilen bir akışkanlık ve canlılık seyri izlemiştir. Mitolojinin evren anlayışında da doğayı canlı ve bütünsellik içerisinde görme söz konusu olup olabildiğine özgürlükçü ve doğaldır. Günümüz sosyal bilimlerinin, tanımlamakta güçlük çektikleri bir çok hakikat mitolojik bir dille adeta kendisini haykırır gibidir. Bu hakikatlere ulaşabilmek ya da onların anlam kapısından girebilmek için mitolojileri açıklamaya çalışmaktan ziyade onları kendi döneminin ruhu içerisinde anlamaya çalışmak bizi daha doğru bir sonuca götürür.

En eski zamanlarda açıklanmayı bekleyen evren, doğa ve insan gerçekliğinin açıklanmasının yöntemi olan mitoloji, edebiyatın da bir metodudur. Üstelik insan zekasının en gelişkin evresinin güçlü yaratımıyla yüklüdür. Sözlü edebiyatın büyük bir kısmı bu mitolojilerde saklıdır. Sonraki süreçlerde en fazla görmezden gelinecek bu edebiyat metodu (mitoloji) özünde bir çok bilimin özellikle de sosyal bilimlerin ilk kaynağını teşkil edecektir. Kuşkusuz sözlü edebiyatın tarihi insanlığın geçmişiyle de bir paralellik içerisinde olup kültürün şekillenmesinde de temel formlardan biri olma özelliğine sahiptir.

Mitolojiler sözlü edep ve ahlakın yaratıcısı ve taşıyıcısı olan kadın dilinin yeni şiirselliğinin üzerine şekillenir. Zira şiirsel dil, seslerin sözcüklere andan itibaren gelişmiş ve uzun süre anlatımlar bu şiirsel dille olmuştur. İnsanlığın ilk dili şiirseldir. Kuşkusuz bunun mitolojilere yansıması da kaçınılmazdır.

Neolitik Kültürün Kadın Edebiyatı

Neolitik dönem edebiyatına damgasını vuran ilk dilin şiirsel deyişlerinin etrafında şekillenen tüm sanatlar ve kültürün yaratıcısı kadındır. Edebiyat günümüzün sınırlandırdığı dar bir disiplinler alanı olmayıp tüm topluma mal olmuş yaşama dair tüm olgulara iç geçirilmiş bir durumdadır. Neolitik dönemdeki simgesel dili, kadın dili olarak tanımlamak yıllardır hakkı verilmemiş bir gerçekliği dile getirmekle özdeş olacağından bu dönemin edebiyat dilinin kadın dili olduğunu başta vurgulamak gerekir.

Bu dönemde yaşamın tüm alanlarında varlık bulan kadın edebiyatı çağın toplumsal formu olan kabile kültüründe de oluşan ve oluşturan karakterdedir. Toplumsal bilinç formu olan kabile, neolitik çağda kültürleşmesinin zirvesini yaşarken başta sanat ve edebiyat olmak üzere duygu ve düşünce biçimlerinde derin etkiler oluşturur. Günümüzde dahi kabile kültürünün zihniyet ve ruh dünyasında yarattığı izlere rastlamak mümkündür. Ali Fırat kabile kültür varlığının doğurduğu duygu ve düşünce dünyasının asla küçümsenemez olduğunu, halen insanlığı ayakta tutan bilincin bu kültürel varlığın derin izlerini taşıdığını ifade etmektedir. Bu bakımdan tüm sanat inanç düşünce felsefe ve mitolojilere kaynaklık eden kabile kültürü evrensel bir karakter taşır. Neolitik

5 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, s.213.

kültürün de temel özelliği olan demokratik özgür ve eşitlikçi yaşam kültürü kabile formunun yaşam biçimi ve vazgeçilmez ilkesidir. Doğal toplumun gelişkin kabile kültürü, ahlaki ve politik inşasını başarıyla gerçekleştirmiş, sınıflaşmayı yaşamış, toplumun öz demokrasisine dayalı bir örgütlenmedir. Edebiyat bu kabile kültürünün duyumsanmasını ve dile gelişini ifade ederken toplumsal bir hafızayı da oluşturmaya başlamıştır. Kabile kültürü ve edebiyat, kadın etrafında kolektif bir bilinç olarak yükselmiş, kutsanan toplumsallığın yaşam dili olmuştur. Bölgede yapılan bir çok arkeolojik buluntu bu muhteşem kültür ve zihniyetin yaratıcılığını gözler önüne sererken inanç, sanat ve edebiyat açısından tarihin en eski ancak en görkemli eserlerini gün yüzüne çıkarmış bulunmaktadır. İlk neolitik köy örneklerinden biri olan Qotê Berçem'in (Çayönü) en eski evresi M.Ö 11.000'lere tarihlendirilmektedir. En eski besin üretici ve tarımcı köy yerleşimi olma unvanını alan Qotê Berçem'deki dikili taşlar, dile gelip o dönemi anlattığında tapınaklarda bir araya gelen insanların kutsal ritüellerinde, sözlerinde ve yaşamlarının her alanında edebiyatın, edep ve ahlakın ne kadar da başat olduğunu söylemek için bugüne kadar bozulmadan kendilerini günümüze ulaştırdıklarını söylerler. Qotê Berçem'de arkeologların dikkat çektiği özel olarak yapılmış üç yapının tapınak işlevi gördüğü ifade edilmektedir. Kilden yapılmış kadın ve hayvan figürleri, sürek taşları ve tapınak niteliği taşıyan yapılar bu dönemin manevi kültürünün somut emarelerini oluşturmakla birlikte bu tinsel kültürün kadın edebiyatıyla da önemli bir bağı vardır. Gebe kadınlara benzer bazı küçük heykelcikler ana tanrıça kültü olarak yorumlanmaktadır.

Neolitik dönem edebiyatına damgasını vuran ilk dilin şiirsel deyişlerinin etrafında şekillenen tüm sanatlar ve kültürün yaratıcısı kadındır

Çemê Hallan yerleşkesi de bir diğer önemli neolitik kültür merkezlerindendir. M.Ö 10.000'lere kadar götürülebilecek bir tarihe sahip bu yerleşkede dönemin özelliklerini yansıtan seramik kapların yanı sıra geometrik desenler taşıyan kapların da kalıntıları bulunmuştur. Burada bulunan iki taş kaptan birinin üzerinde köpek motifi diğerinde de sığır başı motifi yer almaktadır. Yazılı tarihle birlikte Sümer, Mısır ve Grek mitolojilerinde rastlayacağımız "boğa" figürünün kökeni bu döneme dayanmaktadır. Bu höyüklerde açığa çıkan her figürün bir mitoloji ve hikayesi olmakla birlikte o dönemin anlam ve yapılanmasına ve edebiyatına dair de önemli veriler sunmaktadır.

Görkemli bir maddi ve manevi külliyat taşıyan Newala Çorê yerleşkesinde "T" şeklinde taş levhalara, kireç taşı heykellere, kilden figür ve maskelere rastlanmıştır. Yine kuş figürlü heykel çeşitli yerlerden gelip ziyaret edilen bir totemdir. Kadınlar bu totemin etrafında en güzel duyguları, duaları, ayinleri, büyü ve ritüelleriyle kült törenlerini düzenliyor, ruhsal uyumu, dengeyi, şiirli yaşamı ve toplumu kutsuyorlardı. Üzerinde dans sahnesi tasvir edilmiş çömlek parçaları kocaman göbekli ve el ele tutuşmuş insan figürleri o dönemin kolektif ruh, duygu ve düşünce dünyasını ve coşkusunu betimler gibidir. Bize o dönemin edebiyatını anlatan bu figürler bir nevi ilkel yazı veya hiyeroglif yazı örneklerini sunmaktadır.

Halen bir çok yönüyle yorumlanmayı ve aydınlanmayı bekleyen Göbeklitepe buluntularını da edebiyat kapsamında değerlendirmek mümkündür. İnanç ve tapınak merkezi olarak işlev ve anlam kazanması onu bir edebiyat merkezi haline getirmiştir, yorumunu da yapmak mümkündür. "T" şeklindeki dikili taşlar üzerindeki şekillerde kadın edebiyatının izini sürmek de mümkün. Örneğin dikili taşlarda rastlanan "hilal ay" simgesi akla hemen ay tanrıçası Sin'i getirmektedir. Tanrıça kültü mitolojisinde önemli bir yer tutan tanrıça Sin; bereketin, güzelliğin ve bilgeliğin sembolü olmuştur. Kadın edebiyatında ay canlı bir figürdür ve tanrıçalıkla ifadesi tüm söylence, şiir, öykü ve masallarda yansıma bulmuş, dil zihniyetin gelişimiyle bu roller tersyüz edilmiştir. Başta Kürtler olmak üzere Mısırlılar ve Astekler Ay'ı dişil kabul etmiş ve tapınmışlardır. En kutsal sözlerini onun için söylemiş, onun için Dolunaylı gecelerde dans etmiş, ona dua etmiş, şükran ve nimetlerini sunmuşlardır. Mısır tanrıçası İsis başında ay taşıyan bir inek biçiminde imgelenmiş, Yunan mitolojisinde Selene ayın

tanrıçası olarak kabul edilmiştir. Ayın döngüsü yeni yaşamın döngüsünü ifade ederken, yeni yerleşik yaşam kadın etrafında şekillenmeye başlayacaktır.

Dikili taşlarda yoğunca rastlanan simgelerden biri de "yılan" motifidir. Gılgamış destanından başlamak üzere diğer bir çok mitoloji ve yaratılış söylencelerinde kötülük simgesi haline getirilmiş yılan da tanrıça kültünde önemli bir yer tutar. Yılan mitolojilerin, sözlü edebiyatın ve sonrasında gelişecek olan yazılı edebiyatın en önemli karakterlerinden biridir. Tanrıçaların başında ya da kollarına dolanmış biçimde rastladığımız "yılan", ebedi gençliğin, kendini yenilemenin, şifanın, korumanın, gizemliliğin gücünü ifade etmektedir. Kürt mitolojisinde Şahmaran ya da kadın başlı yılan olarak varlığını günümüze kadar devam ettiren bu simge İsis, Medusa, Hera ve daha pek çok tanrıça da bir güç sembolü olarak sık sık betimlenir. Tanrıça İnanna'nın sahip olduğu ağacın köküne yuva yapan yılan simgesi, yılan mitolojisinde çeşmelerin, büyülü bahçelerin ve değerli nesnelerin bekçisi ve koruyucusudur. Yine bir çok mitoloji de ölümsüzlüğü insanlardan çaldığı söylenen "yılan" kadın kültündeki yeri o kadar etkili olmalı ki erkek tanrı yılanı lanetleyip sonsuza dek yerde sürünmeye ve kadına düşman kılmaya mahkum etmiştir. O halde Göbeklitepe'de bulunan yılan motifi onlarca türevi olacak olan "yılan hikayelerinin" ilk anlaşma ve sembolleşme aşaması olarak kadın kültünde yer edinmeye başlamıştır demek doğru olabilir.

Bazı dikili taşların yüzeyinde insan ayaklı turna figürlerine rastlanması insan ve doğa ilişkisi açısından hayli düşündürücü ve yaratımlarla dolu bir imge gücünün varlığına işaret etmektedir. Hem bu figürü hem de turna ile tilkinin yan yana betimlendiği figürler araştırmacılar tarafından ilk fabl örneği olarak yorumlanmaktadır. Zira tilki, turna (rovî û Quling) ikilisi Kürt hikayelerinde ve sözlü edebiyatında sıklıkla işlenen iki simge olup günümüze kadar varlığını korumuştur. Göbeklitepe'de geyik, keçi, akrep (İsis'in yardımcıları görevinde olan üç akrebi hemen anımsayalım) ördek vb. bir çok hiyeroglif biçimli resimler mitoloji, hikaye, masal vb. edebiyatın özelde de Kürt edebiyatının en çok işlediği figürler olması bu dönemin edebiyatı için kök hücre işlevi gördüğü gerçeğini bir kez daha serimlemiş olmaktadır.

Göbekli tepedeki ilk hiyeroglifler çok açık ki çanak çömleksiz neolitik dönem edebiyatının ve kutsallığın ifade biçimini oluşturmaktadır. Dikili taşlardaki soyut ve somut sembollerden 16 karakterlik bir alfabe yorumuna giden araştırmacılar da mevcut ancak bu simgelerin tam olarak ne anlama geldiği yani bu ilk hiyeroglif yazı örneğinin bize nasıl bir mesaj ilettiği ve o dönem insanlarının kendilerini hangi hakikat yüklü sözcüklerle ölümsüzleştirdiği henüz çözülebilmiş değildir. Yine bazı dikili taşlardaki sembolik yazı işaretleri olan piktogramların bulunması yazı tekniği konusunda bir gelişmişliğin göstergesi olmakla birlikte güçlü bir zihniyet gücünü de ifade etmektedir. Dolayısıyla tarihi Sümerlerden başlatan tüm yorumlar bu görkemli bulgular karşısında geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Benzer bir durumu edebiyat için de söylemek mümkün.

Başta Kürtler olmak üzere Mısırlılar ve Astekler Ay'ı dişil kabul etmiş ve tapınmışlardır. En kutsal sözlerini onun için söylemiş, onun için Dolunaylı gecelerde dans etmiş, ona dua etmiş, şükran ve nimetlerini sunmuşlardır

---

Tanrıça kültürü de diyebileceğimiz neolitik kültürde kadın edebiyatının temel karakterine bakmakta da fayda var. Bu dönemde şiirsel yaşam dili olan edebiyatın hakikatle kopmaz bir bağı vardır. Hakikat kendini en iyi sanatla ifade ettiğine göre neolitiğin anlam sanatı olan edebiyat, hakikatin vücuda gelmesi, insan zihniyeti ve doğayla buluşmasıdır. Ali Fırat: "Şiir tahakküm tanımayan eski özgür toplum dili ve hakikatidir."[6] der. Bu anlamda şiir duygu, anlam ve düşüncenin özgürlük ruhuyla ifade ediliş biçimidir ve edebiyatın temel formudur. Neolitik dönemin esnek zihin yapısı, çeşitliliği, çeşitlilik özgürlüğün çiçeklenişini ve destansı şiir dili de bunun ifade edilişi olarak toplumsal bilinçte karşılık bulur. Özgür düşünce

6 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, s.213.

ve bilincin oluşmadığı toplumlar şiirsiz, sözsüz bırakılmış, hakikatini yitirmiş, edebiyatını kaybetmiş, diline, anlam gücüne yabancılaşmış toplumlardır. Bu dönemde edebiyatı toplumun anlam diliyken, edebiyatın dili de özgürlüktür ve en temel karakteri yaratıcı olmasıdır. Neolitik kültürde gelişen kadın edebiyatı barışın ve uyumun dilidir. Her canlının kutsal yaşam hakkını gözeten kadın, kendi yaratımı olan edebiyatla, barışı, doğa ve canlılarla uyumlu yaşamı ve bunu mümkün kılacağını düşündüğü sihirli sözleri, ilahileri, şarkıları, şiirleri, destan ve mitolojileri en sanatkarane biçimde ifadeye kavuştururken evrendeki görkemli uyumun sesini duyan ve bu sese ses veren önemli bir belgedir. Kanlı savaşların ve çatışmaların sözleriyle tanışmamış, asla bu sürecin edebiyatçısı olmamıştır. Bu anlamıyla kadın edebiyatı, barışın edebiyatıdır.

Kadın zihniyetiyle gelişen kültür ve edebiyat eğitsel bir işleve de sahiptir. Kadının öğrendiklerini ve ettiklerini toplumla paylaşması ve topluma mal edebilmesi doğal bir mecrada gelişen eğitim yoluyla olmuştur. İlk öğretmen ana kadındır. Bu öğretici ana doğadan öğrendiklerini ilk elden çocuklara aktarır. Böylece toplumdaki eğitim, pedagojik evrede başlayıp yaşam sürdüğü sürece devam eden kutsal bir faaliyettir. Davranışlardan, bilgi ve tecrübelerin aktarımına, doğa karşısında hissedilen saygı ve coşkudan çözümlenmeye çalışılan gizemlere kadar bir çok şeyi öğrenme ve öğretme kadın kültürü ve bu kültürde gelişen edebiyatla mümkün olmuştur. Çocuğa karışmayı, beslenmeyi, doğaya saygı duymayı, sevgi, emek ve daha bir çok duyguyu öğreten kadın, toplumu bu yolla kültürlü ve edepli kılmaya çalışır. Doğar doğmaz annenin lorikleri ve ninnileriyle büyüyen çocuk kadının neolitik yaşam kültürü ve eğiticiliği ile tanışır. Erkek, kadın kültürü ve edebiyatıyla eğitilip, edepli, ahlaklı yaşama çekilmektedir. Güdüselliği aşması ve toplumsal yaşama dahiliyeti kadın kültürü ve ahlakıyla gelişmektedir. Bu haliyle kadın, toplumda kültür taşıyıcısı ve kültür aktarıcısı konumundadır. Dilin anadan öğrenilmesi ve anadil olarak adlandırılması günümüz koşullarına değin hakikatini koruyan bir olgudur.

Dile Yalan Bulaştırıldı

Neolitik kültürün mirası üzerinden gelişen Sümer uygarlığı ve eril kültür ile sömürü ve fetih alanına kadını alır. Kadın köleleştirilmeden, hiçbir kültürün sömürüye açık hale gelmesi mümkün değildir. Bunun için Sümer rahipleri inşa edilen zigguratlarda bunları o dönem geliştirilen yeni kültürün merkezi olarak da yorumlayabiliriz- mitoloji, inanç ve edebiyat yoluyla uzun süreli bir zihniyet avına ve fethine girişmişlerdir. Kadın kültürünün tam karşıtı olan eril kültür tümüyle toplumun aleyhinde ve karşıtlığı temelinde gelişmeye başlar. Cinsiyetçi karakterde şekillenen bu yeni eril uygarlık, rahiplerin toplum mühendisliğinde, adım adım kadın kültürünü gasp etmiştir. Mitolojiler bu gasp, talan ve tecavüz kültürünün ya da kültürsüzlüğünün anlatımlarıyla doludur. Enki'nin kadının çalması kadın kültürü ve yaratımını gasp etme girişimidir. Gılgamış destanı uygarlık kültürünün dağlı neolitik halka düzenlediği işgal saldırıları ve ihanet kültürünün anlatımı ve edebiyat yoluyla meşrulaştırılmasının ifadesidir. Kadın bedeninin ve zihninin metalaştırılması ve mukaddimelerden sunulması ahlaki ve politik toplumun kıyıma uğratılmasıdır.

Tarihte ilk kadın şair olarak bilinen Enheduanna'nın şiirlerinin çoğu tanrıça İnanna'ya yazılmıştır. İnanna'ya övgü dolu şiirlerinden ötürü ilk feminist olduğu yönündeki yorumlar da mevcuttur

Toplumsal inşalar kurgulanmış inşalardır ve bu yönlü hem kurgu hem algı edebiyat ile gerçekleştirilir. Bu anlamıyla eril kültür ve devletli uygarlık da kurgulanmış gerçekliklerdir. Bu kurgular ilkin şaman ve rahiplerin öncülüğünde ve cinsiyetçi bir temelde gerçekleşirler. Daha sonraki hikayeler, masallar, metinler, tabletler bu eril kültürün "kahramanlıklarını" anlata anlata bitiremezler. Erkeklik; güçlü, egemen, hakim, kahraman, aslan, kral ve bilen olarak kurgulanırken dile artık yalan bulaştırılmıştır. Erkeğin üstünlük, onur ve gurur kaynağı; kadının köle cariye, eksik, şeytan, günahkar olduğu gibi egemen-köle, özne-nesne temelli ideolojiler toplumun en derin ha-

kikat çarpıtmaları olmuştur. Sözün kutsallığı yalanla lanetlenmiş eril dil, yazı ve edebiyatla zihniyet tecavüzleri de gerçekleşmiştir. Sözü eril tanrının kelamı gibi sunan bu zihniyet kendini tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarıyla bir adım daha meşrulaştırmıştır. Tanrı'nın insanlara sunduğu vahiylerden eril aklın ve eril edebiyatın hormonları akmaktadır. Tanrı itaatin köleliğin edebiyatı özünde iktidara itaatin edebiyatı olmuştur.

Devlet, hiyerarşi, sınıfsallık, talan ve savaş yeni uygarlığın amentüsü olarak şekillenirken kadın direnişi, kabile, aşiretlerin ve halkların direnişi de sürekli bir başkaldırı ve özgür yaşamda ısrarın öz kültürünü ve kimliğini kurmanın mücadele kültürünü oluşturmuşlardır. Dengbejlik kadın kültürünün ve bu direnişlerin edebiyatı olarak bu yıllarca toplumun hafızasını diri ve canlı tutmuştur. Yine ağıtlar, meseller, lorikler, bilmeceler ve hikayelerin tümü bu yaşam kültürü ve anlamı içerisinde oluşturduğu edebiyat türleridir. Sanıldığının aksine ilk yazıların tabletlere aktarılması da erkekler tarafından değil kadınların hünerleriyle gerçekleştirilmiştir. Yazı ve edebiyat tanrıçası Nidaba öncülüğünde Edduba tapınağında yazılan bu tabletler bir kültür aktarımı işlevini de görmüştür. Nidaba'nın sembolü olan terazi yalnızca adaleti değil, edebi ahlakı ve ölçülülüğü salık vermesi ile de alakalı bir durumdur. Tarihte ilk kadın şair olarak bilinen Enheduanna'nın şiirlerinin çoğu tanrıça İnanna'ya yazılmıştır. İnanna'ya övgü dolu şiirlerinden ötürü ilk feminist olduğu yönündeki yorumlar da mevcuttur. Yine Sophho da şiirlerini tanrıça Afrodit'e ithafen yazmıştır. Örnekler çoğaltılabilir ancak özetle kadın kültürü ve edebiyatı tüm halklara çok büyük bir miras bırakmıştır. Ve bu miras bir çok toplumda bir direniş kültürü oluşturmuştur. Bu direniş kültürünün yazılı veya sözlü de olsa bir edebiyatı yapılmıştır. Buna direnişin edebiyatı da diyebiliriz. İşte bu edebiyat sonraki nesillere direniş kültürünün taşınması ve tercihin şimdiyle buluşturulması gibi bir işlev de görmüş olmaktadır. Bu noktada Mario Lewi'nin "En iyi müdafa alanı edebiyattır." deyişi anlam kazanmaktadır. Toplum direnişinin edebiyatı onun öz varlığının savunulmasının da bir yöntemi olmaktadır. Mario Lewi şöyle devam etmektedir: "Edebiyat hayır diyebilmektir. Her anlamda tüm bedellerini göze alarak, hayır diyebilmektir." Tarihte egemenlere, diktatörlere ve eril zihniyete o kadar çok "hayır" demiş bir kültür vardır ki onu yazanlar giyotini de, ölümü de, idamı da göze almışlardır.

Ataerkil kültür en ağır toplumsal sorunlara yol açarken günümüze kapitalist modernite çağında en kanlı ve en sömürgen aşamasını yaşamaktadır. Kültürel asimilasyon ve kültürel soykırım politikaları ulus-devlet formuyla bir çok halkı varlık sorunsallığı ile yüz yüze bırakmıştır. "Tek vatan, tek dil, tek bayrak, tek devlet" edebiyatı halkların inkarı, imhası ve asimilasyonu üzerine inşa edilirken farklılık ise çeşitliliğin; toplumun varoluşsal anlamıyla bağı yok sayılmaktadır. Kültürel yozlaşma, kültür endüstrisi, kültürel hegemonya, liberalizm, popüler kültür, postmodern kültür ve daha da çoğaltabileceğimiz bir çok kavram toplumun özgür yaşam damarlarının kurutulması için daimi bir süreklilik içerisinde dengede tutulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kültürel mücadele 21. yüzyılda hem kadın için hem de ezilen, sömürülen tüm halklar için temel bir mücadele sahası olmaktadır. Bu anlamda alternatif olarak gelişen demokratik modernitenin yaşam kültürü hem yapısal hem de anlamsal olarak güçlü bir zihniyet mücadelesini gerekli kılarken ataerkil kültürün tüm verili yaşam şekillerini ve kültürünü reddetmek önemli bir başlangıç noktası olacaktır.

Bugün Rojava devrimi bir kadın devrimi olarak gelişirken alternatif bir model olarak demokratik, özgür yaşam kültürünü yaşamsal kılmanın somut ve sıcak mücadele sahası olmaktadır. Arin Mirkan'ın bir direniş kültüründen gelmesi ve kendisinin de bu kültüre bir halka daha eklemesi bu çağda kadının ataerkil kültüre büyük darbeler vurduğunun ve onun kültürünü artık alaşağı ettiğinin de somut göstergesi olmaktadır. Rojava'da yaratılan, demokratik, kadın özgürlükçü kültür yalnızca kendi çıkış coğrafyasını değil, neolitikteki ilk kültürel yayılma gibi dünyanın diğer coğrafyalarındaki halkları ve mücadeleleri de etkilemeye başlamış durumdadır. Zihinler esaret ve kölelikten kurtulup özgürleştikçe yaşam kendi özgür kültürleşmesine yeniden kavuşacaktır. Bunun için cesur ve kadınca kalemlerin özgür edebiyatına ihtiyaç vardır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Liberalizm Tarihinin ve İnsanının Sonu

Cihan Eren

Reel sosyalizmin çözülüşünden sonra 'tarihin ibretlikleri' içindeki yerini alan 'tarihin sonu ve son insan' sözünü duymayanımız yoktur. 2000'den sonra yaşananların gösterdiği, bu sözün zaferini ilan ettiği liberal ideoloji ve kültürün dünyamızı ve toplumsallığımızı hızla sonlandırmaya doğru götürdüğü oldu. Hem de zafer sarhoşluğunun etkisiyle çok daha şiddetli yönelimlerle. İçinde yaşadığımız realite haklı olarak 'tarihin sonu ve son insan' sözünü, 'tarihin ve insanlığın sonu geliyor' anlamında okumanın daha doğru olduğunu göstermektedir. Liberalizm kadar gerçekleri tersyüz etmiş başka bir ideoloji daha yoktur. İşte bu ibretlik söz de, suçlarından ötürü ortalıkta kalmış sahipsiz bir ideoloji ve kültürün yol açtıklarını, başka paradigmalara mal etme kurnazlığının eseri olarak piyasaya sunulmuştur. Tuhaf olan tanrıyı bile satma başarısını göstermiş liberalizmin, kendi markasıyla ürettiği 'tarihin sonu ve son insan ı satacak alıcıyı bulamaması ve onu 'geri çağırmak' mecburiyetinde kalmasıdır. Bu 'geri çağırma' liberalizmin başta fikri olmak üzere daha bir çok üretimine şüphe ile bakmaya götürdü. Ve belki de ilk defa bir ideoloji ve kültür sonunun geldiğini zafer olarak ilan ediyordu. Bir gerçekliği böyle bir paradoks ile sunmak liberalizme uygundur zaten.

Artık Liberalizm birçok 'fikri ve hukuki markasını da geri çağırmaktadır.' Sürekli tüketimi kutsayan bir sistemin 'geri çağırdıkları' 'piyasadaki talebi' karşılıksız bırakmaya yol açmaya başlamıştır. Liberalizmin 'geri çağırdığı' fikir ve kültürel olgularının yerine koyacak yeni bir şeyi 'piyasaya' sunamaması, olumlayıp propagandasını yaptığı liberal sistem ve yaşamı ciddi bir boşluğa sokmuştur. Hiç bir sistem boşluk kabul etmez. Liberalizm için ise boşluk demek, kıyametin kopması demektir. Çünkü liberalizm ekonomik olarak piyasada liberaller arasında her zaman vahşi bir savaşa dayanır. Liberal ideolojinin beslediği ulus devletler, sömürüsüz ve baskısız yaşayamaz. Birbiriyle ve halka karşı şiddet kullanmadan yönetemezler. Liberalizmin insanı olan bireyci tip, bir gün kendini düşünmez ve istediklerini verecek ortamı bulamazsa intihar etmekten kaçınmaz. Bu gerçeklikler liberalizmin kendi kendisiyle savaşan bir sistem olduğunu, boşluk yaratılması halinde mutlaka birilerinin iflas edip yok olacağını yeterince göstermektedir. Yaratığı insan ve düzenle kendi kendine düşman üreten bir sistem 'fikir' ve 'kültür piyasasını' boş bırakacak duruma gelmişse hakkında söylenecek tek şey 'tarihinin ve insanının' sonunun geldiğidir.

Tuhaf olan tanrıyı bile satma başarısını göstermiş liberalizmin, kendi markasıyla ürettiği 'tarihin sonu ve son insanı satacak alıcıyı bulamaması ve onu 'geri çağırmak' mecburiyetinde kalmasıdır

1970'lerden sonra varlığı görünür olmaya başlayan, 2000 lerden sonra gizlenmesi mümkün olmadığı için sık sık itiraf edilen liberal dünyanın bunalımı, yeni bir analiz ve çözüm önerileri sunmayı zorunlu kılmaktadır. Liberalizm, başta sosyalist ideoloji olmak

üzere dini kültürün yaşatmaya çalıştığı ahlakiliği de eritip tükettiği için, devrimci alternatiflerin çıkışını birkaç açıdan zorlaştırmıştır. Bunun için henüz toplumsal sistemini alternatif halinde sunacak kadar güçlü ideolojiler varlık bulmuş değildir. Mevcut durumda oldukça anlamlı ve zengin arayışlar ve yer yer denemeler söz konusudur. Karşı alternatif sistemler vücut bulmadıkça liberalizm gibi bir sistem bile kendiliğinden yıkılmaz. Ya da değişmez. Çünkü tüm iktidar sistemleri gibi son dört yüz yılda kapitalizm şemsiyesi altında yaratılmış siyasal sistemler de muhaliflerinin gücü kadar güçsüzdür. Dolayısıyla Liberalizm, ulus devlet ve piyasa ekonomisi olarak bunalımda olsa da ve ürettiği fikirlere alıcı bulamasa da alternatifleri henüz güçlü olmadığı için varlığını sürdürebilmektedir.

Bunalıma girmiş iktidar sistemlerine karşı devrimci alternatif hareketlerin çıkmaması ya da zayıf durumda olması, topluma bunalımdan daha tehlikeli ve zarar verici sonuçlara yol açabilir. Çünkü iktidarlar bunalım dönemlerinde karşılarında onu aşacak ideoloji ve kültür bulamadıklarında, ahlaksızlıktan aldıkları sınır tanımazlıkla çürümüşlüğün en beterini göstererek, geçmişte kendilerini çok daha kolay ve etkili topluma kabullendirdikleri 'değerlerini' üzerinden piyasaya sunarak en azından bir süre daha ömür uzatmaya çalışırlar. Bu yolla bizzat kendilerinin yarattığı günceldeki çürümüşlüğü topluma sunarlarken tek dayanakları geçmişi özendirmek ve toplumu gerisin geriye götürmeye çalışmaktır. Ortadoğu siyasal sistemlerinde buna 'Selefilik' denilmektedir. İslam ideolojisiyle özdeşleşmiş bir kavram gibi olsa da 'Selefilik' tüm iktidar biçimlerinin bunalımdan çıkış için denediği temel bir yöntemdir. Bu yöntemi en çok kullanmış sistem de kapitalizmin kendisidir. Kapitalizm, iktidar İslam'ından daha çok ve sık 'Selefiliğe' başvurmuştur. Tüm bunalım dönemlerinde yaşanmış sağcılık ve bir adım daha ilerisindeki faşizan uygulamalar, kapitalist liberal sistemin sık sık başvurduğu 'Selefi' gerçeğinin kendisidir. 1980'lerden itibaren, önce Türkiye gibi sistem beslemesi ülkelerde, 2000'den sonra bizzat sistemin kendi içinde 'liberal demokrasi ve hukuk devleti' dediği modelli adım adım sağcılaştırılması, faşist ve ırkçı yasalar çıkarması, liberalizmin ana vatanı AB'nin birçok ülkesinde sağcı ya da ırkçı faşist partilerin güçlenmeye başlanması liberal kapitalizmin 'Selefileşmesi'dir. Brexit de bu minvalde okunabilecek politikalar sonucunda gündeme alınmıştır. Dolayısıyla 'piyasaya sürdüklerini geri çağıran' liberalizmin yol açtığı boşluğu doldurma metodu da 'Selefiliktir' diyoruz. Neredeyse tüm devletlerde sağcı iktidarların iş başında olması bu gerçekliğin ürünüdür. Batı sistemindeki 'Selefilik' sağ ve faşist parti ve liderin iş başına getirilmesi biçiminde yaşanırken, doğunun İslam kimlikli devletlerindeki 'Selefilik' ise dini söylemlerle beslenen sağcılık ve faşistlik şeklinde olmaktadır. İkisi arasındaki fark dini kullanmaktan kaynaklanmaktadır.

Liberalizmin insanı olan bireyci tip, bir gün kendini düşünmez ve istediklerini verecek ortamı bulamazsa intihar etmekten kaçınmaz

Liberalizm kendisini faşizme ve kolektiviteye ağırlık veren sosyalist devletçiliğe alternatif sunarak hakim kılmayı başarmıştır. Bu başarısında endüstriyalizm ile çeşitlendirilmiş tüketim nesnelerini maaşa bağlanmış insanlara tüketmesi, maddi doygunluğun sağladığı tatminini mutluluk yerine geçirmesi belirleyici rol oynamıştır. En çok tüketenin ve el koyanın en zengin sayıldığı liberal dünyada, daha çok zengin olmanın başka toplumlara açılmaktan geçtiğinin keşfedilmesiyle, ulusal sınırları aşmayı sağlayan kültür ve kanunları ilericilik ve demokratiklik adı altında sunma başarısı da 'üstünlüğünü' kanıtlamada etkili oldu. Liberalizm, insan yaşamı tükettiği nesnelerin oranı ve değeri kadardır kültürünün sahibidir. Liberal kapitalist kültürün hakim hale gelmesinde rol oynayan bir diğer saptırma ise, liberalizmin özgürlük ile, özgürlüğün de ayrıcalıklı olmak ile özdeşmiş gibi topluma ajite edilmesidir. Bu öylesine abartılmış bir saptırmadır ki, sistem çıkarları gerektirdiğinde bu yolla kendi içinde muhalefet yaratabilecek araçları bile oluşturmuştur.

Liberal kapitalist sistem kaos içindedir. Kaosun kendini dışa vurduğu başlıca alan demeye gerek yoktur. Yaşamın her alanı kaos ve kriz içindedir. Toplumsal yaşamdaki gibi üzerinde yaşadığımız doğada

da her gün yeni bir felaket yaşanmaktadır. Liberal aklın doğruları toplumsal yaşamı ve dünya gezegenini hızla yok oluşa götürmektedir. Kaos derin ve büyük olduğu için sistem sahipleri her an kendilerini devirebilecek alternatiflerin çıkabileceği korkusuyla yaşamaktadır. Bu korkularına çare olarak 'liberal devlet, hukuk devleti' diyerek on yıllarca propaganda ettikleri siyasi modeli terk edip sağcı-faşist modellere yönelmiş durumdalar. Ancak bu siyasal model, devletlerin birbirini yutmasına yol açmıştır. Bu model liberalizmi ilerici ve yaşanabilecek en özgürlükçü toplumsal ve siyasal sistem olarak tanıtan fikirlerle de belli noktalarda çelişmektedir. Bu da toplumsal yaşamda yeni bir takım sorunlara yol açmaya başlamıştır. Liberal kapitalizmin içine düştüğü kaos karşısında siyasal sistemin tercihini 'Selefi'likten yana yapması iktidar sistemlerin doğası gereği olduğunu unutmamalıyız. Liberal kapitalist sistem aşılmıştır. Bu sistemin kendisini kapitalizm olarak yenilemesi mümkün görünmemektedir.

Nasıl ki liberalizm özgürlük yerine ayrıcalıklı olmayı, demokrasi yerine sistemin kendi yöneticilerini seçtirme ile sınırlı seçimleri koymuşsa, toplumsal yaşamı yaratıp geliştiren bilgiyi toplumdan gizleyen bilgi de "özgürlükçü toplum bilgisi" denilerek dolaşıma sokulmuştur

Çözümsüz kaldığı için en iyi bildiği ve bir bakıma özü olan sağcı-faşist modele yönelmiştir. Daha doğrusu yönelmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum kendisini özgürlükçü sunup toplumsal yaşamı etkileyen liberalizm ile liberal devleti sağcı-faşist yapan siyasal kol arasında çok ciddi çelişki ve çatışmalara yol açmıştır. ABD'de Trump'a karşı dilendirilen karşı propaganda, ABD ve AB arasında yaşanan gerginlik ve çekişmenin geçmişe göre daha da artmış olması belirttiğimiz bu çelişkilerden kaynağını almaktadır. Fakat asla unutmamak gerekir ki liberal kültür ve kişilik bunalımda olduğu için siyasal sistemi çözümsüz kalmıştır. Siyasal sistem krizi liberal kapitalizmi tümden yıkımına neden olan kısmı ihtiva ettiği için de, sistem sahipleri liberal devlet yerine faşist devleti seçmek durumunda kalmıştır. Netice itibariyle liberal aklın yarattığı yaşam her şeyi tükettiğinden yenilik adı altında sunacak malzeme bulamamakta bu da onun içinden çıkıp üstünü örttüğü gerçekliğe geri dönmesine yol açmaktadır. Sağcılaşma, faşistleşme, dincileşme bu çelişkinin ürünü olarak yaşanmaktadır. Ancak unutmamalıyız ki bu ürünler derde deva merhemler olsaydı Hitler, Mussolini ve ardından gelen tilmizlerinden sonra dünya da tek bir sorunun kalmaması gerekirdi.

Liberalizm, sistemin kendi malı olmasına, reel sosyalizmin çözülüşünden hemen sonraki 1990'lı yıllarda Marksist ideoloji hakkında söylenenlere benzer söylemlerle eleştirilmemesine rağmen, gözden düşmüş, adeta sahipsiz kalmıştır. Sistem alternatif üretecek durumda olmadığı için sağcı-tutucu kültürü yoğun propaganda etmeye başlamıştır. Böylece toplumsal gelişmeyi dondurmaya çalışmaktadır. Yaşamın neredeyse her alanına kendi klasik faşist kültürünü dayatmaya başlamıştır. Yerellik ve millilik moda sözler olarak yeniden dolaşıma sokulmuştur. Sanki ulus devlet çağı yeni başlıyormuş gibi bir hava estirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de 'yerli ve milli' sloganıyla gündemleştirilen milliyetçilik tartışmasına benzer bir tartışma 'ulusal güvenlik, ulusal çıkarlar, ulusal sınırlar, ulusal ekonomi' gibi kavramlar etrafında hemen her ülkede tartışmaya açılmıştır. On yıllardır propaganda edilen tüketim kültürünün tüm 'tarlaları bağ ve bahçeleri' kurutmasının neden olduğu tehlike gösterilerek yoksulluk, açlık normalleştirmeye çalışılmaktadır. Büyük devletler ve bunların birikimde lider sermayedarları, yaşanan kaostan başka devlet ve sermayedarları kurban ederek kurtulmaya çalışmaktadır. Küçük devletler ve sermayedarları ise kendi içinde halkların ve emekçilerin kan pahasına elde ettikleri hakları bir bir kırparak kendi yerine demokrasi güçlerini kurban etmek istemektedir. Bu mücadelede sistemin merkezi güçleri ile çeperdekiler arasında, demokrasi güçlerine ve devrimci potansiyele sahip alternatif hareketlere karşı ortak politikalar geliştirmeye ayrı bir özen gösterilmektedir.

Günümüzde liberalizmin politik yöntemlerinde de-

ğişikliğe gittiğini görmek gerekir.Artık eskisi gibi ekonominin serbest dolaşımı güçlü dilendirilmemektedir. İnsan hakları söylemini raflardan çekmiş görünmektedir. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, devletlerin bir birinin sınırlarına ve siyasi iradelerine saygılı olması gibi söylemler ilericiliğin ve modernliğin ölçüsü olmaktan çıkarılmıştır. Seçimlerle iş başına gelmeyi demokrasinin olmazsa olmazı sayan ve seçimle iş başına gelmeyen hükümetleri ise darbeci-diktatörlük biçiminde niteleyen liberal siyasi kültür, antidemokratik dediğini kendisi yapmaya başlamıştır. Gelinen aşamada her devlet bireyci bir insan gibi davranmaya başlamıştır. Tabi bunu kendi sınırları ve gücü oranında yapmaktadır. En güçsüz ve zayıf insan demek olan bireyci insanın toplumsal yaşama ve kültüre verdiği zararın sonuçları dünyamızı yaşanmaz hale getirmişken, bireyciliği devlet düzeyine çıkarmanın çok daha büyük tehlike ve zararlara yol açacağı kesindir. Böyle bir kültürel gerilemenin yaptığı başlıca şey sürü faşist kitle yaratmak olmuştur. Toplumu bu özellikteki kitleye dönüştürmek demek bireyin hareket sınırlarını daraltılabildiği kadar daraltmak demektir. Böyle bir kişi artık bireyci bile olmamaktadır. Bu yeni tip en anlamsız ve içeriksiz uğraşlarla tatmin olabilen yeni bir şeydir. Böyle bir insan için düşünce ve kültür farklılığı, fiziki biçimini farklılaştırmakla mümkün olabilmektedir. Gündelik yaşamda kullanılan dili de bozan bu kültürel aşınma, 2000'den sonra daha da derinleştirilmiştir. Bu toplumsal sorunun nedeni ve toplam sonucu zihniyetteki bunalımdır. En hayati konulardaki sorunlar karşısındaki duyarsızlık yanında bunalım, intihar ve stresteki artış anlatmaya çalıştığımız kültürün yansıyan sonuçlarıdır. Düşüncedeki bunalımı iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle derinleştirmek yeni çağın en belirgin saldırı özelliği olmaktadır. Ancak sistem kaos içinde olduğu için ancak kendi açıklarının üstünü örtebilmektedir. İletişim teknolojisindeki gelişmenin toplumu çok daha kolay ve hızlı bilgiyle buluşturduğu doğrudur. Ancak bu bilgi, toplumun hakikat bilgisinin üstünü kaptan, birey ile buluşmasını engelleyen ve yaşamı cahilleştiren türden bir bilgi kirliliğidir. Nasıl ki liberalizm özgürlük yerine ayrıcalıklı olmayı, demokrasi yerine sistemin kendi yöneticilerini seçtirme ile sınırlı seçimleri koymuşsa, toplumsal yaşamı yaratıp geliştiren bilgiyi toplumdan gizleyen bilgiye de özgürlükçü toplum bilgisi denilerek dolaşıma sokulmuştur. Örneğin internet ve bilgisayar ile insanları birbirinden kopartan, insanın insanla fiziki ve duygusal temasını kesen sanal medya organlarına 'sosyal medya' denilmesi düşündürücü değil midir? Hangi ve nasıl bir sosyallik acaba? İnternet ve TV kullanımındaki yaygınlığın bu amaçlarla çok yakın ilişkisi vardır. Dikkat edilirse gerçek anlamda sistem muhalifi kurum ve kuruluşlara bu araçların kullanılmasını sınırlamak ya da yasaklamak sıkça başvurulan bir yöntem olabilmektedir. Medya organlarıyla yapılan iş, adı iletişim olsa da ve bu amaçla kullanılsa da gerçekte toplumu denetim ve kontrol altında tutmak için kullanıldıkları bilinmektedir. Liberalizm kapitalist iktidarı gizleme işini en çok medya organları ile yaptı. Yapmaya çalışmaktadır.

Günümüzde liberal kapitalist sistemi aşmanın onun zihniyetini aşmaktan geçtiği yeterince açığa çıkmıştır. Bir sistemi zihniyette aşmak demek onun her şeyine karşı olmak demektir. Düşünce kalıplarından giyimine kadar, siyasi kültüründen yemek yeme biçimine kadar her şeyine alternatifler yaratılmazsa, hayatın her yerini ve anını sarmış kaosundan kurtulmak mümkün değildir. Sistemi zihniyette aşmak karşı duruşun temeline alınmazsa, liberal tuzaklardan kurtulmak mümkün olamaz. Çünkü liberalizm yol açtığı en çirkin ve gayri ahlaki durumlara sahiplenmeyi demokratiklik olarak topluma kabullendirmiş bir sistemdir. İnsan hayatını hiçe sayan bu sistem, hayvan haklarını savunmayı toplumun en değerli davranışı haline getirebilmiştir. Bir takım insanların yine insanlara karşı hayvanları savunması da oldukça tuhaftır. Bu da liberal dünyanın eseridir. Yedi insandan birinin açlık sınırında yaşadığı dünyamızda hayvanlara yem atmayı insani duyarlılığın temel ölçüsü olarak reklam edebilmektedir. Böylece hayvan sevgisiyle toplumsal açlığı gizlemeye çalışmaktadır. Bu örnek bile tek başına kapitalist liberalizmin ne yaman bir ideoloji ve sahte kültür yaratığını ve ona dayanarak yaşadığını göstermeye yeterlidir. Onun bu türden sayılamayacak kadar çok hilesine karşı tek bir kurtuluş kapısı vardır; onun düşünce sınırlarını aşmak, toplumcu düşünceyi geliştirmek ve toplumcu yaşamak.

Emperyalist Hakimiyet Karşısında Kültürel Direniş

Michael Löwy

"Piyasa fetişizmi" emperyalist kültürün merkezî bir yönüdür ve bir tür sahte dindir[1], piyasayı ve piyasanın yanı sıra parayı da insanların uğruna kurban edilmesini isteyen fetişlere, putlara dönüştürür. Tüm gezegen ölçeğinde gerçek bir kültürel kimlik ileri süren ve sembolik başkenti Davos'ta olan bu putperest kültün ilkeleri, tüm insan ilişkilerini, insanî duyguları, sembolik (kültürel, toplumsal, dinî, aşka dair ya da sanatsal) üretimleri birer ticarî ürüne indirgemeyi, piyasa değerinden alınıp satılmasını hedefler.

Daha on dokuzuncu yüzyılda, politik ekonomiyi eleştiren önemli bir isim, günümüz dünyasını peygambervari bir berraklıkla öngörmüştü: "Nihayet öyle bir zaman gelmiştir ki insanların başka bir şeye çevrilemez gözüyle baktıkları her şey değişime, alışverişe konu olmuş ve başka bir şeye çevrilebilir hale gelmiştir. Bu, o zamana kadar iletilip aktarılan ama asla değişilmeyen; verilen ama asla satılmayan; edinilen ama asla satın alınmayan erdem, aşk, görüş, bilim, vicdan vs. gibi şeylerin nihayet hep birden, ticaret alanına geçtiği zamandır. Bu, genel kokuşma zamanıdır, her şeyin alınıp satıldığı zamandır, veya ekonomi politiğin terimleriyle söylersek her şeyin, maddi ve manevi her şeyin satılık değer ' olarak, hak ettiği en yüksek baha'yı bulmak için pazara taşındığı zamandır."[2]

Neoliberalizm ise bu ticarî mantığın yırtıcı, vahşi ve acımasız gelişiminin en son neticesidir.

Neoliberal kapitalizm aşamasında merkantalizasyon, kültürün diğerleri gibi bir emtiaya dönüşmesi anlamına gelmekle kalmaz, kültürel üretimin insanî özünden, sanatsal ve toplumsal niteliklerinden boşaltılmasını ve çözülerek saf mübadele değerine, yani parasal niceliklere dönüşmesini de getirir. Metalaştırmanın mantığı, sembolik üretimlerin içkin kültürel değerine (ya da değersizliğine) karşı tamamen kayıtsızdır. Dur durak bilmeyen tek ve münhasır ilgisi, metanın kârlılığı, daha büyük pazar paylarının fethi ve sermayenin birikimidir. Mesele iyilik veya kötülük değil, vicdanî tereddüttün yokluğunun boyutudur. Mesele basitçe, en belirleyici kültürel ifadesi sinema perdelerini, televizyon ekranlarını dolduran, duvarlara ve yollara yayılmış ticarî reklamcılık olan, kamusal ve özel hayata dair tüm alanları istila eden sistemin acımasız mantığıdır.

Batılı-emperyalist sahte evrenselcilik, tüm dünya halkları üzerinde, özellikle sistemin merkezi dışında kalan halklar üzerinde, kendini "medeniyet" kisvesiyle dayatarak kültür üzerinde hakimiyet kurmayı amaçlar ve özel mülkiyet, piyasa ekonomisi, piyasa fetişizmi, verimlilik, faydacılık, mülkiyetçi bireycilikten oluşan neoliberal kapitalist yaşam biçimini dayatır. Bu, Hobbes ve Locke'dan gelen bir gelenek, araçsal rasyonalitedir (Adorno ve Horkheimer'in Aydınlanmanın Diyalektiği çalışmalarında eleştirdiği budur). Kuzey Amerika imparatorluğu özellikle bir dilin, kültürün, yaşam biçiminin, eğlence ve düşünce biçiminin küresel ölçekte promosyonunu yapmakla uğraşır.

Emperyalist hakimiyet karşısında, etrafını saran neoliberal küreselleşme anlayışından kendisini

---

1 bkz. Walter Benjamin, ***Din Olarak Kapitalizm***

2 Marx, ***Felsefenin Sefaleti***, Sol Yayınları, 1966, çev. Erdoğan Başar.

korumaya çalışan kültürel direniş ise ilk anda yerel, milli veya dini kültürlerin savunması biçimini alır. Kültürel çeşitlilik, insanlığın zenginliklerinden biridir ve tıpkı türlerin biyolojik çeşitliliği gibi, sistemin yok edici ve tektipleştirici dinamikleri tarafından tehdit edilmektedir.

Dünyanın tamamını kapsayan bu yeni dayanışma ve umut kültürü, bu özgürlükçü ve özgürleştirici, sosyalist ve demokratik kültür yalnızca bir düş değil, somut bir ütopya, bir arzu imgesidir

İnsanlığın kültürel çokluğunu koruma mücadelesi yalnızca yerel kültürleri kapsamakla kalmaz, Amerika kıtası, Karayipler ve İngiltere'deki Afrika kökenli nüfusların sembolik üretimini içinde barındıran Atlantik'in siyahî kültürü gibi ulus ötesi kültürleri de kapsar .[3] Bu mücadele vazgeçilmez olmakla birlikte tek başına yeterli değildir; yeni bir insanî evrenselliğin, özgürlükçü bir evrensel kültürün oluşturulmasıyla bir arada yürütülmelidir. Ne var ki bir tehlike de söz konusudur: Kültürel kimliklerin savunusu, dar milliyetçilik ve tahammülsüzlük biçimini alabilir, agresif ve tutucu dinci bir hâl, hatta ırkçı, cinsiyetçi ve yabancı düşmanı bir hâl alabilir. Avrupa'da Arap, Afrikalı, Yahudi, Roman veya basitçe "beyaz olmayan" herkese yönelen "yabancı" nefretini ticari fonu hâline getiren neo-faşizmin veya yarı faşist politik güçlerin rahatsız edici ve olağanüstü gelişiminde karşılaştığımız yahut Güney'in çeşitli ülkelerinde, etnisite, din veya milliyet adına yoksulların kendi aralarında parçalandığı yerlerde gördüğümüz durum budur. Geleneksel siyahî karşıtı ırkçılığın yanı sıra Amerika'da günümüzde ortaya çıkışına şahit olduğumuz Arap kökenli Amerikan nüfusuna karşı gösterilen yabancı düşmanı tepkilerden de bahsetmeden geçmemeli.

3 bkz. Paul Gilroy, ***Siyah Atlantik***

Neoliberal küreselleşmenin sözde evrenselciliğine bir diğer sahte kültürel alternatif ise Aydınlanma'dan Marksizm'e, büyük Özgürleşme anlatılarının sonunu ilan edip yerine karşılıklı olarak bağdaşmayan "dil oyunlarını" neşeyle çoğaltıp duran postmodernistler tarafından desteklenen "kimlik politikalarıdır"[4]. Postmodern ideologlar kültür, etnisite, cinsiyet veya cinsel yönetilme dayalı çeşitli "kimlik" hareketlerinin partikularizmini, parçalanmasını, ayrışmasını savunur ve birleşme, eklemlenme ve mücadeleleri evrenselleştirmeyi çağ dışı bir çaba, geçmişin "Büyük Anlatılarını" diriltme girişimi olarak görüp reddeder.

Etkili bir kültürel direnişin ilk görevi çeşitli demokratik talepler, çeşitli toplumsal mücadeleler, bunlar ve işçi hareketi arasında bağlantı ve ilişkiler kurmaya çalışmak, ortak bir zemin, her birinin özerkliğine saygı duyduğu bir yakınlaşma alanı ararken bunları emperyalist hakimiyet, ırkçılık ve erkek egemen iktidar karşısında, neoliberalizmin insan dışı mantığı karşısında ortak mücadelede bir araya getirmektir. O halde aşılması gereken zorluk, yeni bir evrensel, demokratik ve çoğul kültür, şu gibi genel ilkeleri temel alan bir dayanışma kültürü inşa etmektir:

1. Farklılıkların tanınması ve saygı: Amaç, Zapatistaların ünlü formüllerindeki ifadeyle "içine pek çok dünyanın sığdığı bir dünyadır."
2. İnsanların tüm baskı, istismar, yabancılaştırma ve yozlaştırma biçimlerinden özgürleştirilmesi.
3. Kültürün meta olmaktan çıkarılması, pyasa yasaları karşısında özerkleştirilmesi ve kendi ölçütleriyle özgür gelişimi.

Etnik merkezciliklerin ve hoşgörüsüzlüklerin üstesinden gelmek için ve neoliberalizmin kültürel felaketine tutarlı bir alternatifle muhalefet edebilmek için böylesi eleştirel ve evrenselci bir kültüre, özgürleştiğimiz bir gelecek olasılığına odaklanan bir umut kültürüne ihtiyacımız var.

Dünyanın tamamını kapsayan bu yeni dayanış-

4 bkz. Lyotard, ***Postmodern Durum***

ma ve umut kültürü, bu özgürlükçü ve özgürleştirici, sosyalist ve demokratik kültür yalnızca bir düş değil, somut bir ütopya, bir arzu imgesidir.[5] Bu muazzam büyüklükteki, evrensel, uluslararası ve enternasyonalist, dayanışmacı, mücadeleci ve merkezlerinden biri Dünya Sosyal Forumu olan dünya hareketi içerisinde yavaş yavaş şekil almaya başlamaktadır. Kendisini Seattle, Nice, Prag, Stockholm, Washington, Barselona, Genoa, Floransa ve Porto Alegre sokaklarında ortaya çıkmış ve ilk adımlarını atmakta olan, halen başlangıç aşamasında olmakla birlikte gelecek vadeden bu geniş küresel adalet hareketinin, ülkeleri ve kıtaları kapsayan bu alternatif küreselleşme hareketinin, bu engin mücadele ve düşünce seferberliğinin ortasında, kapitalist, emperyalist ve neoliberal kâbusun ötesindeki yeni bir insanlık kültürünün keşfi vardır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Çeviri:

Portekizce-İngilizce: İlke Aldemir

İngilizce-Türkçe: Oğul Köseoğlu

5 Ernst Bloch, ***Umut İlkesi***

Kültür ve Kültürel Oluşum

Berfin Dilan Güven

Kültür kavramının tanımından önce, bu kelimenin etimolojik kökenine bakıldığında, Latincede "inşa etmek" manasına gelen "cultura" (colere, cult+tura) sözcüğünden türediği görülür. Birçok batı dilinde benzer şekilde telaffuz edilen bu sözcük tarımla doğrudan ilişkilidir. Fransızca'da "culture" terimi toprağı ekip biçme anlamına gelirken Romalılar otlakların işlenmesine "agricultura" demişlerdir. Toprak ve kültür arasında kurulan bu benzetmeden yola çıkılarak, toprağın kutsal görüldüğü tarım toplumlarında kültürün de bir o kadar önemli olduğu kanısına varmak zor değildir. İnsan gruplarının avcı-toplayıcı hayattan yerleşik düzene geçişi ile olan değişim -neolitik devrim- farklı kültürlerin oluşmasını ve bu kültürün; insanların yaşayış biçimleri, ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. İnsanın pasif ve alıcı olduğu durumda yani ilk süreçte kültürün oluşum temelleri belirmiş, insanın doğayla daha aktif bir biçimde ilişki kurup üretmeye başladığı ikinci aşamada ise kültür oluşup gelişmeye başlamıştır, bu süreç neolitik çağla beraber hız kazanmıştır.

Pek çok kavramda olduğu gibi kültür kavramında da yıllar içinde belli değişimler yaşanmış ve kavram ilk kullanım halinden az ya da çok farklılaşarak daha geniş anlamları kapsayacak biçimde günümüze ulaşmıştır. Bugünkü anlamında kültür en genel tanımıyla; bir toplumun yarattığı, onun ürünü olan ve toplumun kimliğini yansıtan maddi manevi tüm unsurların birleşimi ve o toplumun değerlerine inançlarına ait her şeydir. Kültür, doğada kendi halinde var olmayan, insanın yapıp etmeleriyle meydana gelen ve insan tarafından üretilen bir olgu olduğu için, insanın var olduğu ve ihtiyaçlar yahut başka bir sebepten ötürü bir arada bulunmaya, klan şeklinde yaşamaya uyum sağladıkları zamanlardan itibaren oluşmaya başlamıştır. Kültür kavramında tanım bulan sanat, dil, din, edebiyat, estetik yargıları, mimari ve daha pek çok alt unsurun doğada kendinden var olmayışı ve insanın bu inşayı oluşturmadaki çabası, doğaya subjektif bir bakış açısıyla bakmayı geliştirmiştir. "Güzellik doğada yoktur, benim doğaya bakmamda vardır" bakış açısı, tam da bu anlamda bir sübjektifliği ifade eder. Öyle ki, insanın özne olduğu bu durum göreceli gibi duruyor olmasına karşın Kant'ın transandantal estetik anlayışıyla paralel bir biçimde bireyselden evrensele geçiş anlamında kullanılmıştır. Elbette doğada kendi halinde oluşan güzellikler mevcuttur, ancak bu üretimlerin tekdüze bir sürekliliği vardır ve bunlar devamlı aynı biçimde tekrarlandığı için kültürü oluşturan alt ögelerin içinde yer almaz.

Kültür bireye indirgendiğinde kişisel yargılar, öznel eleştiri, bireysel zevk gibi tanımlamalarla birlikte o bireyi bir canlı olarak diğer canlılardan ayıran etmen biçiminde zuhur eder. Bu, kültürün dar ve toplumdan koparılmış anlamına atıfta bulunur, oysa kültür nesilden nesile aktarılan toplumsal bir değer birikimi-mirasıdır. Tek kişi düzeyinde kültür; edinilen, özneye bağlı, bireysel özelliktedir; ulus düzeyinde ise, tarihselliğin damgasını taşıyan, kuşaktan kuşağa aktarılan, insanlar arası ortaklaşa bir varlık olarak görülür.

Kültür-Birey-Toplum İlişkisi

Geçmişten günümüze birey toplum ve kültür arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Kültürü oluşturan insandır, bunun yanı sıra insanın toplumla kurduğu bağı oluşturan ve bireyin kimliğini belirleyen de kültürdür. Kültürü üreten, inşa eden insanlar aynı zamanda ekolojik yaşamın bir parçasını oluşturur ve bu durum, bireyi topluma, kültüre ilintili kılar. Kuşkusuz, kültür-birey-toplum ilişkisinin irdelendiği bir anda, daha önce söylediği çok şey nedeniyle Emile Durkheim'ı anmak gerek. Bu anlamda Emile Durkheim katı bir toplum savunucusudur denilebilir. Çalışmalarında kültür kavramını etraflı bir biçimde tartışmıyor olsa da onun "kültürel olan"ın peşinde olduğu fazlasıyla hissedilir. Durkheim, bireyi bütünüyle topluma tabi kılması ve toplumsal sorunların çözümüne öncelik vermesi sebebiyle katı toplumcu olarak görülen bir sosyologtur. Öyle ki, onun intihar üzerine çalışmalarından önce intiharın bireysel bir olgu olarak görülmesi yaygınken Durkheim intiharın, büyük oranda birey-toplum arasında bir ortaklaşmanın yakalanamamasından kaynaklandığını savunup toplum olmadan bireyin, aynı şekilde birey olmadan toplumun düşünülemeyeceğini söylemiştir. "Toplum insanın kişiliğini belirler. Bireyin insanlaşma süreci toplum sayesinde olur ve toplum ile bireyin çatışması mümkün değildir." [1]

Zamanla insanın ihtiyaçları doğadaki diğer canlıların özellikle de hayvanların ihtiyaçlarından farklılaştıkça yeni bir insanlaşma ve beraberinde de artık zorunluluk temelinde olmayan ihtiyaçlar gelişmeye başlar

---

İnsan ve toplum arasında kurulan güçlü ilişkinin kültür yaratmaya dönüşmesi insanın yeni yaşam tarzında duyduğu ihtiyaçlara yönelik çözümler ekseninde şekillenmiştir. Tarihin ilk çağlarında, insanın doğa ile kurduğu ilişki hayvanlarda olandan farksız yahut çok belirgin olmayan bir biçimde farklıdır. Bu dönemdeki ihtiyaçlar; zorunluluk temelindedir. Zamanla insanın ihtiyaçları doğadaki diğer canlıların özellikle de hayvanların ihtiyaçlarından farklılaştıkça yeni bir insanlaşma ve beraberinde de artık zorunluluk temelinde olmayan ihtiyaçlar gelişmeye başlar. Bu durum insanları bir arada yaşamaya, toplumsallaşmaya mecbur bırakır ve insanlar belli bir dayanışma içinde yazılı olmayan kurallara uyum sağlamaya çalışarak yaşarlar. Durkheim ilkçağ toplumlarındaki dayanışma biçimine "mekanik dayanışma" derken, ilk çağa nazaran çok daha bilinçli bir biçimde modern toplumlarda kurulan dayanışmaya ise "organik dayanışma" demiştir. Ona göre Modern toplumlarda her ne kadar "bireycilik" ve beraberinde getirdiği bencillik hat safhada gibi dursa da bu durum bir illüzyondan öteye geçemez. Çünkü organik dayanışma ile bağlı olan toplumlar, birbirlerine her bakımdan ihtiyaç duyacak şekilde yaşamlarını idame ederler. Bir terzi kendisi için gerekli elbiseyi dikebilirken avcılık konusunda kendini geliştiremediği için besin ihtiyacını toplumun oluşturduğu bir başka kurumdan karşılamak zorundadır. Bu da modern toplumlardaki insanların birbirlerinden ayrılmasının önündeki engellerden biridir. Bu iş bölümü ve uzmanlaşmanın en uç halinde insanlar kendi ellerindeki meslek dışında hiçbir iş yapamayacakları ve kendi temel ihtiyaçlarını dahi yerine getirmekten yoksun kalacakları için tehlikeli bir durum ortaya çıkar. Fakat Rojava örneğinde de görüldüğü üzere bu tehlikeye zemin hazırlanmadan insanlar belli işleri yapabilir ve yine başka işleri yapan başka insanlardan ihtiyaçları ölçüsünde destek alabilirler. Demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü paradigmanın inşa edildiği Rojava'da; kurulan akademiler, mahkeme salonları ve halka ait diğer kurumlar günümüz devletlerinde alışık olunan, devasa boyutlarda ve içinde bin bir tane bürokrasinin işlediği, halkın yabancı kaldığı, toplumdan kopuk yerler değildir. Oralarda eğitim veren ya da yargıç, hakim, avukat olan kişiler de

1 Emile Durkheim, *İntihar*, 1897

donanımlı, entelektüel olma ön koşuluyla birlikte; halkın içinden kişilerdir ve "uzmanlaşma" adı altında tamamen sisteme hizmet verip kapitalist çarkı döndüren kişiler değildirler. İş Bölümünün olumlu perspektiften ele alındığı, hedeflenen ve arzulanan bu toplumlarda kültürün yeni bir tanımı ortaya çıkmaktadır. Kültür, bir amaca hizmet etmeyen ve kişilerin haklarını, özgürlüklerini yok sayıp yalnızca belli bir zümreyi itibar sahibi yapan adetlerin, gelenek-göreneklerin bütünü değildir. Buna karşılık kültür, her bireyin kendi hayat tarzına göre belirlediği, tamamen bireysel çıkarları dâhilinde oluşturduğu yaşayış biçimi de değildir. Kültür, insanın toplumsal gerçekliğine ahlak ve etik temelinde ışık tutan, bir sürekliliği olan ve o topluma has coğrafi koşullar, tarihi olaylar vb. çerçevesinde şekillenen ve birikerek ilerleyen değer yargıları, yaşam tarzıdır. Her kültürel değer, yaratıldığı dönemin ruhunu kendi içinde barındırır. Bu kültürel değerleri şekillendiren toplumsal değişimler hızla gerçekleşirken kültürel değişimler ve yeni kültür yaratımı da kaçınılmazdır.

Kültür, insanın toplumsal gerçekliğine ahlak ve etik temelinde ışık tutan, bir sürekliliği olan ve o topluma has coğrafi koşullar, tarihi olaylar vb. çerçevesinde şekillenen ve birikerek ilerleyen değer yargıları, yaşam tarzıdır

Bu kültür döngüsünü Alman tarih felsefecisi Oswald Spengler, kültürü olumlayan bir yaklaşımla tarih felsefesini açıklamada "Dünya Tarihi Nedir?" sorusunu doğa-tarih ayrımından hareketle "doğa olarak dünya" ve "tarih olarak dünya" şeklinde anlamlandırmıştır. Onun "tarih olarak dünya" dediği şey tam da bu kültür alanına işaret eder. Doğa olarak dünyadan farklı olarak, mekan mantığında değil zaman mantığında oluşan, insanın oluşturduğu bu dünya bir kültür dünyasıdır ve kendi tanımıyla "yazgısal", kaderseldir. Burada akla ilk gelen, kültür-coğrafya ilişkisi de göz önüne alındığında "Coğrafya insanın kaderidir." [2] sözü oluyor. Farklı dönemlerde, koşullarda ve mekanlarda yaşamış iki farklı tarihçi, kültürün kaderle ilişkili olduğuna değinmişlerdir.

Spengler, yaşadığı 20. Yüzyılın buhranlı döneminin de etkisiyle kendinden önceki pek çok tarih felsefecisinin aksine tarihin çizgisel değil döngüsel olduğunu ve bir çöküş yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu öngörmüştür. Ancak bu çöküşe bir kültürün yıkımı denilebileceği gibi bambaşka bir kültürün başlangıcı da denilebilir. Onun kültürü ele alışı, pek çok Batı merkezli anlayışın aksine oryantalist bir bakış açısıyla değil, hiçbir kültürün diğerinden üstün olmadığı, kültürden medeniyete giden, medeniyeti olumsuzlayan anti kapitalist bir yaklaşımladır. Bu durumu mevsim benzetmesiyle daha iyi açıklamıştır: ilkbaharın kırsal bir kültürün oluşum aşamasına tekabül ettiğini ve henüz medenileşmenin izlerinin görülmediği aşama olduğunu; yaz ve sonbaharın yavaş yavaş medeniyetin izlerinin oluştuğu, kurumlaşma ve şehirleşmenin oluştuğu aşama ve son olarak kışın da artık şehirlerin büyümesiyle beraber bir çöküş aşaması olduğunu ve ilk oluşan kırsal kültürle hiç alakası bulunmayan bir başka kültürü –popüler kültürü- oluşturduğunu söyler. Ancak buna tam anlamıyla yeni bir kültür denilemez. Olsa olsa bir geçiş aşaması denilebilir.

Spengler kış mevsimine tekabül eden ve medenileşmenin doruklara ulaştığı bu aşamada kendi tabiriyle "ikinci bir dindarlık" olgusunun oluştuğunu belirtmiştir. Burada insanlar, kültürün bir alt bileşeni olan dine değil, sistemin onların inanmasını beklediği dine inanmaya zorlanır. Bu sahte bir dindarlıktır ve kültürün yıkılmasıyla beraber kaçınılmaz olarak boy gösterir. Bu durum günümüz mevcut devletlerinde de fazlasıyla görülmektedir.

Bugün Avrupa toplumuna bakıldığında olumsuz anlamda bir kültür değişimi söz konusudur. Avrupa'da algılanan toplumsal değişim istemi, geçmişi inkar etme bağlamında vücut bulduğu için, tekdü-

2 İbn Haldun

ze devam eden ve ruhsuz olan bir toplum ortaya çıkmıştır. Günümüz Ortadoğu toplumlarında ise, geçmiş kültür denilince yalnızca İslam'ın anlaşılması ve geçmişi yeterince objektif tahlil edememe durumundan kaynaklı kültürel ve toplumsal değişimlerde sınırlılık ortaya çıkıyor. Ortadoğu toplumunun kültürüyle arasındaki bu çıkmaz bağı Ali Fırat şu şekilde yorumlamıştır: "Ortadoğu toplumu için 19. ve 20. yüzyıllar kapitalist strateji tarafından fethedilmekten ibarettir. Kapitalist modernitenin üç mahşeri atlısıyla (kapitalizm, ulus-devlet, endüstriyalizm) bölgeye yüklendiği bu dönem, krizin ve çöküşün derinleşmesi dönemidir. Binlerce yıllık tarihsel yaşam, -kültür- kendi içinden çıkan beş bin yıllık uygarlık yapısının çözülüşü ile tam bir kuşatılmışlığa alınıyor. Kendi uygarlık artıklarıyla kapitalist modernitenin ittifakı, Ortadoğu'da toplumsal yaşamın bunalımını sürekli derinleştirmiştir. Bunalıma, niteliğini yaşadığı köklü geçmiş ve kapitalist modernite stratejisinin uzun süreli saldırısı verdirmiştir. Toplumsal öz, varlık olarak paramparça edilirken anlam ve hakikat olarak da kaotik bir durum yaşamaktadır." [3]

Devletlerin tekçi asimilasyon politikasıyla kültürel çeşitliliğin yok edilmesi hedeflenmektedir. Devlet, kültürel azınlıkların değerlerini ve istemlerini görmezden gelerek onları çoğunluk olan başka ulusal kültürlere asimile etme çabasındadır

---

Bugün hakim olan kapitalist modernite ve devletçilik zihniyeti hem Batı hem de Ortadoğu toplumunu kültürel bir çıkmaza sürüklemektedir. Toplumların bu kültür yıkımı gerçekleştiğinde ise bireylerin kültürsüzleşmesi, dolayısıyla "ahlak"sızlaşması kaçınılmazdır. Ancak toplumun mu bireyin kültürünü yıktığı yoksa bireyin mi toplumun kültürünü yıktığı sorusu bir nevi çatışmadır.

3 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü*

Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük

Ortak bir kimliği oluşturabilmek için, sanat eserleri, adetler, alışkanlıklar, inançlar gibi bir takım maddi veya manevi değerler gereklidir. Kültür, bu şekilde geçmişin mirasından, kolektif bellekten hareketle inşa edilir. Bu ortak kimlikteki değerler farklı ve çok çeşitli de olabilir. Bunu görmezden gelmek kültürün tek bir biçimini ele almak, "öteki"nin görmezden gelinmesine sebep olacaktır; "Kültürün topluluk için bütünleştirici ve ortak kimlik, değer oluşturucu olduğu doğrudur, ama bu durum topluluktaki ortaklığın tek biçimlilik olmasını gerektirmez." [4] Burada kültürel farklılıkların bir çeşitlilik ve zenginlik olarak ele alınmasının beklendiği açıktır. Ancak mevcut kapitalist devletlerde bu çok kültürlülük tanımı içi boş bir düzlemde yansıtılıp yaşatılmaktadır.

Çokkültürcülük ise anlam olarak yeni olmamasına rağmen kavram olarak dünya genelinde ve coğrafyamızda oldukça dar anlamıyla, yeni kullanılmaya başlanmıştır. Çokkültürlülükle benzer bir kavram olmasına rağmen yaşamdaki karşılığı düşünüldüğünde tam zıddı bir kavram denmesi yanlış olmaz. Çokkültürcülük, çokkültürlü devletlerin bu durumu onayladıkları politikadır. Ancak bugünkü ulus-devletlerin, çokkültürlülüğü uyguladıkları oranda olumlu göstermesinin ve "ülkelerinin farklı zenginlikleri" kisvesi altında sunmalarının sebebi tamamen ekonomik, siyasi çıkarları ve ulus-devlet anlayışının sürekliliğini sağlama istekleridir. Çokkültürcülük bu dar anlamından çıkarılıp bir "insanlık ilkesi" olarak ele alındığında pratik yaşamda olumlu yönleri olduğu ve birleştirip bütünleştirmede faşizmin karşısında bir konum aldığı görülür. Devlet-toplum veya toplumun geneli-azınlığı karşılıklı olarak birbirlerini özne olarak kabul ettiğinde bir arada ve farklı kültürlerle yaşanabilir. Çokkültürlülük demokratik bir toplumun olmazsa olmazı niteliğindedir. Çokkültürlü bir toplum,

4 Anthony P. Cohen, *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Ankara, Dost Kitabevi, 1999, s. 18-19.

çeşitliliğin taleplerini göz ardı edemez. Günümüz devletlerinin hemen hepsi çok kültürlü bir toplum yapısına sahiptir ancak bunun ilkesel ve politik yansıması konusunda " talepler ve beklentiler ile elde edilen haklar" farklıdır.

Devletlerin tekçi asimilasyon politikasıyla kültürel çeşitliliğin yok edilmesi hedeflenmektedir. Devlet, kültürel azınlıkların değerlerini ve istemlerini görmezden gelerek onları çoğunluk olan başka ulusal kültürlere asimile etme çabasındadır. Sistemde ancak kendilerinden bekleneni yaptıklarında azınlıklar toplumun bir parçası olabilirler. "Şayet kendi kimlik ve kültürlerini koruma konusunda ısrarcı olurlarsa o zaman gerek devlet gerekse devlet desteğiyle toplumun çoğunluğu tarafından ayrımcılığa ve her türlü kötü muameleye maruz kaldıklarında şikâyet etmemelidirler" biçiminde bir yaklaşım mevcuttur. Slavoj Zizek çokkültürcülüğü, çok uluslu küresel kapitalizmin ideal ideoloji formu olarak görür. Ona göre çokkültürcülük, tersine çevrilmiş, göndermesi kendinde bir ırkçılık biçimi, "*mesafeli bir ırkçılıktır*." Zizek, çokkültürcülüğü ırkçılık olarak nitelemesinin sebebini de şu şekilde belirtir: Çokkültürlülük "adalet" ilkesiyle birlikte ahlaki-politik bir zeminde değil, göstermelik uygulanmaktadır. Buna karşın, eğer çokkültürlülük adına yakışır bir biçimde yaşatılmak isteniyorsa "adalet" kavramını da düzgün bir biçimde uygulamak gerekir. Çünkü "Adalet ilkesi gereğince herkese kendi kimliğini geliştirebilmesi için eşit şans verilmelidir." Demokratik Modernitede çokkültürlülük kolektif kimliklerin politik mekanizma kullanılarak toplumsal kurumlara ve alanlara yansıtılmasını esas alan değerler bütünüdür.

Sonuç olarak, günümüz koşullarında ister özerk bir kanton ister bir devlet yapılanması olsun, bu sistem içinde azınlıkların "bireyselliğini" ve hemen ardından ahlaki bir zeminde "toplumsallığını" yaşamasına izin verilmez ve asimilasyon uygulanırsa; bu durum toplumda tutunmaya çalışan halkı gerek iç savaşa gerek de kültürel dinamikleri olan ekonomik, siyasi kaoslardan oluşan bir bunalıma sürükler. Bunun sonucunda ise kültürün korunması ve yeniden ahlaki-politik temelde kültür oluşturulması imkansızlaşır. Bu saldırı hali toplumu ya fiziki soykırıma ya da beyaz soykırım denilen kültürlerin yozlaştırılmasına götürür. Bu açıdan kapitalist modernitenin çözülmesi istenirken güçlenmesi kaçınılmaz olur. Çünkü kapitalist modernite "modernliğini" kültürün bir kadavra gibi parçalanarak kültürel kodlardan hareketle yeni mal (Eşya, para, et yığını insan ve iktidar birikimi) üretimi yaparak geliştirir. Bu durumda toplumun öz değerlerini oluşturan kültüre sahip çıkmak zorunludur. Unutulmamalıdır ki bir halkı yok etmek isteniyorsa, bu ilk etapta kültür yıkımı üzerinden gerçekleşir, ve halklar direndiği, mücadele ettiği oranda varlıklarını koruyup amaçlanan düzene ulaşacaktır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kültüre El Koymak Toplumsal Gövdenin Gaspıdır

Mahsun Erdal

Giriş;

Bourdieu, "Kültür oyunundan çıkış yoktur." (2017:26) derken, insan ve toplum gerçekliğinin her haliyle kültüre kayıtlı olduğunu öne sürmekteydi. İnsanın ve toplumun varoluşsal olarak "kültür-içinde"-liğine vurgu yapan bu cümle, bütün edim ve algılamalarımızın zorunlu olarak bir kültürel evren içinde gerçekliğini bize anlatır. Bu evrenin dışına çıkmak ne mümkün ne de olgusal bir gerçekliğe tekabül eder. Böyle bir gerçeği kurgulamak bile imkan dahilinde değildir. Zira kurgulama çabası da yine kültürü ve simgesel bir evreni gerekli kılar. Bu nedenle, kültür içi varlık olan insan ve toplum kültür tarafından kuşatılmış durumdadır.

Bu durum insanın kültür içine hapsolmuş bir varlık olduğu anlamına gelmez. Zira kültür onun varoluşsal koşuludur. Eril politik siyasanın kendini kesinleştirmesi ile birlikte, kültür- insan- toplum ilişkiselliğinde kaymalar gerçekleşmiş olsa bile, kültürün düşünüş, duyuş ve değer yönünden toplumu ve insanı besleyen özsel bir ilişki karakteri vardır.

İnsanın baştan aşağıya kültürel bir varlık ve kültürün ürünü olması onu kültürün basit bir eklentisi konumuna yerleştirmiyor. Zira aynı zamanda insan, kültür yapıcı biricik varlıktır. Yani "Her insan kültürün ana babası olduğu kadar çocuğudur da." [1]Bu sebeple kültür, inana formasyon kazandıran, onu biçimlendiren oluş tarzı olduğu kadar, eş anlı olarak insan tarafından her an üretilen toplumsal özelliktir. Aralarında öncelik sonralık ilişkisi değil, birliktelik ilişkisi vardır. İnsan kültürde, kültür toplumda yansır. Her üç öge de birbirini kuran değişkenler olarak karakterize olurlar ve fakat bu öğeleri basit bir biçimde birbirine indirgenemezler.

Bunları özgül farkları olan ama diğer yandan da birbirine sarkan aralarına katı sınırlar çekilemeyecek olan yoğun kesişimli ve birbirine bulaşık birikimler olarak kavramak daha doğrudur. Çünkü hem karakterize eden hem de ortaklaştıran yan birinde başlayanın diğerinde bitmemesidir. Bilakis birinde başlayanın diğerinde yankılanması, hatta güçlü bir şekilde sürmesi bu üç gerçekliğin birbirine dolaşık olgular olarak kavranması gerektiğini anlatır. Her üç olgudaki varoluşsal bakımdan bunları bütünlüklü ve ilişkisel bir bağ içinde ele almayı gerekli kılar.

Bu kavrayışa dayalı olarak kültür mefhumu ile insanlaşma ve toplumsallaşma hatlarının birbirine özsel olarak kapsadıkları ifade edilebilir.

Kültür her zaman insanın tarihsel çevresini dolayını ve etrafını oluşturan yaşamsal ilişkisel birikim oldu. Bu anlamı ile ister sembolik yapılar ister teknik yaratıcı etkinlikler ister sosyal modeller ve roller öngörüsü biçiminde olsun kültür her durumda bir ilişki kapasitesi birikimi örgütlülüğü ve sürekliliğidir.

Serüvenin basit başlangıcından karmaşık dokusuna kadar kültürün temel karakteri ilişkisel olmasıdır. Buradan da çıkarsanacağı üzere, kültür olgusuna kesin bir başlangıç noktası tayin etmek pek olası değildir. Olgu ve işlev olarak kültür insanlaşma evrimine ve sürecine yapışıktır; fakat tanımsal olarak ona belirli bir zaman tayin edilebilir. Bu yazıdaki iktidarcı-devletçi uygarlığın karşıt kutbu olarak kavradığımız demokratik uygarlığın kültür algısı ve öngörüsünü Ali Fırat'ın geliştirdiği demokratik ekolojik

[1]N. Uygur: Akt: Çötüksöken: 2018: 91

ve kadın özgürlükçü paradigma içinden anlamaya çalışacağız.

Daha somut olarak söyleyecek olursak Ali Fırat'a ait bu paradigmanın radikal bir eleştirel tavra eş olarak, kültürel bir kuram oluşturma çabası ortaya koyduğunu ileri sürecek ve bunun parametrelerine ilişkin argümanlar oluşturmaya çalışacağız. Böyle bir çalışmayı bir makale çerçevesi ile ele almanın güçlüklerinin farkındayız, ancak bu yazı alana giriş bazında bir deneme olarak görülmeli okunmalıdır.

Kültür Özsel Olarak Kesinti İçermez

Kültürün hem yapısal hem de mahiyet olarak toplumdan ve zamandan bağımsız bir özü yoktur. Bu, onun tarihsel ve toplumsal bir olgu olduğu anlamına gelir. Kültürün tarihsel ve toplumsal olduğu gerçeği onu bir gölge-fenomen olarak kavramayı olanaklı kılmaz. Yani kültür, tarih ve toplumdan sonra gelen, onları dolayımlayarak sonra açığa çıkan değil, birlikte, iç içe ve ilişkisel karakterde oluşandır. Bu açıdan kültür, insan toplum ilişkileri diyalektiğinde, deyim yerindeyse geometrinin bütün ilişki boyutlarını iç içe temsil eden ve kapsayan ilişki biçimi oluyor. Bu boyutlardan birinden birini seçip kültür-toplum ilişkilerini izaha çalışmak olguyu kısmıleştirmek anlamına gelecektir. Zira tarihsel kültür algılamalarının bize göre, yapısal olarak olguyu kısmileştirmek gibi kusurları vardır. İşte bu sebeple kültür kavramı söz konusu olduğunda Fıratist kültürel kuram, olgu ve kavramı kısmileştirmeden ilk anlamından son biçimine kadar, tüm yönleriyle görme çabasındadır. Bu, Fıratist kuramın olguyu ve kavramı algılama tarzının ayrıcalığını ortaya koyan birincil özelliği olarak kavranabilir.

Bunun için Fıratist kuram, toplumsallığa ve tarihselliğe ilişkin güçlü bir eleştirel perspektifle eş olarak, toplum ve tarihte ne, nasıl yaşanmış ve gelişmişse onu öyle kavrama ve anlama çabasındadır. Bunu "varlığın oluşum tarzına saygılı yaklaşma hassasiyeti" olarak da kavrayabiliriz. Bu tutum özellikle devletli uygarlık aşamasıyla ters-yüz olan toplumsal olayların daha doğru ve gerçek mahiyetleriyle anlaşılmasına olanak tanıması açısından oldukça önemlidir. Kültür de Fıratist kavrayıştaki ilk anlamıyla, bu hassasiyete göre oluşmaktadır. Yani kültür denen sürecin insanın tür olarak doğadan farklılaşmasına koşut olarak ve insanın nitelik olarak yükselişine eş bir anlama karşılık geldiği düşünülmektedir. Birbirine koşul kabul edilebilecek insan, toplum ve kültür eşliği, mahiyeti kendine münhasır bir ikinci doğa tesis etmiştir. İkinci doğa veya toplumsal doğa, tür olarak insanın varlık alanı ve koşuludur. Toplumsal doğa özsel olarak kültüre kayıtlı bir süreci anlatır. Bu sürecin ana odağında, tür olarak insanın nitelik farklılaşmasıyla kendini daha üst bir düzeyde var kılması vardır. Dolayısıyla Fıratist kavrayış kültür olgusunu insanın insanlaşma ve toplumsallaşma sürecine eş olarak ele alır ve toplumsallık söz konusu olduğunda "kültür-öncesi" ve "kültür/uygarlık" gibi ayrımları, siyasi diskura angaje spekülatif kurgusallklar olarak kavrar. Hem hakikatin bütünlüğü hem de kültürün evrenselliği gereği, "uzun süre" kapsamında kavranması gereken bir olgu olarak kültürü ele alır. Bu, kültür denen olgunun toplumsallığa ve onun zamanına ve mekanına içkin boyutunu anlamak kadar, uygarlık aşamasıyla birlikte içerisine sokulduğu çerçevenin ayırıcı farklarını görmek açısından önemlidir. "Anlamsallıkların ve yapısallıkların bütünü"[2] olarak kavradığımız kültür, özsel olarak bir kesinti içermez; insanlaşmanın ve toplumsallaşmanın zamanı içinde baştan beri varlığını sürdürmektedir.

Fıratist kültür kuramının birinci itirazı onun zamanına ve mekanına ilişkindir. Arkeolojik bulgular ve bilimsel incelemeler kültürü Atina'dan başlatan ve oraya dayandıran görüşün altını boşaltıp mekana ilişkin tartışmaları büyük oranda netleştirsede, aynı şey zamana ilişkin söylenemez. Zira zamana ilişkin kavrayış büyük oranda eril politik siyasanın kendilik algısı, öngörüsü ve niyetiyle bağ içinde şekillendiğinden, bu alana dair bir kavrayış netliğinin veya ortaklaşmasının sağlanması epistemik ve siyasi bir mücadeleyi öngörmektedir.

Bu anlamıyla kent, sınıf ve devlet olgusu ile karakterize olan uygarlığın kültürü kendisiyle başlatan ve kendisine mal eden yaklaşımı, Fıratist kuram, ontolojik bir itiraz yükselterek karşılamaktadır. O, kültürü insanlaşmanın, insanlaşmayı da kültürün

---

[2]Ali Fırat:2015- e27

zamanı olarak kavramaktadır. Bu koşutluk ilişkisi kendi zamanında gasp ilişkisine dönüştüren eril-politik siyasa, kültürü uygarlıkla özdeş kılıp kendisi ilk başlatır. Kendisini veri alıp kendisinden önceki toplumsallık zamanını "kültür öncesi" olarak damgalaması esas olarak eril- politik aklın/tertibatın kendini kurma tarzıyla alakalıdır. Fıratist paradigmada "kurnaz adam hikayesi" ve "üçlü kutsal ittifak" diye tarif edilen ilişki karakteri, bu kendini kurma tarzını tüm yönleriyle serimlemektedir. Bu kurma tarzının anacıl toplum değerlerine karşıt, negatif bir diyalektik ilişki içinde oluştuğunu bilmek, eril-politik siyasanın kültürü gasp etme, kendisiyle izah etme tutumunun altındaki his durumunu çok daha iyi anlaşılır kılacak, ortaya koyacaktır. Kültürü kendi zamanıyla başlatan eril-politik yapı, bu tutumuyla, görmesini bilenler açısından kendiliğine ilişkin önemli bildirimlerde bulunmaktadır. Bu süreç, bütün eril tantanasından ayıklandığında geriye, kadında somutlaşan toplumsallığa karşıt olarak konumlanmış bir erkeklik gerçeği kalmaktadır.

Eril-politik tertibatın özsel olarak toplumsallığın her alanına tesir etme biçimi cinsiyetçidir ve cinsiyetini dayatır

Toplumsallığın antitezi hüviyetiyle kavrayabileceğimiz eril-politik tertibatın kültür gaspına gitmesi toplumsal güç birimi olan kadını kültür alanından silmesi yadırganmamalıdır. Çünkü bu yapı ontolojik gerekçelerle kadının toplumsal konumunu, üretici çekirdek rolünü sarstığı, tahrip ettiği oranda sistem haline gelebileceğini düşünmekteydi. Bu, yanlış bir akıl yürütme de değildir. Kadın üretici çekirdek rolüyle yaşamı kendi etrafında ördüğü müddetçe veya yaşam kadın etrafında döndüğü müddetçe eril politik bir simgesel evrenin veya sistemin hayat bulma şansı yoktur. Bu nedenle eril-politik siyasanın geliştirdiği bütün anlamsallıklarda ve yapısallıklarda kadının ve onu dolayımlayarak toplumsallığın düşüş yaşaması, kavram ve kuram dünyasından dışlanması gerekiyordu. Kültür olgusundaki bu sahiplenici ve kendine mal edici tavrın arasındaki bu siyasi içeriği kesinlikle göz ardı etmemek gerekiyor. Bu siyasi hesap da kavrayışa dahil edildiğinde, kültürü kendine özdeş kılan uygarlıkçı yaklaşımın büyük oranda "şahsiyetini" ve zamanını olumlama ihtiyacı ile hareket eden erkekliğin his durumuna karşılık geldiği daha iyi anlaşılacaktır. Kültürün uygarlık içi bir olgu olarak kavranması tercihin böyle bir siyasi-tarihsel somutluğu vardır.

Kültür, yaratıcı, üretici, yetiştirici ve kurucu alt anlamlarıyla özsel olarak toplumsallığın dişil karakterini yansıtır. Ancak eril-politik sistem, arka plana itmeci (inkarcı), radikal dışlamacı (derin ayrımcı), kendine katmacı (ilişkisel tanımlayıcı), araçsallaştırıcı (nesneselleştirici) ve homojenik [Plumwood:2004:74] bir anlam örüntüsüyle kültürün dişil karakterini el çabukluğuyla görünmez kılmak ister. Hatta iddiamız odur ki, uygarlıkçı sistem, gerek oluşturduğu mitolojiler ve öne sürdüğü dinsel kurgular; gerekse de sosyalbilim anlatıları yoluyla, öteden beri bir cinsiyet değişikliği operasyonu icra etmiştir. Eril-politik tertibatın özsel olarak toplumsallığın her alanına tesir etme biçimi cinsiyetçidir ve cinsiyetini dayatır. Bu cinsiyetçilik, temel olarak erkeğe iltimas geçme gibi bir çerçeve dahilinde algılansa da, bunu çok daha aşan düzeyde bir mahiyet icra ettiği belirtilmelidir. Elbette erkeği temel alır, ama o, erkeklerden çok erkekliği toplumsal yaşamın her alanında onaylamanın ve duyumsamanın sistemini geliştirir. Cinsiyetçilik esas olarak budur ve kültürde bir cinsiyet değişikliği yaratmanın mahiyeti bununla alakalıdır. Fıratist kuram bu noktayı, toplumsal tüm problemlerin türediği ilk katman olarak kavrar.

Temel olarak, "kültür" ve "doğa" ikiliğinde tüm semantiğini açıklıkla yansıtan bu durum, kültür gaspının sistemik bir karakter taşıdığını ortaya koyar. Eril-politik siyasanın tüm kodları neredeyse içerilmiş halde bu başlangıç anına hassasiyetle bağlıdır. Uygarlıkçı sistem kavrayışında kültür ve doğa birbirine karşıt, birbirini dışta bırakan ve olumsuzlayan bir anlam örüntüsü yankılarlar. Bu kavrayış tarzı bir çok açıdan problemlidir. En başta kendi zihniyet dünyasını bükme ve olgusal gerçekliği inkar etme suretiyle kendini aldatmaya meyilli bir zeka/zihin problemi açığa çıkarmıştır. Fıratist kuram bunu analitik zekanın "sapmacı yönü" olarak ifade eder. Zekanın analiz

yaparken ve anlamsallıklar oluşturmaya çalışırken kendini dikotomiler içine sıkıştırması veya böyle bir kavrayış tarzı geliştirmesi onun sakatlanması ve tek boyutlu kalmasına yol açmıştır. Eril-politik yapının bu epistemik koşula bağlı olarak geliştirdiği tüm diyalektler böylelikle onun birer izdüşümü haline geldiler. Bu anlamda "kültür-doğa" dikotomisi da esas olarak eril siyasa içinde oluşmuş ve anlam bulmuş bir süreci anlatır. Dolayısıyla Fıratist kuram, kültür ve doğayı karşıt kutuplar gibi kurgulayan anlam örgüsü ve çerçevesine sıkışmanın gerekli ve geçerli olmadığına inanır. Çünkü kültür ve doğa arasında anlamlı bir ilişkiselligin olduğunu düşünür.

Kültür, toplumsallığa içkin oluşa tekabül etmesi nedeniyle elbette birinci doğadan ayrışır. Fakat bu kategorik bir ayrım değil, anlamsal ilişki bağı güçlü olan bir farklılaşmadır. Lakin bahse konu ettiğimiz yaklaşım biçimi, kültür teriminin kökeninde içerilmiş halde bulunan bu farklılaşmayı kategorik bir karşıtlık seviyesine taşırarak, kültürü homo-sosyal bir ilişki bütünü derekesine indirger ve kavrar. Fıratist kuram bunun bir kavrayış tercihi olduğunu söyler. Çünkü bu tercihin toplumsal zeminde siyasi sonuçlar yaratma beklentisiyle oluşturulmuş olduğunu düşünür.

Bunun için kültür-doğa ilişkisini düşünürken algı ve olgunun biçim ve içerik kazanmasında siyasi meyil verme tutumlarının etki etme düzeyleri her zaman göz önünde bulundurulmak durumundadır. Hele ki mevzu kültür olduğunda fallus merkezli bir paradigmatik bakışın kendini ideolojik ve politik olarak dayatmaması düşünülemez. Zira kültüre el koymak ve onu kendine mal etmek, toplumsallığın her yönüne kolayca tesir etme olanağına kavuşmak anlamına geldiğinden, bu davranış kodu egemenlik tertibatı açısından olmazsa olmaz kabulündedir. O nedenle kültürün cinsiyetini değiştirme ameliyesinden tutalım, onun argümanlarını oluşturmaya kadar; yine yapısal ve anlamsal inşalara kadar büyük bir eril-politik tutum ortaya koymuştur.

Kadını Bilme ve Tanıma Kültürel Kuramın Özüdür

Tarihsel topluma eş oranlı olarak kültür de eril-politik bir tazyik altına alınmıştır. Bu noktada bütün modernite biçimlerinde özsel olarak birbirinde süren ve birbirine eklemlenen eril bir hat söz konusudur. Bu hattın kültürü kendine mal edici tavrının tercümesi, yaşamı gasp etmesi ve her tarafı erkeklikle doldurulmasıdır. Toplumsal demografyanın, kolektif davranış tarzlarının, düzenleyici davranış kalıplarının, sosyal modeller ve kuralların, sosyal rol tanımı ve öngörülerinin tümünün erkek odak alınarak yapılması, kültür dolayımıyla gerçekleştirilen yaşam gaspını çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Eril-politik performans, simgesel ve sembolik evrenin tümünü doldurmak isteyen bu tavrı ile kendisine metafizik bir doğurganlık atfetmektedir. Bu eril-politik tavır toplumsal yaşam dengesinin bozulması ve kadının bu alandan silinmesi pahasına gerçekleşmektedir. Müşterek olan ve kadın-erkek denkliğinde varlık bulan kültür dünyasının erkek lehine ve kadını bu dünyadan sürmek pahasına tek boyutlu kılınması, bütün uygarlık süreci boyunca yaşanan çok yönlü sorunların ana sebebidir. Kadın ve dişil öğeler etrafında karakterize olan kültür tür dünyasını el konulması birincil düzeyde kadını mağdur pozisyonuna yerlestirse de, bu sürecin tek mağduru kadın değildir; kadınla özdeş bir anlamsallikla ele alınan bütün toplumsal kesimler ve olgulardır. Kadınsılığı, etrafında yaşamın örüldüğü toplumsal fenomen olarak düşündüğümüzde bu sürecin yaşamı eksilten yaşam karşıtı bir bütünlüğe tekabül ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Fıratist kurama göre kadının kültürden, yaşamdan dışlanması toplumsal tüm problemlerin zemin katı olarak telakki edilmelidir. Uygarlıkçı projeksiyon temel olarak bu zemin ve bağlam içinde oluştu ve iktidar bilincini buraya dayandırdı. Bu andan başlayarak günümüze kadar başlangıç noktasına hassas bağlılığın bir gereği olarak, insanlık, özsel olarak süren cinsiyetçi/eril-politik bir siyasi hattın türlü taciz, istismar ve dayatmaları ile yüz yüze kaldı. Hatta uygarlık denen ve kendini sınıf, devlet ve iktidar üzerinden tarifleyen hikayenin özü/özeti kadın ve onun etrafında oluşmuş kültürel örüntünün yaşam ve kültür dışılaştırılmasından öte bir anlama sahip değildir. Bu andan ve bu anla karakterize olan siyasi projeksiyon, sonrası sürecin etik, epistemik parametrelerini de belirlemiş oldu. Hala da formasyon farklılıkları gözetilmek suretiyle, sürmekte olan hikâyenin genetik kodları aynıdır. Dolayısıyla kültür mefhumu söz

konusu edilirken, Fıratist kuram, olgunun uzun süre kapsamında ve bütünlüklü kavranması gerekliliğini kültürel kuramın ayırıcı özelliği/ögesi olarak öne sürer.

Demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü paradigmanın, kültürün kadını inkara yönelen eril-politik tutumuna olan itirazı, toplumun varoluş tarzına duyduğu saygıdan kaynaklanır. Ayrıca genel olarak bu itiraz ve biliş tarzı kendini ideolojik ve felsefi alanla sınırlamayıp yaşamın her düzeyinde kadını bilmeyi ve tanımayı esas almakta; sosyal, siyasal ve kültürel olarak yeniden onu kurama dahil etmeyi amaçlamaktadır. Kuram ve politik tavır bu öz ile içeriklendirilmektedir.

Kadının fiziki bir varlık olmak kadar, "bir sosyal ilişki yoğunluğu" [Fırat: 2015:122] ve tarzı olarak telakki edilmesi; yaşamın etrafında örüldüğü odak olarak kavranması ve herkesin bu anlamsal içeriğe davet edilmesi; çarpıtılmış ulus kimlik algılamalarının dönüşüme tabi tutulması; kadın kimliği etrafında oluşturulmuş eril-politik yalan ve kurgulamalar ile erkek kimliği etrafında cereyan eden bütün abartılı yanlarla her düzeyde mücadele etmeyi öngören bir kültürel ve zihinsel hat öngörmesi Fıratist kuramın özsel içeriğini oluşturmaktadır. Bu nedenle Fıratist kuramı, özsel olarak kadın zihniyeti ve değerleriyle oluşmuş, toplumun ahlaki-politik dengesini bu değerler etrafında toparlanmayı amaçlayan yapısallıklar ve anlamsallıklar bütünü olarak anlamlandırabiliriz. Oluşturduğu çerçeve, kapsam ve içerik nedeniyle, Fıratist kuram, özsel olarak kadın kurtuluş kuramı biçiminde de tanımlanabilir. Bu yan Fıratist kültürel kuramın en güçlü ve belirgin yanıdır.

Fıratist kuramın yerleştiği epistemolojik temel, sahip olduğu dünya görüşü ve problem algısı kadını veri almaktadır. Bu durum, toplumu düşünme, algılama ve kurgulama anlayış ve tarzını da belirlemektedir. Sosyal, siyasal ve kültürel sorunlarını aşılmasında yine kadın zihniyeti/bakış açısı veri alınmaktadır. Kadın bir sosyal ilişki yoğunluğu olarak kavrandığı için, bu noktadaki iyileştirme ve çare biçimlerinin olduğu gibi diğer toplumsal alanlara yansıdığı düşünülmektedir. Nitekim bir sosyal bilim öngörüsü ve çerçevesi olarak kadın biliminin (jineolojinin) önerilmesi de bu özsel içerik ve kavrayışla kendini en iyi yansıttığı alan olarak algılanabilir. Zira jineoloji temel olarak kadın perspektifi, hakikati ve değerleriyle düşünmek, yaşamak ve eylemek anlamına gelmektedir. Kültürel düşünüşü, yaşayışı ve işleyişi açıklamakta kullanılan ayrım ve kategoriler, ideolojik kavrayış biçimleri reddedilmekte ve bunların toplumsal hakikati yansıtmadığı düşünülmektedir.

Toplumun Düşünce Gövdesini Bütünlüklü Kavrama Çabasındadır

Fıratist kuramın yön tayininde belirleyici unsur, toplumun ahlaki politiğinin öncelenmesidir. Ahlaki politik hem Fıratist hareketin tanıdığı ve yatırım yaptığı tek toplum biçimi, hem de bir ayrım ve toplumsal analiz ölçüsüdür. Ahlaki-politik, büyük siyasi organizasyonlardan tutalım toplumsal kimlik ve devrimsel gelişmelere; kültür olgusundan tutalım gündelik yaşam, ilişki ve yönelimlerin örgütlendirilmesine kadar, bütün insansal edimlerin alamet-i farikasıdır.

Yani Fıratist kuram olgunun, algının, birimin veya kültür tipinin toplumsal bünyeyle olan ilişki içeriği veya ahlaki-politik topluma olan katkısı oranında ona değer verir veya mücadele edilmesi gereken olgu olarak karşıya alır. Toplumsal olgu ve algıları verili yapıları üzerinden, olduğu gibi kabul etme veya tarihsel yükleriyle birlikte onlara rıza gösterme yaklaşımı içerisinde değildir. Birey, toplum, sınıf, cemaat, kimlik vs. bütün varlık tarzlarıyla kurduğu ilişkinin ilk bağlamı eleştirel ve çözümleyicidir. Eleştirel ilişkisellik olarak kavrayabileceğimiz bu yaklaşım biçiminde öncelik, bu varlık tiplerinde gömülü olan ahlaki-politik içeriği görmeye ve anlamaya dönüktür.

Fıratist paradigma toplumsallığı bir gövde olarak kavrar. Bunun özgün anlamı, tarihsel olarak oluşturulmuş kavrayış ve kurgusallıkları tekin bulmamasıdır. Ölçü, yine ahlaki-politiktir. Sözgelimi sınıflaşmayı ahlaki-politik toplum özelliğine vurulmuş eril-politik bir darbe, dayatma ve saldırı olarak kavrar. Dolayısıyla sınıf temelli, toplumsallığı bölümleyen ve eril-politik siyasanın izdüşümleri olarak değerlendirir.

Bu durum bütün bilim yapma tarzları açısından da geçerlidir. Hakikati ve ahlaki politik toplumsallığı takdir eden, anlaşılır kılan bilimsel çalışmaları sa-

hiplenirken, tersi bir misyon yüklenen çabaların da karşısında konumlanır. bu nedenle Fratist kuram, tarihsel olarak açığa çıkmış ve hakikati açıklamaya soyunan kuram, ideoloji ve felsefi bakışların ardışık bir devamı olarak ele alınamaz. Tabi ki Fıratist kuram da insanlığın tarihsel ve düşünsel birikiminin devamında yer almakta ve ondan beslenmektedir. Ancak bu durum düşün dünyasının ahlaki-politik demografyasını çıkarmaya dayalı gelişen bir özelliğe sahiptir. Çünkü o, düşün dünyasını tarihsel olarak oluşmuş bir toplumsal gövde olarak düşünmektedir. Bununla, toplumu ve insanı konu edinen bütün düşünsel formasyonların diyalektik bir ilişkisellikle birbirini kapsamaları hususuna dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Toplumun düşünce gövdesini oluşturan temel uğraklar olan mitoloji, din, felsefe ve bilim arasındaki formasyon farklılıkları görmezden gelinerek birbirine indirgenemez. Ancak bu hattın bir bütünlük teşkil ettiği Fıratist kuramın iddiasıdır. Kaldı ki mitoloji, din, felsefe ve bilim, basit anlamda, zincirin halkaları gibi, birbirine ardışık formasyonlar da değildir. Yüzeysel bir bakış bu düşünce uğraklarının tarihsel olarak peşi sıra geldiklerini ifade edebilir. Özellikle kuramsal ve kurumsal olarak her bir uğrağın tarihsel bir zamana tekabül etmesi gerçeği üzerinden, bu görüşe doğruluk payesi verilebilir. Ancak bu hakikatin bütününe tekabül etmez. Zira mitoloji, din, felsefe ve bilim sadece genel manada değil, özel manada da bir bütünlüğe karşılık gelirler. Fıratist kuram bu durumu "özünde birleşerek, değişerek farklılaşan evrensel gelişme" olarak kavrar. Döngüsellik de, çizgisellik de Fıratist kuramda toplumsal hareketin yüzleri olarak vardırlar ve iç içedirler. Fırat bunu teorisinde çeşitli biçimlerde dillendirir: "ilerlemenin döngüsel, döngüselliğin ilerleme olması kadar, sonsuzluğun şimdiki anda gizli, içkin olması, anlık oluşumların bütünlüğünün ise sonsuzluğu içermesi" [2015: b-33] kurduğu korelasyonlardan sadece bir tanesidir. O sebeple, mitoloji, din, felsefe ve bilim bütünlüğünü sadece tarihin bugünden değil o gününde de bütünsel kavramak oldukça önemlidir. Bu, mitolojideki dini, felsefeyi ve bilimi görmek anlamına gelecektir. Bu itibarla Fıratist kuramın düşün dünyasını gövdesel olarak kavraması, hem insanlığın derin hafızasının içrek ve birbirine dolaşık ilerleyen doğasını görmemizi olanaklı kılıyor, hem de bu dünyanın, eril-politik tevatürünün iddia ettiği gibi, mutlak karşıtlıkla örülü olmadığını ortaya koyuyor ve hem de insanlığın modernite farkı olmaksızın heo bir tarafının mitlerle örülü, dinle sarılı, felsefeyle kurgulu ve bilimle ampirik olduğunu görmemizi sağlıyor.

Toplumun düşünce gövdesini oluşturan temel uğraklar olan mitoloji, din, felsefe ve bilim arasındaki formasyon farklılıkları görmezden gelinerek birbirine indirgenemez

Toplumun düşünce dünyasının gövdesel olarak kavranması, aynı zamanda, bu alanın "uzun süre" kapsamında ele alındığı anlamına gelir ki, bu da alanı ve alanın birbirine dolanan özelliklerini bütünlüklü görme olanağı yaratır. Bu, toplumsal problem ve olguları kısa ve yapısal süreler kapsamında kavramakla yetinen sosyal bilim tarzlarına yöneltilmiş eleştirel bir tutum olmak kadar, kendi kavrayış parametrelerini ayırıcı kılmanın tutumu anlamına da gelmektedir. Çünkü Fıratist kuram, bakış açısını kısa ve uzun süreler kapsamı ile sınırlı tutan sosyal bilim tarzlarının toplumsal gerçekliği o kısmilestirerek izah etmeye yöneldiklerini düşünür. Zira bu durum, bu yaklaşım biçimlerinin yapısal olarak yaşadıkları kusur ile alakalıdır. Çünkü toplumsal gerçekliği ahlaki-politik bir gövde ve eril-politik siyasayı da onun istismar düzeni olarak kavrayamadıkları için, eril-politik siyasanın toplumsal kozmolojisini olgusal hakikate kanıt olarak ele almışlardır. Eril-politik siyasanın birer izdüşümü olan ve hakikat değeri zayıf olgular analizlerinin temel birimini oluşturmuş ve bu analiz kategorileriyle toplumsal bütünlük izah edilmeye çalışılmıştır. Marksizmin sınıf temelli izah biçimi buna somut örnek olarak zikredilebilir. Bu analiz kategorilerine çok şey vehmedilmiştir. Dolayısıyla bu tarz hakikat açıklama tarzlarının yapısal olarak kısmileşmeleri kaçınılmazdı. Bunun için Fıratist kuram, kısmileşmemek ve aynı dertten muzdarip olmamak için toplumsal gövdenin ve toplumun düşünce gövdesinin uzun süre ve "kısaların kısası süre" yani Fırat'ın "özgürlük sosyolojisi" olarak kavradığı süre kapsamı

ve birliği dahilinde kavranması gerektiğini düşünür.

Fıratist kuramda içerilmiş halde bulunan tarihsel toplumun birikimsel olduğu bilinci kendinden önceki düşünce ve kültür tarzlarıyla irtibatlanma biçimini de belirlemiştir. Dediğimiz üzere kıstas ahlaki-politiktir ve perspektif bunun içinden şekillenmektedir. Bu eril politik tertibatın toplumsal doğada oluşturduğu yarıklar ile toplumun ahlaki politik değerleri arasında ayrıştırıcı çözümleyici bir bilincin öncelenmesi anlamına gelmektedir. Bu durumun en önemli sonucu eril-politik epistemolojilerin baskın kıldığı ve marj olarak zihniyet dünyasına dayattığı ölçülere takılmadan insanlığın kendi tarihsel birikimiyle buluşması ve barışmasıdır. Zira eril-politik epistemolojinin redçi inkara dayalı diyalektik kavrayışı ile lineer tarih anlayışı toplumsal alanı çatışmacı ve sürekli ilerlemeci bir ilişki kuşağı içinde tutmaktadır.

İnsanların ve toplulukların eril-politik kozmolojinin kavram ve kuramlarıyla irtibatlanmalarının sosyal sonucu sürekli çatışma ve dışsallaştırma olmaktadır. Bu durumun geçmişi ve günümüzü algılamaya uzanan boyutları olmakla birlikte, geleceğe uzanan ve onu kurgulamaya etki eden boyutları da vardır. Çatışmacı ve kutuplaştırıcı epistemolojinin eril-politik getirisi toplumsal birimler arasında ilişkisel bir bağlam kurulmasını engellemesidir. Bu sebeple fratist kuram ilişki ayarını ahlaki-politik ölçü üzerinden kurmakta ve tarihsel ve güncel ilişki, kurum, kuram ve ideolojik yapılarla bu hat üzerinden irtibatlanmaktadır.

İnsanların ve toplulukların eril-politik kozmolojinin kavram ve kuramlarıyla irtibatlanmalarının sosyal sonucu sürekli çatışma ve dışsallaştırma olmaktadır

Toplumsal gövde veya toplumun zihniyet gövdesi söz konusu olduğunda Fıratist kuramın ilişki karakterinde belirli olarak öne çıkan bir diğer ozellik olumsuzlayıcı yetenektir. Bir kültürel ve zihinsel kod olarak bütün karşılamada ve karşılaşmalarda devreye giren bu kod ahlaki-politik ölçüden bağımsız değildir. Bilakis olumsuzlayıcı yetenek toplumsal evreni her düzeyde kaplayan eril-politik yapının tüm etkilerine karşı düşünsel ve davranışsal formasyon kazanmaktır. Bu tarzı kuruculuğa içkin yıkıcı bir çaba olarak da tanımlayabiliriz. Zira ancak bu şekilde kuramdan ve yaşamdan dışlanmış ögeleri yine yaşam ve kurama dahil edebiliriz.

Katı, Kutuplaştırıcı Algı ve Kimlik Özdeşliklerini Reddeder

Kültürel düşünüşü açıklamakta kullanılan ayrımların hep eril-politik bir tazyik altında karakterize olmuş olmaları belki de tüm uygarlık zamanlarının en büyük hakikat problemi oldu. Mitolojiden başlayarak günümüz bilimine kadar süreğen halde olan bu durum, kısmileşmenin nedenidir. Kısmileşmek hakikate bir açıdan ve zayıf bir görü kapasitesiyle yaklaşmak anlamına gelir. Bu durum Fil'i kıllarıyla tarif eden kıssaya benzemektedir. Bu gibi sınırlı kavrayış tarzlarının açığa çıkmasının temel nedeni; bütün kuramsal yaklaşımların kendi bakış açılarının konforuna yerleşerek hakikati kendilerine yansıyan kısmı ile tarif etmeye ve mutlaklaştırmaya yönelmeleridir. Bu bir yöndür. Diğer yön ise, her kuramsal yaklaşımın hakikate ve toplumsal doğaya dair sınırlı bir kavrayışı temsil ediyor olmasıdır. Handikap şurdadır: Her kavrayış kendi bakış açısı ve ufuk sınırları içerisinde fazlasıyla bir kendi üzerine kapanma yaşamaktadır. Toplumsal hakikate başka başka açılarla ve değişik kavram setlerinin olanaklarıyla yaklaşma yeteneğinin ortaya konulamaması, kendi zeminine sıkışma ve toplumsal ihtiyaçlara cevap olamama problemi yaratmaktadır. Elbette kuramlar ve inançlar kendi ideolojik anlamsallıkları ve kavramlarıyla dünyayı, hayatı tahayyül eder ve serimlerler. Kendini bu hat ve çerçeve ile dile kavuşturmalarında olumsuzlanacak herhangi bir şey yoktur. Kastettiğimiz her düşünce ve inanç geleneğinin kendi kuramsal çerçevesi ve aklı üzerine düşünümsel bir çabaya yönelinmemiş olmasıdır. Ya da en azından kendi tarihselliğinin belli bir aşamasından sonra bu yetenekten düşmüş olmalarıdır. Mitolojide, dinsel gelişimde, felsefi ve bilimsel ekollerde gerçeğin bu yönü hep karşımıza çıkar. En son modernist kuram ve sosyal bilimsel yaklaşımlarda da aynı içerik ile karşılaşırız.

Bu durum kültür algılamalarının temelinde yer alan handikapın gösterilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu noktada Fıratist kuramın tespit ettiği temel problem eril politik aklın kendini kurma tarzında gizlidir. Bu akıl tarzının toplumsal farklılıkları hiyerarşinin mantığıyla kurgulaması ve iktidarın kimliğini oluşturan bir düşünce hattı ile karakterize etmesi ve bu suretle tahakkümü doğallaştırması ancak toplumsal olguları birbirine karşıt kutuplar oluşturmak yoluyla algılayan ikici düşünce tarzıyla mümkün olmuştur. "İkicilik birbirine karşıt kavramların tahakküm ve tabi kılma yoluyla karşı-olumsal ve dışlayıcı" [Plumwood: 2004: 49] olarak kurgulayan bir sürece tekabül etmektedir. Toplumsal olguların ilişkisel/yönelimsel içeriğini reddedip katı, sabit kavram ikilikleri oluşturup (sözgelimi kültür-doğa, erkek-kadın, aktif-pasif, eri-dişil gibi) birincileri diğerleriyle tahakküm ilişkisine sokan bu yaklaşım bilimine eril-politik tavrın kendini kurma tarzı denir.

Eril-politik tertibata itiraz edenlerin bile bir tersinmeyle bu epistemik kıskaca yedeklendikleri söylenebilir. O nedenle burada dikkat çekiLmesi gereken husus başta Marksizm ve pozitivizm gibi büyük anlatılar olmak üzere bir çok düşünce ekolünün ve kuramsal çabanın tercih ettikleri kavramsal çerçeve temel olarak yanlış olmasıdır. Temel hata, toplumsal doğanın esnek yapısını ıskalayıp kaba ikilemler ile hakikati izah edebilecekleri yanılgısına düşmektedir. Bu çerçevenin çok fazla aşılamaması adeta bütün epistemolojileri eril politik aygıtın devamına eki konumuna yerleştirmiştir. Çünkü düşün dünyası eril politik siyasa ile ilişkiler konusunda büyük oranda muğlak bir konuma yerleşmeyi tercih etmiştir. Elbette ki muğlaklık sadece yerleştikleri konumu imlememekte aynı zamanda eril-politik siyasaya bakışlarının niteliğini de ifade etmektedir. Özellikle bilim ve iktidar arasına çekilen sahte bariyerlerin bilimin iktidardan azade kılacağının düşünülmesi (bilimin yansızlığına çok fazla inanmış olmaları) en hafif deyimle naiflik olarak nitelenebilir. Oysa tercih edilen analiz kategorilerinin bile bir siyasaya gönderme yaptıkları bilinmeliydi. Bu itibarla dile yerleşik kılınmış siyasanın fark edilememesi dikotomileri olgusal gerçekliğin sureti olarak kabul etmelerine neden olmuştur.

Hakikate ve varlığın oluş tarzına saygı gereği eril siyasa ve ideallerin reddine dayanması gereken sosyal bilimsel çabalar karşıt kutuplara dayalı epistemik tarzı aşamayarak ona hapsolurlar. Bu sebeple Fıratist Kuram tarihsel ve kültürel düşünüşü kategorik ve kutuplaştırıcı algılayan katı kimlik ve izah tarzlarına mesafeli yaklaşır Çünkü katı kimlik özdeşliklerine tutunarak izah geliştiren tarzların toplumsal değişkenler arasındaki ilişkisel bağı yeterince idrak edemediği kanaatindedir. Toplumsal değişkenlerin özgül ağırlıklarını ve verili yapısal içindeki konumlarını doğru değerlendirmenin stratejik önemde olduğunu düşünür. Çünkü toplumsallığımızın eril-politik bir turnike içine alındığının farkındadır ve sistemin zihniyet kodlarından başlayarak sosyal ve kültürel düzeyde formasyon kazandığının bilincindedir. Bu nedenle neyin gerçek anlamda toplumsal komünal ve ahlaki-politik olduğunun verili biliş ve kabul biçimleri ile tespit edilemeyeceği iddiasındadır.

Sözgelimi sosyalizm bayraktarlığını işçi sınıfına veren Marksizmin temel hatası toplumsal hakikati temsil etme kapasitesi son derece sınırlı bir bağımlı değişkeni yani proletaryayı temel almasıydı. Oysa proletarya bağımlı değişken olma sıfatı ile bir gölge fenomendi ve kaderi burjuvaziye bağlıydı. Dolayısıyla toplumsal gövdeyi temsil etme ve taşıma kapasitesi çok sınırlı proletaryaya olduğundan fazla rol ve misyon yüklendi. Problemin esası, temel olarak toplumsal doğayı ve onun çoğul karakterini inkar etmeye dayanıyordu fakat onu ikicilikle algılamaya meyal düşünce tarzı baştan verili bir halde devreye girdi ve eril-politik epistemik hata eklemlenmiş oldu. Marksizm sadece en bilinen örneklerden biriydi. Bu düşünce tarzı formasyon farklılıkları yaşasa da ana parametrelerini hep sonrasına devrederek koruyarak varlığını ve egemen karakterini sürdürdü. Her dönemde eril-politik değirmene su taşıyan düşünce tarzı buydu.

Bu düşünce tarzı karşıt kutuplar oluşturarak böldüğü şeyin her iki tarafını çarpıtmakla kalmaz aynı zamanda dışsallaştırıcı karakteri nedeniyle toplumsal dinamik ve değişkenler arasındaki ilişkiselliği de akamete uğratır. Tek yönlü, tek boyutlu ve iletişimsizlikle örülü bir ilişki evreni öngörür. Bu aynı zamanda tahakkümcü düşünce tarzının bir özelliği de oluyor.

Toplumsal değişkenlerin yerel ve evrensel planda

birbirini bütünledikleri gerçeğini ıskalayan bu yaklaşım biçimi net olarak kendini iletişimsiz bir alana hapsetmiştir. Bu durum iki neden dolayısı ile böyledir. Birincisi tikel ile evrenselin birlikte varoluşsal bir değer kazandıkları gerçeğinin idrak edilememesi; ikincisi ise evrensel ve yerel arasında bağ kurmaya yönelen yaklaşım biçimlerinin kendilerini kısır bir ikicilik ile sakatlamalarıdır. İşte bu noktada Fıratist paradigma toplumsal doğanın çoğul niteliğini takdir etmeyen, tanımayan, kısır, katı ve aşırı kurgusal, soyut yaklaşım biçimlerine gereğinden fazla önem verilmemesi gerektiğini savunur. Temel olarak bu yaklaşım biçimlerini yanlış bilinç ve yaşam tarzları ve gerçek yaşamda karşılığı olmayan ideolojik dayatma ve kurgusallıllar olarak düşünür.

Yerel ve Evrensel Düzeyde Kültür Perspektifi İlişki Bilincine Dayalıdır

Fıratist kuram yaşamın ve kültürün varlığını ilişki ve iletişime borçlu görür. Bunun için gerek yerel düzlemde gerekse de evrensel boyutta kültür perspektifi ilişki bilincine dayalıdır. İlişkisel bağlam Fıratist kuramı konuşkan yapar; bağ ve ilişki örgütleyen bir konuma taşır.Toplumsal doğanın ahlaki örgüsü olarak sorumluluğu kültürel davranışın başat öğelerinden biri olarak kavrar. Nitekim ilişkisel bağlam kendiliğinden sorumluluğu bir kültür tipi olarak öne çıkarır. İnsanın kültürel bir varlık olarak kendine, toplumuna, doğaya, insanlığa ve spesifik olarak içinde yer aldığı tüm ilişki uğraklarına karşı sorumlu kılınmasını veya sorumlu olmasını Fıratist kuram varoluşsal değerde görür. Çünkü sorumluluk belli bir ahlaki öngörü ve koşul ile kendini topluma bağlamayı gerekli kılar. Bu duruma ahlaki politik bir tavır içermesi dolayısıyla kültürün şahsiyet hattı da diyebiliriz. Kültür bu hat üzerinden kendine kurar ve insanı biçimlendirir. Eril-politik yapı bu alanı tarihsel olarak bastırıp tahrip etmiş olsa bile toplumlar yine de bu hat üzerinden şahsiyet iddiaları öne sürmektedirler. Bu durum tarihsel toplum ve kültür biçimlerinin eril politik yapı karşısında kendinde ısrar etmelerini anlatır. Başka bir anlatımla toplumlar ve "insanlık kendi öyküsünün derin hafızasına sahiptir" ve Eril politik ideolojik dayatmalar ilk bunu kolay terk etmez. [Fırat: 2015-a: 96] Fıratist siyasi ve kültürel kuram esas olarak bu öykünün hafızasına tarihsel süreliğine yaslanmakla ve ona güvenmektedir bu durum özellikle modernist kuramdan dışlanmış toplumsal değişkenlerin kültürel birikimlerimiz ve varlıklarını sahiplenmek açısından oldukça önemlidir. Modernizmin kuram dışı kabul ettiği ve görmezden geldiği toplumsal olguların yeniden kurama dahil edilmesi ve toplumsal hakikaten onlarla (kadın, kabile, kır toplumları, etnisite, azınlık grupları, dinsel ve mitsel öğeler vs) birlikte düşünülmesinin ilk anlamı karşı bir kültürel tasavvur anlamına gelmektedir. Hatta Fıratist kuram karşı kültürel hat olarak edil politik hegemonya karşısında ana kültürel toplumun direniş perspektifinin ve gerçekliğinin hangi esaslarda olması gerektiğini oluşturmaya çalışmaktadır.

Yapısalcılık-post yapısalcılık, modernizm-post modernizm akımlarının sunduğu görüş açılarını hapse almadan kuramsal bir direniş hattı oluşturmaya çalışması Fıratist kurama ciddi değer katan yönlerden bir tanesi oluyor. Çünkü ne modernist parametreler ne de postmodern perspektif eril-politik tertibatın çerçevesini kavrayabilmekte ve tahribatlarını giderebilmektedir. Zira her iki paradigmal tarzda genel olarak güçlü bir eril-politik tazyik altında kavramsal ve kuramsal çerçeve telakkisinde bulunmuşlardır. Postmodernizm kendini kuramsal olarak modernizmin karşısına konumlandırır ve ona dair ölçü yaklaşım biçimi ve parametreleri yapısöküme uğratarak adeta onun ipliğini pazara çıkarmak ister. Fakat olan tam olarak bu değildir postmodernizm modernizmin bir adım geriye çekilip kendine oradan bakmaya çalışmasından başka bir şey değildir esasında. Bir bakıma postmodernizme, modernizmin kendi kendini terapiye alması veya kendi kendinin psikanalistliğine soyunması da diyebiliriz. Bununla postmodernizmi kuramda ve teorideki etkisini hafifsediğimiz, basite aldığımız sonucuna ulaşılmamalı. Dikkat çekmek istediğimiz husus postmodernizmin oyundaki bağlantılılığı göz ardı ederek kimlik bir tavırla herkes kendine gibi bir yaklaşıma çekilmiş olmasıdır. Bu tavır aşırı göreceli bir toplumsal konumlanışı çekilmeyi ve insanlığın genel sorunları karşısında kendini çaresizliğe terk etmeyi ifade eder. Çünkü bu kavrayışa göre modernizmin evrenselliği çare değildir ve dolayısıyla insanların kendi alanlarına çekilmekten başka bir çaresi yoktur. Farklı bir evrensellik ve görecilik pers-

pektifi olabileceği düşünülmemektedir.

Bu kavrayış tarzı her türlü "evrensellik" kelamını zihniyetindeki kabuller üzerinden hemen reddetmektedir. "İdeolojilerin sonu" kelamı bunun aleni duyurusuydu. Kuramsal düzeyde teorisinde evrenselliğe yer açan bütün yaklaşım biçimlerinin mutlaka aldatma ve istismar peşinde oldukları düşünülmektedir.

Elbette ki modernitenin evrensellik anlayışı hem kuramsal hem semantik hem de toplumsal pratikteki öngörüsü bakımından reddedilmelidir. Ancak bu evrensellik ve görecilik olgularının başka bir ilişkisellik ve içerikle kavranamayacakları anlamına gelmez. Fıratist paradigma verili kavrayıştaki evrenselliğin de göreciliğin de eril-politik düşünce tarafından çarpıtıldığını düşünmektedir. Bu paradigmada evrensellik ve görecilik ontolojik bir ilişkisellik ile birbirine bağlıdır. Aralarında anlamsal bir ortak içerik olup birbirlerini kendilerinde barındırırlar. Bunlar kategorik karşıt olgular değildir ve kutuplaştırılamazlar. Evrensellik ve görecilik ölçek farklılıkları olan ve birlikte düşünülmesi gereken hakikat boyutlarıdır. Aralarında genellikle pozitif diyalektik bir ilişki vardır.

Modernitenin evrensellik anlayışı hem kuramsal hem semantik hem de toplumsal pratikteki öngörüsü bakımından reddedilmelidir

---

Eril-politik düşüncenin kurgusal yeteneğine veya marjına yerleşmiş ve onu veri kabul eden bir kavrayışı bağlayıcı kabul etmek zorunda değiliz. Fıratist kuram da bunu söylemektedir Kuram zihniyet kodlarını katılaştıran zihniyetin esnek ve çoklu seçenekli yapısını inkar eden zihinsel ve olgusal süreçler arasındaki yöneldiği akamete uğratan kutuplaştırıcı, derin, ayrımcı ve ilişkisel tanımlayıcı yapısallık ve anlamsallık biçimlerini reddetmektedir. Çünkü toplumsal doğayı kısmileştiren ve bütünlüğünü göz ardı eden yaklaşım biçimlerinin eril-politik bir gaye güttüklerini düşünmektedir. Bu anlamı ile toplumsal gelişmeyi dışsal ve determinist ögelerle açıklamaya girişen ve en nihayetinde toplumsal süreçleri üst belirlenimci bir tarzda belirleyen/koşullayan bir evrensellik kavrayışı ile toplumsal ilişkideki ve olgular arasındaki korelasyonu reddeden aşırı göreci yaklaşım tarzlarının hakikati çarpıtan bir özelliğe sahip olduklarını öne sürmektedir. Fıratist kuram bu zihniyet tarzının bir siyasaya dayandığını ve yine bir siyasayı yansıttığını düşünmektedir.

İnsanda Yoğunlaşan Gerçekliğe Dikkat Kesilir

Varlık olarak insanın kavranışı başta olmak üzere, toplumsal olgulara yönelen bütün perspektiflerin çarpıtılmış olması epistemolojik ve zihinsel bir dönüşümü şart koşmaktadır. Uygarlık-içi kavram ve bölümlemelerin zihinsel olarak koşullandırıcı oldukları yansız nötr bir içeriğe sahip olmadıkları; dolayısıyla dilden başlayarak hemen her olgudaki sabit anlama, kuşku ve şüphe ile yaklaşmak gerektiği Fıratist kuramın biçim ve içeriğe dair en temel uyarısıdır. Bu nedenle Fıratist paradigma kuramsal çerçeve dair konuşmadan önce, kavramsal çerçeve dahil konuşmayı bir gereklilik olarak görmektedir. Çünkü kültürün en iletken "enstrüman"ı olarak dilin eril-politik siyasa tarafından yapılandırılmış, içeriklendirilmiş ve biçimlendirilmiş olduğunu düşünür. Verili dil yapısının ve dilin toplumsal dokuya dair oluşturduğu anlam sabitlerinin sorgulanmaksızın kullanımı sokulması, sırf dil marifetiyle bile olsa kişileri grupları siyasi, ideolojik ve felsefi yapıları, amaçları hilafına sonuçlarla karşı karşıya bırakabilir ve eril-politik tertibata yedekleyebilir.

Bu nedenle Fıratist kuram insan ve toplumu izaha yönelen tüm kavram setleri ve ideolojik formasyonların eril-politik siyasa yönünden sorgulanması ve şüphe ile karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Özellikle eril-politik siyasanın her olgusallıktaki açınımı olarak kavrayabileceğimiz kutuplaştırıcı ve ikici zihinsel formasyonu reddetmek Fıratist kuramın özsel tavrıdır. Bu özsel tavrı en iyi biçimde varlık olarak insan gerçekliğinde somutlayabiliriz. O insan gerçeğini ruh-beden özne-nesne gibi eril-politik siyasaya angaje olmuş anlam kalıpları ve ölçüleri ile kavramayı reddeder. "İnsanı evrensel tarihin özeti" [Fırat-:2015-c:39] olarak kavrayan Fıratist paradigma esas olarak onda yoğunlaşan gerçekliğe dikkat kesilir.

Çünkü doğa ile insan arasında özsel bir içerik örtüşmesi olduğunu düşünür. Bu sebeple doğa ve kültür insan gerçekliğinin iletken kapasitesine dayalı olarak anlamsal bir içeriye kavuşurlar. Bundan ötürü varlık olarak insanı tek bir özelliği ile tanımlayan özcü yaklaşımlara itibar edilmemesi gerektiğini savunur. Çünkü insan kendisine yönelik yapılan tanımsal çerçevelerden hep biraz daha fazla olandır; yani her şart ve koşulda kendisine dair geliştirilen anlam sabitliliklerinin hep biraz daha ötesinde olan varlık oluyor insan. Bu onun metafizik yaşama özelliğinden kaynaklanıyor. Bu durumla uyumlu olarak insan ontolojik olarak "arada olan varlıktır." [3]

İnsanın arada olan bir varlık olması, temel olarak Onun bütün bilme biçimlerinin öznesi olması ve bütün anlamlandırmaların onu dolayımlamak zorunda olmasıdır. Bu durum insanı "ileti kapasitesi en yüksek varlık" olarak düşünmemizi olanaklı kılar. Onun toplumsal tarihsel ve kültürel bir varlık olarak oluşması da bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Fıratist kuram insanın bu iletken özelliğini tanır ve onun mikrokozmoz olarak tüm varoluşsal süreci kendinde özetlediğini düşünür. Bunun bilincine sahip olmak toplumsal doğa başta olmak üzere, insanın bütün varlık biçimleri ile simbiyotik bir ilişki içinde varlık kazandığını ve varlık olarak kendisine sürdürmesinin de yine aynı ilişkisellik yolu ile mümkün olduğunu bilmek anlamına gelmektedir. Bu arada olan varlık olarak insanın kendini, farkını ve varoluşunu olumlamak anlamına gelmektedir. Bu anlamı ile insanda yoğunlaşan gerçekliklerin farkında olmak sadece radikal kurucu bir kültürel perspektif açığa çıkarmayacak, aynı zamanda eril-politik siyasa ve onun tertibat yapısının birbirine uzak düşürdüğü, karşıtlaştırdığı bütün olgu ve süreçler arasındaki mesafeyi daraltacak ve onları bir tanışma sürecine sokacaktır. Bu aynı zamanda Fıratist kuramın kültür temelidir.

Sonuç olarak; Fıratist kurama ve dolayısıyla kültür perspektifine ne basit olarak materyalist ne de kültürel idealist bir konum bahşedilebilir. İlla tarihsel toplum açısından bu kurama bir konum bahşedilecekse bu yer demokratik uygarlık tarafındadır. Ancak bu herhangi bir demokratik modernite unsurunun kapsam ve işlevine indirgenebilecek bir konum değildir. Çünkü Fıratist kuram demokratik modernitenin bilişsel öznesi ve öncüsüdür. Bu itibarla onu tarihsel düşünce akımlarını basit olarak eklemlenen bir düşünce yapısı olarak ele almamak gerekiyor. Görü kapasitesi, analiz tarzı ve ölçüleri toplumsal çoğunluğa verdiği değer, farkı tanıyan bilinç yapısı ve eril-politik siyasanın her kılıktaki görünümlerine karşı olan radikal tavrı Fıratist kuramı düşünce dünyasının basit bir eklentisi, halkası olmaktan çıkarıyor. Elbette burada onun tarih dışı bir gelişim hattının olduğu savunulmuyor. Dikkat çekilmek istenen nokta Fıratist kuramın "uzun süre toplumu" ve "kısaların kısası süre" kapsamında bir bütünlüğünde düşünülebilmesi ve toplumsallığı bu hat üzerinden anlamaya çalışmasının çok ciddi bir fark yarattığı gerçeğidir. Çünkü olgusal gerçekliği tanımlamak için sosyal bilimcilerin geliştirdiği kategorilerin en iyimser bakışla yapısal süreyi aşamamaları ve analizlerinde bir toplumsal olgu ve boyutu diğerlerine hakim kılmaları ve indirgemeleri anlatımlarında hep bir açık taraf ve zaaf ortaya çıkarmıştır. Fıratist paradigma analizini bir düzeye ve diğerine indirgemeksizin yapı ile fail arasındaki ilişkiyi tarihsel toplum birikimi ve süreğenliği içinde, ancak failin özerk ontolojisini de tanıyarak kurallaştırmaya girişir. Olgusal durumu tarihsel kökleri ile birlikte kavrama tavrı ortaya koyar ve işe sonuçtan başlayarak el atan yaklaşım biçimlerinin hakikat değerinin zayıf olduğunu düşünür. Yapısal süre kapsamındaki analiz tarzlarını değersiz görmese de, onları kendi zamanlarına sıkışmış çabalar olarak kavrar.

İçindekiler İçin Tıklayınız

[3] Çötüksöken:2018:10

Toplumsal Var Olma Hali Tarih ve Kültürle Mümkündür

Zilar Bilmez

Varlığın, zaman ve mekan içerisinde kendisini oluştururken, ortaya çıkardığı maddi ve manevi birikimlerin ve ürettiği değerlerin tümüne "kültür" demek mümkündür. Aslında kültüre, varlığın bir diğer anlamı da diyebiliriz. Çünkü varlık, bir bilinç birikimi ve farklılaşma demektir aynı zamanda. Bu da kültür demektir. İşlenmemiş bilinç hali de diyebileceğimiz potansiyel enerjinin, kendisini var kılma, farklı kılma sürecine, bir tür "oluş süreci" diyoruz. Oluştan ve oluşa yol açan zaman-bilinç ikilisinden bağımsız bir varlık düşünülemez. Varlığı, sadece maddeden ibaret görmek, maddenin doğadaki üç halinden ibaret saymak, sadece kütlesi, ağırlığı, hacmi, uzunluğu ve yüksekliği olan şeyler olarak açıklamak, çocukça bir bilince sığdırmak olur. Varlık olma hali, sürekli bir gerçekleşme halidir diyebiliriz. Oluş süreci veya varlık kazanma süreci, bir tarih ve kültür üretir. Bir tarih ve kültür sahibi olmayan varlık, neredeyse yoktur. Çünkü tüm varlıkların bir var oluş zamanları, bir de var oluş tarzları vardır. Her var oluşun zamanını 'tarih', var oluş tarzını da bir tür "kültür" olarak değerlendirebiliriz. Oluşu başlatanın, harekete geçirenin, sürdürenin ve oluşun biçimine karar verenin de bir tür "bilinç" olduğunu söylersek sanıyorum yanılmış olmayız.

Bir çok tikel varoluşun veya farklılaşmanın, aynı zaman ve mekanda çok benzer bir tarz yarattıklarını görmek de mümkündür. Bir tarzların boydan boya kendiliğinden kırmızı gelinciklerle veya beyaz papatyalarla dolması gibi. Veya bir ters lale topluluğunun adeta birbirini kollarcasına, yan yana açması gibi. Ya da birbirine son derece benzer ama aynı zamanda birer tikel olan milyonlarca karıncanın ortak zaman ve mekanda geliştirdikleri kolektif topluluk tarzı, bir kültür olarak adlandırılabilir. Arıların kendi iç topluluk yapısına ve işleyiş tarzına da bir kültür örneği olarak bakılabilir. Diğer hayvan topluluklarıyla karşılaştırıldığında muazzam bir farklılaşmaları var. Kendi içlerinde birbirlerine çok benzeseler de, her birinin ayrı bir tikellikte var olduğu görülür. Ancak son derece örgütlü ve ortak işleyen bir çalışma ve üretim tarzları var, bir yaşam ve ilişki tarzları var, bir üretim hiyerarşileri var. Arının hem tikel olarak kendini var etmesini, hem topluluk kılmasını ve yaptığı balın üretimini, işleyen müthiş bilinçlilik durumunu buna örnek verebiliriz. Bitki ve hayvanlardaki kültür örneklerini çoğaltabiliriz. Ancak konumuz kültürel soykırımdır ve kültürel soykırım, sadece insana has bir eylemdir. O yüzden konuyu daha çok, insan ve toplum odaklı geliştirmemiz gerekiyor.

Kültür kavramının etimolojisini incelediğimizde, sözcüğün Latince culturadan geldiğini görürüz. Cultura, "inşa etmek", "işlemek", "süslemek, "bakmak" anlamlarına gelen Colere'den türetilmiştir. Kültür anlamında eski Türkçede kullanılan "hars" sözcüğü ise Arapçadır ve "tarla sürmek" anlamına geliyor. Günümüz Türkçesinde çok kullanılmasa da, Cumhuriyet dönemiyle beraber Türk Dil Kurumu, eski Türkçeye Arapçadan geçen "hars" sözcüğü yerine "ekin" sözcüğünü geliştirmiştir. Kültür kelimesinin Kürtçedeki karşılığı ise "çand" veya "çandıni" oluyor. "Çand", ekin anlamına gelir. "Çandıni" ise ekin ekme işi, toprağı işleme işi oluyor. Söz konusu kavrama, birçok dilin yüklediği kök anlama bakıldığında, ortaya son derece ortak bir anlam çıkıyor. "Kültür" sözcüğüne; Toprak veya mera işleme, tarla sürme,

ekin ekme, çandını kırın, inşa etme, bakma ve süsleme gibi benzer anlamlar yüklendiğini görüyoruz. Yorumlayacak olursak ortaya; ekerek, biçerek, işleyerek, bakarak, yapılandırarak, inşa ederek, bir şeyleri var etmek çıkıyor. Yani ortaya, insan toplumunun bilinçli üretim faaliyeti çıkıyor. Tabi insan müdahalesi olmadan da, bir varlık kendiliğinden var olabilir ve bu var olma sürecinin içinde gerçekleştiği bir tarihe ve bir kültüre sahip olabilir. Ancak konumuz, insan ve toplum kültürü olduğu için, insan toplumunun bilinçli üretim faaliyeti olarak çıkıyor ortaya. Üretim faaliyeti, bir oluşturma ve oluşma faaliyetidir aynı zamanda. Bir var olma ve var etme faaliyetidir. Var ettikçe, var da oluyorsunuz aynı zamanda. Yani her bakımdan bir "olma" durumudur. Bir oluş sürecidir. "Oluş" için gerekli maddi araç-gereçlerin bulunması, onları bulacak düşünce ve akıl yapısının geliştirilmesi, gerekli bilgiye ulaşılması veya o bilginin ön görülüp üretilmesi, bunların gerekli kıldığı iletişimin ve iletişimi sağlarken ortaya çıkan kaynaşmanın sağlanması, bu kapsama girer. Demek ki oluş için gerekli maddi araç ve gereçlerin temini, bunun için gerekli bilginin edinilmesi veya yaratılması, süreç boyunca gerekli iletişimin sağlanması, ortaya çıkan ilişki ve kaynaşma düzeyi, yaşanan duygu ve düşünce etkileşimi ve tüm bunların içinde gerçekleştiği zaman faktörü ortaya bir kültür çıkarır. Yani kültür; varlığın, oluş süreci içerisinde ortaya çıkardığı maddi manevi tüm birikimlerdir. Bu süreç, hayvan ve bitkilerde topluluk halini doğurur. İnsanlarda ise toplumsallaşmaya yol açmıştır. "Oluş" için gerekli her şeyin düşünülme, bulunma, planlanma, icat edilme ve eyleme kavuşma sürecidir. Bu eylemi gerçekleştirecek özne olarak insan bireyinin tek başına altından kalkması pek mümkün olamayacağı için, bütün bu süreçler beşeri münasebetleri zorunlu kılar. Yani insanı "bir var olma tarzı"olarak, sosyal kılar. Birbiriyle ilişki içine sokar. Bu iletişim demektir. İletişim, dilin gelişimi ve birlikte yaşam kültürü demektir. Kolektivizm ve toplumsallığı geliştirir. Birbirini koruma ve yaşatma, birbirine alışma ve sevme gibi toplumsal duyguları geliştirir. En önemlisi de, yavaş yavaş aidiyet duygusuna yol açar. Hiçbir birey, kendini diğerlerinden kopuk, tamamen bağımsız görmez. Çünkü yaban yaşamı karşısında diğerlerine ihtiyaç duyar. Tek başına yaşamasının mümkün olmadığı bilgisini, başına gelen acı tecrübelerden edinmiştir. O yüzden tüm bireyler, vazgeçilmez bir hakikat olarak kendilerini var olan topluluğa ait görürler. Bu birlikte yaşam ve toplum ilişkisi, tarih ve kültür demektir. Dil ve kimlik demektir. Toplumsallaşmak, toplum tarzında var olmak, tarih içinde kültür oluşturmak demektir. İnsanın toplumsallaşmasına yol açan zayıf biyolojik doğası, insan kültürünün ve tarihinin de ana kaynağıdır. Bu yüzden insan; toplumsal, tarihsel ve kültürel bir varlık olarak gelişmeye devam etmektedir. Onu on binlerce yıl ayakta tutan toplumsal doğası ise ahlaki ve politik nitelikler taşır. Toplum, bir var olma halidir ve toplumsal varlık hali, ahlaki ve politik karakterdedir. Yani toplumsal varlık halini mümkün kılan, ahlak ve politikadır. O yüzden, toplumsal doğanın ahlaki ve politik olduğuna dair Ali Fırat'n yaptığı tespit çok tarihi ve sosyolojik bir tespittir. Buna toplum halinde yaşamanın gerekli kıldığı öz kültür veya kök kültür de diyebiliriz. Toplum halinde var olmanın gerektirdiği bu ahlaki ve politik olma durumu, dünyanın her yerinde yaşanan bir hakikat olarak gelişmiştir. Toplumun evrensel düzeyde taşıdığı bir özellik ve nitelik diyebiliriz. Her toplumsal farklılaşmanın, bu öz kültüre eklediği yaratımları da vurgulamayı, kuşkusuz unutmamak gerekir.

İnsanlığın toplumsal bir varlık olarak yaşamasını olanaklı kılmış olan kök kültürün, uğradığı uygarlık saldırıları karşısında, insan toplumu da sürekli bir varlık savaşı içinde olmuştur. Bir var oluş, bir direniş mücadelesi içinde olmuştur

---

Bir sermaye ve iktidar birikimi olarak ortaya çıkan uygarlığın, toplumsal doğa olarak bu kök kültüre yaptığı sayısız saldırı ve müdahaleler var. Toplumun birlikte demokratik, eşit ve özgür yaşam kültürüne yaptığı müdahale ve saldırılar, büyük toplumsal parçalanmalara, erimelere ve yok oluşlara yol açmıştır. Binlerce yıllık toplumsal tarih içerisinde gelişen

dillerin, kültürlerin ve inançların neredeyse birçoğu yok olmuştur. Yok olan dilleri, tarihleri ve inançları da aslında kültürün birer parçası olarak sayabiliriz. Dolayısıyla uygarlığın yol açtığı ve gelişme olarak sayılabilecek yönleri kadar, sebep olduğu bir kültür kırım da var. Buna toplum kırım da diyebiliriz, kültür kırımı da diyebiliriz. İnsanlığın toplumsal bir varlık olarak yaşamasını olanaklı kılmış olan kök kültürün, uğradığı uygarlık saldırıları karşısında, insan toplumu da sürekli bir varlık savaşı içinde olmuştur. Bir var oluş, bir direniş mücadelesi içinde olmuştur. Bunun için hem kök kültürünü korumaya çalışmış, hem de yeni kültürel biçimlenişler geliştirmiştir. Yeni inanç sistemleri geliştirmiştir. Yeni düşünce biçimleri ve bilgi yapıları geliştirmiştir. Felsefe ve bilim aşamasına bu mücadeleler ve direnişler sonucunda varılmıştır.

Kültürel Soykırımlar

İnsanlık tarihinde kültürel soykırım sürecinin gelişmeye başlaması, bir sermaye ve iktidar biriktirme tekeli olarak uygarlığın gelişme sürecine girmesiyle at başıdır. Uygarlığın hedeflediği, esasta toplumsal doğa olmuştur. Çünkü uygarlık, toplumsal doğa olarak da tanımlayabileceğimiz kök kültürün, öz kültürün yol açtığı gelişmelere el koyan bir tekel olarak gelişmiştir. Toplumsal varlığın oluşumunu ve sürekliliğini mümkün kılan, sahip olduğu demokratik öz kültürüydü. Uygarlığın kültür karşıtı güçleri, toplumun demokratik öz kültürünü hedef aldıkça yükselmeyi başarmışlardır. Toplumun ahlak geliştiren ve politika yapan demokratik kültürel yapısını deforme ettikçe, kendini yaşatma şansı bulabilmiştir. Bunu yaparken karşısında çok büyük direnişlerle karşılaşmıştır. Bu yüzden insanlık tarihi, devrim ve karşı devrimlerin mücadelesiyle doludur. Konumuz kapsamında karşı devrimleri kapitalist uygarlığın birer soykırım operasyonu, devrimleri ise toplumun demokratik öz kültürünü sürekli savunmaya, korumaya ve yaşatmaya çalışan direnişler olarak anlamlandırabiliriz. Yüklediğimiz bu anlam doğrultusunda bakıldığında, soykırım ve karşısında gelişen devrimsel direnişler, daha çok egemen ulus devletler döneminde gözle görünür bir yoğunluk kazanmıştır. Uygarlık tarihi boyunca soykırımlar, tüm çeşitliliğiyle hep olmuştur. Ancak özellikle son iki yüz yıl içerisinde, merkezi ulus devletlerin hızla çoğalmasıyla beraber daha da derinleştirilmiştir.

İnsana kimliğini veren, sahip olduğu kültürüdür. Kimliğini yitiren insan, onu var eden kültürünü de yitirir

---

Egemen ulus devletlerin, sermaye ve iktidar birikimini büyütmek ve bulundukları bölgede hakim güç konumuna gelmek için ihtiyaç duyduğu zengin hammadde kaynaklarına ulaşmak için, verimli topraklara ve geniş coğrafyalara yayılma süreci, sömürgeciliği doğurmuştur. Sömürgeciliğin gelişmesi, genelde fiziki zor ve şiddet yöntemiyle mümkün olabilmiştir. İşgal edilmek istenen topraklarda yaşayan insanların, kendi mülklerini ve topraklarını vermek istememesi ve savunması, egemen güce hizmet veya kölelik yapmak istememesi karşısında sömürgeci güçler, boyun eğdirmek için toplu fiziki katliamlar yapmaktan çekinmemiştir. Kültürel soykırım yöntemini, fiziki soykırımların devamı niteliğinde görebiliriz. Hatta Kültürel soykırımın fiziki soykırımdan çok daha tehlikeli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü fiziki kölelik süreçlerinden veya fiziki soykırım uygulamalarından geçen toplumlarda, bir bellek oluşur. Böylesi durumlarda insanlar, zorla boyun eğmek zorunda kalmış, zorun gücüyle egemene hizmet etmekte veya ona boyun eğmektedir. Kültürel soykırımda ise bambaşka bir durum vardır. Dilini, kimliğini, kültürünü inkar dayatılır. İnsana kimliğini veren, sahip olduğu kültürüdür. Kimliğini yitiren insan, onu var eden kültürünü de yitirir. Kimlik ve kültür yitirildi mi bellek de gider. Tarihini, belleğini, kültürünü, kimliğini yitirme hali, bir "olmama" halini ifade eder. Bunları yitirme hali, "yokluk" halidir. Varlığını yitirme halidir. Kendine yabancılaşma, kendini inkar halidir. Varacağı yer ise başkalaşma halidir. Yani kendi olmaktan çıkma, kendini yadsıma, başkasına dönüşme hali oluyor. Kültürel soykırım uygulaması; gerektiği kadar zor ve şiddet yöntemlerine paralel olarak, zorunlu asimilasyon sürecine alınmayı da gerektirir. Zorunlu asimilasyon gerçekleşmeden, kültürel soykırım mümkün değildir. Zorunlu asimilasyon uygulamala-

rı ile sömürge toplumun ruhsal ve iradi açıdan teslim alınması hedeflenir. Kendini inkar ve kültürel imha dayatılır. Toplumun kimlik inkarı ve kültürel soykırımının gerçekleşmesi için, egemen sömürgeci ulus devletin var olan tüm kurumları seferber edilir. Özel ve psikolojik savaş yöntemleri devreye sokulur. Kurumların her biri kendi kapsamında çok özel plan ve projeler geliştirme yarışına girerler. Bunun için özel teşvik ödülleri dağıtılır. Soykırımın gerçekleştirilmesinde en çok hangi kurum ve kişiler rol oynuyorsa, onlara maddi değeri yüksek ödüller veya ikramiyeler verilir. Sonunda öyle bir hale getirilir ki, soykırımı en fazla uygulayan kurum ve kişiler ile soykırıma en çok yatan kişilerin kendini toplumun en iyileri, en akıllıları, en değerlileri görmesi sağlanır. Soykırımı uygulayan egemenler cephesinden böyle bir algı yaşamak, biraz daha normal görülebilir. Ancak soykırıma uğrayanlarda da bu algı ve duyguyu yaşatabildiğinde, kültürel soykırımdan sonuç alınmış demektir.

İnsan için topraktan kopuş, kök kültürden, öz kültürden kopuş anlamına gelmiştir

Demokratik uygarlığın veya demokratik toplumun birer birimi olan halklar, etnik ve kültürel yapılar, inanç ve düşünce toplulukları, mezhepsel kimlikler, kapitalist çağda güçten düşürülmüştür. Doğalarından gelen niteliklerini adeta kaybetmekle yüz yüze kalmışlardır. Örgütlülükleri darmadağın olmuş, adeta atomlarına bölünmüştür. Kendilerini savunacak, koruyacak ve yaşatacak hiçbir silahları kalmamıştır. Fiziki olarak yaşamını sürdürmeye bile yetecek bir güçleri bırakılmamıştır. Maddi geçim olanaklarından tutalım da yaşamın anlamsal değerini üretmeye kadar, her türlü hakkı elinden alınmıştır. Şehirleşerek topraktan kopma, bu süreci başlatan etkenlerin başında gelir. İnsan için topraktan kopuş, kök kültürden, öz kültürden kopuş anlamına gelmiştir. Topraktan doğadan uzaklaşıp koptukça, aslında onu var eden demokratik öz kültüründen de uzaklaşmaya, yabancılaşmaya başlamıştır. Demokratik ve kollektif olma, tüm doğayı canlı görüp saygı ve sevgi duyma, yine hayata kadın merkezli bakma, kadın özgürlükçü yaşama gibi ilk kültürü, öz kültürü oluşturan özelliklerine tamamen yabancılaşma sürecine girmiştir.

Kültürel Soykırımın Hedefleri

Askeri, ekonomik, sosyal ve siyasi olarak güçlü bir kapitalist sermaye tekelinin, kendi bünyesinde yaşayan zayıf konumdaki demokratik birimlerin var olan kültürlerini unutturmaya, inkar etmeye, yok etmeye dönük gerçekleştirdiği faaliyetler bütününe, kültürel soykırım diyebiliriz. Bunun için egemen ulus devletler, kültürel soykırımdan geçirmeyi hedeflediği diğer etnik toplulukların dillerini, tarihlerini unutturmaya ve yok etmeye dönük faaliyetler yürütürler. Var olan tarihi ve kültürel kalıntıları, hem maddi olarak hem de manevi olarak ortadan kaldırarak bunu sağlamaya çalışırlar. Örneğin baraj yapma adı altında, insanlık hakikatinin ortaya çıkmasında rol oynayabilecek çok önemli tarihi yerleri suların altına gömerler. İnsanlığın toplumsallaşma sırlarıyla yüklü olarak toprak altından çıkan tarihi kalıntıları savaş, çatışma, hırsızlık vb adlar altında ortadan kaldırmaya, yok etmeye çalışırlar. Soykırımdan geçirmek istediği halkın veya etnik topluluğun diline, kültürüne, tarihine, gelenek ve göreneklerine ilişkin ne varsa gözler önünden kaldırırlar. Görünmesini, temas etmesini, diri tutulmasını, yaşatılmasını yasaklarlar. Soykırımdan geçirmeye çalıştıkları halk topluluğunda psikolojik olarak aşağılık kompleksi yaratmayı hedeflerler. Kendisinin üstün olduğu, öbürlerinin aşağılık olduğu duygusunu ve algısını geliştirerek sonuç almaya çalışırlar. Soykırımla yüz yüze olan halkı adeta kendi dilinden, kimliğinden, kültüründen utanır hale getirmeyi ve kendi egemen diline, kimliğine ve kültürüne imrenmesini, özenmesini sağlamayı amaçlarlar. Çünkü kültürel soykırımlarda amaç, bir halkın milli duygularını yıkmak, onlarda aşağılık duygusuna yol açmak ve dayandığı öz dinamiklerini, taşıdığı potansiyeli parçalamaktır. Bozmak, yok etmek ve ortadan kaldırmaktır. Örneğin bir halkın millet veya ulus gibi siyasi bir toplum örgütlenmesi seviyesinde görülmesi için bir dile, bir tarihe, bir kültüre, bir kimliğe vs. sahip olması gerekir. Veya kendini millet veya ulus sayan halkların böylesi kültürel, tarihsel, iradi öz kimlik birikimleri vardır. Sömürdüğü, soykırımdan geçirmek istediği halkın, milletin, ulusun, varlık olarak dayandığı bu öz dinamiklerini aşağılayarak, unutturarak, dumura uğratarak yok edip bu halkı kendi egemenliğine katmayı amaçlar. Ona kendi egemen dilini, tarihini, kültürünü, kimliğini ve inancı-

nı dayatır. Ulusların devletleşme sürecinde kendini egemen kılma faaliyetleri, diğer halkların uluslaşmasının önünü almak üzerinden geliştirilir. Diğer milletlerin milli duygularını, ulusal duygularını yıkmayı ve uluslaşma süreçlerini sekteye uğratmayı, dağıtmayı esas alarak kendini egemen kılma hedefine doğru yürür. Hatta diğer zayıf ulusların milli duygularını yıkarak, aşağılayarak, kimliksizleştirerek, dilini ve kültürünü unutturarak kendi egemenlik sınırlarına katmayı hedefler. Kendine yabancılaştırarak, egemen ulus devlete boyun eğmesi sağlanır.

Kültürel Soykırıma Verilecek En Çarpıcı Örnek Kürt Halkı Örneğidir

Egemen ulus devletlerin gelişim süreci içerisinde devletleşememiş birçok halk ve ulus, kültürel soykırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunun dünyada birçok örneği vardır. En yakınımızdaki, en tanıdığımız ve kültürel soykırıma en koyu biçimiyle maruz kalan örnek, Kürt Halk örneğidir. Kürt Halkı, daha önce tüm sosyal kültürel yapısıyla Osmanlı sınırları içerisinde yaşıyordu. Osmanlı'nın son iki yüz yıllık gerileme dönemine kadar, belli bir toplumsal barış ve ittifak durumu söz konusuydu. Ancak Batıda gelişen uluslaşma sürecinin, Osmanlı toplumsal yapısını oluşturan halkların da içine yansımasıyla beraber, Osmanlı imparatorluk sistemi de yönetim tarzında daha baskıcı bir siyaset izlemeye başladı. İzlenen yeni siyaset, halkların uluslaşarak Osmanlı'dan kopuşunu engelleme temelindeydi. Bunu hem çeşitli zor ve şiddet yöntemleriyle geliştirmeye çalıştı, hem de dünyanın batısındaki gelişmelere ayak uydurma temelinde çıkardığı bazı yeni kanunlarla yapmaya çalıştı. Bu temelde başlatmış olduğu Meşrutiyet ve Tanzimat dönemlerini pek başarılı yürütemedi. Bunu başaramayınca giderek kimlik bilinci gelişmeye başlayan ve kendi uluslaşma sürecini kendi iradesiyle yaşamak isteyen halklara karşı baskı ve şiddet uygulamaya ağırlık verdi. Osmanlı'nın çöküşünü hızlandıran, batıda gelişen uluslaşma sürecini kendi iç toplumsal yapısında sağlıklı karşılama yeteneğini gösterememesi, yaptığı reformların yetersiz kalması ve daha çok baskı şiddet yöntemleri ile süreci yönetmeye çalışması olmuştur. Milletleşme bilinci geliştiren halklar, buna tahammül göstermemiş, ayrılmış ve kendi mecralarında kendi uluslaşma süreçlerini örgütlemişlerdir. Osmanlı'dan kopuş sürecinin başını Makedon, Rum, Yunan ve Bulgar halkları çekmiştir.

Dönemin Kürt sosyolojisine hakim olan, aşiret örgütlenmeleridir. Aşiret örgütlenmesini aşacak, milletleşme-uluslaşma sürecini bilinçli ve sistemli geliştirecek bir program etrafında örgütlü bir mücadeleye kavuşturacak yeni bir ideolojik politik perspektif geliştirememişlerdir. Osmanlı'nın genel olarak halklara ve inançlara uygulamaya başladığı baskı ve şiddet siyaseti karşısında belli bir direniş içinde olmuşlardır. Ancak, Kürtler'in bu dönemdeki direnişi daha çok oluşan baskı ve şiddet rejimine gösterilen bir tepkidir. Aşiretlerden alınan toprak vergisinin, mülkiyet vergisinin artırılması, savaşta olunduğu için eskiye oranla daha fazla gencin zorla askere götürülmesi gibi sebepler, Osmanlı sürecinde ortaya çıkan isyanların nedeni olarak görülebilir. Kendi millet ve ulus kimliğinin etrafına birlik ve bütünlüğünü sağlayacak, kendi kaderini tayin etme hakkı temelinde bir demokratik uluslaşma sürecini başlatma, kendi bağımsız ülkesini kurma vb hedefleri oluşmamıştır. Sürecin Kürtler açısından böyle yürümesinde taşıdıkları bilinç düzeyinin de etkisi büyüktür. Uygarlığın hızla ortaya çıkardığı bilimsel entelektüel gelişmelerin, çağdaş siyasal düşüncelerin ve ortaya çıkardığı sanat ve edebiyat alanındaki gelişmeleri yeterli düzeyde takip edememiştir. Kürdistan'ın coğrafik konumundan, yer altı yer üstü zenginlik kaynaklarından dolayı, sürekli işgale maruz kalan gerçeği onu, hep savunma pozisyonunda tutmuştur. Kendini koruma ve savunma dışında, toplumsal olarak diğer alanlarda fazla bir gelişmenin peşine takılmamıştır. Aslında Osmanlı'nın egemenler cephesinden çağı geride seyretmesine benzer bir pozisyonu, Kürtler de halklar cephesinden, farklı nedenlerle, daha kendine has nedenlerle çağı geriden takip etmiş diyebiliriz. Bu durum, halkların kendi kaderini belirleme sürecinde; belli bir dile, kültüre, tarihe, toprak parçasına sahip olan her halkın kendi ulus örgütlemesini geliştirmesini sağlarken, Kürtlerin sahip olduğu tüm bu ulusal niteliklere rağmen, uluslaşamamalarına neden olmuştur.

Kürtler, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı yönetimiyle, ulusal kurtuluş savaşında ise Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte hareket etmiştir. İlkin Osmanlı'yı

sonra da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini farklı bir dile, farklı bir kültüre, farklı bir etnik kimliğe sahip olmalarına rağmen, kendi ülkeleri olarak görmüş ve savunmuşlardır. Çünkü Türkiye'nin Kürdistan topraklarını ve Kürdistan toplumunu da kapsadığını ve cumhuriyet çatısı altında, eski Osmanlı çatısı gibi yerel yönetim hakkına sahip kimliksel bir özerklik çerçevesinde yaşanabileceğine inanmışlardır. Cumhuriyetin kurucu meclisinde Kürt vekillerin yer alma düzeyi, yine Mustafa Kemal Atatürk'ün hem kurucu mecliste hem de başka resmi toplantı zeminlerinde yaptığı bazı konuşmalar, Kürtlerin Türklerle yollarını neden ayırmadığını açıklamaktadır. Kürtlere yerel özerklik ve muhtariyet haklarının tanınması çerçevesinde, 1921 Anayasası oluşturulmuştur. Sadece Kürtlere değil, aslında cumhuriyetin kapsadığı tüm etnik ve kültürel yapılara, ağırlık oluşturdukları bölgelerde kendi yerel yönetimlerini oluşturma ve kendi toplumsal sistemlerini geliştirme hakları bu anayasada tanımlanmıştır. Ancak 1924 Anayasasıyla beraber, kuruluştaki bu birlikte ortak ve demokratik yaşam felsefesi tamamen değiştirilmiş ve cumhuriyetin kuruluşta kapsadığı etnik ve kültürel yapılar, halklar adeta felce uğratılmıştır. Her şey ve herkes cumhuriyetin merkezileşmesi ve egemen bir devlete dönüşmesi temelinde organize olmuş, hem resmi yasalar hem toplumsal ilişkiler buna göre yeniden düzenlenmiştir. Tek millet, tek devlet, tek bayrak, tek vatan, tek dil, tek kültür gibi teklikler üzerinden Tanrılaştırılan yeni egemen bir ulus devlet inşa edilmiştir. Buna, egemen sınıfların kendi uluslarını egemen devlet yapma sürecinde ürettikleri bir tür hastalık da diyebiliriz. Aslında egemen sınıfların kendi uluslarını ele geçirip, başka uluslardan üstün oldukları duygu ve psikolojisine yol açarak, onları da egemen millet olmaya ikna etmesidir. Irkçılık ve milliyetçiliği bir hastalık düzeyinde geliştirmektir. Toplumsal doğada gelişen en büyük hastalık budur diyebiliriz. Irkçılık ve milliyetçiliğe dayalı egemen ulus devlet olma hastalığı, insanlığı felce uğratan en büyük toplumsal hastalıktır diyebiliriz. Çünkü toplumun kendi öz doğasında kendi öz kültüründe birbirine egemen olma, birilerinin üstte olması birilerinin altta yer alması, birilerinin diğerlerinden daha değerli, birilerinin daha değersiz olması yoktur. Bu durum demokratik halklar, demokratik toplum felsefesine çok ters bir durumu ifade etmektedir. Bu bakımıyla aslında toplum açısından, en büyük kültür kırımı burada yaşanmaktadır. En büyük kültürel soykırım budur. Çünkü sadece bazı halkları bazı ulusları ilgilendirmiyor, aslında tüm halkları, tüm ulusları, tüm toplumu ve tüm insanlığı ilgilendiren bir yan oluyor. Oysa egemen devlet olunmadan da ulus olunabilirdi. Bünyesindeki tüm etnik, inanç ve kültür yapılarını yerel kimlik ve yerel yönetim iradeleriyle tanımak üzerinden şekillenmiş bir Demokratik Ulus anlayışı, rahatlıkla geliştirilebilirdi. Ki zaten ilk kuruluş yılları böyledir. Ancak hakim anlayış, daha çok kendini devleştirme ama kendini devleştirirken diğerlerini cüceleştirme anlayışında oldu. Hatta kendisi devleşirken diğerlerini sadece cüce bırakma değil, onları da kendi dev karnına yerleştirme sürecini başlattı. Zorla veya asimile ederek kendine dahil etmeyi, kendine katmayı dayatan bir anlayışla süreci geliştirdi. İşte Türk Cumhuriyeti'nin Kürtler'e dayattığı kültürel soykırım süreci, böyle bir sürecin ardından gelişti.

Irkçılık ve milliyetçiliğe dayalı egemen ulus devlet olma hastalığı, insanlığı felce uğratan en büyük toplumsal hastalıktır

Kürtler, 1921 Anayasası ile belirlenmiş yerel özerklik çerçevesinin uygulanmasını istiyor ve talep ediyorlardı. Rumlar, Ermeniler ve diğer halklar gibi Kürtler de cumhuriyetin bu devleşen, merkezileşen anlayışını ve dayatmasını kabul etmiyor, buna isyan ediyorlardı. Amed'de Şeyh Sait ile başlayan cumhuriyet sonrası isyanların nedenleri de bununla açıklanabilir. Türklük kimliğini egemenlik konusu yapan burjuva sınıfı, diğer halklar ve sınıfların varlığını inkar ediyor, yok sayıyordu. Çünkü bir ulusun egemen ulus olması ve devletleşmesi için, diğer halkların ve etnik kültürel kimliklerin adeta kendini yadsıması gerekiyordu. Bunu kabul etmeyen halkların isyanları bu temelde gelişti. Kürtler de bu isyanlar sürecinin baş aktörü haline geldi ve bu isyancı duruşu günümüze kadar da devam ettirmektedirler. Bu yüzden Kürt sorunu cumhuriyetin tarihi kadar eski bir sorun olmaktadır.

Kürtlere uygulanan kültürel soykırım, neredeyse benzersizdir diyebiliriz. Dünyada başka ulus devletlerin de egemenliklerini inşa sürecinde diğer halklara uyguladıkları baskı ve şiddet düzeyleri vardır. Egemen ulus devletlerin diğer halklara ve kültürlere yaşattıkları baskı zulüm ve şiddet az değildir. Ancak benzersiz bazı uygulamaları, sadece Kürt Halkı üzerindeki soykırımlarda görmek mümkündür. Çünkü Kürtlerin varlığı, yadsıma konusu yapılmıştır. Kürt adıyla bir varlığın olmadığı iddia edilmiştir. Kürt halkının yaşadığı tarih, inkar edilmiştir. Hiç yaşanmadığı iddia edilmiş, binlerce yıllık tarihi yaşarken yarattığı kültürel değerleri, gelenek ve görenekleri, ahlaki ve politik yapısı yok sayılmış, yok sayıldığı için de yasaklanmıştır. 1925'deki yeni ulus devlet otoritesinin merkezileşmesine ve devleşmesine karşı çıkan, Şeyh Sait ve arkadaşlarının isyanı ardından, ünlü "Tarkir-i Sükûn Yasası" yine "Şark Islahat" planı olarak çıkarıltılmış ve Kürt toplumsal yapısının en küçük hücresine kadar müdahale edilmiştir. Kürtçe dilinin konuşulması yasaklanmış, akıl almaz bir biçimde "böyle bir dil yoktur ve konuşulması yasaktır" denilmiştir ve bu kanunlaştırılmıştır. Kürt dilinde konuşup, yaşayan insanların devlet kurumlarında çalışması ve görevlendirilmesi yasaklanmıştır. Ya Türkçe dilini öğrenip konuşacak ya da devlet işine alınmayacak denilmiştir. Bilinen, tanınan Kürtler üzerinde etkili olan aşiret lider ve önderleri, kendi topluluklarından koparılıp hiç tanımadıkları, bilmedikleri yerlere sürgüne gönderilmiştir. "Türkleştirme" plan ve projesi çerçevesinde, Kürdistan'ın demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır. Kürdistan'ın belli yerlerinden insan toplulukları Türkiye metropollerine sürgün edilmiş, Türkiye'den de "muhacir" adıyla kendisini Türk olarak tanımlayan insan toplulukları, Kürdistan'ın belli yerlerine getirilip yerleştirilmiştir. Muhacir gruplarının çoğu, gelişen kurtuluş savaşı sürecinde kaybedilen Osmanlı topraklarından kaçıp göçen sığınmacılardır. Bu sığınmacı grupların önüne, Kürdistan'ın "Türkleştirilmesi" kapsamında bazı görevler konulmuştur. Egemen ulus dilinin, kültürünün Kürdistan'da hakim kılınmasında bu muhacir gruplara rol verilmiştir. Aslında bu sığınmacı insan grupları, birer asimilasyon aracı olarak kullanılmıştır. Geliştirilmek istenen asimilasyonda rol oynamaları karşılığında, devletin Kürdistan'da ele geçirdiği Kürt toprak ve mülklerinden bir kısmının muhacirlere verilmesi kararlaştırılmıştır. Buralara yerleştirdikleri muhacirlerin yoksul ve perişan görüntüsünü bu şekilde ortadan kaldırarak, Kürt nüfusun onlardan etkilenmesine, onların hayat tarzına ve kültürüne özenmesine yol açılması hedeflenmiştir.

Yine ulus devlet egemenliğinin tesisi amacıyla, Kürdistan'ın her yerine ihtişamlı devlet binalarının yapılmasına başlanmıştır. O zamana kadar çok görkemli olmayan derme çatma devlet binalarının değiştirilerek, bayrakların dalgalandırıldığı yüksek ve modern devlet binaları kurulmuş ve bu gösterişli binalarla, Kürt halkının kafasında güçlü, ihtişamlı yeni modern devletin otoritesi tesis edilmeye çalışılmıştır. Kültürel soykırım kapsamında ya da "Türkleştirme" planı çerçevesinde, Kürdistan'da inşa edilen tüm devlet binalarının üzerine kocaman harflerle, "Ne Mutlu Türküm Diyene!" yazdırılmıştır. Bununla Türklük yüceltilmiş, Kürtlük aşağılanmıştır. Kürtlükle beraber, diğer etnik ve kültürel varlıklar da aşağılanmıştır. Tüm okullarda sabah-akşam İstiklal marşı ve Atatürk'ün gençliğe hitabesi okutulup, Kürdistan okullarındaki Kürt öğrenciler aracılığıyla, tamamen Türkleşmiş yeni bir kuşak yaratılması hedeflenmiştir. Kürt öğrencinin evde anasıyla konuştuğu öz dili yasaklanmış ve ona zorla her gün sıra dayağı yiyerek, yabancı olduğu bir dil dayatılmıştır. Her sabah okuldaki ilk işi, bilim ve felsefe öğrenmek yerine, tıpkı İslam'ın her işten önce çektiği besmele misali, "Türküm, doğruyum, çalışkanım" desturunu dile getirmek olmuştur. "Varlığım Türk varlığına armağan olsun" dedirtilmiştir. Kürt çocuklarının adeta kafasına vurula vurula Türkleştirilmiştir. Başta öğretmenler olmak üzere, Kürdistan'a gönderilen devlet memurlarının Türkçe bilme veya Türk olma zorunluluğu, bu yüzden vardı. Öğretmenin hem sopası, hem ikna gücü ve yeteneği, iyi birer soykırım aracına dönüştürülmüştü. Bir öğretmen öğrencilerini ne kadar Türkleştirebiliyorsa, o kadar başarılı sayılırdı. Bu yüzden Türk ulus devletinin inşa sürecinde, tüm meslekler içerisinde en değer verileni, devlet öğretmenliği olmuştur. Öğretmenler gençliğe bilim öğretiyor diye değil, asimilasyonda belirleyici rol oynuyor diye, bu meslek kutsanmıştır. Bunlara paralel olarak, Kürdistan'a demir yollarının götürülmesi, trenin duracağı duraklara Türk nüfusun yerleştirilmesi, ara veren yolcularla bu nüfusun

otel ve lokanta görevlileri olarak ilgilenmesi ve yolcu kitlelerini Türklüğe özendirmesi gibi çok ayrıntılı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Zorunlu askere alma da bu temeldedir. Ordu kışlası, tam bir asimilasyon okulu olarak kullanılmıştır. Zorla askere götürülen Kürt gençlerine, askeri eğitimden önce Türk dili ve kültürü öğretiliyordu. Kültürel asimilasyon kapsamında Türk marşları ve türküleri öğretiliyordu. Erkek olan Kürt gençlerinin askerliği tamamlayıncaya kadar, hem dil hem kültür hem zihin olarak mutlaka Türkleştirilmesi hedefleniyordu. Tıpkı okuldaki öğretmen sopası gibi kışladaki Türk komutan ve subayının da dipçik dayağı, iyi bir Türkleştirme aracıydı. Kürdistan hastanelerindeki doktor ve hemşirelerin de, gelen Kürt hastalarla Kürtçe konuşması yasaklanmıştı. Hasta, derdini Türkçe anlatmak zorundaydı. Hastalanan insana "sen ya Türkçe öğreneceksin, ya da öleceksin" denmekteydi. Bundan dolayı Kürdistan'da ölüm döşeğindeki hasta insanlar bile, hastanelere gitmek istemiyorlardı. "Hastaneye gitmeyi hiç sevmem" söylemi, bu yüzden Kürdistan'da çok yaygındır. Gitmek zorunda kalan insanlar, asimilasyon okullarında okutturdukları küçük çocuklarını yanlarında doktorla muhatap olmak üzere götürürlerdi. Dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş zulmün bu yüzü, Kürdistan'da hala dayatılması sürdürülmektedir.

"Varlığım Türk Varlığına Armağan Olsun" Dayatması, Soykırımın Zirvesidir!

Bir halkın veya o halka mensup insanların, kendi varlığını tartışmaya açması, kendi varlığından şüphe duymaya başlaması, korkunç bir durumdur. Türk egemen ulus devleti, geliştirdiği hem fiziksel hem kültürel soykırım yöntemleriyle, Kürtlüğü böyle akıl almaz bir hale getirdi. Soykırımı o kadar derinleştirdi ki, insanlar Kürtlüğünü sorgular, kürtlüğünden utanır hale getirildi. Kürt olmayı gurur kırıcı bir şey olarak görmeye başladı. Kürtlüğünden korkmaya başladı. Adeta, varlığı başına bela olmuştu. Kürtlük, aşağılanmanın, ele ayağa düşürülmenin, itilip kakılmanın adeta adı olmuştu. Kültürel soykırım dayatması karşısında Kürdün sığınacak herhangi bir savunma alanı bırakılmamıştı. Geçmişteki fiziki soykırımlar karşısında dağların doruklarına, ormanların kuytuluklarına sığınmayı, mülksüz, konforsuz yaban hayatı yaşamayı bir gelenek haline getirmişti. Ama dayatılan kültürel soykırım, aynı zamanda Türklüğü bir "modern varlık hali" olarak da geliştiriyordu. Kürdün kafasında giderek böyle bir Türklük algısı geliştiriyordu. Egemen Türk kimliğini, modern toplum kimliği ile aynılaştırıyordu. Türkleşmek eşittir modernleşme gibi bir algıya da yol açıyordu.

Bir halkın veya o halka mensup insanların, kendi varlığını tartışmaya açması, kendi varlığından şüphe duymaya başlaması, korkunç bir durumdur

Kürtlerin, Türklüğe özendirilmesinin altında, böyle bir yanılgı da yatmaktadır. Kürtler, sanki Türkleşmeden modernleşemezlermiş gibi bir çarpıtma da geliştirilmekteydi. Bu yüzden Kürtlüğü; ilkellik, geri kalmışlık, düşüncesizlik, işe yaramazlık, değersizlik, yoksulluk olarak, Türklüğü ise; çağdaşlık, gelişmişlik, zenginlik, değerlilik, işe yararlılık olarak niteleyen son derece ideolojik bir algı yaratılmıştı

Kürtlük, artık savunulması zor adeta başa bela olmuş, sorunlu bir varlık haline getirilmişti. Buna karşı koymak derin ve bütünlüklü bir ulusal bilinç, örgütlenme ve savunma gücü istiyordu. Oysa Kürtler bunların hiçbirini yapamayacak kadar güçten düşürülmüştü. Eski feodal aşiret öncülerini bile kaybetmişti. Toplumsal olarak paramparça edilmişti. Hem bilinç ve kültür olarak, hem de fiziki olarak büyük bir parçalanma yaşıyordu. Takrir-î Sükûn ve Şark Islahat planıyla derinleştirilen fiziki ve kültürel soykırım konsepti, egemen ulus devletin sistemli inkar ve imha siyasetine dönüşmüş ve uygulanıyordu. Buna karşı çıkan, buna isyan eden Kürt aşiret liderleri ve toplumun önde gelenleri, ya toplu halde idam ediliyor ya da sürgünlere gönderiliyordu.

Kendi aydınlanmasını yaşayamamış bir Kürtlüğün, kimlik inkarı ve kültür imhası karşısında kendini ayakta tutması çok zordu. Kendini inkar ve başkalaşma, artık kaçınılmaz bir hal almıştı. Artık "kendini ne kadar inkar edersen o kadar değerli olursun" "o

kadar iş bulursun, o kadar para ve itibar görürsün" anlayışı, hakim olmaya başlamıştı. Kürtlerin önemli bir kısmında adeta bir Türkleşme yarışı başlamıştı. Çünkü kendini ne kadar inkar edersen o kadar kabul görüyordun. Cumhurbaşkanlığına kadar bile yükselebiliyordun. Ancak Kürt Ananın Kürt oğlu veya Kürt kızı olarak değil. İnkar edilen, dili unutulan, bastırılmış ve susturulmuş ananın Türkleşmiş oğul ve kızları olarak.

"Olmak ya da olmamak, işte budur bütün mesele" diyor Shakespeare. Savunulması çok zor, ölüm ve idamla sonuçlanan, ilkellik, yoksulluk, işe yaramazlık, aşağılık, mülksüzlük anlamına gelen bir Kürtlüktense, Türkleşerek çeşitli toplumsal konumlara gelmek daha tercih edilir hale gelmişti. "Ne mutlu Türküm diyene" sözünü kabullenmek, her sabah okulda "Türküm doğruyum çalışkanım" demek, Kürtlerin önemli bir kısmı için artık normalleşmişti. Kültürel soykırım ve asimilasyon o kadar derinleşmişti ki, artık özgür bırakılsa bile, kendi dilini ve kültürünü konuşacak, yaşatacak bir halde değildi. Çünkü unutturulmuştu. Çünkü okuduğu okulda her sabah, "Varlığım Türk varlığına armağan olsun" demişti. Kendi varlığından artık vazgeçmişti. Kendi varlığını yabancı olduğu egemen bir varlığa kurban etmişti. Bu bir soykırım olduğu kadar, bir intihardı da aynı zamanda. Kendi varlığından vazgeçme halini, 'intihar' kavramı daha iyi tanımlayabilir. Hiçbir halk veya ulus, kendi varlığını başka bir egemen ulusa armağan etmemiştir. Ona kurban etmemiştir ve bunu her gün sözlü olarak dile getirmemiştir. Bu, insanlığın görmediği bir vahşettir. Gerçek bir soykırımdır. Öldürmekten beter etmektir. Her gün ölmektir. Her gün intihar etmektir.

Kürtler Direnerek Varlığını Yeniden Yaratan Bir Halk Oldu

Kürtlük, artık bir daha dirilmemecesine öldürüldüğüne, betona gömüldüğüne inanılan bir olgu haline getirilmişti. Tüm bu yapılanlar ardından, Kürt halkının yok edildiği, öldürüldüğü sanılıyordu. Çünkü varlığın taşıdığı ruh ve anlam öldürülmüş ve neredeyse yitirilmişti. Bir varlığın ruh ve anlam olarak kültürünün unutturulmasının, bitirilmesinin, öldürülmesinin, o varlığın yok olma halini ifade edeceğini, konunun girişinde işlemeye çalışmıştık. Toplumsal bir varlığın, bir halkın var olabilmesi için ruh ve anlam yoğunluğu olarak; dil, tarih, inanç, ahlak, gelenek görenekler gibi kültürel özelliklere sahip olması gerekiyor. O zaman Kürtlüğün toplumsal bir varlık olarak yeniden ortaya çıkması için, taşıdığı tüm bu özellikleri hakkında, büyük bir uyanış yaşaması gerekiyordu. Kültürel soykırımdan geçmiş, kimlik inkarı ve kültür imhası yaşayan tüm halklar ve toplumlar için aynı şey geçerlidir. Büyük bir uyanış ve aydınlanma sürecini gerektirir. Kaybettiği tarihini, kültürünü, unuttuğu dilini yeniden diriltmesi, yeniden canlandırması, yeniden ruh ve anlam kazandırması gerekir. Bu, ancak büyük bedelleri göze alacak bir direnişle, bir devrim süreciyle mümkün olur. Ulusal direniş ve devrim süreçleri halkların Rönesans'ıdır. Varlığı unutulmaya yüz tutmuş halkların, milletlerin, ulusların uyanışı ve kendini yeniden var etme mücadelesine girişmesidir Rönesans.

Direniş; tüm varlıklar için, yokluk karşısında var olma savaşıdır

---

Yaşadığı fiziki ve kültürel soykırımlar ardından, ruhunu ve anlamını yitirmekle yüz yüze kalmış olan Kürt halkı, içine girdiği otuz-kırk yıllık derin sessizliğin ardından, 70'li yılların sonuna doğru, büyük bir direnişe başladı. Büyük bir devrim süreci içerisine girdi. Yaşanan yeni direniş ya da diriliş süreci, Kürtlerin kültürel diliyle Newroz oluyordu. Dünya uluslarının dilinden ise Kürt Rönesansı ve aydınlanması oluyordu. Rönesans ve Aydınlanma süreçleri, dünya tarihinde halkların demokratik uluslaşma süreci olarak ardarda yaşanmıştı. Kürtler de gecikmeli olarak, iç içe ve kendi özgün orjinlerini de ekleyerek yaşanmaktaydı. Batı dünyasının yaşadığı Rönesans ve Aydınlanma sürecinin kazanımlarına, kapitalist modernite güçleri el koymuş ve kendisine mal etmişti. Gelişen bilimsel sosyalizm ve ulusal kurtuluş direnişleri veya devrimleri, emekçi halkların kendi rönesans ve aydınlanmasına yeniden sahip çıkma hareketleriydi. Ancak gelişen bu emekçi sınıf ve halklar cephesinin direnişi de, birer ulus devlet iktidarına dönüşerek, başka halkları ve sınıfları ezmekten, sö-

mürmekten kurtulamadı. Çünkü kapitalist uygarlık karşısında ayaklanan, direnen emekçi halkların ve sınıfların kendini kapitalist moderniteden kurtarma sorunu vardı. Modernite; bir çağın emekçi sınıf ve halklarının ortaya çıkardığı bilimsel, felsefi, teknolojik gelişmeleri ve bunların yol açtığı toplumsal yaşam tarzı ve modelleridir. Sınıflaşma, kentleşme ve toplumsallaşma modellerini de kapsamına alır. Toplumsal ilişkilere şeklini verir. Bu anlamıyla gelişen sosyalist ve ulusal kurtuluşçu hareketlerin, kendini kapitalist uygarlık modernitesinden kurtaramama gibi bir yetersizliği vardır.

Kapitalist çağın ulus devlet sistemi, bir halkın, bir milletin adeta devletleşmeden uluslaşamayacağı gibi son derece yanlış bir algı yaratmış ve dünyaya hakim kılmıştır

70'li yıllarda, kulaktan kulağa adeta fısıldayarak Kürdistan'da mayalanmaya başlayan Kürt Rönesans ve Aydınlanması da, bilimsel sosyalizm ve halkların ulusal kurtuluş hareketlerinin izinde gelişmeye başladı. Ancak kendi aydınlanma düzeyini de üzerine ekleyerek gelişmeye başladı. Marks'ın Engels'in Lenin'in, Mao'nun, Deniz ve Mahir'lerin eksik bıraktıklarını tamamlama kararlılığı içerisinde olan bir hareket olarak gelişmeye başladı. Sadece kendi ulusal aydınlanmasıyla sınırlı kalmayacaktı. Dünya uluslarının demokratikleşme hareketine öncülük edecek, yeni iradi bir doğuş olarak gerçekleşecekti. Bugün vardığı düzey budur. Ancak önce kendini yeniden var etmekten işe başlayacaktı. Çünkü kendisi olamayan, başkalarını da var edemezdi.

Direniş; tüm varlıklar için, yokluk karşısında var olma savaşıdır. Ölümün dayatılması karşısında, yaşamın direnilerek savunulması ve yeniden kazanılmasıdır. Halklar için bu daha çok geçerlidir. Kürt halkı da kendisine dayatılan inkar ve imha siyasetini, geliştirilen kültürel soykırımın vahşet düzeyine rağmen kabul etmemiş ve üzerinden yıllar geçse de, buna direnmeyi bilen bir halk olmuştur. Ancak direnişin gelişmesi, aydınlanmayı sağlayacak öncü ve önder iradenin kendi iç potansiyeli olarak ortaya çıkmasına bağlı kalmıştır. Kürdistan Özgürlük mücadelesi veya direnişi, bir Önderlik hareketi olarak doğmuştur. Demek ki, halksal veya toplumsal varlığın kendine yabancılaştığı, yok olmayla yüz yüze kaldığı, varlığın adeta ortadan kaldırıldığı yerde, kendi iç dinamik ve potansiyeli vasıtasıyla aydınlanmasının yolunu açacak öncü ve önder bir iradenin ortaya çıkmasına ihtiyaç doğuyor. Kürdistan'da bu rolü oynayan, Ali Fırat ve ideolojik grubu etrafında gelişen Özgürlük Hareketi oldu.

Kürdistan Özgürlük Hareketi'nin doğuşuyla beraber, uygulanan kültürel soykırım sonucunda adeta varlığı ortadan kaldırılmış bir halk, kaybettiği varlığına yeniden kavuşmuştur. Bu anlamıyla Kürdistan Özgürlük mücadelesi, Kürtlerin kaybettiği varlığını yeniden kazanma mücadelesi olmuştur. Kürt varlığının kendini yeniden oluşturma sürecini başlatmış ve mevcut durumda, önemli bir ilerleme sağlamıştır. Kürt halkında önemli bir ulusal uyanış ve sahiplenme düzeyi gelişmiştir. Unutturulmaya çalışılan dilini, kültürünü, tarihini yeniden diriltmiş ve sahiplenmiştir. Ulusal bir varlık olarak kaybettiği iradeyi yeniden kazanmıştır. Soykırımcı egemen ulus devlet karşısında kendi askeri, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, diplomatik örgütlülüğünü ve gücünü geliştirmiş ve devletleşmeden, demokratik bir ulus düzeyine ulaştırmıştır. Diyebiliriz ki Kürtler, geliştirdikleri kırk yıllık direnişin sayesinde, kendilerini yeniden var etmeyi başarmıştır. Bunu büyük bedeller ödeyerek başardılar. Yirmi binin üzerinde şehidi, on binlerce zindan tutuklusu, yüzbinlerce işkenceden geçmiş insanı var. Yıkılmış onlarca kenti, yakılmış yüzlerce köyü var. Her gün bombalanarak harap edilen, katledilen bir ekolojik gerçeği var. Böyle çok büyük maddi ve manevi bedellere mal olsa da, yürütülen kırk yıllık mücadele sayesinde, Kürtler varlığına yeniden kavuşmuştur. Ancak bu büyük bedeller sonucunda yarattıkları varlığını koruma ve özgür kılma sorunları hala devam etmektedir. Soykırımcı sömürgeci egemen Türk devleti ile sürmekte olan mücadeleleri bu çerçevededir.

Kürtler, yürüttükleri kırk yıllık özgürlük mücadelesiyle sadece kendilerini yeniden var etmekle sınırlı kalmamıştır. Aslında kendilerini yeniden var

ederek, varlığını kaybetmiş başka halkların ve devletleşmemiş ulusların da, milletlerin de yürütecekleri direnişle kendilerini yeniden var edebileceklerini ispatlamıştır. Bunun yanı sıra, Kürtlerin ortaya çıkardığı bir başka gerçek de, ulusal varlıkların illa da devlet olmak zorunda olmadıkları gerçeğidir. Kapitalist çağın ulus devlet sistemi, bir halkın, bir milletin adeta devletleşmeden uluslaşamayacağı gibi son derece yanlış bir algı yaratmış ve dünyaya hakim kılmıştır. Oysa halklar, milletler tarihleri boyunca hep devletli olmamıştır. Halkların tarihinde devletsiz yaşadıkları on binlerce yıllık bir geçmişleri vardır. Ulus devlet aygıtına ihtiyaç duymadan da demokratik, toplumsal ve kültürel birer varlık olarak yaşamayı bilmişlerdir. Kürt Özgürlük mücadelesi, halkların ve toplumun binlerce yıllık bu gerçeğini de açığa çıkarmış ve egemen ulus devletler tarihinin şişirilmiş, propaganda edilmiş gerçeğini halklar nezdinde, demokratik toplum nezdinde deşifre etmiştir. Bu anlamıyla Kürt Halkı şahsında, dünya halklarının ve kültürlerinin de kaybetmekle yüz yüze kaldıkları varlıklarını yeniden geliştirmelerinin mümkün olduğunun bilincinin gelişmesine yol açmıştır. Bunun yolunun ise örgütlü direnişten geçtiğini bir kez daha açığa çıkarmıştır. Kültürel soykırım karşısında direnişin en büyük örneği olan Kürt Halk örneği, böylelikle sadece bir halk ve millet olarak uğradığı soykırım karanlığını aydınlatmakla sınırlı kalmamış, kapitalist uygarlığın binlerce yıldan beri insan toplumunun öz kültürüne, kök kültürüne dönük geliştirdiği soykırımı da aydınlatma rolü oynamıştır. Görünmez hale gelen, kendini tanıyamaz hale gelen, varlık olarak kendisine yabancılaşmış olan demokratik toplumu ve sahip olduğu öz kültürünü aydınlığa kavuşturarak yeniden görünür olmasını sağlamış ve direnerek, mücadele ederek yeniden varlık kazanmasının yolunu açmıştır. Dolayısıyla Kürt örneğinde görüldüğü üzere, kültürel soykırımı sadece bir halkın, bir milletin soykırımdan geçmesi ile sınırlandırmamak ve bunu binlerce yıl öncesindeki toplumsal tarih ve tarihsel toplum gerçeğinin soykırımdan geçirilmesine kadar derinleştiren bir perspektifle ele alıp çözümü ve direnişi de bu derinlikte geliştirmek gerektiğini görmek gerekmektedir.

Popüler Kültür

Halil Dağ

70'li yıllarla birlikte gündeme giren "popüler kültür" kavramı, geniş bir entelektüel çevre tarafından yürütülen tartışmaların odağına oturmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın yarattığı yıkımlar sonrasında kültür-sanat alanında pek çok yeni akım ve tartışmanın ortaya çıkmasına paralel olarak bu tanımlama da gündeme gelmiştir. Popüler kültürü olumlu ve olumsuz anlamda kategorileştiren yaklaşımlar olmakla birlikte, genel olarak ortaklaşılan nokta, popüler kültürün içerdiği süreçler ve oluşum dinamiklerinin kapitalizmle ilişkili olduğudur. Kapitalist modernitenin endüstriyalizm anlayışı ve pratiğinin bir sonucu olarak kültürün de bir endüstriye dönüştürüldüğü bir sır değil, popüler kültür de esasen bu süreçle ilgili bir olgudur. Gerçekten de kavramın yalın anlamı ile ona yüklenen, daha doğrusu kullanım alanına yüklenen anlam birbirinden farklıdır. Popüler kültür daha çok "halk kültürü" veya "geniş kitlelerce benimsenen, tutulan kültür" gibi bir anlam taşısa da ona etki eden ekonomik, ideolojik ve politik dinamiklerin niteliğine bakıldığında tanımlamayı yalın anlamıyla sınırlı ele almak ve olumlamak mümkün değildir. Çünkü "geniş kitlelerce benimsenme, tutulma" süreci doğa bir süreç olmayıp doğrudan kültür endüstrisinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla bir olgunun geniş kitlelerce benimseniyor olması kendi başına bir anlam ifade etmez.

Popüler kültürün temel özelliği, büyük kitleler tarafından benimsenen, tüketilen ve gelişen teknolojiyle birlikte anlamlandırma süreçlerinin, büyük ölçüde medya ve diğer kitle iletişim araçları tarafından belirlenip şekillendirildiği bir nitelik taşımasıdır. "Geniş kitlelerce benimsenmesi" kuralının tek başına bir anlam ifade etmediğini belirtmiştik. Bunun nedeni şudur; tarihin hemen her döneminde geniş kitlelerce benimsenen, tutulan, kabul gören, diğer deyişle popüler olan kültürel eylemler ve nesneler olmuştur. Kültür öğelerinin geniş kesimlerce benimsenmesini, tarihsel anlamda o öğelerin toplumsal ihtiyaçlara cevap vermesiyle ilgili bir durumdur, bu yüzden herhangi bir kültürel-sanatsal üretimin (maddi ya da manevi) geniş kitlelerce benimseniyor olması kendi başına problem teşkil etmez. Çünkü toplumsallaşmak aynı zamanda bütün kültürel üretimlerin ortak paylaşıldığı, geniş kesimleri etkilediği ve bu ortaklaşma üzerinden yeni değerlerin oluştuğu bir süreçtir. Popüler kültür tanımının içerdiği negatif çağrışımın nedeni, tüm bu kültür oluşumlarının Adorno'nun deyişiyle doğrudan "kültür endüstrisinin" bir parçası hâline getirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun anlamı şudur: Toplumsallaşmanın hem nedeni hem de doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve benimsenen kültürel oluşumlar, kapitalist modernite tarafından doktriner bir yaklaşımla kârı önceleyen ve sisteme uygun bir zihniyet inşası yaratmayı önceleyen bir zeminde ele alınmaktadır. Bu doktriner yaklaşım, kitle iletişim araçlarından yayılan ve kitlelerin zihnine yerleştirilen yeni kimlikler ve davranış biçimleri yaratan bir niteliğe sahiptir. Bu sayede kapitalist modernitenin, toplumsal yaratıcılığın bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan ve topluma ait olan kültürel değerleri ortadan kaldıran, "benzeştirme" işlemiyle tüketim isterisi yaratacak şekilde kültürü ticari amaçla kullanıma süren politikası pratize edilmiş oluyor.

Michel Foucault'nun deyimiyle, egemen olan söylemden beslenen popüler kültür, aynı zamanda egemen

söylemi -egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda- yeniden şekillendiriyor, üretiyor. Popüler kültür, toplumda zaten var olanı, kendi işine geliyorsa daha keskin ve ideolojik; işine gelmiyorsa daha karikatürize ve sistemle karışık hâlde topluma sunuyor ve bu şekilde hem endüstrileşme süreci hem de egemen söylemin hâkim hâle getirilmesi sağlanmış oluyor.

Popüler kültürün kapitalizm tarafından endüstriyel bir unsur olarak kullanılmasıyla ilgili Adorno'nun önemli analizleri vardır. Adorno, popüler kültürü "meta fetişizmi" ve "standardizasyon" biçimindeki tanımlamalarla ele almaktadır. Bu eksen üzerinden popüler kültürü yoğun bir biçimde araştırmalarına konu etmiştir. Kültürel eserlerin ve faaliyetlerin kendilerine ait bir piyasası olduğunu söyleyen Adorno, kapitalist sistemin, insanları "kültür endüstrisi" ile beslediğini ve gerçek sanattan uzak tutarak duyarsız hâle getirdiğini belirtir ve kapitalizmin güçlenme sebebinin de yarattığı bu popüler kültür endüstrisi olduğunu söyler. Ona göre kapitalizm, müthiş bir kültürel hegemonya yaratarak insanı öz niteliklerinden, isyankâr güdülerinden, gerçek sanatsal ve kültürel ihtiyaçlarından uzak tutmakta ve popüler kültür öğeleriyle avutmaktadır ve bu şekilde insanın gerçek ihtiyaçları olan yaratıcılık ve aklın tam olarak değerlendirilmesi; meta fetişizmi, popüler kültür ve standardizasyon gibi şeylerle doldurmaya çalışılmaktadır. Adorno'ya göre bunun başlıca sebeplerinden birisi kapitalist sistemde bir metanın kullanım değerinden çok piyasadaki değişim değerinin ön planda olmasıdır. Bunu su ve elmas örneği üzerinden açıklamaya çalışır. Su çok önemli, hayati bir ihtiyaçtır ancak çok bulunabilir olması nedeniyle ucuza satılırken, elmas gibi gösteriş dışında bir amacı ya da işlevi olmayan bir meta çok yüksek fiyata değer bulabilmektedir. Dolayısıyla kapitalist sistemde değer verilen şeyler, bir metanın özniteliği-değeri olmaktan çıkmakta, piyasanın kurallarına odaklanılmaktadır. Böyle olduğundan dolayı da büyük bütçeli filmler çok izleyici çekerken sanatsal niteliği olan filmler ise sadece küçük bir azınlığa hitap edebilmektedir. Yani popüler kültürü yönlendiren şey, insanlar ve sanatsal kalite kriteri, yaratıcı deha değil, piyasa dengeleri ve fiyatlardır. Böyle olduğu için de aslında insan, kendisini bir "kral" olarak görmesine karşın, tüketici ve bu sistemde kendi zevklerinden mahrum bırakılmış zavallı bir nesnedir, bir özne bile değildir. Tüm bu süreci "meta fetişizmi" olarak açıklar ve yine bununla bağlantılı olarak "standartlaştırma" kavramını kullanır. Standartlaştırmayı, piyasa değerlerinin yönlendirdiği insanların gitgide benzer bir hâl alması ve yaratıcılık, çok seslilik, renklilik gibi niteliklerin ortadan kalkması olarak açıklar. Standartlaştırma İle kapitalist modernitenin popüler kültür vasıtasıyla sisteme uygun zihniyet inşası yaratmayı amaçladığı açıktır, çünkü salt piyasa düzleminde değil, sistemin ideolojik hegemonyayı sağlama düzleminde de kültürü bir araç olarak kullandığı açıktır.

Gadget[1] ve Tüketim Kültürü

Wolfgang Ruppert, "*Gündelik Eşyanın Gündelik Tarihi*" adlı çalışmasında popüler kültür çağında insanın nesnelerle kurduğu ilişkiye odaklanır. Ruppert'e göre 1800'lerden 1900'lere kadarki dönemde herhangi bir nesneyi ömür boyu kullanma kültürü varken ve bu doğal bir durumken, günümüzde insan nesne ilişkisinde ve hatta insanın insanla ilişkisinde geçerli olan kural "kullan at" tutumudur. İnsanın nesneyle (maddi kültür öğeleri) kurduğu ve "yararlılık" üzerinden gelişen ilişkiyi sadece 1800 ve 1900'lü yıllarla sınırlamak dar bir izah olabilir çünkü binlerce yıla yayılan toplumsallaşma sürecinde bu kültürün başat olduğu söylenebilir ama Ruppert'in belirttiği husus yakın dönem açısından önemli bir tespittir.

Gerçekten de popüler kültürün, kapitalist modernitenin endüstriyalizm anlayışıyla ilişkisini çözümlemek açısından bu husus önem taşımaktadır. İnsan-nesne ilişkisi üzerinden kurgulanan tüketim kültürünün bu konuyla doğrudan ilişkisi vardır. Günümüzde endüstri mühendisleri eşya tasarımlarını geçmişte olduğu gibi fonksiyonellik üzerine yani "toplumsal yararlılık" üzerine değil, duygulara ve güdülere hitap edecek şekilde gerçekleştiriyor. Bir nesnenin işlevi yerine piyasa değeri ve tüketiciyi bağımlı kılacak nitelikleri önceleniyor. Pek çok örnek üzerinden gidilebilir ama sadece bir tanesinden, cep telefonları örneğinden hareketle bile bu olguyu analiz etmek mümkün. İşlevselliği olan, iletişimi kolaylaştıran bu aracın neredeyse her yıl yeni bir modelinin piyasaya

1 Jean Baudrillard

sürülmesi ve satış mağazalarının önünde bu "yeni" modeli almak için sabahlayan on binlerce alıcıyı göz önüne aldığımızda, nesnenin işlevinden ve yararlılığından çok o nesnenin yeni modeline sahip olmanın bireye diğerlerinden farklı bir statü kazandıracağı duygusunun baskın olduğunu görebiliriz.

Baudrillard, postmodern dönem olarak adlandırdığı çağımızın kültürel etkilerini çözümlerken "Gadget" kavramını kullanır. Ona göre makine endüstriyel toplumun, "Gadget" ise endüstri sonrası toplumun simgesidir ve Gadget'in kesin bir tanımı da yoktur. Bu tanımlanamayan ama insanı kendisine tutsak eden bir durumdur. Baudrillard, Gadget'i şöyle tanımlar: "Eğer tüketim nesnesinin bir tür işlevsel faydacılık-faydasızlıkla belirlenmesini kabul edecek olursak, bu durumda "Gadget", tüketim toplumundaki nesnenin hakikatidir. Ve bu nedenle her şey "Gadget" hâline gelebilir ve potansiyel olarak her şey Gadgettir. Gadget'i tanımlayan şey ise potansiyel yararsızlığı ve birleştirici oyuncul değeridir.

"Potansiyel yararsızlık ve birleştirici oyuncul değer" belki de günümüzde popüler kültürü en iyi tarif edecek bir tanımlamadır. Buradaki "birleştirici oyuncul değeri" bir olumlama olarak okumamak gerekiyor. Bu daha çok Adorno'nun "standartlaştırma" süreci bağlamında okunabilir. "Birleştirici oyuncul değer" nesne etrafında basit birer tüketici haline getirilen geniş kesimleri çeken şeydir ve bu şeyi belirleyen de kültür endüstrisinin kurallarıdır. Popüler kültürün "yararsızlık" yönü, onun işlevsel ve kalıcı olmayan özelliğiyle ilişkilidir. Toplumsal olana değil, "benzeştirilmiş" kitlelere hitap eden popüler kültür, endüstriyel bir süreç olarak kendi nesnesinin "hakikatini", halka ait olan kültürel öğeleri oyuncağa ve satış malzemesine çevirerek yaratır. Oyuncağın cazibesi, yetişkinleri dâhi çocukluk dönemlerinin çekiciliğine yönlendirerek "an"da gerçekleşen zevk anlayışına mahkûm eder. Alışveriş mekanları tam da bu amaçla gerçeklik algımızın darmadağın edildiği, yeni nesnelerle, süslü ve ayartıcı ürünlerle doldurularak tüketim toplumu yaratılmaktadır. Tıpkı cep telefonu örneğinde olduğu gibi tüm ürünlerde aynı kural geçerlidir. Sözgelimi, herhangi bir araba ile Lamborghini veya Ferrari marka bir araba arasında kimi teknik farkları saymazsak işlevsellik açısından hiçbir fark yoktur aslında ama tıpkı telefon gibi ikinci bir statü göstergesi olarak kabul edilir ve sahibine "herkesten farklı ve üstün olma" duygusunu tatmin etme olanağı sağlar. Dolayısıyla bir eşyaya-nesneye sahip olmak, onu satın almak aslında duyguyu satın almaktır. Burada özne olan birey değil, nesnedir. "Potansiyel yararsızlık" nesnenin özne, öznenin nesne hâline geldiği bu süreçle bağlantılı bir durumdur.

Baudrillard, insanın nesneyle kurduğu ilişkinin popüler kültür çağında büyüsel bir karakter kazandığını belirterek tüketme ile bu durum arasındaki ilişkiyi özetlemeye çalışır. Öte yandan post-modern dönemi, parçalarla oynanan bir durum olarak adlandırır. Ona göre modern hayata ilişkin her şey parçalanmıştır: anlam, toplum, her şey… Artık yapılan iş parçalarla oynamaktır. "Post-modernizm, şeylerin ironisinde ve oyununda belli bir hazzı yeniden keşfetme girişimidir." diyerek simülasyon ve gerçeklik arasındaki çatışmayı popüler kültür zemininde ele almaya çalışır.

Günümüzde endüstri mühendisleri eşya tasarımlarını geçmişte olduğu gibi fonksiyonellik üzerine yani "toplumsal yararlılık" üzerine değil, duygulara ve güdülere hitap edecek şekilde gerçekleştiriyor

---

Popüler kültür ve "tüketim toplumu" arasındaki ilişkiyi anlamak için bu iki olgunun ulus-devletin varlık koşulu olan cinsiyetçilik, dincilik, milliyetçilik ve kapitalizmle ilişkisini çözümlemek gerekiyor. Bu dört olgu hem popüler kültürü üreten hem de popüler kültür yoluyla üretilen olgulardır. Kapitalist modernite, demokratik moderniteye ait tüm kültürel öğeleri yok ederken onların yerine yeni bir kültürel durum inşa eder. Tüketim kültürü de bunlarla dolaysız bir bağ içerisinde geliştirilmektedir. Tüketim, hem ulus-devlet pazarının sirkülasyonu için hem de ulus-devletin yaratmak istediği "ulus modelinin"

zihniyet dünyasının şekillendirilmesi için hayati bir önem taşır. Yaratılan rol modeller ve üretilen nesneler vasıtasıyla "kurgulanmış ulus" yaratma politikası hâkim kılınır. Basit bir gözlemle bile tüketim kültürünün saydığımız bu olgularla nasıl iç içe geçtiğini görmek kolaydır.

Günümüzde tüketim, insanların kim olduklarını, kim olmak istedikleriyle ilgili duyarlılıkların ve bu duyarlılıkları korumalarını sağlayan yöntemleri etkilemekte, kimlik duygusunun gelişimini çevreleyen olgularla çok fazla iç içe geçmiş durumdadır. Bu yanıyla tüketim, ekonomik olduğu kadar psikolojik ve sosyolojik bir olgu hâlini almıştır denilebilir. Bu duruma yol açan endüstriyel süreç herhangi bir metayı üretirken onun ortaya çıktığı andan itibaren bir çekim gücüne sahip olmasını önceler. Öyle ki o metaya doğrudan bir gereksinim duymayan müşterilerin bile ona sahip olmak istemeleri için, güzel yapılmış, hoş düzenlenmiş, etkileyici biçimde ambalajlanmış ve sistemin yaratmak istediği toplum modeline uygun mesajlar içermesine dikkat edilir. Bu gerçeklik tüketim kültürünün ihtiyaçlar ve yararlılık gibi sahiplerle değil, simgesel-ekonomik bir güdüye hitap ettiğini göstermektedir. Feuerbach'ın "Çağımızın tasviri nesneye, kopyayı aslına, temsili gerçekliğe, dış görünüşü öze tercih ettiğinden kuşku yoktur… Çağımız için kutsal olan tek şey yanılsama, kutsal olmayan tek şey ise hakikattir. Dahası, hakikat azaldıkça ve yanılsama çoğaldıkça çağımızın gözünde kutsal (yanılsama) olanın değeri artar." diye ifade ettiği durum tam da yukarıdaki gerçekliği anlatmaktadır. Asıl olan her şeyin kopyayla değiştirildiği, hakikat ile yanılsama arasındaki farkın silikleştirildiği bu çağda tüketim kültürü yoluyla kitleler cinsiyetçilik, milliyetçilik gibi anlayışların sularına çekilerek kapitalist modernitenin kendisini sürdürebilmesinin zemini yaratılmaya çalışılmaktadır.

Popüler Kültür ve Sözün Ölümü

"İnsanlığı kurtarmak isteği duyan herkes günümüzde öncelikle sözü kurtarmalıdır."

J. Ellul

Popüler kültürü irdelerken sözün, sözlü kültürün dinamiklerine ve bugün yaşadığı problemlere bakmak önem taşır. Çünkü toplumsallaşma önemli ölçüde sözle gerçekleşen bir süreçtir. Dil gibi önemli bir yeti ortaya çıktığından beri toplumsallaşmanın kendisini sözlü kültürle oluşturduğunu biliyoruz. Öyküler, mitolojiler, kavramsallaştırmalar tamamıyla bu süreçle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Sözlü kültürle birlikte, toplumu oluşturan her bireyin hayata ilişkin ortak kavrayışları yaratılmış oluyor ve nasıl yaşanacağının cevabı 'söz'de ifadeye kavuşuyor. Sözlü kültürde bilgi bir iktidar aracı olarak kullanılmaz. Bilgiye herkesle birlikte varılır ve bilgi herkese (topluma) aittir. Bununla birlikte sözlü kültür hatırlama, bellekte tutma çabasının bir ürünü olsa da sadece bununla sınırlı olarak da ele alınamaz, daha çok insanın doğadaki yerini saptamak için gerçekleştirdiği bir eylemdir. Söz hem maddi hem düşsel zamandır insan için ve aynı zamanda sözlü kültürde bellek zamana yenilmemek üzere eğitilir. Bu şekilde hafıza oluşturulur. Dikkat edilirse sözlü kültür öğeleri "belli bir dönem yaşanmış, bitmiş, terkedilmiş, bugün artık ihtiyaç duyulmayan şeyler" hâline gelmiş bir zaman dilimiyle anlatılmaz. Hep süregelen, zaman içinde değişime uğrasa da "atalar" ve "analar" (tanrıça kültürüne ait anlatılar) üzerinden toplu bir bellek oluşturmayı içeren ve "her zamana" hitap eden bir içerik ve nitelik barındırır.

Sözlü kültürün en temel aracı olan dil, popüler kültürün hegemonyası altında belki de en fazla tahrip edilen bir olgudur. Günümüzde sözün, sözlü kültürün nasıl tahrip edildiğini anlamak için popüler kültür zemininde yaratılan "dilsizleşme" durumuna bakmak gerekiyor. İnsanların iletişim olanaklarının neredeyse ortadan kalktığı, bütün yönleriyle teknolojinin, toplumsal bir varlık olan insanın düşünme ve söylem süreçlerini belirlediği günümüz dünyasında, dilin gerçek işlevinden (toplumsallaşma) soyutlanarak yeni tip bir simgesel dil oluşumunun ortaya çıkmasını söylemek abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Elbette ki dil, kapatılmış sınırlı olan bir şey değildir ve her zaman yeni eklemeler yapılabilen bir olgudur ancak dilin "teknobiyoloji"[2] çağında giderek körelmesini, dildeki bu değişimlerin nedenlerini sadece bununla açıklamaya çalışmak yeterli bir izah olmayacaktır. Anadil dediğimiz olgunun giderek yok

2 S. Zizek

olması onun yerine egemen ve siber bir dilin oluşuyor olması anadil ile hayat arasındaki ilişkinin kopmasına yol açmaktadır. Dilin teknobiyoloji alanına hapsedilmesi ve popüler kültür endüstrisinin "her yere ve herkese" ulaşabildiği verili koşullarda, insanlar arası iletişimin de bu yeni "değer"ler ve dilsel oluşumlar üzerinden oluşturulduğu ve buna bağlı homojenleşmenin geliştiği bir süreci yaşıyoruz. Emojilerin sahici duyguların ve dilin yerini aldığı, siber mekânın kendi dilsel alanını oluşturup bireyi binlerce yılda oluşmuş anadil ve kültürel değerlerinden koparttığı bir gerçeklikte söze ve dile sahip çıkmanın öncelikli bir görev olduğu açıktır. Anadili oluşturan kelimeler ve kavramlar anlamlarını binlerce yıllık tarihsel bir süreçte oluşturur ve değişimleri de uzun bir evreyi kapsar ancak teknobiyoloji çağında dil ve onu oluşturan kelime ve kavramlar günlük olarak değişmekte ve söylendiğinde duygusal-anlamsal etkilerini derinden hissettiğimiz pek çok kelime gerçek anlamlarından soyutlanarak siber mekânın bu yeni dilinde kırıma uğratılmaktadır. Yerel diller ve kültürler "otantik" kavramının alanına hapsedilerek çemberin dışına itilmektedirler. Bununla birlikte günlük siyasetinin, şarkı sözlerinin, popüler kültürün bir yığın anlamsız sözden oluşan hegemonyası altında sözün gücü azalmaktadır.

Kitle kültürü tüketim kültürü iken, halk kültürü toplumsallaşma sürecinin uzun bir evreye yayılan yaratımlarıyla ilgili bir olgudur

Gerçekten de teknobiyoloji çağının popüler hâle getirdiği simgeler ve dil, sözün giderek eksildiği, bütün iletişimlerin siber mekâna hapsedilerek orada oluşan kodların, simgelerin günlük olarak dili deforme ettiği bir gerçeklik mevcut. Teknodil, kelimelerin bile artık kısaltmalara dönüştürülerek sanal dünyada her şeyin "daha hızlı ve daha kısa" hâle geldiği bir tablo yaratıyor. Eksilen dil ve söz, insanın toplumsallaşma süreçlerini de yok etmekte, bireyi dar bir söylem ve dilin alanına hapsederek düşünme gücünü tüketip kültür endüstrisinin nesnesi haline getirmektedir.

Binlerce yıl boyunca toplumsal hafızayı oluşturan, onu diri tutan sözlü kültürün günümüzde neredeyse arkaik ya da turistik bir meta haline dönüştürülmesi bu sürecin sonucudur. Endüstriyalizm, tıpkı doğada olduğu gibi insan hafızasında da derin yarılmalar yaratarak tüketim kültürünü hakim kılmaktadır. Birincisinde insan doğadan kopartılarak yalnızlaştırılırken ikincisinde ise insan, dilkırım yoluyla toplumsallaşmadan ve onun sonucu olarak gelişen kültürel temelden kopartılmaktadır. Bu iki durumun yol açtığı bir sonucun da sessizlik olduğunu vurgulamak gerekiyor. Sessizlikten kastımız teknik olarak hiç konuşmamak değildir, insanların anlam örüntülerinden kopartılarak küresel ölçekte her gün her saat hızla yayılan dilsel deformasyonla bildiklerini unutması, artan iletişim olanaklarına rağmen kendi merkezine çöken bir nesne haline gelmesidir. Neredeyse toplumsal sorunlara ilgi, ancak televizyon haberlerinin süresiyle sınırlı hâle gelmiştir. TV'nin insana dayattığı gerçekliğin içinden hayatı kavrama eğilimi hâkim olmuştur. Gösterilenler ve anlatılanlar insanın gerçeklik alanını oluşturmaya başlamıştır. Sessizlik tam da bu noktada başlamaktadır. Artan iletişim olanakları, bilişim teknolojileri, hemen her şey hakkında bilgi sahibiymişiz gibi düşünmemizi sağlıyor. Oysa derinlemesine hiçbir konuda bilgi sahibi değiliz. Dünyanın bütün bu gürültüsü ve enformasyon olanakları içinde her birey bir adacığa dönüşerek sessizliğe gömülmektedir. Popüler kültür bir açıdan kendisini bu sessizlik üzerinden inşa ederek o sessizliğe eğlence katma iddiasıyla bireye günlük olarak hiçbir kalıcılığı olmayan, sanatsal ve kültürel değer taşımayan nesneler, oyunlar, eğlenceler sunmaktadır. Kültür endüstrisi bütün kurum ve kurallarıyla kendisini egemen kılarken "oyun" vasıtasıyla elinden her şeyi aldığı toplumu teskin etmeye çalışmaktadır. Şiir, roman, müzik, sözlü edebiyat, toplumsal gelenekler, ahlak gibi insan olmaya dair tüm kültürel eylemler kendi gerçek amaç ve alanlarından soyutlanarak ticari bir meta hâline getirilmekte ve bu metalaşma yoluyla bilinç yarılmaları yaratılmaktadır.

21.yüzyıl için "Romanın ve şiirin öldüğü çağ" denmesi boşuna değildir. Basit bir gözlemle bile birkaç asırdır dünya çapında etkili olan romanların, sözlü

edebiyatın, şiirin henüz sözün gücünün yok olmadığı teknobiyolojinin hakim olmadığı zamanlarda ortaya çıktığını ve gücünü sözlü kültürden aldığını görmek mümkündür. Bunca ilerleme ve teknolojik olanağının olduğu günümüz koşullarında sözün anlamsızlaşması, duyguların neredeyse yapaylaşması, normal olanın anormal, anormal olanın ise normalleşmesi buna yol açmaktadır. Çünkü her şeyin "daha hızlı" üretildiği ve "daha hızlı" tüketildiği popüler kültür çağında kimsenin roman okumaya ayıracak vakti yoktur.

Sessizliği tetikleyen bir diğer şey ise günümüzde birilerinin her şeyi bizim yerimize söylemesi, yapması ve bizlerin de bunu doğal bir durummuş gibi algılayamamamızdır. J. Ellul, "günümüzde imajların ürettiği referans ve şaşırtmacalar -Diversions- olmaksızın yaşayamayız. Çünkü hayatlarınızın büyük bölümünü yalnızca seyirciler olarak yaşıyoruz." der. Bu seyircilik halinin insanı pasif bir imaj kaydedicisine dönüştürdüğü açıktır. İmaj çağında ses ve söz değil, görüntü vardır sadece ve o görüntüler de gerçeğin değil yapay olanın görüntüleridir. Her adım başı reklam sektörünün sunduğu seçenekler denizinde kulaç atmak zorunda bırakılan insan, sözü değil görüntüyü, hakikati değil yanılsamayı tercih eder hale getirilmiştir.

Kitle Kültürü ve Halk Kültürü

Popüler kültür tartışmalarında "kitle kültürü" tanımı sıklıkla kullanılır. Bu esasen kültür endüstrisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan kitle kültürü ile tarihsel bir birikimin ürünü olan halk kültürü arasındaki ayrımı vurgulamak için başvurulan bir tanımlamadır. Çünkü bu iki olgunun birbirlerine karıştırıldığı, hatta çoğu zaman bilinçli bir biçimde manipüle edildiği bir gerçeklik mevcuttur. Bu manipülasyon daha çok halk kültürüne ait öğelerin talan edilmesi ve popüler kültürün halk kültürü olduğu yönündeki iddialara meşruluk kazandırmak için yapılmaktadır. Gerçekte kitle kültürü ile halk kültürü aynı şey değildir.

Kitle kültürü esas itibariyle kültür endüstrisinin piyasa üzerinden geliştirdiği bir kültürdür. Bunun için halkın türünün "işe yarar" tüm öğleleri de alıcıya hitap edecek şekilde kullanılır. Kitle kültürü tüketim kültürü iken, halk kültürü toplumsallaşma sürecinin uzun bir evreye yayılan yaratımlarıyla ilgili bir olgudur. Demokratik modernite güçleri olarak adlandırdığımız tüm toplumsal yapıların devlet ve piyasa dışında kalarak yarattığı kültürü bu kapsamda ele almak mümkündür. Kitle kültürü ile halk kültürü arasındaki ayrımı anlamak için bu iki olgunun tarihsel ve güncel düzlemde incelenmesi önem taşır. Halk kültürü, toplumsal varlık olma haliyle bağlantılı gelişir ve toplumsal yaşamın özü olan anlam yaratma süreci ile dolaysız ilişki içindedir yani toplumsal hakikat dediğiniz toplumsal varlık olma sürecinde yarattığı mitolojik, dinsel, sanatsal, ahlaki, maddi kültür ve bilgeliğin toplamıdır. Bu kültür maddi ve manevi boyutuyla uzun bir evrimsel dönemin ürünüdür. Kitle kültürü ise tüm bu varlık olma süreçlerinin dinamiklerinden kopmuş kültür endüstrisinin zamandan, mekândan, tarihten ve toplumsal hakikatten kopuk üretimlerinin toplamıdır ve halk kültürünü de metalaştıran bir niteliğe sahiptir. Örneğin; spor sağlıklı bir toplum ve eğitim aracı iken, kültür endüstrisi bunu kitleleri uyuşturma ve apolitikleştirme aracı olarak kullanır. Aynı şekilde müzik, sinema, tiyatro, edebiyat ve diğer tüm sanatsal-kültürel etkinlikler aynı anlayışla kullanılır. Kapitalist modernitenin kültürel hegemonya oluşturma politikalarının Nasıl uygulandığını anlamak için saydığımız bu alanlara bakmak gerekiyor. Her biri kendi başına bir yazı konusudur.

Aslında çok uzağa bakmaya da gerek yoktur. Türkiye özgünlüğüne bakılarak da pek çok analiz yapılabilir. Seksen darbesinden sonra arabesk kültürün sistematik bir biçimde topluma empoze edildiği ve bunun bir politika olarak uygulandığını görüyoruz. Hakeza sinema açısından da tablo aynıydı. Militarizm, milliyetçilik ve erkeklik bu endüstrinin mayası olmuştur. Rol model olarak sunulan örnekler Küçük Emrah ve "Kadirizm" arasındaki geniş bir yelpazeyi kapsar. Tüm bu rol modellerin önemli bir yanı da Türk ulus-devletçiliğinin 12 Eylül ile yeniden şekillendirilen normlarıyla yakından ilişkili olmalarıdır. Kimi isimler rejimin pek de hoşuna gitmeyen filmlerde rol almış olsalar da ana eksen böyledir. Ulus devletin milliyetçilik, cinsiyetçilik, dincilik (bizzat askeri cuntanın desteğiyle imam hatiplerin açılması örneğinde olduğu gibi) ve kapitalizm tüm bu rol modelleri ve popüler kültür üretimlerinin ana teması olmuştur.

Türk erkeği için rol model Kadir İnanır, Türk milliyetçisi için, hiçbir sanatsal değeri olamayan, filmlerinde yay kullanmadan çıplak elleriyle fırlattığı yarım düzine ok ile iki düzine "Bizans gavurunu" deviren Cüneyt Arkın, Türk kadını için "entrikacılığı" ve "şeytaniliği" ile öne çıkan "Vamp kadın" modeli veya erkeğinin ayaklarını yıkayan, at ve silah yanında "avrat" rolü biçilen kadın kişiliği, gençlik için ise hayatın sillesini yemiş, politikayla ilgisi olmayan ve yüzüne şans gülüp, elinden tutan biri çıkınca şarkıcı olup, popüler ve zengin olan Küçük Emrah tiplemesi model olarak sunulurken, Kürtler de unutulmamış, onlar için de İbrahim Tatlıses tipi bir "devlet Kürdü" münasip görülmüş ve popülerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Kürt halkına ve Anadolu kültürüne ait değerler yine bizzat Kürt unsurlar (İzzet Altınmeşe vb. gibi) eliyle Türkçe'ye çevrilip popüler kültür piyasasının metası haline getirilmiştir. 90'lı 2000'li ve sonraki yıllarda da aynı politikanın koşullara uyarlanmış yeni versiyonları tedavüle sürülmüştür. Sinemada da Hollywood filmlerinin trendi yükselirken pop ve dizi kültürü egemen olmuştur. Türkler için ideal aile modeli dizi furyası ile dikte edilirken Kürt coğrafyasına dair dizilerde de ağalık düzeni, kan davaları ve "makbul Kürt" imgesini yeniden hâkim kılmak için rol modeller yaratılmıştır. Kürt coğrafyasına dair dizilerdeki tiplemeler şatafat, zenginlik imgesiyle bir taraftan yoksulluk, savaş ve asimilasyon gizlenmeye çalışırken dizi karakterlerinin aksanıyla da Kürtler yine bilinçaltına "kuyruklu kürdün modern versiyonu" olarak kodlanmıştır. Bunun yanı sıra TRT Şeş üzerinden "makul Kürt" olmanın sınırları belirlenmiştir. Bu sınır "Kürtçe şarkı söyleyebilirsin, konuşabilirsin, hepsi o kadar!" gibi bir politikaya dayanmaktadır. Para düşkünü, sanatçı müsveddesi tipler aracılığıyla Kürt kültürü devletin belirlediği "makbul Kürt" imgesinin sınırlarına hapsedilirken, popüler kültürün bütün öğeleri kullanılarak "sistemiçileşme" süreci tamamlanmaya çalışılmıştır. Türk halkına reva görülen şey de aşağı yukarı benzer nitelikler taşır. Gerçek hayatta hiçbir karşılığı olmayan dizilerde ideal Türk ailesi, ideal Türk kadını, ideal Türk erkeği ve gencinin sınırları çizilirken devlet de polis rolüyle kendini görünür kılmaktadır.

Son yıllarda özellikle iki unsur dizilerde başat hale getirilmiştir. Bunlardan biri militarizmdir diğeri de mafyadır. İstisnalar hariç dizilerin ana teması bu iki ayak üzerinden yürütülmektedir. Toplumu militaristleştirmek için Kürt coğrafyasındaki savaşa atıfla askerliği ve savaşı yücelten, gerek fişlemeleri gerekse de içeriğiyle hiçbir sanatsal değeri olmayan, çoğunlukla komik ama izleyenlerde Hollywood'un bir dönem Vietnam yenilgisini örtbas etmek ve ABD askerlerinin kahramanlığına vurgu yapmak için yaptığı saçma sapan filmleri andıran bir izlenim bırakan bu dizilerle paralı askerlik özendirilirken, mafya dizileri ile de toplum mafyatikleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yolla çirkin ve toplum dışı olan ne varsa "güzel" olarak sunulurken güzel olan her şey dejenere edilmektedir. Aslında burada küresel çapta geçerli olan kural işlemektedir. Bu kural, popüler kültür vasıtasıyla devletin ulusunu ve o ulusun davranış biçimleri ve zihniyet kodlarını belirlemek için devlet dışı halk kültürünün tüm kaynaklarının araçsallaştırılması kuralıdır. Bu kuralın çemberine girmeyen muhalif sanatçılar ve devlet dışı toplumsal kültür öğeleri, gelenekler ya tasfiye edilmiş ya da popüler kültür alanına çekilerek başkalaşıma uğratılmıştır. Popüler kültürün Kürt kültürü üzerindeki etkisini ayrı bir konu olarak ele alıp değerlendirmek gerekiyor aslında. Bu ayrı bir yazının konusu olarak ele alınabilir ama genel itibariyle popüler kültürün Kürt kültürü üzerinde giderek yıkıcı bir egemenlik kurmaya başladığını belirtmek mümkündür.

Sanatçılar ve devlet dışı toplumsal kültür öğeleri, gelenekler ya tasfiye edilmiş ya da popüler kültür alanına çekilerek başkalaşıma uğratılmıştır

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı üzere popüler kültür öğelerinin geniş kitlelere ulaşma olanağı bizzat devletçe sağlanırken halk kültürü ise "cahillik, geri kalmışlık, eğitimsizlik" biçiminde ele alınarak tüketilmektedir. İnsanın kendisini hayata sabitlemesinin göstergesi olan tüm kültürel yaratımlar asıl kaynaklarından kopartılarak hafızanın yerine unutuş, bilginin yerine görüntü, deneyimin yerine endüstriye dönüştürülmüş ve elitize edilmiş uzmanlık alanları, sahi-

ci olanın yerine yapaylık, anlam yerine anlamsızlık, üretim yerine tüketim, toplumsal ahlaki gelenekler ve duyarlılıklar yerine "hiçbir şeyin anlamı yok, batsın bu dünya!" söyleminde ifadeye kavuşan nihilizm egemen kılınmış ve kitle yaratma politikası bu şekilde sağlanmaya çalışılmıştır. Dikkat edilirse popüler kültür alanına hapsedilen kitlelerin politikayla, toplumsal sorunlarla ilgili belirgin bir fikri yoktur. Fikri olanlar da işi seçimden seçime gidip oy verme düzleminde ele alarak popüler kültürün "kitlesi" olmayı tercih etmektedirler.

Özetle, halk kültürü insanın dünya ve varoluş hakkındaki binlerce yıllık bilgisini deneyimleyerek oluşurken, popüler ya da kitle kültürü "tüketilebilir olan" düzleminde belirler. Bu yüzden popüler kültürün insanı kendi varoluşunu "tüketilebilir olan" aracılığıyla yönlendirir. Onda beden ve duygular tüketimin sınırsız uzamına aittir.

Popüler Kültüre Karşı Alternatif Kültür

Ali Fırat, kültürel hareketleri "geleneğin ulus-devletten intikamı" olarak tanımlarken "tarihin belki de en uzun, en şiddetli savaş dönemi" olarak nitelendirdiği ulus-devlet sisteminin kültürel yayılmacılığının en büyük tahribatı binlerce yıllık kültür ve gelenekler üzerinde gösterdiğini belirtir. Kapitalist modernitenin ideolojik ve kültürel hegemonya oluşturmasının en önemli araçlarından biri olan popüler kültür endüstrisinin bu savaşta kullanılan bir silah olduğu açıktır. Ekonomik ve iktidar tekelciliği kendi sosyolojisini yaratmaya çalışırken kültürü bir araç olarak kullandı, kullanıyor. Bu problemin, kapitalist modernitenin yarattığı diğer yıkımlar (ekolojik, toplumsal yıkımlar) kadar tahripkâr bir yönü vardır. Hatta denilebilir ki diğer alanlardaki yıkımın başarısı kültürel hegemonya alanındaki başarıyla doğru orantılıdır. Egemen güçler kendi varoluşlarının başlıca koşulunun geniş kitlelerin zihniyet ve duygu dünyasını ele geçirmeye bağlı olduğunu ve ideolojik hegemonyayı başaramayan hiçbir sistemin kalıcılığının olmayacağının farkındadırlar. Kültürün bu denli tahripkar bir araç olarak kullanılması bununla bağlantılıdır. O zaman bununla nasıl mücadele edileceği konusu önem kazanıyor.

Bu yıkımın önüne geçmenin yolu, sistemin yıkıcı tüm unsurlarına karşı yürütülen mücadelenin en önemli ayağının kültürel alandaki bu hegemonyayla mücadele etmek olduğunun bilincinde olmaktır. Bu mücadele dar-elitist bir çerçeveyle sınırlandırılabilecek bir mücadele değildir. Doğrudan toplumsal olana ve güçlere dokunan ve kendisini orada oluşturmayı varoluş sorunu olarak gören bir yaklaşımla yürütülebilecek bir mücadeledir. Kapitalist moderniteye karşı kültürel alandaki mücadele öncelikle onun zihniyet kadrolarından ve hegemonyasından kurtulmakla mümkündür. Günümüzde kendisine "muhalif sanatçı" diyen kimi çevrelerde bile egemen olan "kültür-sanat siyasetten uzak durmalıdır" anlayışıyla bu mücadeleyi geliştirmek mümkün olmadığı gibi bu söylemin kendisinin de verili kültürel hegemonyanın bir ürünü olduğu açıktır.

Egemen güçler kendi varoluşlarının başlıca koşulunun geniş kitlelerin zihniyet ve duygu dünyasını ele geçirmeye bağlı olduğunu ve ideolojik hegemonyayı başaramayan hiçbir sistemin kalıcılığının olmayacağının farkındadırlar

George Orwell, "Sanatın siyasetle ilgisi olmaması gerektiği düşüncesinin ta kendisi siyasal bir tutumdur." der. Cesare Pavese de "Politika olabilecek şeylerin sanatıdır. Hayat her yanıyla politikadır." der ve ekler: "Bir şeye inanmak demek, biz öldükten sonra var olacak bir şey bırakmak ve yaşarken bizden daha uzun ömürlü bir şeyle ilinti kurmanın hoşnutluğunu duymak demektir." Siyaseti verili bağlamlar (iktidarı yönetme sanatı) içinde ele almaktan kaynaklanan "sanatın siyasetle işi olmaz" anlayışı siyasetin temelde toplumsal bir kültür olduğunu unutmak veya görmezden gelmek anlamı taşır. Elbette "iktidar yönetme sanatı" bağlamında hâkim olan siyaset anlayışıyla sanatın, kültürün, edebiyatın işi olmaz, olmamalıdır da. Ancak toplumun kendini özgürce eyleyişi olan ve

tarihsel anlamda da bu bağlam içinde ortaya çıkan politikanın tümüyle reddedilmesi tam da popüler kültür endüstrisinin yaratmak istediği anlayışa teslim olmaktır. Kültür ve sanatta siyaset, ister bireysel isterse de toplumsal alana dokunan sanatsal ve kültürel yaratımlar kendisini popüler kültürün "anlamsızlık örüntülerinden" azade bir yere konumlandırması olayıdır ve yaratıcı öznenin toplumsal hakikat algısıyla ilgili bir konudur. Aksi durum tam da Baudrillard'ın dediği gibi "yıkıntıdan geriye kalan parçalarla oynamak" olan post-modernizmin sularında yüzerek "simülarkın" her seferinde savaştan galip çıkmasına yol açan bir sonuç üretecektir. Bu yaklaşımın doğurduğu olumsuz bir sonuç da kültür endüstrisine karşı yürütülen mücadelenin kollektif bir biçimde yürütülmesinin koşullarının ortadan kaldırılması ve her şeyin bireysel alana hapsedilmesidir. Tam da sistemin arzuladığı bireyciliğin "özgürlük" olarak algılanması hem kaliteli üretimlerin önünü kapatmakta hem de popüler kültürün geniş kesimleri etkilemesinin önünü açmaktadır. Burada eleştiri konusu yapılan şey kültürel-sanatsal yaratımları gerçekleştiren öznenin bireysel kabiliyetleri değildir. Elbette ki kültür-sanat alanı, bireyin-öznenin kendisini özgürce ifade edebileceği bir zeminde nitelik kazanır ama bireysellik kollektif ve toplumsal olanı inkar etmek, ondan uzak durmak değildir.

Mücadelenin ikinci boyutu kültürel hareketlerin ve aktivitelerin kendi özerk alanlarını ve özgür mekanlarını kendilerinin oluşturmasıdır. Kültür akademilerini, kültür evleri ve doğrudan halka ulaşan aktivitelerin örgütlenmesi çok önemlidir. Popüler kültürün her bireyi bir adacığa dönüştürüp muhalif sanatçıları ve kültürel yapıları etkisizleştirmeye çalıştığı koşullarda bireysel çabalarla ya da "siyasetin etkisine girmiyorum" anlayışıyla kollektif olandan uzak durmak başarı getirmeyecektir. Kendi özgür mekanlarını oluşturmak öncelikle popüler kültür endüstrisinin zihniyet hegemonyasından kurtulmakla mümkündür. İkinci olarak da kültür-sanat alanını her evi, her mahalleyi, her sokağı, her köyü birer etkinlik ve örgütlenme alanı haline getirmek gerekiyor. Bu tarz bir örgütlenmeyle sistem dışı bir kültürel-sanatsal eylem alanı ve kendi "anlam örüntülerini" yaratmak önem taşıyor. Bu örüntülerin gelenekle, toplumsallıkla ilişkisini göz ardı etmeden, piyasaya ve iktidara değil insana dokunan ve ona dayanan bir düzlemde yaratılması hayati önemdedir. Halktan kopuk, depresif bir bireyciliğe bağlanmış anlatıların ve kültürel-sanat etkinliklerinin bırakalım insana dokunmasını, öznenin kendi hakikatine dokunmasına bile izin vermez. Ali Fırat, "Kültürel hegemonyacılığa karşı mücadele zorlu bir zihniyet mücadelesini gerektirir, sistemin fetih, asimilasyon ve endüstrileşerek yürüttüğü kültürel savaşa karşı mücadele, hem içerik hem form olarak geliştirip örgütlenmedikçe hiçbir özgürlük, eşitlik ve demokratik mücadelenin şansı yoktur." derken bu ihtiyaca gönderme yapmaktadır. Nasıl ki kapitalist modernite kendi kültürel hegemonyasını sağlamayı varoluşunun yegane yolu olarak görüyorsa, demokratik modernite güçleri olarak tanımladığımız tüm sistem dışı grup ve toplumsal yapılarında kültürel özgürlüğü kendi varolmalarının yegane yolu olarak görmesi gerekiyor. Bu, bireysel çabaları da göz ardı etmeyen ama asıl olarak kendisini kollektif bir örgütlülüğe kavuşturmakla mümkün olabilir ancak. Tarih boyunca kültürel hareketlerin kendilerini özgürce yaratabildiği ve yaşatabildiği dönemlerin, devlet ve iktidar tekellerinin etki alanının dışında kaldıkları dönemler olduğunu biliyoruz. Bunu başaramayan kültürlerin ya yok olduğu ya da hegemonyanın kontrolü altına girdiği de bilinen diğer bir gerçektir. Verili koşullarda sistemin kullandığı tüm araçları ona karşı kullanmanın ve onu kendi silahıyla vurmanın koşulları oldukça fazladır. Önemli olan bu araçları doğru kullanmak, özgür sanatın, özgür kültürün kitlelere ulaşma kanallarını güçlü ve süreğen bir biçimde basitten karmaşığa doğru örgütlemek ve yaygınlaştırmaktır.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Kaynakça:

Pavese, Cesare. Yaşama Uğraşı

Yılmaz, Sıdıka. Kendini İfade Eden İnsan

Fırat, Ali. Demokratik Uygarlık Çözümü

Kültür ya da Yaşamın ve Zamanın Ruhu

Metin Yeğin

Etrafı Meksika askerleri, paramiliter güçleri yani yerli ve milli adıyla korucularıyla çevrili Zapatista komününde, ambargo yüzünden pek bir şey bulunmuyordu. Kara fasulye, kahve ve mısır ekmeği vardı sadece, Mayalar'ın kendi yetiştirdikleri, aylarca her gün yediğimiz. Zapatista komünün ortasında, yabancılar komününde yaşıyorduk. Ne zaman dışarıdan yeni birisi gelse, bir kaç farklı şey getirebiliyordu, eğer asker-korucu çemberlerinde takılı kalmazsa. Üç-dört elma mesela, biraz kurutulmuş et, bir çikolata ya da bir avuç bonbon şekeri. Bunları özenle aramızda paylaşıyorduk. Her biri korsanların gizli definelerini hatırlatan şakaya dönüşüyordu. Mesela bir elma dilimi, oldukça iri bir elmas parçası kadar itibar görebiliyordu ya da bir inci kolye… Son kalmış tek bir bonbon şekerini, Basklı bir kadın arkadaş, kime vereceğinin şakasını yaparken, o sırada komünde olan bir Maya çocuğa verdi. Koşarak gitti çocuk. Biraz sonra onun ailesi ile birlikte komünün koordinatörü geldi. Hepimizi toplantıya çağırdı. "Siz bir çocuğa nasıl şeker verirsiniz" dedi. "Biz çocuklarımızın dilenci olmasını istemiyoruz."

Yaşamın biçimi, kendi kimliğini ve kültürünü doğuruyor. Bu yüzden egemenlerin kimliklerinin kendisi olan iktidar ve şiddet, bütünüyle, her gün yeniden kendi kültürünü bir bütünsel hegemonya olarak inşa ederken, aynı zamanda buna karşı alter-hegemonya; kolektif, paylaşımcı, dayanışmacı ve onurlu bir yaşam olarak var olmaya çalışır. Komünün kültürü, koşullar ne kadar zor olursa olsun, mutlaka onurlu bir yaşamın, izlerini taşır. Kültür bu yüzden kapitalist toplumda, "Kültür Merkezleri"ne hapsedilmiş, elitist ve üst bir katman olarak, bütün egemen ilişkiler gibi, "yabancılaşmış" iken, doğal toplumlarda, yaşamın doğrudan kendisidir. Bunun manası bu "yabancılaşma"yı kıran, her toplumsal dönüşüm aynı zamanda kendi kültürünü yeniden bulur ya da yeniden inşa eder demektir. Bu nedenle, yaşama dönüşen eylem, aynı zamanda, kültür olarak kendi kimliğini de yaratır.

Komünün kültürü, koşullar ne kadar zor olursa olsun, mutlaka onurlu bir yaşamın, izlerini taşır

---

Brezilya'da MST-Topraksız İşçi Hareketi, hep birlikte büyük toprak sahiplerinin topraklarını çitlerini, machetaları-uzun keskin bıçaklarıyla kırıp içeri girdiğinde, sadece, basitçe toprağın ele geçirilmesi değildir. Yani büyük toprak sahiplerinin çitlerini kırmak, sembolik anlamda da kutsal mülkiyeti parçalamak, kutsal mülkiyeti machetalarla, "Hep birlikte" kırmak ve bununla birlikte, yeni bir kültürün inşa edilmesi demektir.

MST'nin kolektif liderlerinden Charles Trocate ile konuşurken, bu durumu bize tersinden anlatıyordu: "Toprağın temerküzü, tek elde toplanması, büyük toprak sahipliği, kültürün de tek elde toplanmasıdır. Bu toprağın işgali de,

topraksızlarla kolektifleştirmek, kültürün de kolektifleştirilmesi, özgürleşmesidir." Burada kültürün eylemle özdeşleşmesi, eylemin kültüre dönüşmesini anlatabilmek için bugünün hegemonik kültürün işleyişini öncelikle tepetaklak etmek gerekir. Bugün kültüre sözde önem atfetmek için, onu bir üst sınıf ayrıcalığı haline getirmek, kültür taşıyıcılarının seçilmişlerini iyice yücelterek halktan ayırmak, onları sanatçı-kültürcü hale getirerek, bir anlamda ezgiyi ve sözü mana dan ayrı düşürmenin tam kendisidir bu.

Pratikleşmemiş bir şey aslında olmadığı gibi pratiğe dönüşmeyen bir şey de "alter-kültürü" sadece kağıt üzerinde renkli ve güzel kelimelerden öteye taşımaz

Bu o kadar hakim bir durumdadır ki kültür dendiğinde bizim bile aklımıza, öncelikle TRT 1'deki tok sesli spikerlerin sunduğu kültür programları gelir. -Ya da gelirdi demek daha doğrudur artık, bu da pek kalmamıştır.- Arjantin'de ilk kurulduğunda uçak üretilen -son 20 yıl diş macunu tüpü!- ülkenin en önemli fabrikalarından biri İMPA'da, son yıllarında işçi yönetimi vardı. Bu işgal fabrikasının üst katını işçiler, sanatçılara verdi. Sanatçılar burada eylemler için afişler tasarlıyor, kitap kapakları çiziyor, özgürce heykeller yapıyorlardı. Onlarla konuştuğumuzda, 'Kültürü gerçek ait olduğa yerle, yeniden emeğin kendisi ile buluşturmaya çalışıyoruz, bir fabrika kültürü inşa etmeye ediyoruz.' diyorlardı. Yine Arjantin'de, bir işgal matbaasında 25-26 yaşında genç bir kadın işçiye, "Patronsuz çalışmak mümkün mü" diye sorduğumda; "Bana bu soru garip geliyor. Ben hep işgal fabrikalarında çalıştım. Bence patronla çalışmak hiç mümkün değil." diye cevap veriyordu. Tam anlatmaya çalıştığım budur aslında. Bir başka yaşam kendi düşüncesini ve kültürünü ortaya çıkartır. Bu, bugünün sorularını darmadağın eder, saçmalığını açığa çıkartır, komik hale düşürür. Pratikleşmemiş bir şey aslında olmadığı gibi pratiğe dönüşmeyen bir şey de "alter-kültürü" sadece kağıt üzerinde renkli ve güzel kelimelerden öteye taşımaz. Bu yüzden, kültür yaşamın, eylemin kendisi halini aldığında ancak gerçekliğini bulur. Bu yeni bir şeyin inşa edilmesi değildir bir başka anlamda. Daha önce de dediğimiz gibi doğal topluma, yabancılaşmamış, kültürün yaşamdan kopmadığı bir zaman biçimine dönüşmesidir. Yeniden özgürce doğması demektir. Bu yüzden mesela Kürt siyasal hareketinin temel önerilerinden biri olan "ekolojik demokrasi" sadece bir siyasal hedef değil, Kürt halkının yüzlerce yıl yaşadığı, doğal toplum kültürünün, toprağından yeniden yeşermesidir. Bu yüzden ekoloji, o kimliğin ayrılmaz bir parçası olan, bir kültürün kendisidir aslında.

Eskimoyu, elindeki bir deniz aslanı dişini oyarken gören bir beyaz, ondan kendisi için bir heykel yapmasını istediğinde, Eskimo şaşkın bir şekilde ona bakar, "Ben yeni bir şey yapmıyorum ki sadece onun içindeki ruhu açığa çıkarıyorum." demesi gibidir bu…

Kültür; yaşamın ve zamanın ruhu, her şeye rağmen bu topraklarda hala direnen…

İçindekiler İçin Tıklayınız

Çanda Çilvirîn û Herifandinê

Metin Yamalak

Çand mirov e, mirovatî ye, hiş e, hemû berhemên ji hiş û bûjenan hatine afirandin in.

Angaşteke ji aliye piraniya zanyar û civaknasan ve tê parastin ew e ku çand, peresana gerdûnê ya ji peresana organik-înorganik borandiye û peresan derbasî bîwareke nû kiriye ye. Ali Firat jî li ser vê heqîqetê disekine û pênaseya mirov jî ji ser vê heqîqetê pêş dixe. Pênaseya ku "gerdûn xwe di şexsê mirov de digihijîne wateyê û azad dibe" di çarçoveya gerdûn peresîna xwe bi mirov bûyînê re, bi çand ê didomîne de ye. Di nava xwezayê de aferîdeya ku taybetİyên madî û manewî ên aferî de û heyberên din di xwe de dihewîne û van taybetiyan herî foksiyonel bi kar tîne mirov e. Mirov di zineyir peresîna biyolojîk de forma herî pêşketî a hêlên wê yên maddi û manewî bi hev re herî pêşketiye. Wekî ku zineyira biyolojik heya gihiştiye mirov û civakê; gihiştiye lûtkeya xwe, bi mirov û civakê re di çandê de meşiyaye, xwezayeke nû (xwezaya dûyemîn afirandiye. Peresîna xwe azad kirina gerdûnê di qada çandê de berdewam kiriye. Ku em bi vê çavê li çandê binerin gelo çand çiye?

Tiştên ku xwezaya yekemin xwe bi xwe di nava diyalektika peresîna xwe de afirandine ,tiştên xwezayî ne , ev tişt ji hêman û berhemên çandê nayêne hesêb. Hêman û berhemên çandê tiştên ku mirov li ser fikiriye, bi hiş û hunera xwe ked daye; gihandiye dirûv û wateyekê. Bi vê qesta çiya, rûbar, dar, kûlîlk, sewal… ne hêmanên çandê ne. Laşê li ser rûbarê co vekirin, gol çêkirin, bi ava wê bax û bostan avdan çand e. Sewalên ku têne kedîkirin û di jiyanê de risteke taybet li wan tê barkirin, dibin hêmanên çandê. Kedîkirina nebatan, çandin-çinandina nebatan çandek e. Bi hemû heyberên xwezayê re têkilî, hemû têkiliyên mirovan, şîn, şahî, bawerî, ziman, çîrok, stran çand e. Mirov bi xwe jî him afirênerê çandê, him jî berhema çandê ye. Ji dema ku mirov seretayî hiş pêşxist, bi hiş têkiliya civakî sazkir, ango sinc û konavanî afirand, dan û standina civakî gihand pîvanan û pê teşe da jiyanê, jiyan gihand pîvan, rêzik û rêgezan, heman awayî çand jî afirand.

Di çarçoveya teng de çand bi muzîk, folklor, hüner û gerdîşa civakan ve tê pênase kirin. Di çarçoveya fireh de çand; bi hemû tiştên madddî û manewî yên ji aliye mirovan ve hatine çêkirin tê pênase kirin. Sinc, ramyarî, alav, xanî, gund, çandinî, dewlet, teknolojî, al, ziman, wêje, muzîk û her wekî din(hwd.) hemû tiştên bi ked û hişê mirovan hatine pêk teşe girtine; ev tişt berhem û hêmanên çandê ne.

Di nava jiyana civakî de çand bi gelek hêlên xwe ve tê zimên. Wekî nasname û pênaseya gel û neteweyan; çanda Eşirî, çanda olî, netewî… Wekî astakamilî, xislet, dab û nêrît û perwerdeyê: zanatî, terbiye, dadmendî, hiqûqî, pîşeyî, tendirûstî… Wekî pênaseya huner û wêjeyî: çanda dengbêjî, çîrokbêjî, nivîskarî… Wekî pîşe û hilberandinê: çanda nêçirvanî, sawalkarî, çandinî, hedadî, xeratî… Bi vê awayê her hêlên jiyana civakî cûda cûda wek çandeke hatibe pênase kirin jî, ev jibo xweserî û taybetiya wan helan diyar dibe, hatiye kirin. Di rastiye de çand hemûyan di nava xwe de dihewîne, sîwanê hemûyane; pênaseya hemûyan e.

Li gel van pênaseyan, wek pirsgirekeke civakî û dîrokî çanda çilvirî tê çi wateyê? Ku em bi ser vê pirsê de xûz bibin, "çilvirîn" tê wateya dûrketina ji heqîqeta xwe ya xwezayî-civakî . Heqîqeta xwezayî peresîn û tekamula gorî since civakê ye. Di nava herikbariya

civakê de civakeke exlaqî û polîtîk hînî xislet, dab û nêrîtên nû dibe, an jî bawerİyeke nû hîn dibe. Van tiştan di nava xwe de bi demeke dirêj nîqaş dike, qencî û xirabiyên wê yeko yeko ji hev vediçirîne, di jiyanê de diceribîne, li gorî pêdivî û pêwistiyên xwe teşe û dirûv dide, paşê ev xislet hêdî hêdî dibe perçeyekî çanda civakê. Rêbaz û peresîna civakî wiha ye.

Di çarçoveya teng de çand bi muzîk, folklor, hüner û gerdîşa civakan ve tê pênase kirin. Di çarçoveya fireh de çand; bi hemû tiştên madddî û manewî yên ji aliye mirovan ve hatine çêkirin tê pênase kirin

---

Lê ku bi rêbazeke derveyî vê, xislet, dab û nêrîtek di nava civakê de belav bû; deriye çilvirînê jî heta dawî vedibe.Çand ji demokrasiya civakî dize. Ango di bin sîwana sinca civakî de, hemû kesên civakî tevlî pêkhatina konevaniyê dike. Ji nêrîn û behreya wan sûd digire, di nava demokrasiye de bi erê û çespa civakî ew tişt teşe digre û dibe perçeyeke çandê. Rêbaza ku pêşiya çilvirînê vedike û çilvirînê diafirîne rêbaza dij-demokratîk e. Rêbaza ku bêyî nîqaş, ceribandin û çespa civakî tevlî nava jiyana civakî dibe, ji der ve xwe disepîne. Ev rêbaza desthilatgir, bi xap û derewan, bi dafik û kêmînan dinizile nava jiyana civakî. Armanca vê rêbazê, rant û berjewendiyên madî, bîrdozî ye. Di nava vê rêbazê de derew, xapandin, bi zor û hukmê qanûnan sepandin heye. Hemû dewlet, çînên desthilatdar rêbaza zor û qanûnan disepînin civakê. Mînak, netew-dewlet bi zor û qanûnan ziman, çand û baweriyên civakan, neteweyan qedexe dikin, şûna vê, ziman û ola xwe disepîn in. Îro li Tirkiyeyê neteweya Kurd, Laz, Çerkez, Ereb, Roman û hwd. di vê rewşê de ne. Çand û zimanê wan pişiviye, dejenere bûye, çilviriye, di jiyana wan de rewşeke alaz afiriye. Piraniya endamên van neteweyan êdî nikarin bi zimanê xwe, xwe bînin zimên. Wêjeyan wan, zanista wan, felsefeya wan, aboriya wan tev bi zaman û çanda netew-dewletê ku hatiye sepandin pêk tê, bi vî awayî neteweya wan jî dipişive, diçilvire û têk diçe. Dewlet bi vî awayî, bi dibistan, çapemenî, akademî û hemû saziyên pergala xwe ya dewletî ve bi zorî perwerde dike, dixapîne, bi derewan qayil dike û dike altax û bendeyê xwe. Ku bi van jî ser neket, hikmê qanûn û zordarî bi kar tîne. Hegemonya ya çandî, birdozî, desthilatiya xwe saz dike, çilvirîn û pişaftinê wek pêşnûmeya endezyarî a netew-dewlwtê gav bi gav di nava civak û neteweyan de pêş dixe.

Moderniteya Kapitalist jî wekî pêşketinê çerxa nûjeniya cihanî, bi deste van netew-dewletan pêş dikeve, di nava vê pêşketina pergala yekperest û faşîzmê de civakên bi sinc û konevanî (ahlakî-politîk) dipişive, ji cewhera xwe dikeve. Ev pergal, sinc û konevaniya van civakan diherifîne, diçilvirîne, civakan bê vîn dihêle. Ji xwebirêve birine dûr dixe. Derfetên aboriya wan xirab dike, qedexe dike, muhtacî xwe dike û bi xwe ve girê dide. Di nava vê têkiliya neçarbûnê de xislet, dab û nêrîtên wan mirovan diguherîne.neçar dihêle ku ew kes bernameya jiyana xwe ya rojanê, haftane, mehane, salana tevî li gor berjewendiyê xwe diyar dike. Ev yek herî xwerû bi ziman xwe dide der; bi riya aborî-bazarê ve zimanê xwe herderî jiyanê dide der û serwer dike. Ev yek bi demê re zimanê gelen din ji holê radike û wekî êrîşeke hember çanda zimên pêk tê.

Çanda kuçe û kolanan, çanda tv û modayê, bi hemû cureyên xwe ve çanda moderniteya kapitalist giştdikeve şuna çanda malbatan û civakê, dibin xuy û xisletên wan. Dejenerasyon û çilvirîn bi vê awayê rih bi rih li jiyana mirovan diala, radipiçe, hildide hegemonya ya xwe parzûna ehlaqî û civakî bi temamî betal dibe, red û daxwaza tiştekî êdî ne gorî qencî û xirabên bi sinc hatiya diyar kirin, gorî moda, tv. Çanda popüler, çanda endüstriyel zevk û ajoyan tê bijartin. Ev jî çaleke bêbiniye. Çanda mezêxer hemû li ser van xuy û xiletan pêş dikeve, mirovan ji mirovtiyê dûr dixe.

Mezêxêrî him ji aliye maddî û manewî ve xwediyê wateya neyiniye. Tunnekirrinê, bê wate kirine, xerab kirine dinimîne. Ji ber vê çand û mezêrî têgihên dijberî hev in. Lê mixabin kapîtalizmê mezêxerî kiriye dirûvê jiyanê liser civakê serweriya hişê mezêxer ava kiriye. Lewma jî li gel dij-civaktiya xwe mexêxerî bûye "çandeke". Moderníteya kapîtalîst ev dijberî gihandine hev vê warî de çilvirîna herî mezin pêk aniye û ev bûye rastî.

Her çiqas çanda çilvirî û mezêxer xisletê jiyana modernîteya kapîtalîst pênase bike jî, kapîtalîst bi xwe vê têgehê bi kar naynin. Di vê têgehê de him rexne , him jî red kirin heye. Afirandina mexêxeriyê jî wek "bersivdayina erz û talep", "bersivdayina hewcehî û pêdiviyan" pênase kirine.

Têgeha "pêdivî"yê ji aliye fonksiyanê ve wateya berdewama jiyanê dide. Ne tiştekî keyf û zewqê dibersivînê ye. Çawa ku giya û nebat bê roj û av nabe, mirov bê nan av nabe, "pêdivî" navê van lazimtiyan e. Di hişê civakan de bi vê awayê teşe girtiye. Ku mirov xwarin û vexwarinê nexwe dê bimire, pêwîste ji bo bijî vexwe û bixwe, lê ku ev kar pirole kir, ji rêjeya pêwîstî û pêdiviyê borand ev yek dibe mexaxtin. Civakên milyom salan rê nedan mezêxeriyê çawa ku nava demeke kurt de bûn mezêxer.

Kapîtalizmê li ser kelepora şaristaniya dewletgir, beriya her tiştî bi hemû sazî û derfetên xwe vê êrîşê hiş û since civakan kir, pêşiyê hiş û feraseta civakên exlakî û politik pişivand, herifand, belav kir û têk bir. Di şuna her kêla di civakê de xerab kir de çanda xwe ya popûler ava kir. Çilvirîn gav bi gav pêşket. Çanda mezêxer li ser vê çilvirînê wek perçeyekî çanda popüler ya moderniteya kapîtalîst xwe birêxistin bİke. Di binê bandora vê çanda çilvirî de pîvanên pêdivî û mezêxeriyê şêlû bû, vîna mirovan şikest. Pêdivî ji ku destpê dike li ku diqede tevlihev bû, ajo û hestan hewn û hiş hilda bin serweriya xwe. Bi vê awayê her tiştên ku ne pêdivîne jî weke pêdiviyan hatin pejirandin. Li ser van dazwaz û mebestan mirov bi hev re ketin pêşbaziyê, hemû hewldan û armanca wan bû xwe gihandina tiştên ku kapîtalîst difroşin. Bi vê awayê pergala mezêxeriyê saz bû, weke aşekî mezin herkes hilda nava xwe hêrand. Ji bajaran heya gundan li her devera jiyanê kesên ku ji vê çanda rûxîner para xwe negirtiye nemaye.

Civakên xwezayî tu carî ji rêjeya pêdiviyên jiyanê ne borandine,cumkî hiş û sincê wan tu carî rê nedaye mezêxeriyê. Hiş û since civakên xwezayî hişê ekolojik komûnale, newa nabîne, nahêle ku mirov ziyanê bide xwe û xwezayê. Dijberî vê çanda desthilatan nemaze ya kapîtalîstan afirandiye ku tu pîvanan nas nake, bi ezezêtî berjewendiperestî û çavbirçitî êrîşê her tiştî dike, nahêle ku mirov di nava pîvan û sînorên jiyana sinc û konevaniyê de bimîn e. Civakên xwezayî yên ku sinc û konevaniya xwe winda kirin di nava bazara kapîtalîst de vegeriyan bîr û keriyên her wekî ku xelayê dijîn. Her nirxên xwe feda dikin jî jibo xwe bigihînin meta û barên kul i bazar û piyaseya kapîtalîst li pêşendeyê ne, bûne mode. Bi çanda mezêxeriyê pir;aniya mirovan li gel nexweşiyên hiş û ruhî, bi dehan nexweşiyên fizikî dijîn. Jiyan li wan herimiye, tu tehm û çêja manewî nemaye; ya maddî jî bûye êş û jan û tengezarî, jiyan vegerandiye êşkenceyekê. Çiqas diçe hejmara mirovên obez zede dibe, êdî mirov ne Ji birçîbûnê, ji zede xwarinê dimirin. Bi xwere xwezayê jî dikujin, temenê dinyayê kin dikin. Tu têkiliyên mirovîn nemane, herkes bi çavê berberî, rikberî û reqîban li hev diner;in. Ji civaka xwezayî avêrebûna pênc hezar salan berî, îro gihîştiye lûtkeyê ku civakan tüne dike, jiyanê tüne dike pergala ekolojik ber bi tunnebûnê ve dibe. Ku hiş û zanîna sincî ya sînorên"pêdivî" û " mezêxerî" yê ji deste mirovan hate girtin têkçûna civak û jiyanê teqez e.

Her çiqas çanda çilvirî û mezêxer xisletê jiyana modernîteya kapîtalîst pênase bike jî, kapîtalîst bi xwe vê têgehê bi kar naynin. Di vê têgehê de him rexne , him jî redkirin heye

---

Şaristaniya dewletgir di civaka xwezayî de avêrebûnek be jî, tu heyama wê bi qasî kapîtalîzmê nekariye li ser jiyana mirovan serwerî û hegemonyaya xwe ava bike. Her çi qas li alîyekê dewlet û desthilatî hebe jî, civakan di nava xwe de bi riya sincê civakî pêşiya çilvirîn û mezêxeriyê girtiye. Beriya heyama kapîtalîstan serfkarî û mezaxtin gelemperi wek xîsletê desthilat, dewlemend û keser li der û dara wan civiyane pêk hatiye. Di qesr û serayan de pêk hatiye, ji sedî nod û heyşt ê civakê ku derveyî vê çîna ser dest e, ji mezêxerîyê dûr e, him derfetê wan ê mezexerîyê bikin tüne ye, him ji since wan ê ciwakî rê nade vê yeke. Beriya kapîtalîzmê rewşa civak û serdestên wan demantan gelemperî bi vî awayî ye. Him pêwîstiya dewlemend û serdestên wan deman bi mezêxeriya cİvakê tüne ye, him ji ramyarî û since civakî xurt

Küresel Sürüleştirme Hareketi: Kültür Emperyalizmi

Nurettin Amed

"Yayılmacı" karakter taşıyan tüm iktidar biçimleri emperyalizm kavramıyla açıklanabilir. Yayılmacılık ya da diğer deyişle işgal hareketi, kadim öncülleri olan ilk imparatorluklardan günümüze tüm tekelci güçlerin temel karakteridir. Bu yayılmacılık askeri, siyasi, ekonomik olduğu kadar ideolojik ve daha genel anlamda kültüreldir. Kültürel yayılmacılık tüm yayılmacılık biçimlerinin en tehlikelisidir çünkü toplumlar aleyhine köklü ve kalıcı etkilerde bulunur, düşünce ve yaşam tarzlarını değiştirerek tüm karşı koyma iradesini felce uğratır.

Başka bir kültürü asimile etmek, kendisine benzeştirmek kültürel emperyalizm olarak adlandırılır. Kültürel emperyalizme eski çağlarda da rastlanmıştır fakat hiçbir dönemde kapitalist hegemonyacılık dönemindeki kadar güçlü ve etkili olmamıştır. Öyle ki bu dönemde askeri işgallerden daha fazla kültürel işgallere önem verilmiştir. Geçmişteki işgal ve yayılmacılıktan farkı kültürel yayılmacılığın başat hale gelmesidir.

Kültüre verdiği önemle klasik sol yaklaşımlardan belli ölçüde ayrışan Antonio Gramsci "kültür yapısının devletin zor kullanma tekelinden daha fazla etkili olduğunu" ifade etmiştir.[1]

Kültür toplumsal varoluşun karakteridir, insanlığın maddi-manevi tüm üretimini ifade eder. Toplum ile kültür özdeş ele alınabilecek kadar iç içedir. Toplumun ürettiği her değer bir kültürü ifade etmektedir. Egemenlik sistemleri ise başından itibaren toplum karşıtlığıyla yani kültür karşıtlığıyla var olmuştur. Bunun için toplumun kültürel değerlerini çarpıtmaya yarayacak her türlü maddi-manevi olguyu araçsallaştırmıştır. Özellikle kapitalizmin hegemonyasını inşa etme süreci yapay kültür üretimiyle at başı gelişmiştir.

Kültür alanı günümüzün yüksek yoğunluklu ama en uzun süreli çatışma alanıdır. Askeri stratejilerde yüksek yoğunluklu savaşlar kısa süre kapsamında mümkün olmakta fakat kültürel alanda yürütülen savaş, derinliği kadar uzun süreli olmasıyla da farklı bir karakter çizer. Bu çatışma Huntington'ın Batı adına yeni düşmanlar tanımlamak için "Medeniyetler Çatışması" tezinde ileri sürdüğü gibi "Batı ile Diğerleri", "Batı ile Çin" ya da "Batı ile İslamiyet" çatışması değildir. Küresel kapitalizmin toplumlara dayattığı bir "küresel benzeşme, tek tipleşme" hareketinden bahsediyoruz. Uyguladıkları temel yöntem ise kültür endüstrisidir.

Kapitalizm, teslim alamadığı kültürleri yok etmeye yönelirken, uzun vadede kalıcı sonuçlar doğurabilen bir yöntem olarak kültür endüstrisini devreye koymuştur.

Kültür endüstrisi üzerine ilk sistematik ve eleştirel değerlendirmeler Frankfurt Okulu tarafından gerçekleştirilmiştir. Okulun öncülerinden olan Adorno kültürün artık bir endüstri halini aldığını; insanların kültür üretemediğini, sadece kültür endüstrisinin nesneleri haline geldiğini iddia ediyordu. Kültür sorgulamaları Adorno'yu Marks'ın ünlü alt yapı-üst yapı ayrımını red etmeye götürmüştür. Marks'a göre, endüstri bir alt yapı kurumuyken kültür bir üst yapı kurumudur. Adorno ikisini birleştirerek "kültür endüstrisi" kavramını kullanır. İtirazında haklı olan Adorno çözümün -toplumdaki sınıf mücadelesini

1 Antonio Gramsci, aktaran Edward Said, *Kış Ruhu*, Metis Yayınları, 2000.

yadsımadan- kültürel karakterde olabileceğini görmüşse de dili sürekli olumsuzlayıcıdır; olumsuzlukları göstermek dışında fazla bir seçeneği yoktur. Adorno'da sorun toplumun tümden batmış olduğunu iddia ederken çıkışı bulamamasıdır. Bu yüzden sanattan beklentisi dünyanın kötü halini anlatmasından öte bir şey değildir. Çünkü kültür endüstrisinin rolü insanları aptallaştırmak, dünyayı olumlamak, sistemi yaşanılabilir göstermektir. O halde sanat bunun tersini yapmalı; birey olarak sanatçı dünyayı kurtarmaya soyunmalıdır!

Kültür toplumsal varoluşun karakteridir, insanlığın maddi-manevi tüm üretimini ifade eder

Frankfurt Okulu, bütünsel bir alternatif oluşturamadığı halde hem kapitalizme hem de reel sosyalizme getirdiği eleştiriler temelinde var olanı tespit etme konusunda yoğunlaşmıştı. Bugün daha iyi görülmektedir ki kapitalizmin elinde kültür en fazla kar getiren fabrikalardan daha sonuç alıcı bir endüstri halini almış ve aynen metalar gibi üretilip insanlığa sunulmaktadır. Böylece derin ve büyük bir bağımlılık ilişkisi yaratılmakta ve kapitalist sömürgeciliğin işi bir hayli kolaylaştırılmaktadır.

Kültürleştirme adı altında yürütülen faaliyet kültürsüzleştirmedir. Kültürün direngen karakteri bilindiğinden en çok bu alan üzerinde durulmakta, zihniyetten yaşam tarzına dek toplum nefes alamaz tarzda kuşatılmakta ve sahte bir ortam sağlanarak "şimdi kanat çırpabilirsin" denilmektedir. "Bu kültürel süreç, emperyalizmin maddi merkezindeki iktisadi ve siyasal mekanizmanın, yaşamsal, etkileyici ve güç kazandırıcı karşılığı olarak görülmelidir."[2]

Kültür endüstrisini siyasal egemenliğin diğer araçlarıyla tamamlamaya çalışan ve yapısal-derin bir kriz içinde bulunan küresel kapitalizm, finans kapitalin sanal ve küresel aldatıcı diliyle; özgürlük, eşitlik, adalet söylemleriyle tutunmaya çalışmaktadır. Bu söylemlerin yaşamsal karşılığı tam bir uyuşturucu etkisi yapar ve birbirinin kopyası olan sürüyü oluşturur; reddettiğinde krize girer, çekiciliğine kapıldı mı sistemin en uysalı haline gelir.

Söylemin moda-kopya oluşturucu gücü Fransız Devrimi ardından burjuva kültür inşası şeklinde başlamıştır. Paris'te temsil edilen giyim-kuşam ölçüleri yeni modanın ne denli kuşatıcı olduğunu ortaya koymuştur. Giysilerin dili vardır konuşurlar ya da devamı olan kitaplar gibidirler, art arda okunduğunda ortaya çıkan sonuç bir kişiden başlayıp tüm bir sistemi tarif etmeye yarar. Paris yeni yaşam tarzının merkeziydi ve burjuva yaşam tarzı, kadın-erkek elitlerin terzi makası tarafından belirlenecekti. Artık "kadınlar *merveilleuse* (hayran kalınacak), erkekler ise *incroyable* (inanılması güç, harika) giyineceklerdi."[3] Fransız Devrimi aynı zamanda kadın ve erkeğin toplumsal rollerini kesinleştiren bir süreçtir. Buna itiraz eden Olympe de Gouges giyotinle idam edilirken, orijinal kültür taşıyıcısı olan kadının özgürlüğü için mücadele eden herkese ilham kaynağı olacak ve kültür emperyalizmi açısından en büyük korku kaynağı haline gelecekti.

Hem toplumsal hareketlerin hem de kültürel dönüşümlerin öncüsü olan kadın karşısında emperyal tutum kopya kadın ve kopya erkekler oluşturmayı esas alır.

Orijinal hiçbir kültürel değer üretme becerisi ve derdi bulunmayan, tamamen bir kopyalama sistemi olan neo-liberalizm tüm dünyayı adeta bir podyuma çevirmiş ve herkese göre davranabilen, herkesin dilini bilen ve herkesin beğenisini kazanacak, kanatlar takmış bir melek görünümündeki manken olarak ortaya çıkmıştır.

Neo-liberalizm Nietzsche'nin estetik anlayış için yaptığı tanımı bile kopyalamıştır: "İyi hafiftir. Tanrısal olan her şey narin ayaklar üzerinde tüy gibi adımlarla yürür" der. Manevi anlamda yerli yerinde olan bu tanımlama maddi yaşam ve görünüm konusunda kapitalist modernite sınırlarını aşma konusunda o kadar iddialı değildir. Çünkü kullandığı benzetme daha çok Batı'lı ve postmodernist bir beğeniyi ortaya koymaktadır. Postmodernizmin ufku bu kadardır. Daha doğal ve evrensel temelli olanı Doğu'dadır. Şöyle ki, eski Tanrıça kültü genellikle şişman kadın figürlüdür

2 Edward Said, *Kültür ve Emperyalizm*, Hil Yayınları, 1998.

3 Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar*.

ve bu da güzelliğe çok özlü bir bakışı yansıtmaktadır. Öncelikle estetiğin kadınla temsil edilmesi oldukça anlamlı olmuştur. Hele ki şişman kadın figürleri olayı çok farklı kılmıştır. Hatta bugünkü tüm beğeni ölçülerini yerle bir edecek kadar çarpıcıdır.

Salt biçimi esas alan yaklaşımın çirkinliğine karşın doğal toplumun güzellikleri kendi biçimini de yaratır. Özlü olan her şey değişkenlik gösteren mekân ve tarihi süreç içerisinde çeşitli formasyonlar kazanmıştır. Bu anlamda güzellik kendini biçime de her düzeyde yansıtmıştır.

Eski tanrıça figürlerinin şişman kadın heykelleri şeklinde temsil edilmiş olması günümüzdeki estetik anlayışın ne derecede bozulmuş olduğunu da ortaya koymaktadır. Güzellik varoluşun, yaratılışın, bereketin, sevginin, özgürlüğün ve yaşamın kaynağına atfedilen bir değer olurken şimdi milimetrik fiziki ölçümlerle ele alınmaktadır. Bu da aslında erkek egemen aklın yarattığı bir durumdur ki kökeni Greko-Romen kültürüne dek gider. O kültüre temellik eden Yunan mitolojisindeki tanrıça ve kadın figürleri bu erkek akıl tarafından yaratılmış ve kapitalizmin tezgahında yeniden işlenerek günümüz insanlığına musallat edilmiştir. Kadının karakterini tarif eden erkek akıl giysilerini de belirlemekten geri durmayacaktı. Kadının pantolon giymesi olayına bu mitolojilerde rastlanmıştır. Truvalı Paris'in kaçırdığı Helen tarihte ilk kez pantolon giymiş kadın olarak bilinir, Paris'in pantolonunu giymiştir. Pantolon giymek ince beden ister! Kadın bedeni üzerinden estetik değerlerin çarpıtılması tüm çirkinliklerin kaynağı olmuştur. Bu bir süreç işidir. Birdenbire olmamıştır. Bu nedenle yapay kültürel üretimler zamanla doğalmış gibi karşılanmıştır. Böylece toplumsal değer yargılarındaki güzel ve çirkin, doğru ve yanlış, iyi ve kötü yer değiştirmiştir.

Nietzsche "müziğimizin melankoliği, hipnozcu" diye adlandırdığı Wagner karşıtlığını anlattığı eserinde kötü olan için "kişiyi kurnazca kaderciliğe sürükleyici nitelikte ama bu arada popüler olma özelliğini de koruyor" şeklinde bir tanımlama yapar. Günümüzdeki "çirkinlik, yanlışlık, kötülük" alabildiğine popüler olmuş, "güzel, doğru ve iyi" diye kendini pazarlama konusunda uzmanlaşmıştır.

Kültür emperyalizminde etik ve estetik değerler aslında yok edilmiş ya da güdüler sınırına indirgendiği halde en özgürü, en şahanesi olarak sunulmaktadır. Bunun en temel kanıtı kadının cinsel bir obje olarak kullanılma durumunun sınırsız bir hal almış olmasıdır. Şekil verdikleri kadın şahsında toplum tasavvuru yapmakta, kadın eliyle toplumsal kültürleri kuşatmaktadırlar. Toplumun terzisi olarak yetiştirdikleri kadın eliyle tüm insanlığa ortak bir elbise biçmektedirler. Fakat bunun tek tip bir elbise olduğunu gizlemek için modanın çeşitlilik, renklilik dilini kullanmaktadırlar. Aynı tutum dünyanın en ücra köşesindeki kültürlere yaklaşım konusunda da kendisini göstermektedir. Hepsine ulaşabilmek için hepsini desteklediklerini iddia etmektedirler.

Kültür metalaştırılıyor, insanın ruhu, zihni, iradesi, zamanı metalaştırılıyor. Bundan daha derin bir kırım görülmemiştir

Küresel kapitalizm yeni liberal teorisi "her yerel kültürü desteklemek" biçimindedir. Bu politikanın arkasında her yerele varıncaya dek sömürünün taşırılması ve her yerin kültürünün küresel kapitalizmin kültürünün bir parçası haline getirilmesi amacı vardır.

Kültür emperyalizmiyle tekçi kültürün her yere taşırılması hedeflenmektedir. Bu sayede karşısında hiçbir direniş odağının kalmaması sağlanacaktır. Bu hedefe doğru giderken uygulanan yöntemler sadece kapitalist kar önündeki engelleri ortadan kaldırmıyor, toplumsal kültür üzerindeki etkileriyle insanlığı yeni bir evreye taşırıyor. İnsan ilk kez bu derecede insan olmaktan çıkarılırken en iyi insan tanımı buymuş gibi herkese benimsetiliyor. Arzu ve istekler öylesine kışkırtılıyor ve öylesine parlak bir şekilde sunuluyor ki ışıklarının köreltici etkisiyle adeta uçarcasına ve büyük bir mutlulukla köleliğe doğru koştuğu halde özgürlük şarkıları söyleyen bir insanlık durumu ortaya çıkıyor.

Foucault'un "biyoiktidar" olarak adlandırdığı bedenler üzerine kurulan iktidar tekniği kültür emperyalizminin bir icadıdır. Biyoiktidarın küresel uygulanı-

şı sömürüyü küreselleştirmiştir. Buna karşın toplumu ve çelişkileri sadece sınıf tahlilleriyle ele almak sömürüyü ortadan kaldırmamıştır.

Günümüz kapitalizmi mal-meta ve emek sömürüsünden daha çok kültür endüstrisiyle kendini ayakta tutmaktadır. Kültür metalaştırılıyor, insanın ruhu, zihni, iradesi, zamanı metalaştırılıyor. Bundan daha derin bir kırım görülmemiştir.

Sinsice bir yöntem olan kültür endüstrisi ve onun küresel dilinin kullanımı, kültür olmayanı kültür olarak sunma, insanların kültürel üretimi yerine kendi imalathanesinde hazırladığı sahte kültürü dayatma, insanı-toplumu yeniden sürüleştirme hareketidir.

İlk uygarlıklar arasında kültürel karakteriyle öne çıkan Babil, hukuku fethetme aracı olarak kullanır. Hammurabi yasaları çarpıcı bir örnektir. Kölelik düzeninin evrensel meşrulaştırma aracı olan bu yasaların mutluluk ve adalet getirdiği söylenir. O kadar kalıcı bir yanılgıya yol açmıştır ki günümüzün en demokrat geçinenleri bile hukuk olmadan toplumsal düzenin sürdürülemeyeceğini ileri sürerler.

Hukuk uygulamasının ilk kaynağına bakıldığında algı oluşturma ve korku siyasetiyle birlikte devreye konulduğu görülmüştür. Asur tabletlerinde okunduğu üzere, kral yaptığı katliamlarla, baş kesmelerle, tecavüzlerle, köle sayısıyla övünür, korku salarak yönetmeye çalışır. Toplumsal ilerleme sağlandıkça korku ve hukuk kıskacına sahte bir şefkat siyaseti eklenir. İskender'in kılıç zoruyla girdiği Doğu'daki Helenistik dayatması ilk küresel çaptaki kültür emperyalizminin örneği haline gelir. Romayla başlayan "barbarların" terbiye edilmesi, onlara medeniyet götürülmesi söylemi Amerika ve Afrika kıtalarının işgalinde devam eder. "Derimizin renginden başka her şeyimizi kaybettik" diye özetlenen Anglo-Amerikan Kültürü acımasız bir örnek olarak önümüzde durur. Bütün bunların tek suçlusu kapitalizm değildir.

Sisteme karşı olduğunu iddia ettiği halde sistem içinde yaşamayı normal gören ve buna meyleden her tutum ve hareket kültürel emperyalizme hizmet eder. Dahası emperyal tutuma karşı dostlarının yanında yer aldığını iddia eden ama hep akıl verme konumunda kalan dostluk anlayışı bile kültür emperyalizmini geliştirir. Kültür emperyalizmi, toplum üzerinde -özellikle de dost görünümüyle- korkutucu tüm uğraşlardan daha etkili sonuçlar elde eder.

Toplum ahlakı ve moral değerleri, korkuyu yenebilecek güçtedir. Fakat aldatıcı sevgi gösterileriyle toplumun ahlakına-vicdanına-direnişine karşı çok ince ağlar örülür. Rus Çariçesi Katerina Fransız devriminden nefret eder ama Fransız aydınlarıyla yazışmaktan geri durmaz. Polonya'yı işgal ederken "size özgürlük getiriyoruz" diyebilecek kadar Fransız edebiyatından yararlanır.[4] Tıpkı ABD'nin Somali, Afganistan veya Irak işgallerinde olduğu gibi yeni söylem "özgürlükçü" lafazanlık olur.

Liberalizmin dincilik, bilimcilik, milliyetçilik, cinsiyetçilik gibi tezgâhlarında örülen ağlar tüm toplumu sarmaya başladığında bir içselleştirme olgusu yaşanır. Yabancılaşma artık yabancılaşma olarak görülmez; yabancılaşma, benzeşme olgusu ilerlemenin, çağdaş olmanın, hatta nerdeyse insan olmanın tek ölçütü haline getirilir.

Bir dönem Fransız diline ve modasına olan özenti daha sonra Amerikanlaşmaya dönüştü. Amerikan markası ve yaşam tarzı Dallas türü dizi filmler eşliğinde topluma benimsetilirken günümüzde dünyanın en ücra köşesindeki toplumların bile artık kendilerine ait dizi filmleri, markaları, yerel kılıflı ama kapitalist karakterli idolleri bulunuyor. Yani neredeyse herkes kendi kimliğiyle, içselleştirerek, hiç karşı koymadan liberalizmi yaşamaya başladı.

Batının bireycilik üzerinden fethi kolay olurken Doğu buna karşı yine toplumsal kültürün gücüyle direnir. Direndikçe sopa sırtından eksik edilmez. Ama Doğu yine direnir; kapitalizmi içselleştirmez. Devreye yeni kültür ajanları sokulur. Bunların başında ulus-devletler gelir. Ulus-devletler eliyle kültürler yıkıma uğratılmaya çalışılır. Ulus-devlet kaleleri yetmez olunca devreye Truva atları sokulur. Türkiye'de dinin kullanılma potansiyeli açığa çıkarılır ve tamamen faşist olan partiler Truva atı olarak inşa edilir. Bu süreçte ılımlı İslam söylencesi bir kültürel fetih aracı olarak devreye konulur. Faşist partiler cilalanarak bir marka haline getirilir. Markalaştırıldıktan sonra her türlü vurucu güçle donatılır; marka tüm kötülükleri

4 Sovyet Bilimler Akademisi, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, May Yayınları, 1979.

gizlemeye yarar. Markalaştırma özel savaş merkezlerinin eliyle sol yelpazeyi de kapsamına alır. Efsanevi gerilla komutanı Che bile markalaştırılmaya çalışılır. Faşistler Che resimli tişörtler giyer, Küba purosuyla poz verir. Markalaştırma hareketiyle, devrimlerin ve toplumların değerleri özünden boşaltılmak istenir.

Kapitalizm bir markalaştırma hareketi olarak toplumun en kutsal addettiği değerlere el uzatmaktan çekinmez. Din, dil, ulus, ahlak, kadın birer pazar aracı haline getirilerek toplum içten fethedilmeye çalışılır. Özgürlük söylemi kullanılarak en vahşi çürütme siyaseti bile erdemlilik olarak sunulur. Apolitik, duyarsız, renksiz, güvensiz bir dünya yaratılır. Benzeşme olgusu herkesi birlik olmaya yöneltmez aksine farklılıkları yok ettiği için tahammül sınırlarını da ortadan kaldırır ve herkesi herkesin kurdu haline getirir.

Kültür Emperyalizminin Yöntem ve Teknikleri

İki büyük dünya savaşından çıkarılan derslerle emperyalizm hem ateşli savaşlarda hem de yaşam karşısında daha incelikli stratejiler üretmiştir. Yerel, etnik, dinsel, mezhepsel görünümlü vesayet savaşları bolca devreye konulurken öte yandan kültürün her alanında ekonomiden siyasete, mutfak kültüründen giyim-kuşama, mimariden resim, müzik ve diğer sanat dallarına her konuda toplumların yaşamına yön verilerek sömürü kolaylaştırılmıştır. Bunun için stratejik konseptler oluşturulup uygulanmıştır. Mc ile başlayan markalar, Hollwood imzalı filmler dönemi "soğuk savaş" stratejileriyle sürdürülmüş ve küresel çapta psikolojik harp uzmanlığı gelişmiştir. "İnsani Yardım", "Yerel Kültürlere Özgürlük", "Gerginlik", "Küçük Sızılar", "Dolaylı Tutum", "Genişleyen Sel", "İstikrarsızlık" vb. adlarla yüzlerce askeri-politik ve sosyal strateji devreye konulmuştur. Her biri farklı yollarla kapitalizm adına zafer elde etmenin kurallarını anlatmakta fakat hepsinde toplum bir av olarak görülmekte ve avcı gibi yaklaşılmaktadır.

Kültür emperyalizmi kendiliğinden bir süreç değildir; kurnazlıkla, hileyle, aldatmayla kurulmuş kapsamlı planlamalarla geliştirilir. Kullanılan yöntemler ise şu şekilde özetlenebilir:

-Medyayı en temel silah olarak kullanmak

-Kendini merkez olarak kabul ettirmek, çevrenin ona uymasını sağlamak

-Kafa karışıklığı yaratarak toplumu düşünemez ve şaşkın hale getirmek

-Toplumsal ilgileri önemsiz konulara çekmek

-Toplumsallığın dağıtılması, bireyciliğin şahlandırılması

-Spor, edebiyat, sinema, magazin, eğlence ihracı

-Tüketim ve şov toplumunun yaratılması

-Kültür olmayanın kültür olarak sunulması

-Kendisine ait olmayanın kendisine aitmiş gibi benimsetilmesi

-Ürünlerin standartlaştırılması, şirketler ve NGO'lar eliyle bağımlılık yaratılması

-Yerel değerlerin ve farklılıkların marjinalleştirilmesi

-Tek tipleştirmenin "moda" aracılığıyla gizlenmesi

-Uyuşturucu, hırsızlık fuhuş çetelerinin örgütlenmesi

-Herkese sanal bir kimlik verilmesi, sanal özgürlükle oyalanmanın sağlanması

-Seçim ve analiz olanağının ortadan kaldırılması

-Sanal ihtiyaçların icat edilmesi ve gerçek ihtiyaçların yerini alması

-Ölçülebilen değerler dışında hiçbir değer yargısının tanınmaması, maddi başarının tüm başarıların babası haline getirilmesi.

"Coğrafi keşifler" adı altında geliştirilen vahşi sömürgeciliğe eşlik eden misyoner faaliyetlerinde silahın yanında "özverili" din adamları rol oynamıştı. Zamanla kazandıkları tecrübe sayesinde bu kadar özveriye gerek kalmadan işlerini yürütmeyi başarmışlardır. Özellikle iletişim araçları gelişip yaygınlık kazandıkça kültür emperyalizmi daha etkili hale gelmiştir. Böylece kapitalist modernite tüm insanlığı kuşatan evrensel bir din olma yoluna girmiştir. Nasıl mı? "Cennet anahtarı" yerine herkese küçük bir parça "iktidar" dağıtarak!

Herkesin elindeki küçük iktidar sayesinde de "denetim toplumu" kendi kendini denetleyen bir topluma dönüştürülmüştür. Bu olguya kapitalizmin en büyük başarılarından biri olarak bakılabilir. Son büyük

icatları olan sanal sermaye ve sanal toplum olgusunu geçerli hale getiren internet tekniği sayesinde de yüzlerce yılda yaptıkları tahribattan daha büyüğünü sadece birkaç yıl içinde gerçekleştirmişlerdir.

Kültür Emperyalizminin Son Küresel Hamlesi Sanal Kültür

"Dünyayı makineleştirme düzeyimiz kadar ciddi bir olgu, yaşamlarımızda toplumsal olanı teknik olandan ayırt edemeyişimizdir."

M. Bookchin

Adorno ve arkadaşları "Kültür Endüstrisi" kavramı üzerine kafa yorarlarken henüz internet icat edilmemişti. "Sanal", "Simulark" gibi teknikler gelişmemişti. Kültür emperyalizminin bu son icatları "dünyayı bir köye" çevirmiştir. İletişim tekniği olarak evet insanları bir köy içindeki mesafe kadar yakınlaştırmıştır. Fakat toplumsallık adına ilk defa insanlığı bu kadar birbirinden uzaklaştırma becerisini göstermiştir. Bu küresel projenin adı sanal toplumdur. Toplumun yerine "sanal toplum" ikamesi başarılırsa kültür emperyalizmi önünde hiçbir engel kalmaz.

Toplum, insanların ortak yaşantısı sonucunda, tüm çeşitliliği içinde, duygu ve düşünce birlikteliğinden doğan bir varoluş formudur. Ortak yaşam olmadan toplum olmaz. İnternet ağlarının bağımlılık derecesinde kullanılması ortak yaşamı geliştirmeye değil dağıtmaya yarıyor. Bu anlamda sosyalleştirici değil asosyalleştiricidir. Toplumsallaşmaya değil bireycileşmeye yol açıyor. Üstelik yeni bir tür bağımlılık yaratıyor, internetsiz yaşam mümkün değilmiş gibi mobil aygıtlar sayesinde her gün, her dakika internette gezintiye çıkılıyor. Uzaklara gidilirken yakınlardan kopuluyor.

Bir zamanlar televizyon için sosyal ilişkileri azalttığı, hatta çeşitli sosyal sapmalara yol açtığı eleştirisi yapılırdı; sanal alan ise sadece sosyal bir sapmaya değil sosyal bitişe götürüyor. Buna rağmen internet ortamı yeni bir tür sosyalleşme aracı olarak tanımlanabiliyor. Oysa adına "sosyal medya" denilmesi bile kendi içinde paradoks taşıyor.

Milyonlarca insanın birbiriyle telefonda konuşması veya internet üzerinden haberleşmesi toplum olmak anlamına gelmez. Ahlaki ilkeler, kültürel yaratımlar, politik kurumlar olmadan da toplumun olabileceği iddia edilebilirse o zaman "sanal toplum" da olabilir. Ama tersi durumda sanal toplum diye bir toplum çeşidinden bahsedilemez.

Kavram üretmek veya kavramlara farklı anlamlar yüklemek ideolojik işlerin başında gelir. "Sanal toplum" kavramlaştırması neoliberalizmin en vurucu silahlarından biri durumundadır. "Ne de olsa sanaldır, karşılığı yoktur" denilip geçilemez; sanal olandan öyle bir karşılık türetilmiştir ki tarihin hiçbir faşizan iktidarı bu derecede etkili bir toplum kırım aracı bulamamıştır. Sermayenin sanalıyla en büyük vurgunlar yapılırken toplumun sanalıyla neler yapılmaz ki?

Finans-kapital ne kadar toplum dışılıktan kaynağını alıyorsa sanallığın bu kadar geliştirilmesi de aynı nedene dayanıyor. Burada sistemin çok çarpıcı bir yönü açığa çıkmakta; toplumun kendisi varken sanalına niye ihtiyaç duyduğu, kapitalizmin toplumdan dışlanma düzeyini göstermektedir. Kapitalizmin dayanacağı gerçek bir toplum olsaydı sanalına ihtiyaç duymazdı. Bir neden budur. Diğeri ise, kapitalizmin "sanal toplum" yaratma yoluyla gerçek toplumu adeta ihtiyaç olmaktan çıkarmaya çalışması, bastırması, dağıtması şeklindeki hedefidir.

Bilinçsiz internet kullanıcısı ve bağımlısı ne kadar çoğalırsa sürüleştirme hareketi o kadar küresel hal alacaktır. Amaçlanan budur. Fakat buradan internet gibi görsel veya yazımsal iletişim araçlarına karşı olduğumuz ve interneti her kullananın sürüleşeceğini iddia ettiğimiz gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Sanallığı gerçek yerine koydurmada internete oynatılan rol, şimdiden en faşizan devlet kurumlaşmalarından daha tehlikeli hale gelmiştir. Küresel düzeyde bir faşizmle karşı karşıyayız. Bunu görmek gerekiyor.

İnternet veya çağın birçok teknik imkânı doğru kullanıldığında toplumun yararına olabilir. Fakat özellikle internet sistemi ve yapısallığı, toplumda yapı bozucu bir rol oynayabilecek kadar hem de hiç farkında olmadan kötü kullanıma açıktır. Bir yönüyle toplumu hayallerle avutur, bir yanıyla da hayalsiz, ütopyasız, ruhsuz bir şekillenmeye iter. Herkese sanal bir kimlik oluşturma ve hatta "durumun nedir?" gibi sorularla sahte bir şekilde kendini değerli hissetme imkânını verdiği için toplumun reflekslerini öldürür. Yaşamını felç eden düzene karşı çıkacağına internette sanal bir

yaşam, sanal bir özgürlük kurmak yoluyla tepkilerinden arınır.

Sanal kimlik, olmayan kimlik anlamına gelse de varmış gibi kabul görüyor. Buna sahte kimlik demeyi tercih edenler vardır. İnternet ortamındaki ikincil kimliktir; gerçek olan kimlikle aynılık veya benzerlik taşımak zorunda değildir. Yaş, cinsiyet, sınıf, meslek gibi özelliklerin hiçbiri gerçek olmak zorunda değildir. Bir sistem ancak bu kadar yapay olgu yaratabilir ve ancak bu kadar olgucu olabilir.

Yorum ve yaratıcı gücün maddeye kıstırıldığı; tüm zamanların ana sıkıştırıldığı, hakikatin olay ve olguya indirgendiği iç karartıcı felsefi bir düzleme geçilmiştir. Yorum yok, sürekli olay bombardımanı var. Ne kadar çok olay ve olgu o kadar normalleştirme, o kadar kanıksatma, alıştırma! Bu sayede belleksiz, iradesiz, amaçsız, günübirlik yaşayan bir tipoloji yaratılmıştır.

İnsan arzuları üzerinde korkunç derecede oynanmış, sahtelik-ikiyüzlülük ilk defa bu kadar değer görür olmuştur. Bir yanıyla, gerçek yaşamda hiç elde edemediği kimlik özelliklerini varmış gibi insanlara sunuyor, bir yandan da bu olanak insanları ikiyüzlü hale getirebiliyor. Hatta daha ileri gidildiğinde ikincil dediğimiz sanal kimliğin birincil, yani asal kimliğin yerini tutması, ilkinin tamamen terk edilip ikincinin benimsenmesi mümkün olabiliyor. "Bilinmeyen kimlik" gerçek kimlikten daha cazip hale gelmişse insanın kendinden, gerçeklikten kaçışı normalleşmiş demektir.

Mesele, aslında olmayanın gerçek yerine geçmesi ve daha da vahimi bireyin buna ikna olmasıdır. Sanal olguculuk, Avrupa merkezli pozitivist aklın ulaştığı zirvedir. Olguculuk, hakikatleri maddeye indirgerken yeni sanal olguculuk insanı maddeleştirmiş, robot haline getirmiştir. Ne kadar olgun varsa o kadar insansın! Örneğin ne kadar "takipçin", ne kadar "beğenenin" varsa o kadar varsın; ne kadar "erişim" imkânın varsa o kadar özgürsün!

Makinalaşma, ruhsuzlaşma, zihnin ve bedenin birbirinden kopması, emeğe ve ürettiklerine yabancılaşma, toplumdan kopma vb insanın yabancılaşmasına dair teorilerin en ilerisi sanal kimlikle oluşuyor. Sahte kimliklerin toplamından yeni bir "toplum" oluşturmayı, faşizmin küresel çaptaki en büyük projesi olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Tüketim, eğlence, şov artık her şeydir; bunlara da bireysel olarak sanal medya üzerinden ulaşmak mümkündür. Topluma gerek yoktur! Toplumla ilişki kurmadan da yaşanabileceğini sanmak ve buna inanmak insanlığın düştüğü en dip nokta olmaktadır.

Zihniyetteki Emperyalizm

İtalyan savcının "yirmi yıl bu beynin işlemesini durdurmalıyız" dediği Gramsci hapishanede el yazması üç bin sayfa ve 30 defterle karşılık verdiği gibi insana getirdiği tanımla filozofik tutumunu özetlemiştir. Ona göre "İNSAN ZİHNİYETTİR!". Günümüzdeki bilgelik tutumu da bu temeldedir.

Sümerlerden beri insanı egemenlik altına almanın en temel yöntemi zihniyet yaratma operasyonları olmuştur. Bir gasp ve tekel sistemi olan kapitalizm, toplumlar üzerindeki hakimiyetini zihniyet ve yaşam tarzı üzerindeki etkisiyle sağlama konusunda uzmanlaşmıştır. Kapitalizm unutturur ve benzeştirir!

Beş bin yıllık bir egemenlik sisteminin ve bu birikime dayalı olarak gelişen kapitalizmin zihniyet ve yaşam kalıplarından sıyrılmayı söz düzeyinde ifade etmek kolay olabilir. Fakat sadece son yüz elli yılın sosyalizm ve ulusal kurtuluş mücadelelerinin -tüm kahramanca direnişlere rağmen- yaşadığı trajediye baktığımızda bile bu işin çok da kolay olmadığı görülmektedir.

Kişiliğimiz, geleneklerimiz, halkımız, bölgemiz, insanlığımız ve evrenimizle tanışmamız, farkında olmamız önünde bin bir türlü tuzaklar ve şaşırtıcı labirentler örülmüştür. Kapitalizmin esas rolünü burada, yani kendimize dair hakikatleri karartmasında, dolayısıyla ürettiği bilgi yapılanmasında aramak gerekir.

Hakikat yitimi toplumun uğradığı en büyük felakettir ve bunun da tarihi devletli uygarlığın ortaya çıkışına kadar uzanır. Bu konu, kölenin nasıl yaratıldığı öyküsüyle-sorusuyla çok çarpıcı tarzda irdelenmiştir. Tüm egemenlik inşasının başında gelen zihniyet çalışması olmadan, sadece zor aygıtlarıyla veya ekonomik koşullarla insan köle haline getirilemezdi. Bu olgu, çağdaş kölelerin yaratılması işinde de geçerlidir.

Çağdaş kölenin yaratılması sürecinde kapitalizmin

ideolojisi olan liberalizm devreye girer. Bireycilik şahlandırılarak insan toplumsallıktan koparılır. Toplumsallıktan kopan insan güçsüzdür. Artık üzerinde her türlü operasyon yapılabilir. Tarihi, kültürü, kimliği, kişiliği tezgâhta yaratılır. Bu tezgâhların en büyüğü ulus-devlettir.

Hiçbir sistem ulus-devlet kadar kitlesel halde köle-sürü yaratma gücünde olmamıştır. Liberalizm ve onun en vurucu silahı olan ulus-devlet toplumdaki tüm farklılıkları tek potada eritme gücünü gösterirken moda adı altında bolca farklılık yaratma oyunuyla da kendini gizleyebilmiştir. Toplumun demir kafese alınması ile ilk kölelerin yaratılması süreci arasında nicelik dışında fark yoktur.

Toplum kocaman bir açık hava hapishanesine alınmış ve faşizmin tezgâhında şekillendirilmeye başlanmıştır. Total Kurumlar olarak adlandırılan hiyerarşi tezgâhların yanına bir de balla kaplanmış zehir oyunlarını da eklediğimizde toplum üzerinde her türlü denetim sağlanmış olur. Özellikle popüler kültür alanında sağlanan gelişmeyle birlikte geçmişin tanrı-krallarından daha tehlikeli bir egemenlik kültürü inşa edilmiştir. Geçmişin korku salan kralı bugün bisikletiyle insanların arasında gezip sempati toplayan başkana-başbakana dönüşmüştür. Ona da gerek kalmamış, devletler şirketleşmiş-şirketler devletleşmiş; iktidar ise tüm topluma yayılmıştır.

Liberalizmin ideolojik versiyonları olan bilimcilik, dincilik, milliyetçilik ve cinsiyetçilik sayesinde toplumda modernizm bataklığına batmamış birey bırakılmamıştır.

Kendini, kimliğini, ahlakını unutan toplum köleleştirilir, kolay yönetilir. Anlam, zihniyet, etik-estetik yitimi kapitalizmin unutturma ve benzeştirme faaliyetinin vardığı düzeyi anlatmaya yetmektedir.

Neolitiğin anlam dolu şiirsel yaşamından, tüm doğayı kendisi gibi canlı düşünen zihniyetinden, toplumsal ahlakının konuşturduğu estetiğinden umutsuzca, kölece, çirkince yaşama geçişin öyküsü bilinmeden hiçbir bilmeden bahsedilemez. İşte kapitalizmin yaptığı şey tüm bu bilmeleri birer bilinmezliğe götürme, şaşırtma ve kendi hakikatini tek hakikat olarak sunma ve kabul ettirmedir. Bu konuda Avrupa bilimciliğinin oynadığı rol başat durumdadır. Bilgiyle oynanırken tarihle, toplumla, insanla ve doğayla oynanmıştır. Bilgi parçalanırken tüm evren parçalanmış ve evrenin temel karakteri olan "farklılıkların birliği" yerini koyu bir tekçiliğe bırakmıştır.

Ulus-devletlerin fiziksel, zihinsel, kültürel tektipleştirici soykırımlarına karşı verilebilecek en anlamlı yanıt ise toplumun tüm farklılıklarını birlik içinde yaşatabileceği devletsiz bir toplumsal savunma ve özgürlük sistemidir.

Tarihi, kültürü, ekonomisi elinden alınan, ahlaki ve politik iradeden yoksun kılınan halklar gerçekliğine karşı direnişlerin sonuç alıcılığı devlet ve iktidar alanına uzak durulduğu ölçüde mümkündür.

Bozuntuya uğramış kültürel zeminin toplumda ve insanda yarattığı erozyondan kurtulmak bir yana bunun farkına varmak bile dervişane bir yoğunlaşmayı gerektirmektedir. Gramsci'nin devrim anlayışının kültür üzerinde yoğunlaşması yaşanan yabancılaşmayı derinliğine fark etmesinden kaynaklanmıştır. Bozuntuya uğramış kültür ortamında yeni insanlar çıkmaz; bu ancak ondan kopuşla gerçekleşebilir.

Egemenlik sisteminin şekillendirdiği kültür ortamından devrimsel kopuş haricinde özgür kişilikler çıkmaz. Kırk kez zemzem suyuyla yıkansa bile egemenlik sistemi çok incelikli halde kendini sürdürür. Tek çare toplumsal kültür zemininde kendini yeniden ve adeta küllerinden yaratırcasına var etmektir. Bu anlamda kültüre "öze dönüş hareketi" denilmesi anlamlıdır.

Öz kültür mutlaka yaşamımızı değiştiren kültürdür. Yaşam biçimi haline gelmeyen ve pratikleşmeyen tüm teoriler gibi yaşam biçimi haline gelmeyen bir kültür de faydasızdır, hatta buna kültür demek bile mümkün değildir.

Toplumsal kültürle buluşmak bireysel zaafların, ailenin, aşiretin, dar ilişkilerin, çevrenin, memleketin hatta ülkenin sınırlandırıcı karakterini aşmakla mümkündür. Bazen toplumun birer unsuru olan bu formların içinde-sınırlarında yaşamakla "toplumsallaşma" birbirine karıştırılır. Bu durum düşüncedeki geriliği, özellikle de zaman ve mekân algısının gelişkin olmadığını gösterir. Demokratik ulus çağında toplumsallaşmanın kapsamı geçmişin dar sınırlarıyla ele alınamaz. Hele ki evrensel karakter hiç kazanıla-

maz. Büyük insanlık ailesiyle bu şekilde buluşulamaz. Dar sınırların aşılması kültür emperyalizmine karşı durmanın ve kültürel dönüşümün ana konusudur.

İçe kapanmayı esas alan ya da diğer kültürlerle bir arada yaşamayı sadece "hoşgörü" düzeyine indirgeyen yaklaşımlar aslında en tutucu göründükleri anda bile liberalizmin bir tek fiskesiyle yıkılıp gidecek kadar zayıf kalmaya mahkûmdurlar. Çünkü insanlığın ortak kültüründen ve diğer halkların kültürleriyle paylaşım ve etkileşim içinde olmaktan kendilerini koparmışlardır. Bu yüzden de dar, zayıf ve güçsüzdürler. Hatta milliyetçiliğe oldukça açık bir zemin sunarak egemenlik sistemleriyle bütünleşirler. "Kültür fetişine saygı göstermek, kültürlerin içinde özgürleşme ve değişim için bir potansiyel bulmaya çalışmak yerine onları insanlık müzesinde saygın bir yere koymayı istemek demektir. Birilerinin sapkın kültür tanımına hizmet etmek için homofobiyi ve cinsiyetçiliği, sınıf zulmünü ve ırkçılığı kabul etmemiz gerekir."[5]

Ayrıca tarihte birçok örneğinde görüldüğü gibi, kültür konusuna dar sınırlar çizmek, baskıcı siyasal rejim oluşturmanın bir aracı olarak da kullanılmıştır.

Bu süreci tersinden okuyup özgürlüğü "hiçbir yere ait olmamak" şeklinde ele alan sahte evrenselci yaklaşıma karşın özün, orijinin, yerelin, tikelin evrenselle bağı kurulduğunda sorunun cevabı bulunmuş demektir. Dar sınırlarda kalmakla sağlanamadığı gibi kendi toplumsallığını inkâr ederek de evrenselleşme sağlanamaz. Kültür emperyalizminin kültürleri nasıl yok ettiğinin farkında olmayan birçok toplum kültürel olarak tarih sahnesinden silinmiş, bu da özellikle kültürün en temel öğesi olan dil yitimiyle gerçekleşmiştir.

Kültür Mezarlığı

Maddi olarak kendilerini zenginleştiren tekel güçleri bunu, dünyayı manevi olarak yoksullaştırma pahasına yapmış, özellikle kültürlerin ve dillerin ölümünü planlı tarzda gerçekleştirmişlerdir. Şimdi dünyanın en büyük mezarlığı olarak "ölü diller" olarak adlandırılan bir kültür mezarlığı oluşmuştur.

Dil konusu sadece yok olma tehlikesi yaşayan diller açısından değil toplumsal kültürü yansıtıp yansıtmaması açısından da tartışma konusudur. Bu anlamda dilin iktidarcı niteliklerden arındırılması ve anadilin bununla birlikte aynı önemde ele alınması kültürel çalışmaların başında gelmektedir.

İngiliz yazar John Ruskin'in sözleriyle ifade edersek: "Bir aydın dil bilmese de olur, çok kitap okumasına da ihtiyaç yok. Yeter ki anadilini gerçekten bilsin. Kelimeleri şecereleriyle tanısın. Asıl olanları âdilerinden ayırsın. Karanlık kelimeler vardır, arılar gibi vızıldayan kelimeler. Taşıdıkları hiçbir düşünce yoktur, kimse tarafından anlaşılmazlar. Ama yine de herkesin ağzındadırlar. Onlar için yaşanır, onlar için ölünür: Hayalimizin rengine bürünürler. Göremeyiz onları, pusudadırlar. Ve bir atılışta parçalar bizi. Dilimizin her kelimesi başka bir dilden gelmiştir. Nice ülkeler dolaşmıştır bize gelinceye kadar… Her dilden lügatlar bulunmalı kütüphanemizde. Okuduğunuz metinde hiçbir karanlık kelime kalmamalı."

Dil bizzat dilin sahibi tarafından ihanete uğramışken hakikatin dili olamaz. Hakikati ifade etmeyen bir dil hangi ulusun dili olursa olsun tuzaklarla doludur. Dildeki tuzaklar kültürün temeline konulmuş dinamit gibidir. Onun üzerine inşa edilecek her yapı tehlikededir.

Yabancılaşmanın vardığı düzey karşısında dil başta olmak üzere kültürün her boyutunda kendiliğindenliği aşan, olağanüstü bir çaba ve çalışma gerekmektedir. Sanat alanındaki yansımalar ve bu konudaki eleştirilere bakılırsa yabancılaşmanın ne denli incelikli tarzda nüfuz ettiği daha iyi görülür.

Yaşam ve Sanattaki Emperyalizm

Modernizm kavramı ortaya atıldığından beri tüm kültür-sanat alanındaki beğeni ölçüleri, kabul ve redler buna göre geliştirilmiştir. Merkezinde bireyin olduğu bu ölçüler o derecede çarpık hal aldı ki kadın bedenini santimetrelerle ölçmeye dek vardırdı.

Maddi ölçümler esas alınınca kır yaşamının yıkımı pahasına kentlerin devasa boyutlarda büyümesi sorun yapılmamıştır. Doğa kırımına yol açan nükleer teknoloji ve hidroelektrik santrallere dayalı barajlar olağan ve zaruriymiş gibi gösterilmiştir. Kültür emperyalizmi kendini mimariye de yansıtmış ve yerel

5 Vijay Prashad

mimari değerler öldürülmüştür.

Öz-biçim, işlevsellik-biçimsellik ya da tarihsellik-sanatsallık tartışmaları karmaşıklaşan kent yaşamında mimarinin çoktan aştığı sorular olmuş; mimari anlayış lüks ve rahat yaşama endekslenen endüstriyalizme ve kâr amacına bağlı hale getirilmiştir. Mimaride hâkim anlayış artık ne geçmişe özenen nostaljik ya da sanatsal kaygılar ne ekolojik kaygılar ne fikirler ne de hayallerdir. Varsa yoksa ranta düşkünlük ve ondan nemalanmaktır.

Egemenlik yarışlarında ölmüştür mimari. Heybetli devasa binalar-salonlar karşısında minicik kalan insanlar! Mimaride olduğu gibi tüm sanat alanlarında maddi ölçümlere dayalı "sanat eserleri" yüceltilmiş insanlar böcekleştirilmiştir!

Sanatta kesinlikli ölçülere, kurallara tepki olarak ortaya çıkan akımlar bile bireyciliği derinleştirmekten başka sonuç vermemiştir. Bahsini ettiğimiz bu dünyanın "tuvaleti" bile sanat eseri olarak üne kavuşturulmuştur!

20. Yüzyılın başlarında Avrupa ve Kuzey Amerika'nın en önemli sanatçısı bireysel anarşist olarak anılan ve "anti sanat" sayılan "eserler" yapan Marcel Duchamp'tır. İnsan ürünü herhangi bir hazır eşyaya imzasını atıyor ve sanat dünyasında sansasyon yaratıyor. "Çeşme" adını verdiği baş aşağı duran bir pisuar en meşhur sanat eserleri arasına giriyordu.

Güya burjuva olanın "iğrençliğini" ortaya koyma adına, kalıpçılığa, kuralcılığa karşı geliyor ama pop kültürün gelişim sürecini de başlatmış oluyordu. Dadaizmin 1922 yılından sonra etkisini yitirdiği iddia ediliyor ama günümüzün pop ve tüketim kültüründe yeniden üretildiği ve bir hayli rağbet gördüğü görülüyor. Hatta daha absürd hale gelmiş bulunuyor: İnsanın iç organları, bağırsakları, cinsel organları sanat eseri diye sunulabiliyor. Pop'un vardığı düzey tam da Dadaizmin karşı çıktığı düzey oluyor! Katkısını inkâr edemeyiz.

Toplumsal zeminden kopuk, onun anlam dünyasına hitap etmeyen bir kültür ve sanat anlayışının dil, din, yeme-içme, giyim-kuşam, mimari vb. yaşam alanlarında bir karşılığının olamayacağı açıktır. Bireysel ve toplumsal yaşamı birbirinden kopardıktan sonra ya tamamen toplumsalın boğucu baskısı ya da bireyselin çılgınlık derecesine varan çıkışı ile karşılaşılır. O halde optimal dengeyi yakalamak toplum ve bireyin yaşamını gerçek anlamına kavuşturabilir.

Sanat elbette bireysel yetenek ister, kendine has üslup, tarz ve özgüven ister. Fakat tarih ve toplumdan kopuk bir bireysellik popüler veya endüstriyel kültürden öteye geçmez. Bireycilik toplumsal değerlerin içini kemiren kurtçuktur. Çoğu zaman ne yaptığını bile bilmez. Çark dönüyorsa ona göre her şey yolundadır. Tüketim kültürünün çarkları arasında olduğu halde kendisiyle gurur duyan, kanatlandığını sanıp şan-şöhret aptalı haline gelmiş kibir abidesi bir tipolojinin sanatından bahsedilemez. *"Kültürel emperyalizm de bunu yapıyor. İşte o filmlerde, sinemada hep aynı şey var. Ben ajan sinema diyorum. Bireyi komünaliteye, toplumculuğa düşman hale getirme durumu var. Kültürel imha en az askeri gladio kadar tehlikelidir."*[6]

Bayağı örnekler o kadar çoğalmış durumdadır ki neredeyse faşizmden daha tehlikeli sonuçlara yol açan bir sanat-çılık düzeyi ortaya çıkmıştır. Daha da ötesi iyi ve kötü, yanlış ve doğru, güzel ve çirkin iç içe geçmiş, muğlak bir ruh, fikir ve sanat dünyası oluşmuştur.

Kültür emperyalizmi karşısında tek çare kapitalist modernitenin zihniyet ve yaşam kalıplarından kurtulmaktır. Buna "kültürel kopuş" demek mümkündür, ayrışmak da denilebilir.

Kültür emperyalizminin kullanım malzemesi olmaktan öteye gitmeyen sanat-çılık karşısında toplumların direngen ve yenilmek bilmeyen kültür ve sanatı, öze dönüş sayesinde farkını yaratabilmekte, toplumsallıkla bağı oranında hakikati açığa çıkaran bir rol oynamakta ve insanlığı aydınlatmaktadır.

Kültür emperyalizmi ileri düzeyde küresel bir hal almışken buna karşı büyük insanlığın siyasal hedefinde küresel demokrasi örgütlenmesi, kültürel hedefinde de evrensel kültür kurumlaşmalarının olması gerekir. Bunun için kültürün anayurdunda başkaldıran kültür gerekli cesareti ve umudu vermektedir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

6 Ali Fırat, *Ada Görüşmesi*, 2014.

Kültürkırım ve Ötekinin Trajik Direnme Halleri

Sakıp Hazman

Nazilerin yönetim kademesinde yer almış etkili ve yetkili bir kişi olan Eichmann'ın Kudüs'teki yargılaması meşhurdur. Eichmann'ın dava vekili olan Dr. Servatius, bu davanın savunma stratejisini, tek cümlede şöyle özetler: "Eichmann'ın yaptıkları, kazanırsa ona nişan verilecek, kaybederse onu darağacına gönderecek işlerdi."[1]

Dr. Servatius bu ifadesiyle, esasta modern devletin varlığını mümkün kılan soykırım kuralının, küresel ölçekte tüm devletli yapılarca meşru görülen siyaset tarzını dile getiriyordu. Zira soykırım, bir toplum mühendislik biçimi olarak kurgulanan ulus-devletin temel varlık ilkesini oluşturur. Esasta soykırım, ulus-devlet paradigmasıyla gündeme gelen bir uygulama değil. Çünkü Babil, Asur, Mısır ve Roma imparatorluklarının tümünde de, bu politikaların acımasız izlerini görmek mümkündür. Modern devlet ile soykırım ilişkisine özgünlük katan şey; modern devletin temel kurgusunun, soykırımın merkezli oluşturulmuş olmasıdır.

Tarihin bir cilvesi olsa gerek, aynı politika Ermeni halkına karşı uygulandığında, dünya sessiz kalmış ve failler ödüllendirilmiştir. Dönemin İçişler Bakanı Talat, bu durumu şöyle açıklıyordu: "Kanaatim odur ki, bir ulus kendi çıkarı için en iyisini yaptıkça ve başarılı oldukça, dünya ona hayran olur ve onu ahlâklı bulur."[2] Sonraki gelişmeler, Talat'ı haklı çıkarmıştır. Zira Talat, tıpkı Dr. Servatius gibi, modern devlet paradigmasının siyaset tarzını dile getiriyordu. Uygulanan siyaset tarzı, verili paradigmanın ve modern aklın temel bir ilkesi olunca, onun eylemsel sonuçlarının tekerrürden ibaret olması da kaçınılmazdır. Zira aynı uygulama, 1988 yılında Saddam Hüseyin iktidarı tarafından "Halepçe Katliamı"yla gündeme gelmişti. Halepçe'de uygulanan soykırım, basın-yayın kuruluşlarının canlı yayın eşliğinde gerçekleştirilmiş gibiydi. Yani fail de, fiil de açık ve ispatlıydı. Ama Saddam'ın kaybetmesi istenmemişti, dolayısıyla kimse bu soykırımın ne failini ne de eyleminin hesabını sorma ihtiyacı duymadı. Fakat aynı soykırımın failleri; 2002'deki ABD ve koalisyon güçlerinin Irak'a müdahale süreciyle birlikte, hızla darağacına yollandılar. Üstelik bu failleri darağacına götüren gerekçeler arasında "Halepçe Katliamı", temel bir suçlama olarak bile yer almadı. Bu örnekleri çokça sıralamak mümkündür. Fakat Dr. Servatius'un söylemindeki hakikat payını anlamak açısından yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Hem ulus-devlet olmak ve hem de çoklu soykırım siyasetini benimsememek, eşyanın tabiatına modern devletin ontolojik yapısına aykırıdır. Çünkü modern devlet kültürü, farklılıkların elimine edilmesi üzerinden inşa edilmiş bir soykırım kültürüdür. Bu durum, sadece ideolojik bir yargının ötesinde, modern devletin özü, varoluş biçimi ve onun siyaset mekaniğiyle ilgili bir durumdur. Çünkü ulus-devlet toplumsal ihtiyaç ve zorunlulukların oluşturduğu bir yapı değil, aksine modern bilimin mabetlerinde kurgulanmış, rasyonel aklın bir ürünü ve onun topluma giydirilmiş bir deli gömleğidir. Zygmunt Bauman, modern devletin ulusu inşa etme tarzını, bahçıvanın, bahçe düzenleme sanatına benzetir. Zira modern estetik görünümlü bir bahçe ancak, belirlenen sınırlar içindeki her türlü "ay-

1 Aktaran Zygmunt Bauman, *Modernite ve Holokaust*, Alfa Yayınları, s. 46.

2 Aktaran Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Ayrıntı Yayınları, s.50.

rıksı", "zararlı" ve "fazlalık" diye addedilen otların ve ağaçların, ayıklanarak budanmasıyla mümkün hâle getirilebilir. Modern devlette bu durum, sosyal, siyasal, dinsel, kültürel, etnik ve bazen de sınıfsal yapıların tasfiyesiyle mümkün kılınır. Dolayısıyla soykırım politikalarının çoklu uygulama biçimleri istisna değil kuraldır. Bu noktada, politik uygulamalarda bir özgünlükten bahsedilecekse o da, verili iktidarların zaman ve mekâna bağlı olarak "öncelikli sorun" olarak telakki ettiği olgunun, tehdit oluşturma kapasitesiyle ilgilidir. Bu durum, kimi ulus-devletlerde dinsel, kiminde sınıfsal, kiminde de etnik veya kültürel homojenizmi öncellemiştir.

Jenosid ve Asimilasyonun Etimolojisine Dair

1900'lerin başında Polonya'da doğan Raphael Lemkin, Avrupa'da filoloji okurken, Ermeni halkının yaşadığı jenosid gerçeğinden haberdar olur. Bunun üzerine filoloji okumayı bırakıp hukuk bölümüne geçiş yapar. Hukuk okuma gerekçesini ise; Ermeni halkının yaşadıklarını hem doğru tanımlamak ve hem de bunu uluslararası bir hukuk kuralına dönüştürerek, benzer uygulamalara teşebbüs edecek faillerin yargılanmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla bu yaşananları ilk kez "jenosid" olarak kavramlaştıran ve dile getiren de Lemkin olmuştur.

Jenosid nosyonu, etimolojik olarak, Grekçe "genos" (ırk, kabile) ve Latince "cide" (öldürmek) terimlerinin ortak kombinasyonundan türetilmiştir. Genocide / jenosid kavramını ise Lemkin "*… bir ulusun ya da grubun yok edilmesi*" olarak tanıma kavuşturur. Daha sonra da yazdığı "İşgal Altındaki Avrupa'da Mihver Yönetimi" adlı eseriyle kavramı, kuramsal bir çerçeveye kavuşturur. Lemkin, çerçevesini oluşturduğu bu tezini şöyle tanımlıyor: "Genelde soykırım, kitlesel katliamların gerçekleşmediği sürece, bir ulusun dolayımsız yok edilmesi anlamına gelmez. Daha çok, ulusal grupların, bizatihi onları yok etmek amacıyla, asli yaşam temellerini tahrip etmeye yönelik çeşitli eylemlerin eşgüdümlü planına işaret eder. Böylesi bir planın hedefleri, siyasal ve toplumsal kurumların -kültür, dil, ulusal duygular, din ve ulusların iktisadi varoluşu- dağılmaya uğratılması ve kişisel güvenliklerinin, özgürlüklerinin, sağlıklarının, gruba mensup bireylerin yaşamlarının yok edilmesidir. Soykırım, bir bütün olarak, yani bireysel niteliklerine değil, ulusal grubun üyeleri olarak ulusal gruba yönelmiştir.[3]

Raphael Lemkin'in soykırım tezi, "fiziki soykırım" ve "kültürkırım" olmak üzere iki temel esas üzerinden hazırlanmıştır. Tez, bu bütünlüklü hâliyle Birleşmiş Milletler'e sunulur. BM, tezin "fiziki soykırım"la ilgili bölümünü kabul edip sözleşmesine dâhil eder. Ancak "kültürkırım"la ilgili bölümün kabulü uzun yıllar ilgi görmez. Jenosid'e dair tasarı 1946'da kabul edilir ve BM'nin 1998 tarihli "Roma Statüsü"nde, kurulan "uluslararası ceza mahkemesi"yle birlikte "insanlığa karşı suç" olarak, hukuk literatürüne geçer. Ayrıca "kültürkırım"ın da, yakın bir zamanda (2010 sonrası) kabul edildiğini biliyoruz.

Lemkin'in, tüm bu insani, ahlâki ve vicdani çabalarından kuşku duyulamaz elbet. Fakat tüm soykırım faillerinin toplamından oluşan BM'nin, jenosidi "insanlığa karşı suç" olarak telakki etmesi ve bunu kendi sözleşmesine dâhil etmesi, tarihin en büyük ironisi olsa gerek! Lemkin'in tüm iyi niyetli çabalarına rağmen, sorunun bu biçimde sonuçlanması, entelektüel anlamda insanlığa bir katkı sağlamış olsa da, işin negatif yönüne dair, gözden kaçırılmaması gereken bir yönü de açığa çıkarmıştır. Zira varoluşlarını bir biçimde "insanlığa karşı suç" işleyerek mümkün kılanların; bu fiili "suç" olarak tanımlamaları ve suçun faillerini yargılama yetkisini de kendilerinde tekelleştirmeleri, sadece halkların aklıyla alay etmek anlamını taşır! Yaşadığımız gezegenin dört bir yanında, aynı faillerce çoklu kırım türleri sürüyor; BM'nin bugüne kadar bu faillerden bir tanesini bile ele almamış olması, esas hakikati görmemizi sağlayan, anlaşılır bir husustur.

Holokaust'u özel bir inceleme konusu yapmış ve irdelemiş biri olan Leo Kuper, "Çağdaş 'uygar' toplumun birçok özelliği, Holokaust türü soykırımlara başvurmayı cesaretlendiriyor" der ve devamla, "Belli bir toprak üzerindeki egemen devlet, yönetimindeki halka soykırım uygulamaya ya da kitlesel katliamlar yapma hakkını, egemenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak savunuyor"[4] diyor. Ama BM'nin de, sırf pratik amaçları

3 Aktaran *Dipnot Dergisi*, Sayı 4, 2011, s. 152.

4 Aktaran Zygmunt Bauman, *Modernite ve Holokaust,* Alfa Yayınları, s. 137.

için, bu hakkı koruduğunu belirtiyor. Kuper'in belki de en temel yanılgısı, BM'nin varlık sebeplerini, devletli paradigmanın algısıyla okumuş olmasıdır. Oysa, BM, "devletin egemenlik hakkı" ilkesi etrafında şekillenmiş; varlığını benzer soykırımlar üzerinden inşa etmiş devletlerin ortak kulübüdür. BM sözleşmesinde "devletin egemenlik hakkı" ilkesinin varlığı, bu devletlerden herhangi birine müdahale etmeyi engellemediği gibi, bu ilkenin olmayışı da soykırımların oluş zeminini ortadan kaldırmaz. Dolayısıyla bir fiilin "soykırım" olduğunu tespit etmek de, onun faillerini yargılamak da, sadece hegemonik iktidarların dönemsel çıkarlarına göre belirlenen bir durumdur. Yoksa BM'nin veya başka bir uluslararası kurumun, kurumsal çıkarlarıyla ilgili bir durum değildir.

Jenosid, genel soykırım politikasının ilk safhasını oluşturur. Fakat istisnalar dışında, hiçbir devlet, iktidar veya kolonyal fetihçiler, ötekileştirdiklerinin tümünü demografik açıdan da yok etmez/etmek istemezler. Jenosid, ötekileştirilenlerin, homojenleştirme karşısındaki direncini kırmak ve geride kalanları maddi ve manevi açıdan teslim almayı koşullar. Modern devlet sömürgeciliği bu anlamda salt ekonomik bir istilayı değil, aynı zamanda "yeni ulus"un inşasında gerekli kültürel materyali elde etmeyi de amaçlar. Zira suni olarak kurgulanmış ve "devletin kurucu, asli unsuru" olarak tanıma kavuşturulmuş tekçi ulusun, tarihsel bir geçmişi ve kültürel değerler örgüsü yoktur. Tüm bunlar, dıştan soğrularak, eklektik bir biçimde yeni baştan inşa edilir. İşte asimilasyon veya kültürkırım, tam da bu gayeyi gerçekleştirmenin temel aracı hâline gelir.

Asimilasyon, esasta biyoloji biliminde kullanılan bir kavramdır. 16. yüzyılda biyoloji literatürüne dâhil olan asimilasyon nosyonu, anlam olarak, "özümleme" (absorption) ve "içine alma" (incorporation) eylemini tarif eder: "Biyolojik anlatının bir parçası olarak 'asimilasyon', çevresindekileri kendi gereksinimlerine tabi kılan, bunu da, onları dönüştürerek, yani onları kendi 'sıvı ve dokularıyla' bir kılarak gerçekleştiren yağmacı organizmanın eylemini ifade eder."[5]

Kavramın sadece biyolojik açıdan taşıdığı anlam bile, insanı dehşete düşürecek düzeydedir. Burada karşılıklı bir simbiyotik ilişkiden çok, tek yanlı, bir organizmanın, dışındaki organizmaları kendi varlığının kaynağı konumuna sokma yönelimi söz konusudur. Ötekini içine alma, onu özümleyerek kendi içinde eritmek; ötekinin varoluş koşullarını da ortadan kaldırır. Bunun insan toplumundaki karşılığı, kendisi olmaktan çıkarılmış insanın, değersizleştirilmiş hâlidir.

Asimilasyonun biyolojiden devşirilerek metaforik kullanımı 19. yüzyıla tekabül eder. Bu aynı zamanda modern devletin yeni dini olarak şekillenen milliyetçilik eğiliminin gelişmeye başladığı dönemdir. Yanı sıra, bireycilik üzerine bolca teorik tartışmaların ve sapkın kuramsal çalışmaların tavan yaptığı bir süreçtir. Herbert Spencer tarafından dile gelen "Sosyal Darwinizm" fikriyatı, bu tartışmaların bir tür zirvesini oluşturur. Böylece asimilasyon mefhumu, yeni anlam yüklenimleriyle, modern devletin elinde, köklü bir kültürkırım aracına dönüşmüş oluyordu. George Orwell'ın "1984" adlı (karşı-ütopya) romanının kahramanı "Büyük Birader"in ağzından, asimilasyonun en çarpıcı ve dehşet uyandıran metaforik anlamı dile gelir: "Sıkıp içinizi boşaltacağız, sonra da kendimizle dolduracağız."

Modernist düşünce ve onun tüm devletli formlarının kendisi, özünde birer karşı-ütopya olarak inşa edilmiş sistemlerdir. Dolayısıyla inşa edilen bu sistemlere hâkim olan ideolojik formun liberalizm, din veya "bilimsel sosyalizm" olması, hakikatin özünü değiştirmez / değiştirmemiştir.

Homojenleştirme, devlet eliyle inşa edilen yeni egemen ulusta, tektipleştirici bir rol oynar. Ancak sömürgeci iktidarın, yerliye yönelik uygulamalarında, egemen ulus ile yerli halklardan oluşacak kombine bir homojenleştirme gayesi yoktur. Aksine egemen ulusta tektipleştirme başat uygulamayken, yerli halka yönelik asimilasyon; maddi ve manevi değerlerinden arındırma ve onu savunmasız, her türden yoksulluk ve yoksunluk içinde tutarak, egemen olana eklemlemeyi amaçlar. Zira asimilasyonun belli bir safhasından sonra, ötekileştirilenin artık kendinden, kendi kültürel varlığından boşaldığı, uzaklaşıp kendinden utanmaya başladığı süreçlerde bile, O'na sürekli (iktidar ve egemen ulusça) had bildiren ve "utanç kaynağı" olarak bellenen kökleri hatırlatılır. Dolayısıyla, öteki olanın, egemen ulusun inşasında (maddi ve manevi) bir materyal olarak kullanılması, demografik açıdan değil; sistemin tüm tortu ve gayri-meşru işlerinde kullanı-

---

5 Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Ayrıntı Yayınları, s. 150.

lacak lümpen bir topluluk ve onun ucuz işgücü olarak tasarlanır. Lümpenleştirilmiş sömürge insanının, içinde bulunduğu yoksunluk hâli; aynı zamanda egemen ulusun pozitif motive edici ve içinde bulunduğu "üstün olma" duygusunu koruyan bir işleme sahiptir.

Kendisini sistemin temel öznesi olarak tanımlayan ve bu patolojiyle konumlandıran sömürgecilik, sömürgeleştirdiği toplumun zihnini, duygu dünyasını, inançlarını, dil, sanat ve tüm kültürel varlığını da nesneleştirerek, işgal ve istila operasyonunun zemini hâline getirir. Bunun için siyaset kurumu, hukuk, eğitim, din, askerlik ve diğer tüm kurum ve kuruluşlarını, ötekine ait olanın gayri-meşruluğuna göre öz ve biçime kavuşturur. Oluşturulan yeni meşruiyet sınırları içinde, ötekinin, beklentilere uygun bir biçimde yeni kalıba dökülmesi için de, özgün ve özel bir dil oluşturur. Bu dil, esasta sömürge halklarının değerler sistemini aşağılayan, ilkel, geri, çirkin ve utanç duyulması gerektiği algısını-duygusunu psikolojik düzlemde hâkim kılmayı amaçlar.

1927 yılında Amerikan yerlilerinin Büyük Konsey Ateşi, Şikago belediye başkanına, eğitim müfredatlarındaki bu aşağılayıcı dili şöyle hatırlatır: "Okullarınızda okutulan tarihin, halkımızın yaşamına haksızlık ettiğini biliyoruz… tüm beyaz zaferlerine çarpışma, tüm yerli zaferlerine katliam deniyor… kendi mülklerini korumak için ayağa kalkan beyaz insanlara yurtsever deniliyor, aynı şeyi yapan yerlilere ise katil!"[6] Kuzey Amerika'nın hemen berisinde Meksika vardır. Mayalar'ın ülkesidir. Bugün Zapatista halkı olarak var olma mücadelesi yürütüyorlar. Kendi özerk bölgelerinin, eğitim komisyonundan Mauricio, özerk ve yerli dillerle vermeye çalıştıklarını eğitimlerinin amacını şöyle izah ediyor: "Devlet eğitim sisteminde sadece İspanyolca kullanılır, bizse kendi dilimizde eğitim görmek istiyoruz… Resmi eğitim sisteminde bizim kültürümüz yok sayılıyor. Yerli çocuklar kendi kültürlerine yabancılaşıyor ve yerli olmaktan utanç duymaya başlıyorlar."[7] Değerleri gayri-meşru hâle sokulan ve o değerlerin ifade kaynağı olarak dilleri yasaklanan yerli, esasta kayıt dışıdır. Her yerli çocuk, resmi okullarda, dayak ve her türlü psikolojik aşağılama seanslarıyla, önce yabancısı olduğu bir dili öğrenir ve sonra da bu dilin kendine münhasır düşünüş tarzını kavrar; bu düşünme biçimiyle her yerli çocuğun ilk "keşfettiği" şey, kendi değerler sisteminden utanmasıdır! Bu utanma / utandırma hâli, Amerikan yerlilerine has bir durum değil, evrensel ölçekte ve tüm sömürgelere dayatılmış ortak bir uygulamadır. Franz Fanon, bu politikanın Afrika ayağını deşifre eder! Fransız sömürgeciliğinin, Cezayir halkına yönelik uygulamalarını serimleyen Fanon, asimilasyon laboratuvarı olarak resmi okullardaki yerli çocukların durumunu: "Martınikli çocuklar okulda önce kendi lehçelerini hor görmeyi öğrendiler."[8] diye izah eder.

Sömürgeleştirilen her halk ve kıtadan örnekleri sıralamak mümkündür, fakat tüm örneklerin özü ve biçimi de aynıdır. Dil, aynı dildir: Sömürgeciler, "asker, kahraman, vatanperver"dir, yerliler "şaki, eşkıya, katil, bölücü, hain ve terörist"tir; onlar "kentli uygar, medeni ve kültürlü"dür, yerliler "köylü, ilkel, cahil ve barbar"dırlar; onlar "devletin resmi dinine" sahiptirler, yerliler "putperest, zerdüşti"dirler. Bu kıyaslamalar hayatın hemen her alanını kapsayacak biçimde yapılır ve modern devletin tüm organlarının dili olarak sürekli ifadelendirilir.

Dolayısıyla ulus-devlet projesi, nasıl ki kapitalist modernitenin küresel ölçekte hayata geçirdiği bir iktidar biçimi ise, onun tüm inşa süreçleri de aynı paradigmanın ortak parametreleri olarak uygulanmış ve deneyimler ortak bir politikaya dönüştürülmüştür.

Franz Fanon, "Siyah Deri Beyaz Maske" adlı eserinde, David Diop'un ilginç bir şiirini paylaşır. Şiiri, konumuz açısından ilginç kılan şey, fiziki soykırım ile kültürkırım uygulama safhalarının bir şiirde dile getirilmesidir. Şiirin ilk bölümü fiziki soykırımın amacını tanımlar gibidir; ikinci bölümde ise, soykırımdan arta kalanların kültürkırım süreciyle birlikte, hangi ihtiyaç ve beklentileri karşılayacaklarını anlatır:

"*Beyaz adam babamı öldürdü*

Çünkü onurlu bir adamdı babam

Annemi kirletti Beyaz adam

Annem güzeldi çünkü

Beyaz adam belini kırdı kardeşimin

6 Aktaran Ronald Wright, *Çalıntı Kıtalar*, Versus Yayınları, s.3.

7 Aktaran Hilary Klein, *Companeras: Zapatista Kadınlarının Hikâyesi*, Güdünya Yayınları, s. 253.

8 Franz Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske,* Versus Yayınları, s.15.

Güpegündüz, yol ortasında

Çünkü güçlüydü kardeşim!

Ve sonunda bana döndü Beyaz adam

Elleri kan içinde

Önce nefretini tükürdü yüzüme

Sonra 'Hey velet' diye buyurdu

'Hey velet bir leğen getir bana

Bir havlu

Ve su dök ellerime…'"[9]

Kayıt Dışı Olanın "Kültürel Direniş" Hâlleri

"*Akıllı köylü, büyük efendinin karşısında yerlere kadar eğilir; ama sessizce osurur!*"

Etiyopya Atasözü

Vaclav Havel, "*Toplum birçok yüzü ve gizli potansiyelleri olan çok gizemli bir hayvandır…*"[10] der. Devletli yapının, topluma karşı uyguladığı baskı, şiddet ve tahakküm tarzları; genellikle karşı direniş ve isyan biçimlerini yaratır. Her isyan, bir kültürün kendi varlığını koruma mücadelesi olarak açığa çıkar. Fakat toplumların kültürel direnişleri her zaman açık, örgütlü isyan hâli olarak yansımaz. Özellikle de kayıt dışı olarak tanımlanan halklar (devlet dışı toplumlar) ve devletli yapının ötekileştirdiği sınıf, din veya cemaatlerin, örgütsüz ve öncüsüz oldukları zaman ve mekânlarda, direniş de müphemleşir ve bazen trajik, trajikomik bir hâl alır. Yukarıda dile gelen Etiyopya atasözü, bu trajikomik direniş hâlini tarif eder. Bu tutumda köylüyü "akıllı" yapan şey (köylünün en saf algısıyla) egemene boyun eğerek, fiziki varlığını korumuş olması, ama aynı zamanda "sessizce osurarak" da, bu egemenliği içselleştirmediğini ve hâlen kendisi olmanın direnişini sürdürdüğünün gizli mesajıdır.

Peki bu "direnme" tarzı, köylüyü özgürleştirir mi? Elbette ki hayır! Fakat bu tutum, tarihsel toplumun, her şart altında varlığını koruma itkisinin sönümlenmediğini ifade eder. Bu, sadece tekil bir direnme tarzı değil elbet. Aksine tarihte Yahudi halkında "dönmecilik", islamik yapılarda "takkiyecilik" ve otoriter iktidar biçimlerinde de "yalanla yaşama" olarak tanımlayabileceğimiz, benzer "direniş" tarzlarına rastlıyoruz. Genel anlamda, kültürel varlığın direniş ve kendini koruma mücadelesinde belirgin bir katkı sunmasa da; mekanik tarih anlatılarının kuytuluklarında es geçilen olgular olduğundan, kültürel direnişi bir de bu açıdan ele almak istedik!

1.Dönmecilik:

Yahudi toplumu, tarihte maruz kaldığı acılar bağlamında, tüm bu yönelimlere karşı, varlığını koruma tarzıyla da, özgün bir halktır. A. Fırat, Yahudi halkının, tarih boyunca anlam ve sermaye biriktirmeyi bir özsavunma stratejisi olarak tanımlar. Batı'da Hıristiyanlık, Doğu'da da İslam'ın dogmatik ve baskıcı yapısının, Yahudiler'de üçüncü bir strateji olarak da "*dönmeciliğin" geliştirilmesine neden olduğunu belirtir ve Yahudiler için, "Dönmecilik bir yaşam stratejisi olarak kavranmalıdır.*"[11] der. Yahudi toplumu gibi, dünyanın dört bir yanına savrulmuş ve gittiği her coğrafyada baskı ve şiddete maruz kalmış bir halkın, kültürel direniş tarzı da, bir o kadar kendine özgüdür ve olmak zorundadır. Fakat dönmeciliğin, Yahudi halkı açısından hayatiyet arz eden yönü kadar, bu direnme tarzının birey ve topluluklarda yarattığı aşınma, değer yitimi ve yozlaşmayı da görmek ve irdelemek gerekiyor.

Bu strateji, Yahudi halkının varlığını korumasında önemli bir rol oynamıştır; ama aynı strateji baskı karşısında korkuyu derinleştirmiş ve bu da birey ve grupların "can derdine" düşmelerine, dolayısıyla da ahlâki ve vicdani tutumdan uzak tutumların uygulayıcısı olmalarına yol açmıştır. Örneğin, Sabatay Sevi, Osmanlı Dönemi'nde cemaatiyle birlikte İzmir'de yaşarken aynı yöntemi uygulamıştır. Kamusal alanda bir Müslüman gibi giyinmiş, yaşamış ve camilerde ibadet etmişlerdir. Ancak kendi ev-aile içi yaşamlarında, bir Yahudi gibi, kendi dil, kültür ve ibadetlerini esas almışlardır. Buna rağmen, Osmanlılar durumu fark etmiş ve hem cemaati dağıtmış ve hem de Sabatay Sevi'yi Selanik'e sürgün etmişlerdir. Fakat bu cemaatin bir kısmı, bir zaman sonra aynı yöntemle

9 Aktaran F. Fanon, *Siyah Deri Beyaz Maske*, Versus Yayınları, s. 154.

10 Aktaran J. C. Scott, *Tahakküm ve Direniş Sanatları*, Ayrıntı Yayınları, s. 4.

11 Ali Fırat, *Özgürlük Sosyolojisi*

devletin önemli makamlarına kadar yükselmişlerdir.

Aynı şeyi Endülüs Yahudileri için söylemek mümkün görünmemektedir. Hıristiyanlık, İspanya'da yeniden hakimiyet kurunca, orada yaşayan Yahudi ve Müslümanların bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır. Zira, yeni İspanya'da Hıristiyanlık inancı ve onun yaşam tarzı dışında, farklı bir seçeneğe izin verilmez. Engizisyon mahkemeleri kurulur ve "işte kapı işte sapı" dercesine; tüm ötekilerin ya vaftiz olup Hıristiyan inancı ve yaşam tarzlarına geçmeleri ya da oradan göç etmeleri istenir. Bu noktadan itibaren, İspanya'daki Yahudiler ikiye bölünür. Bir bölümü İspanya'da kendi inanç ve kültürel değerlerine uygun yaşama kararlılığını gösterir; dolayısıyla da giyotini göze alırlar; diğer kesim ise Marunilik diye bilinen "gizli Yahudiliği" tercih ederler. Maruniler, vaftiz olur ve Hıristiyan görünümü altında yaşayacağını düşünür. Ancak kilise, kısa süre sonra bu tutumun ayırdına varır ve Marunilik, Engizisyonun hedefi hâline gelir. Dönmeciliği kabul etmiş bu Yahudi kesimi, öteki Yahudilerle her türlü bağlarını koparmış olmalarına rağmen, sadakatlerini ispatlayamazlar. Bu noktadan itibaren "dönmecilik", kendi inanç ve kültürel değerlerini koruma gayesi olmaktan çıkıp, fiziki varlığını koruma refleksine dönüşür. Maruniler, bir Yahudi gibi yaşamakta kararlı olan Musevilere yönelerek, onların katlinde bizzat yer almaya başlarlar. "*Din değiştirmiş olanlar, daha da ileri giderek, dinsel gereklerini yerine getiren Yahudilere yapılan baskılara katılmışlardı. Engizisyon mahkemesinin ilk iki baş yargıcının Yahudi kökenli olması bu açıdan anlamlıdır.*"[12]

Dönmecilik, sadece baskı zamanlarında kimliğini gizleyerek; kamusal alanda egemen olana benzeşmek ama özel alanda da, kendi dinsel ibadet ve kültürel değerlerine uygun yaşamayı ifade eder. Bu geçici durum, iktidar baskısı kalkınca, yerini normal bir yaşam tarzına bırakır. Yahuda Leip Gordon'a izafe edilen deyimle, geçici olarak, "Evde Yahudi, sokakta insan ol."[13] uyarısının anlamı, aynı zamanda Yahudi dönmeciliğinin içeriğini, işlemini ve tutumunun dini meşruiyetini tanımlar.

12 Timur Kuran, *Yalanla Yaşamak*, YKY, s. 90

13 Aktaran Z. Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Ayrıntı Yayınları, s. 213.

2.Takkiyecilik:

Yahudilerdeki "dönmecilik", İslam'da "takkiyecilik olarak dile gelir. İslamiyet Ermeni hanedanlığının eline geçince, karşı-islam olarak kurumlaşır ve despotik bir karakter kazanır. Devletli İslam'ın bu despotik yapısı, doğal olarak diğer mezhep ve inançlara karşı bir baskı ve şiddet aygıtı olarak yansır. 7. yüzyılın sonu ve 8. yüzyılın başlarında Şiiliğin farklı bir mezhep olarak belirmesi, Ermeniler için bir tehdit olarak algılanır. Dolayısıyla Şiilere yönelik baskılar da artmaya başlar. Şiiler bu baskılardan kurtulmanın yolunu takkiyecilikte bulur. Fakat buna rağmen iktidarı inandırmaları mümkün olmaz ve Şiilerin sadakati sınanmaya tabi tutulur. Ermeni hanedanlığı Şiilerdeki bu "*değişim*"*in bir takkiye olup-olmadığını sınamak için, Şiiliğin kurucu önderlerine hakaret etmelerini şart koşarlar. Bu bir sınavdı ve Şiiler, bu sınavdan geçmedikleri taktirde, sonlarının ne olacağını bilerek, kendi önderlerine hakaret etmeyi tercihe ettiler. İnançlı insanlar için bu durum, ciddi bir travmadır. Zaten tüm inançlar da bunu bildiklerinden, tahliye veya dönmeciliğin dinsel meşruiyetini kendi izah tarzlarıyla oluşturmuşlardır. Takkiye öğretisi de, böylesi koşullarda, fikir ve inancına sadık kalmak koşuluyla, geçici olarak dayatılanı kabul etmeyi öngörüyordu. Şiiler bunu, Kuran'daki, "Gizleseniz de açsanız da Allah gönlünüzde yatanı bilir*" ayetine dayandırıyorlardı. Her ne kadar birçok dini önder ve alim tarafından takkiyeciliğin, esasta zalimin zulmüne meşruiyet sağladığını ve aynı zamanda inanç sahiplerinde uzun vadede bir aşınmaya ve yozlaşmaya yol açtığını belirtmiş olsalar da; takkiyecilik, devletli islamın baskıcı ortamında, giderek kalıcı bir davranış ve yaşam tarzına dönüşmüştür. Bilinir, İran İslam Devrimi'nin arifesinde Ayetullah Humeyni, "*Takkiye dönemi bitmiştir. Artık ayağa kalkıp inançlarımızı ilan etme zamanıdır.*" demiştir. Böylece, inancını korumak için, yıllarca takkiye yapmak zorunda kalanlar, devrimle iktidarı ele geçirip devletli dine dönüşünce; başta sol-sosyalistler olmak üzere, diğer tüm kültürel farklılıklara karşı, acımasız soykırım yöntemlerini uygulamaktan kaçınmamışlardır.

İslam dini, elbette ki devletli-iktidarcı dinle sınırlı bir inanç da değildir. Dolayısıyla her dönem zalimin zulmü karşısında ölüm pahasına direnmiş ve yeni direnişlere esin kaynağı olmuş birey ve hareketler de

vardır. Bu nedenle, takkiyeciliği tercih edenler kadar, bu takkiye tavrına isyan eden tarihsel kişilikler de vardır. Ortadoğu'nun kadın direniş geleneğinden bir sufi olarak Rabia'nın, karşı-islama dönük tavrı ve takkiyeciliğe olan isyanı çarpıcıdır.

Rivayete göre Rabia, bir gün kalabalığın meraklı bakışları arasında; bir elinde yanan meşale, öteki elinde ise su dolu testi ile yürümektedir. Bu esnada kalabalığın içinden biri, cesaret edip ona, "*ne yapacaksın o elindekilerle!*" diye sorar. Rabia alaycı bir gülümseme ile "*sizleri kurtarmaya ve ruhlarınızı özgür kılmaya geldim*" der ve elindeki su testisini göstererek, "bununla cehenneminizi söndüreceğim" der, sonra da meşaleyi kastederek, " *işte bununla da cenneti yakıp kül edeceğim ki, artık ne cehennem korkusu ve ne de cennet sevdası sizlere acı çektirmesin ve kendiniz olabilesiniz ve sadece inandığınız eylemlerin eylemcisi olabilesiniz*" yanıtını verir. Çünkü takkiyecilik, sadece dünyevi iktidarların zulmü karşısında yüzlere takılan bir maske değildir. Aynı zamanda hem cehennem korkusu ve hem de cennet sevdasıyla ibadet etmenin, toplumca da takılan maskeye dönüşmüştür. İslamiyet ve Ortadoğu tarihinde böyle örnekler de çoktur. İslam'da gerçek manada bir kültürel direniş tavrından bahsedilecekse, bunu İslam'ın özünü temsil eden hakikat savaşçıları olarak Ebuzer Gıffar-i, Salman-ı Farısi, Sühreverdi, Hallac-ı Mansur, Rabia ve binlerce kahramanın fikir, zikir ve eylemdeki tutarlı hayat hikayelerine bakmak gerekir.

3."Yalanla Yaşama":

"*Bir korkak gibi davrandım! Yalan söyledim. Tutuklanabileceğimi, ailemin de başına başına felaketler gelebileceğini biliyordum. Çizmelerimiz içinde korkudan tir tir titriyordum. Evet, ben de komünizme olan inancım yenilenmiş gibi göründüm.*"[14]

Sovyet şairi Alexander Watt

İnanmadığınız ve doğru bulmadığınız bir düşünceyi ve onun yaşam tarzını reddetmek, sadece imana has bir tutum değil, tüm canlılarda başat bir özsavunma sistemidir. İnsanın tutumunu diğer canlılardan farklı kılan şey, itirazına yüklediği etik ve estetik değerlerdir. Bu değerleri algılama biçimi, her ideolojik ve paradigmatik bakışa göre değişebilir elbet. Ancak burada sorun, bireyin ideolojik formasyonunu doğruluğu veya yanlışlığından önce; özbenliğine ve sahip olduğu ahlaki örgüye dayanarak, zorla dayatılana karşı özgür tavrıdır. Bu noktada "aydın" kimliğiyle bilinen Alexander Watt gibi bir tutumun tercihinde bulunmanın (genel anlamda) savunulacak bir yanı yoktur elbet! Fakat söz konusu reel sosyalizmin uygulama ve sistemin yarattığı tahribatlar olunca, elbette ki demokratik uygarlık paradigması açısından sorunu, "sistem ve birey" veya "sistem ve toplum" bağlamında ele almak ve irdelemek kaçınılmazdır.

Reel sosyalizm deneyimini salt lider kültü üzerinden tarif etmenin sakıncaları kadar, hakikati ıskalama olasılığını da göz önünde bulundurmak gerekiyor. Liderin varlığı, sistemin pratik-politik uygulamalarında önemli etkide bulunur. Ama sistemi inşa eden paradigma ve bu paradigmanın kavuştuğu ideolojik formasyon, liderin de fikir, zikir ve eyleyişinde belirleyici rol oynar. Bilimsel sosyalizm olarak telaki edilen kavramın kendisi de, Aydınlanmacı düşünceye dayanır ve siyasal olarak da ulus-devletin üniter yapısını savunur. Dolayısıyla, bir anlamda ulus-devlet projesiyle, topluma özgür, eşitlikçi ve adil bir düzen vaat edilmiştir. Fakat ulus-devlet'e bu vaatlerin neden gerçekleştirilemeyeceğini, giriş bölümünde detaylı izah etmiştik.

Bilimsel sosyalizmle, ezilen sınıf ve halklara özgürlük, eşitlik, adalet ve refah içinde bir yaşam vaat edenler, iktidara gelir gelmez, aynı iktidar mekaniğinin öğütücü çarkları arasında, bu önceliklerini unutmak zorunda kalmışlardır. Çünkü iktidar, tanrısal bir kudrettir ve ona sahip olan herkesi kısa sürede sarhoş ederek kendisine bağımlı kılar. Ona sahipseniz, sosyalizmin her türünü inşa edebileceğinize inanırsınız. Zira kendinizi ve sahip olduğunuz ideolojik formasyonu, iktidarın temel yönlendirici öznesi olarak görür ve buna inanırsınız. Oysa iktidar mekaniğinin işleyen hakikat yasası farklıdır; ne başına geçene ne de onun zihniyetine göre işler. O nedenle de, iktidara gelenler sadece onun ruhuna tabi olurlar.

İktidara sahip olmuşsanız, öncelikle onu korumak, güvenceye almak ve sonra da onu sınırsız büyütüp güçlendirmeye çalışırsınız. Bunun için hem dünyaya ve hem de içteki sınıf dışı (işçi sınıfı dışındaki tüm

14 Aktaran Timur Kuran, Yalanla Yaşamak, YKY, s. 158.

yapılar) kesimlere bu gücün mahiyetini göstermek zorunda kalırsınız. Bunu Stalin olduğunuz için değil iktidar mekaniği böyle işlediği için yapar / yapmak durumundasınız. Sosyalizme bir de ulus-devlet gömleğini giydirmiş ve yeni sistemin kurucu öznesi olarak da "proletarya" sınıfını addetmişseniz; en hafif deyimle otoriter, totaliter bir rejimin temellerini atmışsınız demektir. Sonrası baskı, sansür, bürokratizm ve yaygın polisiye-istihbari tedbirlerin yaygınlığı ve derinliğidir… Tüm toplumu proleterleştirmek için ise, sosyal, siyasal, kültürel, dinsel vb. alanlara dönük kırım biçimlerini uygulamak kaçınılmaz hâle gelir.

Sovyetler Birliği ve diğer reel sosyalist ülkelerde görüldüğü gibi, baskı, şiddet ve polisiye tedbirlerin sınırsızlığı; hem devletin üst kademesinde, hem de aşağıya kadar toplumun iç yapısında korku, kaygı ve güvensizliklere yol açmıştır. Korku, insanlarda can güvenliği itkisini öncellemiş ve bu da yaygın bir riyakarlığa başvurmayı beraberinde getirmiştir. Kendini gizleme, verili olana uyuyormuş gibi yapma, zamanla "yalanla yaşama"yı içselleştirmiş ve aldatma, bir yaşam tarzına dönüşmüştür. Sistemin iktidar çarkı kendisini bu düzeyde hakim kıldıktan sonra bürokrasi tam bir toplumların canavarına dönüşür. Bireyin, sistemi benimsiyormuş gibi davranması ona yaşam güvencesi sağlamaya yetmeyince; gayri ahlaki ve gayri vicdani arayışlarla devlet-bürokrasi nezdinde "güven" ve "güvence" oluşturmak zorunda kalmıştır: "*Babamı komşumuz ihbar etmişti… Yura Amca!.. Bir hiç uğruna yaptı diyordu annem. Yedi yaşındaydım, Yura Amca beni çocuklarıyla balığa götürür, ata bindirirdi. Bizim çitimizi tamir etmişti. Anlıyor musunuz, işte celladın bambaşka bir portresi -sıradan bir insan, hatta iyi bir insan… Üç ay sonra da babamın kardeşini aldılar. Yeltsin zamanında bize onun dava dosyasını verdiler: onu da Olya Teyzem ihbar etmiş!*"[15] diyor bir Sovyet vatandaşı. Bu örnekler istisna olsa, elbette ki koca bir sistemi tarif etmek için önemsiz sayılabilir. Ama reel sosyalizmin dağılmasının ardından; geçmiş dönemin yaşanmışlıklarını açığa çıkarmak için kurulan "Toplumsal Hafıza Merkezi"nin elde ettiği belge ve tanıklıklar, insanın kanını donduracak, devasa bir külliyat oluşturmuştur.

Dolayısıyla Sovyet vatandaşının yukarıda dile getirdikleri önemlidir: "Yura Amca", komşusunu yok yere ihbar ederek kendisini ve ailesini devlet-bürokrasi nezdinde "güvenilir" kılmıştır. Öte yandan, hem haksız yere yaptığı ihbar ve hem de bunun sonucunda komşusunda yaratılan mağduriyet karşısında vicdan azabı çekmiştir. Komşusunun aile ve çocuklarına ilgi ve destek de bu sebeple gelişir. Ancak, ihbara maruz kalmış ailenin de artık yaşam güvencesi tehlikeye düşmüştür. "Olya Teyze"nin ihbarı da, bu tehlikeyi ortadan kaldırma girişimidir.

Toplumun alt katında bunlar yaşanırken, "proleterleşmeme"de ısrar eden aydın, yazar ve sanatçıların durumu da farklı değildir. Anna Ahmatova, dini inancı olan ve aynı zamanda modernist düşünceye sahip bir şairdir. Doğal olarak yazdığı şiirler de, bu düşüncelerin bir yansıması olacaktır. Ahmatova bu tutumunda ısrar edince, şiirleri yasaklanır, kitaplarının basımı engellenir. Daha sonra da oğlu gözaltına alınarak, maruz kaldığı işkencelerin sonucunda "*annesinin, kendisine bir devlet görevlisini öldürmesini emrettiğini itiraf etmek zorunda bırakılmıştır.*"[16] Ahmatova, tüm bu baskılara daha fazla dayanamaz ve yazdığı şiirlerin içeriğini bir anda değiştiriverir: "*Stalin neredeyse orada özgürlük / barış ve dünyanın görkemi…*"[17] Milyonlarca insanın ve sayısız aydın, yazar ve siyasetçinin öldürüldüğü veya çalışma kamplarına, hapishaneye yollandığı bir dönemde, Ahmatova'nın yargılanmama karşılığında, şiirlerinin basılmaması ve içeriğinin değişmesi, halk arasında, ironik olarak "vejetaryen yıllar" diye bir deyime dönüşür.

Bireyde içsel bir değişimin koşullarını oluşturmak yerine, dıştan dayatmayla, baskı ve korkuyu hakim kılmak; öncelikle bireyde bir "benlik yarılması"na yol açar. İki farklı benlik, iki farklı kişilik, yaşam, ilişki, dil ve düşünüş tarzını bir arada yaşamak zorunda bırakılmak; herhalde insana yapılabilecek en büyük kötülüktür. Bu acıyı yaşatanların, yıllarca benzer acılara benzer acılara maruz kalarak bu noktaya gelmiş olmaları ise, acıyı daha bir katmerleştirir. Leszek Ko-

---

15 Aktaran Svetlana Aleksiyeviç, *İkinci El Zaman*, Kafka Yayınları, s. 38.

16 Aktaran Timur Kuran, *Yalanla Yaşamak*, YKY, s. 158.

17 *A.g.e.*

lakowski, bu ortamın yarattığı kişilik tipinin, hayatta kalmak için yalan, dedikodu ve iftirayı yaşam tarzına dönüştürdüğünü belirtir ve devamında, "*insanlar, rahat bırakılma ve ayrıcalıklı yönetici sınıfa katılma hakkını, komşularını, dostlarını ve çalışma arkadaşlarını ihbar edip onların yaşamlarını cehenneme döndürerek kazanıyordu. Böylece bir yığın insan, kişisel ilerleme uğruna birer suç aletine dönüşmüştü.*"[18] diyor. Aslında ayrıcalıklı sınıflar da dahil, insanlar potansiyel olarak mevcut sistemin hem kurbanları ve hem de varlık nedenine dönüşmüşlerdir. Zira devletin-partini tepesinde yaşananlar farklı bir içeriğe sahip değildir.

Bilinir Kruşçev, yıllarca Stalin ile çalışmış, O'nun her fikir ve eyleyişini desteklemiş biridir. Bu nedenle de halefi olarak, Stalin'in ölümünden sonra devlet ve partinin başına geçmiştir. Ama aynı Kruşçev'in, iktidarın başına geçtikten sonraki ilk konuşmasında, "*Stalin kültünü yıkacağız!*" diye esip gürlediği rivayet edilir. Kalabalıklar arasından biri, bu sarf ettiği söze binaen, "*Bunu Stalin sağken niye söylemedin?*" diye bağırır. Kruşçev, "Kimdi o konuşan?" diye ısrarla sorar ama konuşan kişi yüzünü göstermez. Ve Kruşçev, "*Çünkü, Stalin sağken ben de senin şu an yaptığını yapmıştım.*" der. Dolayısıyla bu ruh haliyle yaşamak zorunda kalan bireyin, hangi sınıfa dahil olduğunun bir önemi kalmıyor.

Reel sosyalizm deneyimi, elbette ki bu negatif örneklerden ibaret değildir. Konumuz bağlamında, sadece işleyen iktidar mekaniği ve onun ürettiği totaliter baskı ile bu baskı karşısında kültürel varlıkların var olma arayışlarının trajik örneklerini ele aldık. Ancak şunun altını ısrarla çizmek lazım; bir devletli yapının uygulayacağı homojenleştirme politikası, ister etnik, dinsel, isterse politik olsun; bu bir kültürkırımdır. Reel sosyalizm deneyimi bizlere "ne yapmalı?" sorusundan çok, "ne yapmamalı?" sorularının yığınca yanıtlarını sunmuştur. Kesinlikle bunu da bir kazanım olarak görmek ve geleceği demokratik sosyalist temelde inşa etmek gerekiyor. Demokrasiye stratejik anlam yüklemenin en temel nedeni; öncelikle tüm kültürel varlıkların yaşama güvencesine kavuşmaları içindir. Bu güvencenin ve bağlı olarak özgür, eşit ve adil bir düzen sunamadığınız sürece; toplumsal birimler, bu güvenceyi farklı zeminlerde aramak zorunda kalacaklardır. Zaten özgür, demokratik ve adil bir yaşam sunamayan bir sistemin sosyalist olması bile tartışmalıdır.

Sonuç olarak,

Kültürkırımın esas faili olarak kapitalist modernite, kendi iktidar mücadelesini küresel ölçekte ve son derece örgütlü bir tarzda yürütüyor. Ama demokratik uygarlık güçleri, son derece dağınık, örgütsüz ve en fazla kendi coğrafyalarıyla veya ülke sınırlarıyla ilgilidirler. Oysa evrensel ölçekte örgütlenemeyen ve örgütsel birliğin parçası olamayan hiçbir mücadelenin başarma şansı (tek başına) yoktur. Zira tekil topluluklar düzeyinde kültürkırım uygulamaları engellenemez. Bunun için failler kadar, mağdurların da evrensel düzeyde el ele verme, birbirine dokunma ve bu dünyanın gerçek sahipleri olduklarını, küresel ölçekte ama hep birlikte haykırmaya ihtiyaç vardır. Halen etkili bir uluslararası oluşumun olmayışı ciddi bir eksiklik değil mi?

İçindekiler İçin Tıklayınız

18 Aktaran Timur Kuran, *Yalanla Yaşamak*, YKY, s. 158.

"İmparatorluk Çağında Kültürel Direniş Hala Mümkün!"

Nasrullah Kuran

Kapitalizmin imparatorluk aşaması ancak kültürel endüstriyle mümkündür. Dolayısıyla kültürel hegemonyacılığa karşı mücadele en zorlu zihniyet mücadelesini gerektirir. Bu sistemin fetih, asimilasyon ve endüstrileştirerek yürüttüğü kültürel savaşıma karşı mücadele hem içerik hem form olarak geliştirilip örgütlendirilmedikçe hiçbir özgürlük, eşitlik, demokrasi mücadelesinin başarı şansı yoktur.

Toplumsal yaşamla ilgili kavramların durağan olmayan, dinamik ve değişime açık anlam yargılarını sorunsuz ve tartışmasız düşünebilmek zordur. Bu tür kavramlar, tartışmaların, çelişkilerin açığa çıkardığı sorunlardan ve bu sorunların kavrayış biçiminden hareketle meydana gelirler. Kültür kavramı da bu türden etkileşimin en yoğun yaşandığı kavramlardan biridir.

Latince "colere" fiilinden türetilen kültür kavramı, 17. yüzyıldan itibaren insanları da kapsamına alacak tarzda yeni bir anlam ve içerik kazanarak kullanılmaya başlanmış, zaman içerisinde kullanımı yaygınlaşmıştır. Öyle ki yapılan araştırmalarda tam 164 ayrı tanıma rastlanmıştır. Buna rağmen kültür kavramının, insan topluluğunun yaşam etkinliğini tanımlayan bir kavram olarak genel bir kabul gördüğünü belirtebiliriz. Kültürel gerçekleşmenin tekil bireylerden değil, örgütlü toplumlar halinde yaşayan, karşılıklı etkileşim içindeki insanların kolektif ortak ürünü olarak açığa çıkması, kültürün toplumsal bir etkinlik olarak tanımlanmasının asıl nedenini oluşturur. Bu nedenle kültür, "tarih toplumun tüm hayat biçimi" olduğu kadar, tarih kültür üreticisi olarak toplumun doğaya kendinden kattığı her şeydir.

Marx "Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık insanın yarattığı her şeydir." derken, insan toplumunun tüm yapıp etmelerini kast eder. Sosyal, siyasal, ekonomik, bilimsel ve sanatsal her şey buna dahildir. Örneğin Thomas Kuhn, bilimsel olguların dahi beklentilerden, teorilerden ve kültürel yapılardan tamamen bağımsız olamayacağını belirtirken, C. Gestz kültürü Weber'den esinle anlam ağları, kültür çözümlemesini de "yorumlayıcı bir bilim" olarak değerlendirir: "Kültür kavramı aslında semiyolojiye ilişkin bir kavramdır. Max Weber gibi insanın kendi eğirdiği anlam ağlarının içinde asılı duran bir hayvan olduğuna inandığından ötürü, kültürü bu ağların kendisi olarak ele alıyorum. Yine kültür çözümlemesini, yasa arayan deneysel bir bilim değil, anlam arayan yorumlayıcı bir bilim olarak kabul ediyorum." Benzer içerikteki değerlendirmelere sol siyasal anlayışın çeşitli yapılanmalarında rastlamak mümkünse de, kültürü devrimci stratejinin merkezine yerleştirme görevini hiç birinin tam olarak başaramadığını, kimine dair proje olarak teorik düzeyde kalırken kiminde de "yeni bir kültür yaratma" adı altında tarihin ve geleneğin tümden reddi, kültürün dar sınıfçılık anlayışının ve pratikçiğiliğin kurbanı haline getirildiğine tanık oluruz. Bütünlükçü bir toplum stratejisi geliştiremeyince, kültürün eğitici, örgütleyici ve demokratikleştirici rolünü oynaması sağlanamamış, bu da kapitalist modernitenin kültürel endüstriye dayalı hegemonyasını yaygınlaştırarak sürdürmesine yol açmıştır. Bu konuda 'Ekim Devrim'iyle birlikte içerisine düşülen tartışma ve Lenin'e rağmen yaşanan çelişkili uygulamalar oldukça aydınlatıcıdır. Örneğin sol Bolşevik Bogdanov, işçici tarih anlayışıyla fenomen yeni bir proleter kültürün yaratılması gerekliliğini işaret ederken, Lenin kültür devriminin amacının yeni bir proletarya kültürü icat etmek olmadığını, geçmişten miras kalan kültürü özümseyip siyasi olarak dönüştürme tutumunun daha sağlıklı olacağını belirtir: "Söz konusu olan yeni bir proletarya kültürü icat etmek değil, Marxist dünya kavrayışından ve diktatörlük döneminden proletaryanın yaşam koşullarından ve mücadelesinden yola çıkarak, mevcut kültürün sonuçlarının, geleneklerinin daha mükemmel modellerini geliştirmektir." Salt proletaryaya dayalı geliştirilecek bir kültürün beraberinde kültürel bir yoksullaşmayı ge-

tireceğini öngören Lenin, Bogdanov ve Bogdanovcuları "işçilik" le suçlar ve bu kesimin entelektüellerle ittifakı reddeden, yeni bir sanatı yoktan var etmeyi iddia eden ve sınıfların ilişkisel farklılıklarını ontolojik karşıtlıklar biçiminde donduran anlayışını "işçici yanılgılar" olarak değerlendirir. Bu konuda daha gerçekçi ve uz görülü davranan Lenin, Sovyet iktidarının amaçlanan hedefine ulaşamamasının temelinde yatan etkeni de kültürün değişiminin yeteneksizliklerine bağlar. Doğrudan demokrasinin kültürel bir gerçeklik haline gelmemesi başarısızlığın Lenin'in zihninde kendini daha görünür hale getirdiği açıktır. Lenin bir değerlendirmesinde, Moskova'daki parti kadro sayısıyla partili olmayan bürokratların sayısını karşılaştırır: Dört bin beş yüz parti kadrosuna karşılık çeşitli kurumlardan beş yüz dolayında bürokrat mevcuttur. Yaşanan sorunlardan hareketle Lenin, "Moskova'yı bizim kadrolar yönetiyor gözükse de, aslında Moskova'yı yöneten bu beş yüz bürokrattır. Buna neden olan kadrolarımızın kültürel yetersizliğidir." tespitinde bulunur. Lenin'in yaşamını yitirmesinden sonra ise, ağırlıkla Bogdanov 'un kültür konusundaki görüşleri yaşama geçirilmiş, dönem dönem de Lenin ve Bogdanov'dan derleme karma kültür politikaları uygulamaya konmuştur. Dolayısıyla, Sovyet iktidarının kültür konusunda içerisine düştüğü açmaz, yaşadığı çözülme ve çöküş sürecinin önemli bir hazırlayıcısı ve hızlandırıcısından biri olmuştur demek, yanlış olmayacaktır.

Birebir olmasa da benzer bir durumu Mao'nun "kültür devrimi" deneyimi açısından da belirtmek mümkündür. Maoist kültür devrimi her ne kadar Stalinci çizgi karşısında eleştirel bir tutum sergilese ve köylülük eksenli bir özgünlük gösterse de, kendini yeni bir proleter kültür yaratma iddiasının sürdürücüsü olmaktan ve Batı merkezli kültürün etkisinden kurtaramamıştır. Bu nedenle de yeni bir kültür yaratma arzusu yerini birbiriyle çelişkili ve tutarsız uygulamalara terk ederken, tasfiye girişimleri ve darbeler birbirini takip eder hale gelmiştir. Mao bu konuda yaşadıkları zorluklar:, "Geçmişteki Kuzeyde ve Güneyde savaşa girdik. O savaş kolaydı. Çünkü düşman belliydi. Şu anki proletaryanın büyük kültür devrimi ise çok daha zor. Sorun ideolojik yanılgıları ve düşmanla bizim aramızdaki karşıtlıkları ortaya çıkaran koşulların iç içe geçmesi ve böylece belirli bir zaman dilimi boyunca hiçbir şeyin net bir şekilde görülememesidir." tarzında ifade ederken, kuşkusuz var olan gerçeğe dokunur. Ancak, koşulların iç içe geçmesi ve belirli bir zaman diliminde birçok şeyin belirsizleşmesi durumu, mücadelenin olanağının seyri içerisinde sık sık karşı karşıya gelinen bir durumdur. Belirleyici olan, bu tür durumlarda devrimci önderliğin sergilediği etkinlik ve gösterdiği öngörüsüyle süreci yönetebilmesidir. Burada Mao'nun önderlik gücünü ve etkisini yitirdiğini ve bu nedenle büyük kültür devriminin tıkanıp sapmaya uğradığı düşüncesine sarılanlar da az değildir. Oysa biliyoruz ki bu başlangıç oluşturucudur. Mao'nun büyük kültür devrimi, yoktan var etme iddiasıyla bu oluşturucu kültür ile çatışma içerisine girmiş, hem kendisine hem de bu kültüre kaybettirmiştir. Günümüzün devasa devlet kapitalizmi olarak Çin, bu savrulmanın bir sonucu olarak açığa çıkmıştır. Mao'nun göremediği ya da ıskaladığı nokta, hiçbir şeyin yoktan var edilemeyeceği gerçeğinin Lenin'de nasıl "geçmişten miras kalanı özümseyip siyasi olarak dönüştürmek" bilincine yol açtığıdır.

Sosyalist devrim olgusuna büyük ölçekte damgasını vuran "işçilik anlayışının yol açtığı başarısızlıklar ve sekter tutumlar, sadece endüstriyel gelişmenin yaşandığı kent ve ülkelerde değil, sömürge toplumların örgütlendirilmesinde de rastlanır. Franz Fanon, bu durumu, "sömürge toplumunun akılcı bir çözümlemesinin yapılmamış olmasına" bağlar ve eğer bu çözümleme doğru yapılmış olsaydı sömürgecilik karşıtı; köylülük ile bireyci davranışı embriyo halinde taşıyan işçi arasındaki farkın çok daha iyi görüleceğini belirtir: "Aslında sömürge bir toplumun akılcı bir çözümlenişi eğer yapılmış olsaydı, sömürgedeki köylülerin yapısı bozulmadan kalmış geleneksel bir ortamda yaşadığını, oysa sanayileşmiş ülkelerde sanayileşmenin gelişmesiyle bu geleneksel ortamların parçalandığını onlara gösterirdi. Sömürgelerde bireyci davranışı embriyo halindeki işçi sınıfında buluruz." Fanon'u bu tespitlere götüren bizzat sömürge halkların sömürgeciliğe karşı geliştirdikleri bilinçli ve örgütlü mücadele deneyiminin kendisidir. Bu mücadele deneyiminde kültürün ve kültürel bir olgu olarak geleneğin yarattığı direnci yakından gözlemleyen Fanon bu bilinçli ve örgütlü direnişin kendisinin en büyük kültür açılımını oluşturduğunu söyler. Bu kültürün gelişim zeminini ise şöyle tanımlar: "sömürgecilik karşıtı dönemin anıları köylerde hala çok canlıdır. Kadınlar, çocuklar kulaklarını sömürgecilere karşı savaşmaya giden savaşçıların şarkılarını fısıldar. Köy çocukları 12-13 yaşlarında son ayaklanmaya katılan yaşlıların adlarını ezbere bilir ve köylerde gördükleri rüyalar şehirdeki çocuklarınki gibi lüks mallar ya da sınavı geçme rüyası değil, bugün kahramanca ölümleriyle onları hala gözyaşlarına boğabilen falanca kahramanla özdeşleşme düşleridir." Fanon'un tespitleri Ali Fırat'ın neden işçi sınıfına devrimci mücadele içerisinde özne rolünü tanımanın yanlış olduğunu, bunun özne olmayarak özne rolünü yükleyerek daha başta devrimci mücadeleyi kısırlığa ve

başarısızlığa terk etmek anlamına geldiği yönündeki değerlendirmesine ve işçilik ilişkilerine haklılık kazandırır.

Devrimci mücadele geleneği içerisinde Sovyet, Çin ve diğer deneyimler içerisinde teorik-kuramsal düzeyde kalsa kültür konusunda en gerçekçi ve tutarlı yaklaşımı A. Gramsci sergiler. Sosyalist devrim düşüncesini halk ve kültür, felsefe ve siyaset birliğinin gelişmesi üzerine oturtan Gramsci tam da Lenin'in amaçladığı ama gerçekleştiremediği şeyi yapar; kapsamlı bir İtalya tarihi incelemesi sonucunda, geçmişten miras kalan kültürü özümser ve sınıf bilinci doğrultusunda siyasi olarak dönüştürme çabasına girişir. Tarihi incelemesi sürecinde klasik Roma, Machiavelli ve İtalyan felsefeci Croce'ye dair yaptığı okumalar, onu kültür, ulus, devlet ve demokrasi üzerinde düşünmeye, yeni analizler geliştirmeye yöneltir. Gramsci'ci bakışın farklılığı, kaynağını bu köktenci tarih okumasından ve çözümlemesinden alır. Kültürü devrimci projenin merkezine taşımasındaki amacı da sosyalist özgür bir toplum yaratma hedefine daha gerçekçi bir temel kazandırmaktır. Bu temelde, "Biz bir mücadele örgütüyüz. Bize göre inceleme ve kültür, ivedi ve nihai amaçlarımıza ve bunları eyleme dökme yollarına ilişkin kuramsal farkındalıktan başka bir şey değildir." derken, Gramsci adeta Ali Fırat ın dilinden konuşmaktadır. Kültürü, tutarlı, bütünleşik ve ulusun geneline sirayet etmiş bir yaşam konsepti olarak değerlendiren Gramsci'nin, bu konuda yaptığı çözümlemeler oldukça öğreticidir. Önceliği kültürün ne olmadığına veren Gramsci, kültür kavramının yanlış kullanımına yönelik önemli itirazlarda bulunur: "Kültürü ansiklopedik bilgi ve insanları da ampirik veri ve birbiriyle ilintisiz ham verilerin tıkıştırılacağı kaplar olarak görmekten vazgeçmeliyiz. Bu görüş olguların onların beyinlerine tıpkı bir sözlüğün sütunlarının doldurulacağı gibi doldurulacağını varsayar ve böylece dış dünyadan gelen çeşitli uyarıcılara tepki verebileceklerini iddia eder. Böylesi bir kültür algısı, özellikle de proletarya için çok zararlıdır. Çünkü bu, çevresine uyum göstermeyen insanlar yaratmaktan başka bir şeye yaramaz. Bu gibi insanlar, insanlığın geri kalanından üstün olduklarına inanırlar, çünkü onlar bir dizi olguyu ve tarihi ezberlemekle ve daha önceden öğrendikleri bu bilgileri her durumda ifade etmekle onları kendileri ve değerleri arasında bir duvara döndürürler. Ancak bu kültür değil ukalalık; zeka değil zihindir ve buna karşı çıkmak, eleştirmek kesinlikle doğru bir harekettir."

Peki, o halde kültür nedir? Gramsci'nin buna yanıtı net ve yalındır: "Aslında kültür çok farklı bir şeydir. Kültür örgütlenme, birinin kendini terbiye etmesi, bir insanın öz benliğine hakim olmasıdır. Bir kişinin kendi tarihsel önemini idrakının yardımıyla yüksek bir bilince erişmesi, hayattaki görevinin bilincine varması ve kendi haklarının ve zorunluluklarının farkında olmasıdır. Kendini bilmek, kendisi olmak, kendini yönetebilmek, kendini ayırabilmek, kaos durumunda kendini kurtarmak ve düzenin, ama insanın kendi düzeninin ve onu bir idealin peşinde götüren kendi öz disiplininin bir parçası olmaktır. Bunu amacımızın ne olduğunu unutmadan başarmak zorundayı; kendini bilmek ve diğer insanları kendi aracılığıyla daha iyi bilmek." Gramsci'nin kültürün "ne"liğine dair düşünceleri burada durmaz, nihai amaç doğrultusunda ilerlerken Sokratesçi fikriyle bağ kurar ve bu tanımlamasını sürdürür; kültür derken şunu kastediyorum: Aklın işleyişi, genel fikirlerin edinilmesi, neden ve sonuç arasında bağlantı kurulması alışkanlığı. Bana göre herkes kültüre mensuptur, çünkü herkes düşünür ve neden-sonuç ilişkisi kurar. Ancak insanlar kültürü ezelden bu yana organik bir biçimde çok deney ve gözlem yoluyla edinmişlerdir. Bu yüzden insanlar durum ve şartlara göre duraksar, dağılır, yatışır ve hiddetlenir, hoşgörüsüz davranır ve huysuzlaşır. Daha açık bir dille ifade etmem gerekirse; tamamıyla Sokratesçi bir kültür fikrine inanıyorum. Düşünce doğruysa bu doğru kimin düşündüğünün ve eğer eylem doğruysa bu eylemcinin kim olduğunun önemi yoktur ve kültürün sosyalizmin temel kavramlarından biri olduğuna inandığım andan itibaren -çünkü bu kavram belirsiz bir düşünce özgürlüğü deyişini tamamlamakta ve somut hale getirmektedir- ben bu kavramı bir başka kavram olan "örgüt" kavramıyla düzeltmek istedim. Kültürü herhangi bir pratik eylemi örgütlediğimiz gibi örgütleyelim."

Kültür, kişilerin onun aracılığıyla içinde yaşadıkları gerçekliği ve kavramlarını daha iyi anlamalarını sağlayan eylem halindeki düşünce ise eğer, yokluğu ya da kesintiye uğratılması durumunda kişi veya toplumda yaşanacak olan nedir peki? Gramsci'nin buna cevabı "kültürün olmadığı durumda sömürülen toplumların tarihteki rollerine ya da haklarına ve ödevlerine yönelik bir kavrayışa ulaşmalarını ummanın olanaksız olduğu" yöndedir. Özgürlük ve toplumsal değişim istencinin "zekice bir derin düşünme" sürecinden kaynaklandığını ve bu nedenle "her devrimin yoğun bir eleştiri, kültürel nüfuz ve fikir yayılması çalışması tarafından öncelendiğini" belirten Gramsci, bu nedenle kültürü bir örgütlenme ve örgütleme ilkesi olarak belirler.

Kültürel Toplum Özgürleşme İddiası ve İradesi Olan Toplumdur

Kültürel özgürlük ve çeşitlilik, vurgulamama izin verin, milliyetçilikle karıştırılmamalıdır. Özgün halkların ken-

di kültürel kapasitelerini tam anlamıyla geliştirmekte özgün olmanın gerçekliği, sadece bir hak değil, ihtiyaçtır da. Modern kapitalizm eliyle büyük ölçüde kültürsüzleştirilmiş ve tek tipleştirilmiş dünyanın yerine muazzam bir farklı kültürler mozaiği almadığı takdirde, dünya, iç karartan bir yer olur.[1] Dünyayı iç karartan bir yer olmaktan çıkarmak için kendimiz ve kendimiz aracılığıyla arzuladığımız dünyayı yeniden inşa etmemiz gerekiyor. İçi boş ve kırılgan bir kabuğu andıran tek tipleştirilmiş ulus-devlet dünyası, insanlığımıza kattıklarından çok İnsanlığımızdan alıp götürdükleriyle zirve yapmış durumda. O halde "Ne yapmalı?", "Nasıl yapmalı?" ve "Nereden başlamalı?" soruları üzerinde yeniden düşünmenin, stratejik aklın ve örgütlü kolektif bilincin öncülüğünde dayatılan kültürsüzleşmeye karşı kültürel direnişi geliştirip büyütmenin zamanıdır.

Kültürel direniş, kültürün "ne"liğine dair aydınlanmış bir zihniyeti gerektirir; bu zihniyet olmadan direnişi dinamik bir olgu haline getirebilmenin ve sürekliliğe kavuşturmanın imkanı yoktur. Demokratik Modernite bu konuda bize açık, özgün, esnek ve çoğulcu bir zihniyet dünyası ve bu zihniyete dayalı bir kültür anlayışını sunar. Demokratik Modernite, kültürü insan toplumunun tarihsel süreç içinde oluşturduğu tüm yapısallıklar ve anlamlılıklar bütünü olarak tanımlar. Yapısallıklar, dönüşüme açık kurumların bütünüyken; anlamlılıklar dönüşen kurumların zenginleşen ve çeşitlenen eşgüdümlü anlamlılık düzeyi veya içeriğini tarif eder. "Biz benzetmeyle tanımlamayı güçlendirirsek" der Ali Fırat "Yapısallığı, yapının maddi, somut çerçevesi olarak, anlamı ise bu maddi, somut çerçevenin İçeriği, hareket ettiren, duygulu ve düşünceli kılan yasası olarak belirlemek mümkündür." Kültüre dair bu genel tanımlamanın ardından kültürün dar anlamdaki kullanımının sıklığına dikkat çeken Ali Fırat dar anlamda kültürün çok daha anlam, içerik, yapının yasası ve canlılığı olarak belirlenmeye çalışıldığını belirtir. Buna göre, "Toplum söz konusu olduğunda dar anlamda kültürü toplumun anlam dünyası, ahlak yasası, zihniyeti, sanatı ve bilimi olarak tanımlıyoruz. Politik, ekonomik ve sosyal kurumlar Buda anlamla bütünleştirilerek geniş anlamda genel kültürün tanımına geçilir. Dolayısıyla ancak temelde kurumsal ve İçerik olarak anlamı varsa, bir varlık olarak toplumun kendisinden bahsedilir. Sadece kurumsal veya anlamsal toplumdan bahsetmek oldukça yanıltıcıdır." Toplumun kurumsal ve anlamsal bütünlüğü Ali Fırat açısından esastır. Ne tek başına yapısallıklar ve ne de tek başına anlamsallıklar toplumu oluşturur. Toplumsal varoluş ancak her iki olgunun, yapısal ve anlamsal bütünlük içerisinde oluşmasıyla mümkün hale gelir ve ancak bu temelde bir varlık olarak kendini kimliklendirip anlamlandırabilir. Bunun dışındaki yanılgılı yaklaşımlar insanca yaşamın aleyhine işlerler ve toplumca sapma, ahlaksızlık ve çirkinlik olarak yargılanmaktan kurtulamazlar. Toplumun kurumsal olarak dağıtılması olgusunu su dolu tas örneğiyle açıklayan Ali Fırat şu çarpıcı değerlendirmede bulunur: "Bir toplum kurumsal olarak dağıtıldıktan sonra artık onun anlamından, dar kültüründen bahsedilemez. Bu durumda kurum su dolu bir tas gibidir. Tas kırıldıktan sonra açık ki suyun varlığından bahsedilemez. Bahsedilse bile o artık tasın sahibi için su değil başka topraklar veya kapıların sahiplerine akmış bir yaşam unsurudur. Toplumsal anlam, zihniyet ve estetik yitiminin sonuçları daha da vahimdir. Böylesi bir durumda adeta başı uçurulmuş canlı varlıklar gibi bir varlığın ancak çırpınmasından bahsedilebilir. Zihniyet ve estetik dünyasını yitiren bir toplum çürümeye, vahşice parçalanmaya ve yenmeye terk edilmiş bir leşe benzer. Dolayısıyla bir toplumu kültürel olarak tanımlamak için onu mutlaka kurumsal ve anlamsal bütünlük içinde değerlendirmek şarttır." Ali Fırat, toplumun kültürel olarak tanımlamasını kurumsal ve anlamsal bütünlük içerisinde değerlendirirken dil olgusunu da bu bütünlük içerisinde ele alır ve dili dar anlamıyla kültür olarak tanımlamanın mümkün olabileceğini belirtir. Kültür kavramıyla sıkıca bağ içerisinde dilin kendisi bir toplumun kazandığı zihniyet, ahlak ve estetik duygu ve düşüncenin toplumsal birikimidir; anlam ve duygunun bilince çıkmış, ifadeye kavuşmuş kimliksel ve an'sal var oluşudur. Dile kavuşan toplum, yaşamın güçlü gerekçesine sahip olmuş demektir. Dilin gelişkinlik düzeyi yaşamın gelişkinlik düzeyidir. Bir toplum anadilini ne kadar geliştirmişse, yaşam düzeyini o kadar geliştiriyor demektir. Yine dilini ne denli yitirme ve başka dillerin hegemonyası altına girmeyle karşılaşmışsa o denli sömürgeleşmiş, asimilasyona ve soykırıma uğramış demektir. Bu gerçekliği yaşayan toplumların zihniyet, ahlak ve estetikçe anlamlı bir yaşamlarının olmayacağı, hasta bir toplum olarak silininceye dek trajik bir yaşama mahkum kalacakları açıktır. Benzer bir yaklaşımı "Dil, kültür ve felsefe anlamına da gelir." diyen Gramsci de gösterir. Konuşabilen her varlığın, birey ve toplum olarak kendine ait bir dili, dolayısıyla kendine ait bir düşünme, hissetme ve yaşama tarzı vardır. Bu nedenle dil ve kültür, toplumun kendisi demektir. Toplum dik ve kültür yoluyla dile gelip kendini anlamlandırır ve görünür kılarken, dil ve kültür aracılığıyla da kendini yeniden üretir.

1 M. Bookchin

Kültürel toplum dediğimiz olgu, bu güçlü ilişkilerin oluşturduğu düşünsel ve duygusal bağlar sonucunda açığa çıkar. Gerçek anlamda köklülük ve hakikatlilik bildiren toplumsal varoluş, kültürel toplumla açığa çıkan varoluştur. Onu uygarlık karşısında kalıcı kılan da bu güçlü kültürel oluşma halidir. Uygarlık ve devletler hızlı ve çoklu bir değişim özelliği gösterirken, kültürler bunun karşısında sınırlı bir değişim gösterirler. Ali Fırat'ın demesiyle kültürel toplumlarda "hiç değişme olmaz demek yanlıştır. Fakat hep değişen kültürler, hızlı değişen kültürel değerlerden bahsetmek de ilki kadar, yani hiç değişmez diyen anlayışlar kadar yanlıştır. Modernitenin her şeyi bir an'a sıkıştırmasıyla, müthiş bir değişim temposu, özünde değişmemeyi ifade eder. Kendini tekrar eden anlık yaşamlarla son sürat değişimler aslında mümkün değildir. Bir yanıltma ideolojisi inşa edilmiştir. Liberalizmin damgasını taşıyan bu ideolojik yanılsamalar, tarih ve toplum algısını, bilincini çarpıtma amaçlıdır." Kültürel toplum, toplumların ortak zihniyet dünyasını ve bu dünyanın düşünüş, beğeni ve ahlaklarını içerdiğinden, zor, hile, soykırım uygulamalarıyla işgale uğramadan kolay kolay zihniyet ve yaşam formlarından vazgeçmezler. Yaşamlarını özgür ve özerk varoluşları üzerine kuran kültürel toplumların en belirleyici özelliği, dış kaynaklı saldırılar karşısında her koşulda özgün ve özerk yaşamlarını savunmaları ve direniş göstermeleridir. Bir kültürel toplum olarak tarihsel toplumun gerçekleşme süreçleri bunun örnekleriyle doludur. Yenilgilerle karşılaştığında, Braudel'in deyimiyle, kendine yaslanmak uygarlık sisteminin hakimiyet alanlarının uzağında yaşamayı tercih etmeleri de bu yine direnişçi kültürel özünün güçlülüğünden kaynaklanır.

Toplumsal gelişmenin kaynağı, bu anlamda kültürel gelişmenin kendisidir. Her iki gelişme de birbirlerini oluşturan ve dönüştüren özdeş bir ilişki sergilerler. Bu ilişki içerisinde zihnin esnek ve özgür gelişim bulma imkanı ne kadar olanaklıysa simgesel dile dayalı anlam, düşünce zenginliği üretmek de o kadar olanaklı hale gelir. Bu, beraberinde "ihtiyaçları gideren tüm araç gereçler, besinler, besin üretme, saklama, dönüştürme biçimleri, ulaşım, savunma" vb. gibi maddi kültür araçlarına da sahip olmayı getirir. Dikkat edilirse kültürel gelişme ve kültürel toplum haline gelme bir özgürleşme eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel toplum haline gelm özgürleşmeyi sağlarken, özgürleşme de kültürel toplum haline gelmeyi sağlamaktadır. Burada aklımıza Ali Fırat'ın kültürel yapısallıklar ve anlamsallıklar tarzında geniş bir tanımlamaya tabi tutarken, Hegel'in "doğa" ve "tin" kavramlarına yakınlaştığının söylenebileceği vurgusu gelir. Kuşkusuz bu boşuna yapılmış bir vurgu değildir. Çünkü Hegel'de de düşünce, varlığı diyalektik oluş içinde kavrayan, bir hedefe doğru ilerleyen ve hedefi kendi bilinç ve özgürlüğüne erişmek olan dinamik bir süreçtir. Süreç Hegel'de üç basamaklı bir diyalektik biçiminde işlerken, "kendi başına", "başka bir şey" ve "kendini yeniden bulma" biçiminde ugraklar oluşturur. Bilinç başlangıçta henüz açılmamış "kendi başına" bir gizil güçtür. Doğaya açılmak ilk gerçekleşmesini doğada bulur, fakat bu sefer kendi başınalığından kopup "başka bir şey" olmuş, kendisine yabancılaşmıştır. Bilinç bu çelişkisini, üçüncü basamak olan kültür ve tarih dünyasında yeniden "kendini yeniden bulmak"la, yani toplumsal bilinçlenme ve özgürleşmeyle aşar, kendine yeniden döner. Yalnız burada kendine dönüş, kendini yeniden bulma; toplumsal doğayı deneyimleme, özümleme ve bu doğrultuda eyleme pratiğinin yol açtığı kendini tanıma, kendisi aracılığıyla başkalarını, doğayı ve evreni kavrama olgunluğuna erişmedir. Ortadoğu geleneğinde ve Ali Fırat'da ifadesini bulan insan-ı kamil ya da militan haline gelmedir. Bu anlamda evet, Ali Fırat'ın kültür tanımlaması Hegel'in "doğa" ve "tin" kavramlarıyla ilişkilenmeyi red etmez, aksine kültürün oluşturucu gücünün varlığın kendini tanıma sürecinin esas dinamiği olarak belirler.

Ali Fırat'ın geliştirdiği "Demokratik Modernite", Bookchin'in de özlemini duyduğu "kültürel çeşitlilik ile birleşik insanlık idealini bir araya getiren radikal bir toplumsal bakışa duyulan ihtiyaç"ı karşılamakla kalmaz, bu bakışı canlı ve dinamik bir inşa eylemine dönüştürür. Demokratik Modernite, kasap tarzı kültürel bütünlüğü parçalayıp doğrama hareketi olan ulus-devletçiliğe karşı kültürel çeşitliliğin zengin dünyası özgün cumhuriyeti koyarken, birleşik insanlık idealini olmak da Demokratik Komünal Toplum, Demokratik Sosyalizm alternatifini koyar. Bu da yerel ve evrensel özgürlük bilincinin kültüre yaşamda kendini yapısal ve anlamsal olarak yeniden üretmesi, özgün ve özerk ortak yaşamın öz yönetimler temelinde örgütlendirilmesi demektir. Burada her kültür özerk ve yerel olduğu kadar, birleşik insan toplumunun bir parçası olma özelliğiyle de o kadar evrensel özgürlük bilincine mensuptur. Bu bilinç, tekillik ve evrensellik ilişkisini doğru kuran bir bilinçtir. Kapitalist modernitenin yarattığı müthiş bireyciliğin tekilliğe tekabül ettiğinin ve bunun evrensel olanı görünmez kıldığının farkındadır. Kapitalist modernitenin kültürüyle bezenmiş kültürel yaşamın dağılma ve direnişten başka bir şey getirmediğini, liberalizmden beslenen postmodern yaşam kültürünün evrensellik adı altında pazarlanmasının da bu zihniyete katkı yapmaktan başka bir işe yaramadığını bilmektedir.

Çünkü bu bilinç, tekillik ve evrensellik ilişkisini diyalektik bütünselliği içerisinde kavramakta ve kendini bu kavrayış temelinde kurmaktadır.

Peki tekillik ve evrensellik ilişkisini diyalektik bütünlüğü içerisinde kavramak ne demektir? Ali Fırat'ın buna yanıtı, her şeyden önce liberalizme yem olmamaktır: "Liberal zihniyetle geliştirilmek istenen parçayı bütünden ayırma çabaları, toplumsallığa kurulan bir tuzaktı. Bunların tümü, varlığı evrensel doğasından koparıp kolayca yutma operasyonlarıdır. Bu operasyonların şekillendirdiği zihniyeti aşmamak, milliyetçilik, tekçilik hastalığına götürür... oysa evrensellik, farklılık ve çeşitliliğin özgür tercih temelinde birbirleriyle ilişkisi, birbirini koruması ve tamamlamasıdır. Doğru bir tekillik ve evrensellik ilişkisi ancak böyle kurulabilir, aksi takdirde liberalizmin postmodern evrensellik aldatılmasına ve milliyetçilik tuzağına sapkınlıklarına kapılmaktan kendimizi kurtaramayız." Evrensellik, insanlığımızın ortak bilgisidir. Bizi insan kılan ortak değerlerimiz üzerinde düşünme, yeni ortaklıklar kurma, eşitlikçi ilişki ve işbirliği içinde çalışma ve üretmenin diyalektiği ve bilincidir. Bu nedenle kültürü evrensel özgürlük anlayışından, evrensel özgürlük anlayışını da kültürel direnişten bağımsız değerlendiremeyiz. Bu tıpkı B. Zahor'un "Bilimler bize dünyanın birbirinden ayrı tecrit olmuş parçalardan değil, daha çok karmaşık, karşılıklı ilişkiler içindeki sistemlerden oluştuğunu göstermektedir. Herhangi bir parçadaki bir değişiklik bütünü etkiler. Kuantum fiziği bir evrenin gerçekte dinamik enerji kalıplarından, tıpkı bir girdapta olduğu gibi kendi kendini örgütleyen ve her birinin sınırları bütün ötekilerle iç içe geçen dalga kalıplarından oluştuğunu söylemektedir." tanımlamasına benzer. Bu kuantumik tanımlama, tekillik ve evrensellik ilişkisi açısından olduğu kadar toplumsal kültür ve kültürler açısından da geçerlidir. Çünkü toplumsal doğa, tıpkı evren gibi karmaşık karşılıklı iç içe geçen bir ilişkiler ağı bütünlüğüdür ve bundan azade tek bir doğa yoktur.

Konuya bu içerikle yaklaşıldığında görülecektir ki kapitalist sistemin ulus-devlet, milliyetçilik ve kültür endüstrisi eliyle yaratmak istediği şey, toplumun kendisi kültürünü üretmez hale getirerek tekçi ve kısır, tüketici zihniyetine mahkum etmek, böylece toplumu toplum olmaktan çıkarmaktır. Toplumsal yaşamın ve ilişkilerin her alanına taşırılan bu saldırı, özünde toplumsal doğaya ve evrensel işleyişin özüne yöneltilmiş bir saldırıdır. Çünkü sistem, çeşitliliğe ve farklılığa, renkliliğe ve canlılığa düşmanlıkla kendini ayakta tutmaktadır. Kendini her alanda ve her biçimde görünür kılan bu düşmana karşı geliştirilecek çözüm, kültürel direniş ve kültürel devrimdir. Kültür devrimi olmaksızın kapitalist moderniteyi alt etmenin imkan ve koşulları yoktur. Tabi kültür devrimi derken, yoktan yeni bir kültür yaratmaktan söz etmiyoruz. Bin yıllarca saldırılara maruz kalan, iktidarlarca yok edilmek istenen ama buna rağmen direnişiyle kendini her daim var kılan "tarihsel toplum" kültürünün, komünal demokratik kültürün yeniden canlandırılması ve 21. yüzyılın toplumsal ihtiyaçlarına göre kendini yeniden üretmesinden söz ediyoruz. Demokratik Modernite kültürü, bu yönüyle aynı zamanda köklülük bildiren bir öze dönüş devrimidir. Felsefi bir yoruma tabi tutacak olursak, kültür devrimi, varlığın kendini bilmek, kendisi olma, kendini yönetebilme, kendini özgürleştirecek kendi düzenini kurabilmesi durumudur. Kişi olarak, halk ve hareket olarak başarının ölçüsü, buna göre varlık bulmak ve özgürlüğünü kazanmaktır."

Demokratik Modernite perspektifinde kültür devrimi bir öze dönüş devrimi olduğuna göre, toplumsal özün ana kadın etrafında oluşan özgürlük bilincine ve onun kadın öncülüklü ideolojisine dayandığını unutmamak gerekir. Devlet ve iktidar merkezli uygarlık sistemi bunu unutmadığından, sürekli kadını hedefleyip ele geçirme ve ele geçirdiğinde kendi amacının aracı, metası haline getirerek kadın üzerinden toplumu ve kültürü hedefleme operasyonlarına asla son vermemiştir. Bu, uygarlık sistemi ve kapitalist uygulamalar açısından değişmeyen en temel yöntemlerden biri haline gelmiştir. Toplumu fethetmek istiyorsan önce kadını fethet! Özel savaş sisteminin "önce kadınları vurun" düsturu ve savaşlarda sömürgeci faşist güçlerin kadınlara yönelik geliştirdiği sistematik cinsel saldırılar da bu amaçtan bağımsız değildir. Ele geçiremediğinde direneni vur ya da tecavüzle özgüven yıkımına uğrat, ez ve kullan! Bununla bilinen bir kültürsüzlük kültürünü, erkeği ve kadınıyla, işçisi ve memuruyla herkesin herkesin "karşılaştırdığı iktidar" ve devlet kültürünü hakim hale getir! Cinselliğini pazarlayarak kadını her türlü ticaretin süs objesi, iktidar oyunlarının baştan çıkarıcı şeytani varlığı , oyuncağı haline getirmek ve seksist bir kitle yaratmak, bir zihniyet masal ve kültür üreticisi olan toplumu güdülenden ibaret bir tüketim canavarına dönüştürmek, kapitalist sistemin kendini sürdürebilmesi açısından vazgeçilmezdir. Bunun da anlamı şudur: İktidar ve devlet var oldukça, kadın üzerinden topluma ve toplumsal kültüre yönelik saldırısı ve fetih girişimleri kendini sürdürecektir. Bu durumda kadın üzerinden yürütülen mücadele, önemli oranda ve aynı zamanda toplum ve kültürü hedefleyen bir mücadeledir.

Uygarlık sistemiyle bu konuda içine girilen keskin çatışma sürecini Ali Fırat kendi pratiğinden deneyimle çok

güçlü tanımlar: "Sömürgeciler böyle bir kültür yaratmak için boşuna en ulaşılmaz, ücra noktalardaki köylere ulaşmaya, öncelikle kadını ve kız çocuklarını kazanmaya çalışmadılar. Kazanılan kadın, onlar için kazanılan aile, kazanılan aşiret, kazanılan toplum demektir. Pkk'nin direnişçi ve özgürlükçü yaşam kültürü bu oyunu bozdu. Bize bu kadar öfkeli olmaları bundan kaynaklanıyor. Sürdürülen yüz yıllık oyunu sadece bozmakla kalmadık, kadının kendi tarihsel değerinin farkına varmasını sağlayarak yüksek bir bilince ulaşmasını ve binlerce yıllık esaret zincirini parçalayarak yaşamdaki gerçek yerini yeniden almasının yolunu açtık. Bundan daha büyük ve değerli bir kültür devrimi olabilir mi? Mao da kültür devrimini gerçekleştirme iddiasındaydı. Ama gördünüz, kadın konusundaki yanılgılı yaklaşımı onu ve onun şahsında sosyalizmin Çin deneyimine neler kaybettirdi. Bizim farkımız bu konuyu bin yıllık tarihi içerisinde ele almamız ve kültür devrimini olup biten bir süreç olarak değil, sürmekte olan, kendini her an yeniden kuran ve geliştiren bir süreklilik olarak değerlendirmemizden kaynaklanıyor. Kendini her an yeniden kurmak ve geliştirmek, olmazsa olmaz bir ilke düzeyinde ele alınmalıdır. Çünkü kapitalizm günlük olarak binbir çeşit saldırı düzenlemektedir. Kadın etrafında geliştirilen tüm ilişkileri siyasal tahakküm ilişkilerine dönüştürerek ve bu tahakküm ilişkisinde cinselliği öne çıkararak kadına en büyük saldırıyı yapmıştır. Cinsellik alanında geliştirilen bu saptırma, topluma sanıldığından büyük ve ciddi sonuçlara yol açmaktadır. Cinselliği adeta çağın afyonu haline getirerek topluma ağır bir darbe indiren kapitalizm, yaşattığı seksist toplumla tam bir felakete doğru yol almaktadır.

Bugün cinsellik dincilikten de milliyetçilikten de beter bir afyon özelliğinde yaygınlık kazanmış durumdadır. Doğada bile planlı ve sınırlı bir şekilde ve ancak belirli dönemlerde gerçekleştirilirken, insan gerçeğinde bunun günlük ve neredeyse güne yaydırılmış bir ilişki biçimine vardırılması, insanın insan ve toplumun toplum olmaktan çıkarılmasından başka bir şey değildir. Bu insanın moral ve zihniyet anlamında tüketilmesi, kaba güdüsel bir varlık düzeyine çekilerek bitirilmesidir. Kapitalizmin yaşattığı seksist toplum, bunun en somut göstergesi olarak önümüzde durmaktadır. Bu toplumda yaşam neredeyse tamamen biyolojik ve güdüseldir. Yaşamın tamamen biyolojik düzeye indirgendiği bir yerde, kaçınılmaz olarak varlık bulacak olan faşizmdir, faşist yaşam anlayışıdır. Bu anlamda 'güdüsel, biyolojik sınırlara indirgenmiş bir yaşam faşizm üretir' demek yanlış değildir. Benim kadın ekseninde geliştirdiğim direniş esas olarak kapitalizmin bu saldırılarına her cepheden yanıt veren radikal bir dönüşümü amaçlayan tarih ve kültür bilincinin yarattığı bir direniştir. Demokratik Modernite ve özgür cumhuriyet çözümümüz bu direnişin kadın-erkek eşitliği temelinde özgür eş yaşam pratikleşmesinde somutluk ve derinlik kazanarak sistemleşmesi doruklaşması anlamına gelir.

Kapitalist sistemin fetih, asimilasyon ve endüstrileştirerek yürüttüğü kültürel savaşıma karşı mücadele Demokratik Modernite paradigmasıyla günümüzde hem içerik hem de form olarak yeni bir aşamaya geçiş yapmış bulunmaktadır. Özgürlük, eşitlik ve demokrasi mücadelesi alter- modernite kuramıyla içerisine girdiği stratejik hamle sürecini yarattığı ve yaratacağı örgütlenmeler ve yol açtığı daha da açacağı gelişmelerle başarıya götürme iddiasındadır. Ali Fırat'ın bu amaçla somutlaştırdığı Demokratik Ulus Birliği ve Ortadoğu Demokratik Uluslar Konfederasyonu önerileri Kuzeybatı kültürel dünyasının bölgesel çatı örgütü olma iddiasını korurken, 'Demokratik İslam kongresi' önerisi de kültürel bütünlüğün küresel örgütü olma iddiasını korumaktadır. Hakiki bir başlangıç ve hakiki bir kültürel direniş, bu örgütlenmeleri topluma mal etmek ve yaşamsallaştırmakla mümkündür. Toplumsal kültürün özgürlükle ilişkisi açık ve nettir. Toplumsal özgürlüğün yolu, toplumsal kültürü korumaktan geçer. Militan bir ruhla kültürü sahiplenmek, toplumsal varoluşunu, ruhunu, özgürlük, eşitlik ve demokrasi bilincini sahiplenmektir!

Belirtildiği gibi özgürlüğün evrensel şifresi kültürel direniş ise, direniş zamanın ve mekanın her yerinde yaşam belirtisi gösteren her insan varlığında söz ve eylem olarak dile gelmek, kendini gerçekleştirmek durumundadır. Tıpkı özgürlüğü tanımlayan kavram olarak Amargi'nin Ana'ya dönüş, öze dönüş anlamına gelmesi gibi, toplumsal varoluşun dayatılan kültürsüzlüğe karşı anlamsallık ve yapısallık üreten ana olarak kültüre dönüşü de bir öze yani özgürlüğe dönüş eylemidir. Bu anlamda toplumsuz ve kültürsüz kalmak, Ana'dan ve özgürleşmeden yoksun kalmak demektir. Ana'dan ve özgürleşmeden yoksun bir varoluş ise ancak piçleşmede ve nesneleşmede karşılığını bulabilir. Demokratik Modernite kültürü ve bilinci, dayatılan bu kapitalist kötülüğe karşı radikal iyinin reddi ve xwebûnî olarak kalmaktaki militanca ısrardır.

Kaynakça: İçindekiler İçin Tıklayınız

Fırat. A, *Demokratik Ulus Çözümü*

Negri. A & Hardt. M, *Ortak Zenginlik*

Negri. A, *Çokluk*

Gramsci, *Kültür Antropolojisi*

Fanon. F, *Yeryüzünün Lanetlileri*

Memmi. A, *Sömürgecinin ve Sömürgeleştirilenin Portresi*

Birey-Toplum-Kültür Birliği

Hüseyin Yıldırım

Birey toplum özgürlüğü ve kültür birliği açısından iki temel zeminden söz edebiliriz. Bunlardan biri devletli uygarlık iken diğeri demokratik uygarlıktır. Her iki düzlem birey-toplum ilişkisini ve bağlamını farklı kültürel değerlerle ördüğünü ve geliştirdiğini biliyoruz. Bugün güncel anlamda her iki zeminin ortaya çıkardığı sonuçları görmekte ve yaşamaktayız. Farklı paradigmalar süzgecinden geçen birey toplum karşımıza iki farklı sonuçla veya oluşumla çıkmaktadır. Bunlardan biri ulus-devlet toplumu ve onun yurttaşı/vatandaşı, diğeri ise demokratik ulus ve onun "özgür bireyi" olmaktadır.

Her iki konuya değinmeden önce kısaca tarihsel düzlemde birey toplum nasıl bir seyir izlemiş ve hangi değerleri yüklenip bir kültürel arka plan oluşturmuş buna bakmakta yarar vardır. Zira çoğu zaman farkında olmadan özgürlük düzlemi ile kölelik düzlemini üreten zeminler karıştırılabilmektedir. Çünkü her düzlem karakterine uygun toplum ve birey ilişkisi üretmektedir. Devletli düzlem nasıl ki kölelik, kulluk, vatandaşlık üretiyorsa demokratik düzlem de ahlaki-politik topluma dayalı "Özgür birey" ve yurttaşları üretmektedir.

Ayrıca birey olarak toplumda ilişkimiz, toplum olarak bireyi ele alışımız geleneksel muhafazakar ve devletli uygarlık kirlenmesinin etkilerini taşıyabiliyor. Bu yüzden birey-toplum ilişkisinin bağlamının ele alış tarzı daha önemlidir. Hukuk asla bu konuda yeterli görülmemektedir. Yine ekonomik koşulların yeterliliği de bu sorunu özgürleşme temelinde çözmeye yetmemektedir. Tarih bunların sayısız örnekleriyle doludur. Bu açıdan paradigmaların konuyu ele alış biçimi önemini korumaktadır. Bu da kapsamlı bir analiz gerektirir. "Özgürlük hareketi" ifade ettiğimiz hususları kapsamlı eleştiriye tabi tutarak devlet zemini dışında tamamen toplum değerlerinin özünü taşıyan kültürel öğeler ile beslenerek komünal özgürlükçü bir zemin üzerinde sorunu çözüme kavuşturma çabasındadır.

Ne olursa olsun sorun güncelden kopuk ele alınmadığı gibi tarihsel sonuçlardan bihaber de ele alınamaz. Tüm bunların ışığında birey-toplum kültürel birliğini anlaşılmaya değer kılabiliriz.

Doğal Toplum Düzleminde Birey-Toplum

Birey toplum ilişkisi ve bağlamı açısından ilk kültürel şekillenme hiç kuşkusuz temel kültürel toplum olarak atfettiğimiz doğal toplumdur. Bu temel kültür toplumun da birey-toplum ilişkisinin nasıl ele alındığı, hangi düzlemde şekillendiği ve nasıl bir zihniyetle görüldüğünü bilmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Doğal toplum aşamasında birey veya toplum kendisini oluştururken toplumun birey ile olan ilişkisini düzenleyen unsurlar ahlak ve politikadır. Doğal toplumlar kendilerini bu kültür içinde şekillendirip form kazanırken daha sonra gelişecek hiyerarşi, iktidar ve sınıflı toplum zihniyeti ile bir ayrışma yaşar. Kendilerine dayatılan sınıf ve devlet kültürü ile çatışır halde bulurlar. Haliyle kendi öz kültürlerini koruma, sınıflı devletli kültüre karşı direniş zamanla iki kültürün iç içe geçişini beraberinde getirir. Bu iki kültürü ayırmak birini sahiplenirken -aynı şekilde bu kültürü geliştirme sorumluluğu ile karşı karşıya iken- diğerini ötelemek ve ona karşı mücadele etmek ahlaki politik toplumun bir gereğidir.

Öncelikle birey-toplum diyalektiğinde şu tespiti yapabiliriz. Birey-toplum ilişkisi ve diyalektiğinde devletli

uygarlıkta hakim olan kurumsal (bürokrasi) yaklaşımdır. Önce kurum ilkesi (devletli toplum) her zaman geçerlidir. Devletli uygarlık öncesi hakim kültür, doğal toplum kültürüdür. Birey toplum diyalektiğinde ve kültüründe başat unsur olarak öne çıkan bütünsel ilişkidir. Örneğin animist düşüncenin hakim olduğu dönem açısından birey-toplum olay ve olgulara ve de doğaya kendisi gibi canlı, ruhlu olarak bakar. İnsan kendisini doğanın bir parçası tamlayanı olarak ele alır. Bu zihniyetin yarattığı insan ve doğanın bütünsel olmasıdır. Fakat bütünsellik kendi farklılığının olmadığı anlamına gelmez. Bilakis İnsanın kendisini bir doğadan farklı olarak iki doğa veya toplumsal doğa olarak inşa etmesi bunun ifadesidir. Haliyle bu ilişki biçimi birey-toplum diyalektiği için de esastır. Bu aşamada birey-toplum diyalektiğinde bir farklılaşma olsa da bir çatışma, karşılaşma söz konusu değildir. Tam tersi animist düşünce dünyası gereği olarak birey-toplum bütünsel hakikatin bir parçası, tamamlayanı olarak ele alır. İnsan doğa ile bütünselliğini sağlarken bir toplumda olan bağlarını daha da güçlendirir ve birbirinden vazgeçilmez olgular olarak ilişki içinde olunur. Bu nedenle de "ya hep ya hiç" kuralı birey-toplum ilişkilerine damgasını vurur. Birey ya topluluğu (klanı) ile dir, ya da değildir. Topluluğu ile birlikte ise toplumdur, değilse birey değildir. Birey olarak bu aşamada grubu (klanı) dışında yaşama şansı yok denecek düzeydedir. Bu durumun şöyle de tanımlayabiliriz: Birey klanı olmadan yaşayamaz, yaşamın merkezine aldıkları totem ise sosyalleşmenin ve birey olmanın ana motorudur.

Totem animist düşünce dünyasının bir yansıması olarak görünürlük kazanır. Özünde metafizik kurgunun, tasarımın ürünü olarak kendisini var eder. Toplumsal insanın manevi alandaki somut göstergesidir. Toplum (klan) kendi yapısallığını totemle kurumsalaştırır. Bu toplumsal kurumsallaşmanın bir kimlik, şahsiyet ve öz kazanacağı aşikardır. Bu kurumsallaşmada ortaya çıkan iki kimlikten söz edilebilir; birincisi toplumsal kimlik İkincisi ise bireysel kimliktir. Her iki kimlik de toplumsallaşmanın ana öğeleridir. Doğal toplum aşamasında toplumsal kimlik öne çıksa da merkezi uygarlık aşamasında olduğu gibi biri diğerini ötelememektedir. Toplumsal kimlik ile bireysel kimlik arasında simbiyotik bir ilişki mevcuttur. Totem ise bu simbiyotik ilişkiyi sağlayan metafizik unsurdur.

Totem tüm bireyleri ortak bir paydada birleştirir ve toplumsallığı-bireyselliği inşa eder. Totem toplumsallaşma oyununda (özgür oyunsallık) denilebilir ki ilk karakterdir. Toplum totem aracılığıyla kendisini bireyselleştirir, kişilikleştirir. Birey totemde toplumsallaşırken, toplum totem aracılığıyla bireyselleşir. Totem toplumu kendisinde karakterize ederken bireye de model sunmuş olur. Bu yüzden Ali Fırat "totem kılanın soyadıdır." der. Bireye verilen isim daha çok tekilliği ifade ederken soyad evrenselliği (tümelliği)ifade eder. Doğal toplum kültüründe çocuklara isim verme şekli buna örnektir. Amerikan kıta yerlileri çocuklara bireysel kimliğini kazanmadan isim vermemektedirler. Bu durumu "erginlenme törenleri" de denilmektedir.

Totem toplumsallaşma oyununda (özgür oyunsallık) "üst ben"i ifade eder. Tüm klan ve kabile üyelerinin kendisine örnek ve model olacakları toplumsal bir "üst ben". Özgür komünal temelde oluşturulan birey, nasıl bir birey sorusuna da cevap oluşturmaktır. Birey kendine has nitelikleri toplumsal karakter olan toteme yansıtıp toplumsallaştırırken totem de olgunlaşan toplumsal karakteri kendisinde bireyselleştirilmiş. Karşılıklı "al-ver" ilişkisinde birbirine dönüşen ikili muazzam bir toplumsallaşmayı da açığa çıkarır ve kurumsallaşır.

Böylece toplumsal kültürel birliğin yanında bireysel kültürel bir yapı şekillenirken, birey bu kültür (yapı) içinde özgünlükleriyle toplumdan, gruptan giderek farklı, bireysel bir kültüre doğru evrilir. Bu evrilme birbirine karşıt temelde değil farklı kimlikler biçiminde, ilişki birliğini büyütme şeklinde gelişir.

Toplum bir bütündür ve bu bütünlük içinde farklılığın oluşması kaçınılmazdır. Farklılaşan toplum kendi zenginliğini de açığa vurur. Her birey aynı oranda bir kültürel tekil toplumdur. Toplum kendisini iki şekilde sürdürür; tümel ve tikel biçimde. Birey toplumdan çıkar ve yine topluma döner. Toplum ise varoluşunu bireyde sürdürür ve birey-toplumla kendisini korur. Bu ilişki türü ahlaki-politik toplumun temel özelliğidir.

Birey Görünmek İster

Her çocuk gençlik çağına geldiğinde evden ayrılmak, yalnız başına kendisiyle baş başa kalmak ve kendi hakikatine ermek ister. Tıpkı toplumun birinci doğadan farklı (farkındalığını koyarak) olarak kendisini ikinci

doğa olarak oluşturması gibi. Birey toplumdan farklı olarak toplumsal doğayı kendisinde bireyselleştirir ve bunu görünür (fenomenolojik) hale getirir. Birey, toplumsal kimliğinin yanı sıra bireysel kimliğiyle toplumdan farklı bir yapı inşa eder.

Bu durumu, duruşu ve iradesiyle kanıtlamanın peşine düşer. Hiç kuşkusuz birey, bireyselliğiyle vardır. Bireyi sadece toplum olarak kabul edemeyiz. Toplum bireyin kendisinde ayrıca bireydir. Aynı şekilde birey kendisinde toplumdur. Bireyselleşmiş bir birey toplum karşıtlığı olarak algılanamaz. Bu algıyı çarpıtan devletli uygarlığın kendisidir. Birey toplumun tekil temsiliyeti olarak algılanmalıdır. Birey her açıdan kültürel olarak toplumsallığını koruyorsa bu, birey-toplum ilişkisinin doğru temelde kurulduğunu gösterir.

Toplumsallaşma olgusunun baş gösterdiği andan itibaren bireyselleşme olgusu da tetiklenir. Toplumsallığın başat olduğu dönemlerde bireyin paradigmal temelde öne çıkması beklenmese de, toplumsallaşma ontolojik düzeyde kurumsal olarak olgunlaştıkça birey bu sürecin gölgesi altında kendi hakikatini olgunlaştırmaya yönelecektir.

Toplumsallaşma serüveni içinde bireyin kendi macerasını oluşturması da kaçınılmazdır. Bu maceranın özel bir kulvara dönüşmesinde ahlaki-politik kültür özel bir rol oynar. Ancak tarihin bir evresine kadar toplumsallaşma başat kılındığından bireyin kendi hakikatini yansıtabileceği bir form oluşturmadan kendisini devletli uygarlıkla karşı karşıya bulur. Sınıf, kent ve devletleşme olgusu ile çatışır hale gelir. Bu durum aynı şekilde bireyin toplumla çatışması ve gelişmesi anlamına da gelir. Tarihin bu evresinde birey ve toplumu yeni bir aşama bekliyor demektir.

Hakikat Bölünmesi

Hakikat bölünmesinden öncesine kadar toplumun hakikatiyle bireyin hakikati arasında doğru bir orantının varlığından kısmen söz etmiştik. Hakikat bölünmesinden sonra tarihsel sürecin hem toplum ve hem de toplum şahsında bireyin aleyhine sonuçlandığını biliyoruz. Hakikat bölünmeseydi güç dengesizliğini kültürel olarak yaşamayacaktık. Zira güç dengesizliği çatışmayı da kaçınılmaz hale getirmiştir. Bir tarafın diğer tarafa kendi üstünlüğünü dayatınca bilinen iktidarcı, emperyal emeller alabildiğine depreşmiş ve durdurulamaz bir hal almıştır. Bu koşullarda bireyin ezileceği aşikardır. İlk ezilen bireyin kadın olması da, toplumsal kimlikle alakalıdır. Bu durum işin başka bir boyutunu ifade etmektedir. Bozulan birey-toplum dengesi özünde bozulan kadın-toplum ilişkisi anlamına gelir.

Devletli toplum merkezi temelde yapılaştıkça birey-toplum buna paralel zayıflamakta ve güçsüzleşmektedir. Bu düzlem üzerinde birey-toplum dengesi dağıldıkça sınıflaşma artmaktadır. İktidar kendisini tüm alanlara taşıdıkça bu denge ilişkisinden süzülen birey-toplum, kullaşma ile karşı karşıya kalır. Toplum adına devlet tanrılaştıkça birey alabildiğine küçülerek kulluk derecesine inecektir. Birey-toplum çelişkisi devlet eliyle derinleştikçe haliyle bunun karşısında toplumsal muhalefet de artar. Yüzyıllara varan etnik yapıların direnişi buna örnektir. Özellikle Zerdüşt tanrısallaştırılmış devletli topluma, itiraz edercesine devlet dışı toplum adına "söyle sen kimsin" diyerek özgür birey tavrının temsiliyeti olarak karşımıza çıkar. Bu tavır bireysel olduğu kadar toplumsaldır da. Zend Avesta bu toplumsallığın bir manifestosudur. Karanlık-aydınlık ikileminden sonra topluma, hakikat bölünmesinden sonra seçme özgürlüğü sunar. Zerdüşt'ün bu özgürlükçü tavrı tüm devlet dışı kalmış toplumların özgürlük tavrını bu anlamda ateşler. Devlet kulluğu karşısında bireyin irade olmasını savunur. Devletli uygarlık ile birey-toplum arasında koparılan bağ, yeniden oluşturulmak istenir. Zerdüştî gelenek, bu temelde, daha sonra batıda felsefi ekole, doğuda ise mistisizme/tasavvufi geleneğe kaynaklık eder. Hatta bu geleneğin izi üzerinden Ortadoğu'da Babek, Hürremizm, İslam Komüncüleri (karmatiler), sühreverdi vb. gibi hem bireysel ve hem de toplumsal çıkışlar gelişerek kendi dönemlerinde iktidarcı güçlerce bozulan toplum-birey ilişkisini yeniden geliştirmeye, bunu kendi birey ve toplumlarını kurarak cevap olmaya çalışırlar. Bu durumu en çarpıcı dile getirenlerin başında "Enel Hak- Ben Tanrıyım, hak benim" diyen Hallac-ı Mansur gelir. 9. Yüzyıl tasavvuf bilginlerinden Bayezid-i Bistamin'in göğe (Miraç) çıkma öyküsünde, "gördüğüm her şeyin tanrı değil, ben olduğum" vurgusu, Hallac-ı Mansur'u tamamlar niteliktedir. Feridüddin Attar ise, mantık-ul Teyr (simurg) hikayesinde "Tanrıyı arayan sonunda kendisini bulur" deyişiyle Hallac ve B. bistami' nin izleğinden yürür.

İktidar olgusuyla toplumun tanrılaştığını, bireyin ise tam tersi hiçleştirildiğini düşünürsek bu vurguların oldukça radikal ve güçlü olduğu görülür. Çünkü iktidarlaşmış İslam'ın, toplum ve birey arasında oluşturduğu derin uçurumu, tanrı olarak anlamsallaşan hakikati kendilerinde mündemiçleyerek tanrı-kul ikilemini ortadan kaldırmak, birey-toplum ilişkisini bir dengeye (optimal) oluşturmak isterler. Bu gelenek, özünde sosyolojik olarak birey de toplumu, toplumda bireyin yansıdığını tasavvufi dille ifade ederler. "Enel Hak-Ben Tanrıyım, hak benim" demek tanrı (toplum) ben de kendisini görünür kılar demektir. Tıpkı totemde ifade edenler gibi.

Toplumsallığın aşırı derecede dogmatizme saplandığı bu çağda, insanı (bireyi) iktidarlaşmış toplum karşısında bir irade olarak çıkarmaları ve hatta insanın kendisinin "Tanrı" olması gerçeği sosyolojik anlamda bir devrimdir. İnsanı kulluk mertebesinden özgür birey-toplum düzeyine çıkarmaları büyük bir düşünsel-fikri devrimdir.

Bu devrimin yıkıcılığı karşısında 14. yüzyıl tasavvuf bilgini ve eylemcisi Şeyh Bedreddin, bu hakikati kendisiyle sınırlı bırakmaz, bir adım öteye taşıyarak toplumsal bir eyleme dönüştürür. Şeyh Bedreddin "varidat" adlı eserinde bu durumu toplumsal derecelendirmeye indirger." Hakikat, gizli tarikat kuralları içinde hiçlikten bir anda tanrılık gerçeği ile karşılaşması bireyi çıldırtabileceği, bu nedenle birey hakikate alıştıra alıştıra yüzleştirilmelidir."[1] der. Bahsi geçen aşamalar için Şeyh Bedreddin, şunları dile getirir: *"Dini dogmanın bireyi kullaştırma, iradesizleştirme hareketine karşılık birey irade, kişilik, öz saygınlık, disiplin, kültür oluşturma aşamaları ve dereceleridir. Birinci aşama, kişiyi tanıma ve kulluk derecesi nedir? İkinci aşama, kişiyle dostluk, insan olduğunu hatırlatma, sosyalleşme ve insani ilişki kurma. Üçüncüsü, kuşkuculuk, yani bireyi ortaya çıkaran akımı, düşünebilme, sorgulayabilme ve muhakeme yeteneğini kazandırmaktır. Dördüncüsü soru sorma ve cevap almaya yöneltir. Beşincisi, öğrendiklerini bir başkasına anlatması ve sır saklamayı öğrenebilmesidir."*[2] Tüm bu derecelendirmeler belli bir kültürel yoğunluk içinde bireylerin kişiliğine yedirilir. Son aşamaya gelen birey artık dinsel dogmaların, yasaların ve kültürlerin tümünden kurtulmuş olur. Artık kişi (birey-toplum) benliğiyle başbaşadır. Artık kendi olma (xwebûn) sürecini başlatmıştır. Külli iradenin başat olduğu egemen tahakküm anlayışı birey üzerinden silinir ve tümden ortadan kalkmış olur. "İnsanı iyiliğe sürükleyen kendi gücüyle melek, insanı kötülüğe sürükleyen kendi gücüyle şeytandır."[3] düsturuyla doğru ve yanlışı seçme özgürlüğü ile birey artık bir öznedir.

Özetle Şeyh Bedreddin, kulluk düzeyindeki birey-toplumu özgür iradeye sahip özne haline getirerek bir "ortaklar topluluğu" oluşturmak ister. Ne var ki doğu toplumsallığının yarattığı aşırı merkeziyetçi yapısı buna müsaade etmez. Bireysel ve toplumsal zihni sorgulamanın önü kapatılarak özgür temelde bir çıkışa izin vermez. Tüm bu özgür çabalar birey toplum kültür birliğini oluşturmaya yetmemiştir. İktidar olgusunun gölgesi altında kalarak bu çabalarını devlet dışı kalmış toplum zemininde sürdürmeye devam etmişlerdir.

Doğu toplumsallığı düzleminde yaşanan birey-toplum tıkanıklığına karşılık bu defa 15. Yüzyılda, Batı toplumsallığı düzleminde özgür birey-toplum arayışları gün yüzüne vurarak bu konudaki ısrarını ortaya koymuştur.

Kapitalist Modernite Kıskacındaki Birey-Toplum

Birey-toplum kültürel ilişki ve bağlamını Doğu-Batı ekseninde ele aldığımızda; doğu tarihsel toplum çerçevesinde uygarlık ve sonrasında bu ilişkide hep belirleyicidir. Sonrasında liberalizmin birey-toplum ilişki ve diyalektiğinde başat rol "bireye" ve felsefesine devredilir. Doğu toplumsallığının maneviyatı, Batı toplumsalliğının rasyonalitesi bu diyalektiğin kurulmasında temel rol oynar. Batı felsefesiyle birey büyük bir tecrübe kazansa da bahsi geçen birey toplum birliğini oluşturmaktan çok uzaktır. Zira devlet olarak buna izin vermedi. Devlet yapısal olarak ya toplumu tanrılaştırıp tüm belirleyenlerin önüne koyuyor ya da bireyi aydınlanma ideolojisine olduğu gibi tanrılaştırıp aynı şekilde toplumda olduğu gibi tüm belirleyenlerin merkezine alıyordu. Özünde birey-toplum diyalektiğinin belirleyen birey de olsa toplum da olsa

1 Şeyh Bedreddin ,*Varidat.*

2 *A.g.e.*

3 *A.g.e.*

sonuçta bu ilişkiye damgasını vuran devletli toplumun kendisidir. Aradaki ilişkinin (birey-toplum) demokratik, kültürel olmasına asla izin vermiyor. Uygarlıkla başlayan bu durum kapitalist modernite birlikte aradaki ilişki daha da katmerleştirilerek sömürüye hep açık tutuldu. Kısaca kapitalist modernite dönemi açısından birey-toplum ilişki ve bağlamını ele alırsak neler söylenebilir!

Hiç kuşkusuz kapitalist modernite birden bire ortaya çıkıp yoktan var olmadı, bir arka planı her zaman vardı. Modernitenin arka planını uygarlığın doğuşuna kadar götürmek mümkündür. Kapitalist modernite en nihayetinde merkezi uygarlığın bir devamıdır. Ne var ki kapitalist moderniteye geçişi genel kabul gören tarih 15. Yüzyıldır. Buna kısaca Avrupa Tarihi demek de mümkündür. *"Modernlik ilk dünya sisteminin kuruluşundaki merkeziliğin yönetiminin meyvesidir. 15. Yüzyılda hümanizm ile başlayan modernleşme süreci 16. yüzyılda İspanya'nın yönetiminde kolonizasyona, daha sonra Hollanda'nın öncülüğünde kapitalizme, 17. yüzyılda Fransa'nın yönetiminde rasyonalizme (aydınlanma) sonra da Britanya'nın elinde liberalizme doğru evrilir."*[4] Jürgen Habermas ve benzerleri kapitalist moderniteyi aydınlanmayla (akılcılık) özdeş kullanıyorlardı. Kimileri de moderniteyi 14. yüzyılda kentlerin yeniden modern şekilde ortaya çıkışıyla bağlantılandırıyorlardı. Buna benzer tanımlar daha da sıralanabilir, özce kapitalist modernite 15. yüzyılda başlıyor olsa da devletli, sınıflı ve kentli uygarlığın bir devamıdır.

Kapitalist modernite iktidarlaşmış toplumun ardından iktidarlaşmak isteyen bireyin önünü açarak merkezi uygarlıktan farklı bir şey yapar. Kapitalist modernitenin özgünlüğü buradan gelir. Toplumun geleneksel ahlaki bağlarını çözerek toplumu her yönüyle sömürüye açar. Mevcut kültüre saldırarak metalaştırır ve bireyciliğin önünü sonuna kadar açar. Toplumu ahlaken (etik temelde) çözülmeye uğratarak toplum-birey ilişkileri tümden dumura uğratır.

Bir yandan geleneksel kalıplar yıkılırken diğer taraftan insan egosu kutsanırcasına öne çıkarılır, birey toplumuna, toplumda bireye yabancılaştırılır. Kolaycı, faydacı, vb. ilişkilere birey-toplum teşvik edilerek tüketim kültürü bir fenomen olarak yaygınlaştırılır. Her açıdan parçalanmış toplum haliyle parçalanmış bireyi açığa çıkaracaktır. Parçalanmış , iradesizleşmiş bireyi yönetmek kolaylaştırdığı gibi sömürmek de kolaylaşmıştır. Öyle ki birey bir obje, meta düzeyinde alınıp satılabilir duruma indirgenmiştir.

Kapitalist modernite parçalanmış, yozlaştırılmış kültürü toplum ve bireye tek ve doğru kültür olarak dayatır. Bu durumu araştırmacı Meyer Schapiro: *"Bencil duyguların tatmini öne çıkarıldığı gibi, toplumsal değerler ikinci plana düşürülmektedir."*[5] şeklinde açıklamaktadır. Yine benzer bir tanımlamayla "modern kültürü" "plastik özgürlük"[6] olarak tanımlar. Plastik özgürlük yani sahte özgürlük karşılığında sonuna kadar sömürüye dayalı bir ilişkiyi birey topluma dayatır. Tarihsel olarak bireyin kaba gücünden yararlanan merkezi uygarlık, bugün kapitalist modernite eliyle daha da inceltilmiş yöntemlerle birey ve toplumun tüm yeteneklerini birer sömürü aracına dönüştürür.

Kapitalist modernitenin bir devamı niteliğinde olan postmodernizm ise modern kültürü, tüketim kültürü olarak yüceltir. Jean Baudrillard, postmodern dünyayı "belli bir özü ve doğası olmayan bir simülasyon dünyası"[7] olarak tanımlar. Moderniteyle bağı kopan birey postmodernizmle simülasyon dünyasına alınır. Bu duruma gelmiş birey kendisini artık tanımlayacak durumda değildir. Post modernizm, ideolojik yaklaşımı oldukça bireyci, cinsiyetçi, eril ve teknolojist (doğa dışı ve bireyci) vb. özellikleriyle fütursuzcadır. Toplum ve bireyi mitoloji, büyü, ahlak (etik) vb. den arındırarak maddeleştirilmiş ve güncel çıkarlara, egoist söylemlere mahkum etmiştir.

Bu kadar parçalanmış, kendi olma (xwebûn) gerçekliğinden uzaklaşmış bireyin, yeniden gerçek kimliğine dönmesi, toplumla olan bağlarını yeniden demokrakratik temelde kurması, güçlü tarihsel-toplumsal gerçekliğin varlığını gerektirir. Özünden, anlamından ve maneviyatından boşaltılmış birey-toplum yeniden komünal kültürel özüne, ahlaki politik gerçekliğine dönmesi gerekir. Birey ve toplumun kendi kültürel birliğini sağlayabilmesi için bu öz üzerinden güçlü manevi bir anlam dünyasına, felsefi, kültürel, estetik ve özgür bir bakış açısına ihtiyaç vardır.

4 C. Harsson-P. Wood, *Sanat ve Kuram*, Küre Yayınevi, 2011,

5 *A.g.e.*

6 *A,g,e,*

7 Jean Baudrillard, *Sanat Komplosu*, İletişim Yayınları, 4. baskı, 2012.

Birey-toplum kültürel birliğini ve bütünselliğini yeniden doğru bir temelde oluşturmanın zemini genelde devletli uygarlık, özelde ise kapitalist modernite olmayacağı açık ve nettir. Birey-toplum kültür birliği ve hakikatini ancak ahlaki-politik düzlemine dayalı toplumsallıkta sağlanabilir. Kısaca bu düzlemde, demokratik ulusla boy veren özgür yurttaşa değinerek sonuçlandırmak istiyoruz.

Özgür Yurttaş

Yurttaşlık, siyaset kuramı ikk hukuk kuramında bir devletin ya da şehrin üyelerinin hakları veya ödevlerini anlatmak üzere kullanılır. Örneğin Antik Yunan'da yurttaşlık "özgür insanlar"la sınırlıydı. Yurttaşlık "özgür insanlara hizmet" karşılığında verilirdi. Yurttaşlık kavram olarak Fransız ve Amerika devrimlerden sonra yeniden canlanmış ve birey haklarıyla özdeşleştirilmiş ve kurumsallaştırılmıştır. Kabaca yurttaşlığı böyle tanımladıktan sonra konfederalizm ile gündeme gelen özgür yurttaşlığın bahsi geçen yurttaşlıktan çok öte bir anlam ifade ettiğini belirtmek gerekir. Biri devletli uygarlık zemininde boy veren devlet üyeliğini (birey-toplum) tanımlarken, diğeri özgür yurttaş devlet dışı kalmış toplumların komunal üyeliğini (birey-toplum bağlamında) tanımlar. Biri devletin verdiği haklar (bireysel haklar) hukuk zemininde ilerlerken diğeri (özgür yurttaş) ahlak-politika temelinde vaad edilen demokratik haklar temelinde ilerler. Kısaca iki farklı yurttaşlıktan söz ettiğimizi belirtmek gerekir.

Demokratik ulus düzleminde gelişen özgür yurttaşlık ilk ulus-devlet düzleminde gelişen vatandaşlığı/yurttaşlığı da birbirinden ayırmak gerekir. Keza özgür yurttaşlık ile devlet yurttaşlığı ayrı şeylerdir. Yurttaşlık devlet üyeliği (modern köle) anlamına gelirken, özgür yurttaşlık demokratik komün üyeliğini ifade eder. Yurttaşlık, devlet kültürü geleneği içinde köleleştirme statüsünün inceltilmiş halinin ifadesi olurken özgür yurttaşlık devlet sınırlarını aşıp bu sınırlara ait kültürü reddedip , tamamen demokratik toplumun geleneğinin günümüzde kendisini demokratik ulus üyeliği biçiminde ifadeye kavuşturur.

Ali Fırat özgür yurttaşlığı şu cümlelerle özetler: *"Demokratik olmayan komün veya topluluk, politik olamaz. Politik olmayan komün veya komün ise özgür olamaz. Komünün demokratikliği, politikliği ve özgürlüğü arasında sıkı bir özdeşlik vardır... Özgür birey-yurttaş ancak bu demokratik komünal yaşam içinde gerçekleşebilir. Genelde demokratik ulus birey-yurttaşlığı özelde ve daha somutlaşmış biçimi olmaktadır."*[8] Özgür yurttaş merkezi uygarlığın tarih boyunca gasp ettiği birey-toplum temel hakları -ki bunları özetlersek; bireyin yaşama ve kişiliğini koruma özgürlüğü, din, vicdan ve inanç özgürlüğü, düşündüklerini ifade etme ve örgütlenme özgürlüğü, bunları korumada sonuna kadar özgürlük hakkı, bir eko topluluk içinde ve ideolojik dengeye uygun yaşama özgürlüğü, kültürel gelişme ve ulusal kimliğini edinme özgürlüğü vb. için mücadele eder.

Özgür yurttaş (birey-toplum kültür birliği temelinde), en tabi demokratik haklarına sahip oldukça ve bunları korudukça toplumsallığını ve özgür komünü, ahlaki-politik toplumsallığını, özgür birey ve yurttaş haklarını da korumuş olmaktadır. Birey-toplum, özgür birey birey-yurttaşlık bilincine sahip olur ve bu doğrultuda mücadele ederse, birey-toplum kültür birliğini sağlamış olmaktadır.

Sonuç babında konuyu özetlersek şunlar belirtilebilir: Doğal Toplumda oluşan birey-toplum kültür birliği devletli-kentli ve iktidarlaşmış toplumla birlikte sekteye uğrar, parçalanır buna paralel devletli uygarlık gelişip yayıldıkça kendisini köleci, feodal, kapitalist formlar biçiminde yapılandırdıkça, bu parçalanma derinleşmekle kalmadı, hem toplum denilen olguyu ve hem de birey denilen olguyu kendilik olmaktan çıkardı. Kapitalist modernite döneminde toplum devletin bir uzantısı hâline gelirken, birey ise bireycilik denilen tamamen nesnelleşmiş bir konuma getirilir. Tüm bu tarihsel akışa koşut bir şekilde ise devletli uygarlıkla bütünlüğü koparılmaya çalışılan birey toplum kültür birliği kendisini demokratik uygarlık düzlemi içinde kurmaya çalışır. Demokratik modernite, birey-toplum kültür birliğinin sağlanacağı dönem, demokratik ekolojik kadın özgürlükçü topluma dayalı özgür yurttaş ise, bu toplumun bireyini ifade eder. Bu ise doğal toplumdaki birey-toplum kültür birliğinden, çok daha gelişkin, kapsamlı bir ilişki demektir.

8 Ali Fırat, *Demokratik Ulus Çözümü*, 5. Cilt, s. 205.

Hegemonik Düzenin Tecavüz Kültürü

Hasan Aşkın

"Tarihte saf iktidar bir istisna teşkil eder; kural olan iktidarın hegemonik karakteridir." [1]

Hegemonya Yunan felsefesinde "ruhun yönlendirme" yetisi olarak anlamlandırılır. Bu anlamlandırma tarihten günümüze inkar ve sömürüye uğrayan sınıf ve toplulukların oluşturulan toplumsal düzeni, nasıl, neden kabul ettiklerine önemli oranda açıklık getirir. Hegemonya, oluşturulan sistemin kurumlar, toplumsal ilişkiler ve fikirler ağı içinde yaratıldığı ve yeniden üretildiği belirli bir toplumsal düzenin, rıza temelini temsil eder. Oluşturulan hakim, hegemonik ilişkiyle daha tutarlı ve sistematik bir dünya görüşü sağlayarak sadece sömürüye tabi tutulan nüfus bütününü etkilemekle kalmayıp, toplumsal kurumları örgütleyen ilkesel bir temelde oluşturur. Bu anlamda hegemonya, toplumdaki kurumları ve grupları birleştiren aktif bir rızaya, kolektif bir iradeye dayanmalıdır.

Merkezi hegemonik sistem ideolojik hegemonyasız olmaz. Salt rıza ve onay değil, toplumsal inşa ve bunun ilişki, yaşam ve eyleyişinin inşası da zihniyet dünyasında oluşturulur. Mitoloji, din, felsefe ve bilim ideolojik hegemonyanın tarihsel süreç içerisinde aldığı biçimlerdir. Oluşturulan bu düşünce kodlarıyla toplumsal zihin dünyası hegemonik yapıya uyarlanır. Bu açıdan Gramsci'ye göre "ideoloji, ekonomik sınıf çıkarlarını basitçe yansıtmaz ya da görüntülemez; ve bu anlamda ekonomik yapı ya da toplumsal örgütlenme tarafından belirlenen bir "veri" değil, bir mücadele alanıdır. İdeoloji, toplumsal ilişkiler, kurumlar ve pratikler içindeki somutlaşma biçimi aracılığıyla eylemi örgütler ve bütün bireysel ve kolektif etkinliklere şekil verir." [2]

Devletçi sistem artık değerleri oluşturmuş olduğu tekeller aracılığıyla gaspa yönelir. Bu sistemim düzenli işleyişi ve sürekliliği açısından hegemonik bir karakter kazanması önemlidir. Tekellerin çatısını oluşturan hegemonik sistem tüm baskıcı, zor içeren aygıtların yanı sıra neyin doğru neyin yanlış, neyin doğal neyin normal olduğunu inandırıcı bir dille tanımlayıp, oluşturulan toplumsal düzeni koruyan ve destekleyen zihniyet biçimi aracılığıyla rıza ve onay üretir. Burada, iktidar dışındakilerin red ve inkarı kadar, sistemin kendisini evrensel tek ve mutlak doğru kılması karakteri gereğidir. Rekabeti kendi lehine, üstünlüğün sağlanarak merkezi uygarlığını oluşturması ve bunu merkez-çevre ilişkisi içerisinde hakim kılması, sistemin sürekliliği açısından kaçınılmaz kılınmıştır.

Sistemin iktidar ilişkilerinde başat, dominant bir merkezin olması, rekabetten kaynaklı çatışma ortamından, bunun oluşturduğu kaos ve sonuçlarına görece tercih edilir. İktidar dışı çevrelerin, sistem içi ve dışındaki direnişleri bu tercihi daha güçlü ve kalıcı yapar. Merkezler sürekli değişse de hegemonik sistemin özü değişmez her dönemin hakim ideoloji, siyaset, kültür, düşünüş, üretim ve yaşayış biçiminin bütünlük içerisinde birbirini tamamlayan temel kurumlaşmaları hegemonik sistemin varoluş nedenidir. Sistem kendini toplumun tüm birim ve bireylerine, onun ilişki, yaşayış ve eyleyiş boyutuna yayarak hegemonik yapısını hakim kılar.

1 Ali Fırat, *Demokratik Ulus Çözümü*, 5. Cilt, s. 39.

2 Laurence Harris V. G. Kiernan, *Marksist Düşünce Sözlüğü*, çev. Mete Tunçay, 1979, İletişim Yayınları.

Hiç bir iktidarcı sistem hegemonik olarak toplumun tüm alanlarına sirayet etmedikçe kalıcı olmaz. "Merkezi hegemonik iktidarı sadece büyük imparatorluklara özgü bir durum olarak düşünmemek gerekir. Bütün toplum hegemonik iktidar ilişkilerine bağlanmaya çalışır. En büyük imparatorluk merkezinden bağımlısı aile birimine kadar hepsi için benzer hegemonik kurallar geçerlidir. Roma'da imparator neyse, köyde ağa ve ailede koca da odur." [3]

Zor olayı iktidarın karakteristik bir özelliğidir. Bu olmadan ayakta kalmaz. İhtiyaç duyduğunda gündemine almakta ve uygulamakta beis görmez. Ancak bu dönemsel politikaların başarısında yeterli olsa da, buna paralel hegemonik hakimiyet sağlamak zorundadır. Aksi halde iktidarın daimi kılınması çok da olanaklı değildir. Tarihte bir çok devletçi yapının kuruluşundan belli bir süre sonra yıkılmasının, kalıcı olup kendisini daimi kılamamasının nedenlerinden biri de, oluşturulmuş olan hegemonik sistemin bir parçası haline gelememiş olmasıdır.

Eril Tahakkümün Fetih Yasası: Tecavüz ve Namus

Tecavüz Arapça bir kelime olup "sınırı aşmak" anlamındadır. Fetih ise, hegemonik sistemin üzerine temellendiği aşılan sınırlara, zaptedilen alanlara mutlak hakimiyetini ve bunun dokunulmazlığını ifade eder. Fethedilen yerin fetheden tarafından tüm hakkı kendinde içsel bir sahiplik ilkesi, hegemonik sistemin anayasasıdır. Devletçi-iktidarcı tarih fetih amaçlı savaş tarihidir. Hegemonik iktidarcı sistem kendini fetih, yani tecavüz üzerine inşa eder. Bunun yasası olan namus, tam da yasa alanındaki nomos'tan kaynağını alır.

Bu şiddet, baskı ve sömürü yoluyla zor ve gaspa dayalı bir varoluş felsefesinin yasal kılınıp meşru temelde oluşturulmasıdır. Fetihte, işgal edilen toprak ve toplulukların ötesine geçilerek hakimiyet komple bir boyut alır. Tecavüz doğanın talanından kültürel soykırıma, ekonomik sömürüden manevi değerlerin gaspına, toplumsal hafızanın silinmesinden kadın şahsında tüm topluma kadar, tüm boyutlarıyla hakim kılınıp hegemonik bir sistem oluşturulur. Hiçbir şey ona ait değilken her şeye sahip olmanın yolu bu hegemonik sistemin yaşamsallaşmasıyla mümkündür. Sınırlar yeniden aşılıp çizilecekse yine bu iktidarcı hegemonik sistemin güç odaklı fetih yasasıyla belirlenecektir. Güçlü olanın kazananın her şeye sahipliği! Hegemonik sistem içerisindeki güç ilişkileri ve toplumsal ilişkilere yedirilen kültür kaynağını buradan alır. "Güçlü olanın dünyası" ve oluşturulan hak-güç diyalektiğinin özü budur. Zorla alıkoyma, yani tecavüz kültürü hegemonik iktidarcı sistemin temel yasasıdır. Tecavüz edilene, sahip olana, yeniden sınır çizilip namus olarak kavramlaştırılması iktidarcı eril zihniyetin sahiplik ve mülk yasasını belirler. Mülk ve devletin, eş anlamlı kullanılmasının nedeni, aynı kaynak üzerinden temellenmiş olmalarıdır.

Toplum siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik vb. hangi alanda ve hangi düzeyde olursa olsun hep eril iktidarın gölgesindedir

Fethedilen toprak ve topluluklara dayatılan hukuksal statü tecavüz olgusu üzerinden temellenir. Afrika'dan Amerika'ya götürülen kölelere sürekli ve periyodik olarak tecavüz edilir. Afrika'da kabileler arası çatışmalarda kazanan kabile diğer tüm kabile erkeklerini öldürdükten sonra, kaybeden kabilenin kadınlarına tecavüz eder. DAİŞ'in, Êzidi toplumuna saldırdığında yaptığı ilk iş, erkekleri öldürüp kadınları ganimet olarak alıp oluşturulan köle pazarlarında satmasıdır. Bu olaylar cinsellikle daraltılmış ahlaki ölçülerde tepkilere neden olsa da oluşturulan hiyerarşik toplumsal düzende karşılık bulur. Farklı zaman ve mekânlarda bu vb. olayların ortak noktası, eril iktidarın evrensel düzlemde hakim kıldığı hegemonik sistemidir. Bunun, fethedilen, köleleştirilen kadının cinselliği üzerinden yapılması, kadının toplumsal konumundan kaynaklıdır. Doğal, ahlaki ve politik toplumun özünü kendi benliğinde temsil eden kadın, dün olduğu gibi bugün de devletçi toplum yapısının en büyük hedefidir. Kadının hiçliği, köleliği üzerine temellendirilen hiyerarşik toplum modeli, bugün de kadını en büyük tehlike görür. Özü, karakteri gereği hiyerarşik toplum eril olmak ve bunu oluşturduğu toplumun tüm

3 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, 5. Cilt, s. 40.

yapısına, yasalarına, İnanç ve değer sistemine hakim kılma ihtiyacı duyar.

Bu anlamda tecavüzü, salt kadına kaba şiddet sonucu zorlamayla sınırlamak, tecavüz kültürünü siyasal-iktidarcı yapının dışına çıkarıp tekil ve hastalıklı bir davranış olarak daraltmak, sorunu özünden uzaklaştırır. Tecavüzün yasalarca yakalanması bu kültürün özüne dönük bir değişiklik, sınırlama değildir. Siyasal iktidarın bu "hak"kı kendi tasarrufuna almasıdır. Hegemonik sistemin tekleştiren zihniyeti içerisinde bunu kendisiyle sınırlaması, iktidarın tekelci karakteri ve uyguladığı toplumsal tahakkümle ilintilidir.

Egemenlerin tecavüz ve namus kavramları arasında oluşturduğu ilişki, eril devletçi toplumun hegemonik kodlarını oluşturur. Tecavüz, kadına karşı zorla sahip olma gibi daha çok cinsel, fiziki yönlü algı üzerinden gösterilip bilinse de esasında sahip olunmak istenen ve zorla sahip olunanın yasasıdır. Tecavüz, gasp yoluyla sahiplik, sahip olunan üzerinde her türlü hakkın kullanımıdır. O zor ile güç ile alınandır. Haktır, hakimiyeti mutlaktır! Toplumsal kültüre içerilmiş tecavüz ile tek tek kadına tecavüz olayları siyasal iktidarın, eril hegemonik sistemin özde aynılığıdır. Tecavüz kültürünün kurumsal niteliği, zorla sahip olana aitlik, süreklilik ve yaygınlığı nedeniyle bunun siyasal, yasal, toplumsal ve kültürel boyutuyla karşılaşırız. Tecavüzü öncelikle şiddet yoluyla gasp olarak tanımlasak da bunun kurumsal boyutu olan hegemonik yönü daha içsel ve derindir. Eril iktidarın oluşturduğu hegemonik sistemin her anında ve alanında kadın-erkek, toplum-iktidar arasındaki tek yanlı ilişkiyi görmek mümkündür. Karılaştırılmış toplum tarafından gösterilen rıza bu gerçekliği değiştirmez. Tecavüz olgusu kendisini yasal ve toplumsal kıldığı ölçüde bir kültüre dönüştürmüştür. "İtaat et rahat et" biçiminde ifade edilebilecek bu söylem, tecavüzden rıza üreten bir ilişkisellik geliştirir.

Topluma, kültüre ve ilişkilere içerilmiş hegemonik sisteme her yönüyle işlerlik kazandırılır. Hiç bir toplumsal birim ve birey kendisini bunun dışında tutamaz. Toplumda devlet neyse aile için de erkek odur. Rol modelleri, ilişkilerindeki amaç özünde aynıdır. Aynı karaktere sahip olduklarından, birbirlerinin varlık nedenidirler. Aile içinde olduğu kadar toplumsal ve iktidar ilişkilerinde önemli yeri olan namusun nomos'tan gelmesi tesadüfi değildir. Namusun oluşturulan eril toplumun temeli olarak görülmesinin nedeni budur. Toplumda "nomos" yoluyla kadın üzerinde elde edilen tüm hakkı kendinde saklı sahiplik, toplumsal düzenin hukuksal olduğu kadar, sosyalitesini de belirler. Bu, devlet-toplum ilişkisinin kadın cinselliği üzerinden oluşturmuş olduğu eril iktidarın toplumsal cinsiyetçilik biçiminde anlamsallaştırılıp kurumsallaşmasıdır.

Tecavüzün Kurumsal Kimliği Olarak Toplumsal Cinsiyetçilik

"Toplumsal cinsiyetçilik kadın-erkek ilişkilerindeki iktidarla sınırlı bir konum değildir. Toplumun her düzeyine yayılmış bir iktidarcılığı ifade eder." [4] Herhangi bir şeye sınırsız sahiplik, onu nesnellestirmekten geçer. Eril hegemonik sistem ilişkiselliği için de kadın ne kadar nesnelleşmişse o kadar kullanım alanı, sınırı, sınırsızlığı oluşur. Bunun için kadının kendisini nesne konumunda görüp bu konumu özümsemesi önemlidir. Bu da zihinsel kodlarla mümkün kılınabilir. Sonuçta aşılması gereken en zor engeller, zihniyete örülmüş anlam duvarlarıdır. Toplum ve tüm bireyleri oluşturulan zihniyet kodlarıyla kendilerine verilen rolü "gönüllü" olarak oynarlar. Bunu en temel görev bilirler. Hegemonik sistemin iktidar üretimi, oluşturulan toplumsal kastlara verilen görevlerin en iyi şekilde yapılmasını gerektirir.

Cinsler arasındaki bölünmeye dayandırılmış eril düzen, evrensel uygulama alanı bulmak için düşünce şemalarına ihtiyaç duyar. Uygulamanın "doğru"luğu özümsemeyi gerektirir. Bunun için, merkezinde özne-nesne mantığı üzerine şekillenen bir baskı, sömürü ve tahakküm ilişkisi olan ve yaşamın her alanına yayılmış sembollerle karşılaşırız. Özne-nesne gerekliliğini, aynı amaca yönelik oluşturulan karşıtlıklar sistemi içinde buluruz: yüksek-alçak, alt-üst, sert-yumuşak, önde-arkada, sağ-sol, doğru-eğri, dışarıda-içeride kamusal-özel vs. Bunlar ne kadar bedensel, fiziki hareketler olarak öne çıkıyor olsalar da, esasında zihinsel-kültürel yapılaşmanın önemli kodlarıdır. Kadın ve cinsiyet ayrımı üzerine toplumsal ilişkilere yansıtılan bu bölünmeler "şeylerin do-

4 *A.g.e*, 4. Cilt, s. 323.

ğası gereği"yimiş gibi normal gösterilip kabul görür. Nesnel yapılar ile bilişsel yapılar arasındaki tanıma ve tanınma kodları, kurulu iktidarcı düzeni ve keyfi bölünmeleri, başta da cinsiyetler arası bölünmenin meşruiyetini oluşturur. Böylece hegemonik sistem, amacı üzerine temellendiği eril egemenliğini onaylatmak olan bir ilişkiye dönüşür. Hegemonik sistem ilişkilerinde haksızlıkların, ayrıcalıkların doğal görülmesi, her türlü baskı ve şiddete tahammül edilip kabul görmesi toplumsal tahakküm olarak somutluk kazanır. Tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı, kabullendiği bir hayat tarzı, düşünme, konuşma, ilişki ve eyleyiş biçimi hakim hale gelir. Virginia Woolf bunu "egemenliğin gücü" olarak adlandırır. Burada hegemonik sistem sömürü ilişkisini dayattığı toplumun düşünce ve algılarına uyumlu bir tahakküm ilişkisi dayatarak rıza üretiminin karşılığını sömürenden minnet ve itaat olarak alır.

Erkek her ne kadar evde kadın ve çocuklar üzerinde "efendi" olsa da toplumsal tahakküm içinde, efendisi karşısında itaatte kusur etmeyen zavallı biridir

Cinsel edim erkekler tarafından bir tahakküm ilişkisi, "sahip olma" olarak anlamlandırılır. Bu erkekte dile gelip ifadeye kavuşsa da, eril hegemonik sistemin temel mantalitesidir. Erkekte temsiliyetini bulan tecavüz ve tahakküm, kurulu eril sistemin kendisidir. Cinsel ilişkinin bir tahakküm aracına dönüştürülmesi kadının tarihsel ve toplumsal konumundan kaynaklıdır. Eril hegemonik sistem iktidarcı ilişkisini kadının köleliğine paralel topluma dayatıp başarı sağlayabilmiştir. Düşünülen, baskı altına alınıp sömürülen, köleleştirilen kadın sömürü, baskı ve tahakküm altına alınan toplumdur.

Çünkü toplum-kültür oluşumunda ve devamlılığında kadının rolü başlattır. Bu konum erkek lehine değişmedikçe toplumsal ilişkilerde değişim, alt-üst oluş anlamına gelecek sömürü, baskı ilişkileri olan iktidarcı yapının hegemonyası pek mümkün görünmektedir. Hegemonik sistem salt kadının düşürülmesiyle tahakkümü kurumlaştırmamış aynı zamanda bu kurumlaşan tahakküm düşürülen kadının bedeni üzerine inşa edilmiştir. Fetih yasasının temelinde tecavüzün olması bunu açıklamaktadır. Bunu toplumsal yaşamın her anında olduğu gibi eril sistemi meşru kılan mitlerde de görmek mümkün. Sümer mitolojisinde Enki, Yunan mitolojisinde Zeus şahsında temsilini bulan zorla sahip olma, tecavüz olayı çokça işlenir. Yine aynı mitlerde kralların soylarını bu ilişkilere dayandırmaları, Yunan toplum yapısında insanın hiyerarşiye içerilmiş fetih karakterini izah eder.

Enki ve İnanna arasındaki mücadelede, kadına (topluma) ait tüm değerlerin Enki (eril iktidar) tarafından çalınarak eril sistemin temeli yapılması; yine Marduk ve Tiamat arasındaki mücadelede de Marduk'un eril iktidar adına Tiamat'ı öldürüp evreni ve yeni düzeni onun bedeni üzerine inşa etmesi kaynağını buradan alır. Bu tek tanrılı dinlerde devam eder: "Kadın erkeğin tarlasıdır. Tarlanıza dilediğiniz biçimde varın" [5] desturu, kadına dayatılan derin kölelikle ifadeye kavuşan bu mantığın tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak geldiği boyuttur. Hiçbir devletçi hegemonik sistem oluşturacağı toplumsal modelde kadını nesne kılmadan bu anlamda ona başat rol biçmeden başarı şansına sahip olamaz. Bu bağlamda "kadın adeta tüm sistemin bir özeti olarak görülmeli ve öyle çözümlenmelidir. Kapitalist toplum nasıl eski istismarcı toplumların devamı ve zirvesi ise, kadın da tüm bu sistemlerin köleleştirici etkisinin zirvesini yaşar." [6] Kapitalist sistemin pozitivist bilim anlayışındaki özne-nesne ayrımı en fazla kendini kadın şahsında iktidarlaştırıp kurumsal kılar. Kadın, kendi bedeninde reklam, ticaret ve baskı alanında tutularak hegemonik sistemin temel uygulama alanı ve yeniden üretim sahasına dönüştürülür. Hiçbir dönemde olmadığı kadar kadın-toplum, hukuk sistemiyle dört bir yandan zincirlenir. Kadının erkeğe tapulanması evlilik aracılığıyla resmi statüye kavuşturulur. Kapitalist modernitenin "sözleşme" üzerine geliştirdiği evlilik olgusu, gönüllü köleliğin kabulü ve tecavüzün yasal kılınmış halidir. Bu ilişkilerde namus, mülkün sahiplik yasasıdır. Hukuksal kılınanın ötesinde, bunun toplumsal ve kültürel düzleme içerilmesi daha derinlikli bir sorundur. Devlet-toplum ilişkisi de

5 *Kur'an-ı Kerim*, Bakara Suresi, 223. ayet.

6 Ali Fırat, *Bir Halkı Savunmak.*

aynı bağlam içindedir. Toplum ilişkilerinin her safhasında eril ilkenin belirleyiciliği başattır. Karşılaştırılmış toplum eril söylemin içerisinde oluşur. Eril alanda belirlenen sınırlar içerisinde var olmaya izin verilir. Toplum siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik vb. hangi alanda ve hangi düzeyde olursa olsun hep eril iktidarın gölgesindedir. Toplumsal cinsiyetçilik kapitalist modernitenin ideolojik yapısı olan liberalizmin temel bir ayağıdır. Bu, iktidarın hükmettiği toplum ilişkilerinin kadın üzerinden kodlanmasıdır. Toplumların kadınla özdeşleştirilip düşürülen kadının düşürülen toplum yapısına dönüştürülmesi, salt kadını değil, tüm toplum yapısının karılaştırılmasıyla ilintilidir. Hegemonik sistem toplumsal yapı üzerinden tahakküm ilişkilerini bütünlüklü bir temele dayandırır. Cinsiyetçi bir yapı toplumsal ilişkilere başat kılınsa da bu salt kadına değil, tüm toplum bileşenlerine içerilmiş bir köleliktir. Kadınlar kadar erkekler de bu sömürünün birer kurbanıdırlar. İktidarı temsil eden erkek bile oluşturduğu bu tahakküm ilişkilerinde boyun eğen ve köle konumundadır. Hiçbir toplum bireyi bu tahakküm ilişkilerinin dışında değildir. Toplumsal düşürülmüşlük erkeği de derin bir kölelik sarmalına sürükler. Erkek her ne kadar evde kadın ve çocuklar üzerinde "efendi" olsa da toplumsal tahakküm içinde, efendisi karşısında itaatte kusur etmeyen zavallı biridir. Kendi yaşadığı derin köleliğini unuttuğu an, evde kadına ve çocuklarına yönelik eril sistemi taklit ettiği andır. Erkeğe verilen bu iktidar alanı onu bu sistemin gönüllü kölesi ve yılmaz savaşçısı yapar. Ancak özünde toplumsal tahakküm içinde, kadınla aynı kaderi paylaşır. Bu sorunsallık kadın için bir drama, erkek için bir trajediye, bütünlüklü olarak toplumda ise, kanserli bir yapıya dönüşür.

İktidar-toplum ilişkisi, özü tecavüz olan, zor yoluyla gasp ve talana dayanır. Bu ilişkilerde toplumsal değerlerin gasp ve talanı ekonomi, artık değer hırsızlığı ile görünür olsa da toplumun tüm maddi-manevi değerlerinin sömürüsü yaşanır. Toplumsal ahlakın hukukla, demokratik ve politik değerlerin devlet idareciliğiyle, bilgi birikimi pozitif bilimle gasp edilerek toplum tümüyle savunmasız, saldırılara açık hale getirilir. Tüm değerlerin gaspı üzerine temellenen eril iktidar doğa ve toplum üzerinde her türlü hakkı kendinde saklı bir hegemonik sistem oluşturur. Cinsiyetçilik üzerine temellendirilmiş toplumsal ilişkiler, önemli oranda tüm toplumsal alana yansıtılmıştır.

Siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alandan bilim, sanat ve moda alanına kadar düzenlenen ilişkiler eril egemenlikli mantığın düzenine göre işler. Her alanda iktidar belirleyen iken toplum bunun tamamlayıcısı bir figürüdür. Kurumsal ilişkilere ve algılara içerilmiş iş bölümü toplumsal düzen gerçekliğine kazanmış durumdadır. Bu anlamda esas tecavüz toplumsal kültürel boyutta içkin kılınmış ilişkilerin özünde aranmalıdır.

Eril hegemonik sistem doğa ve toplumun tüm hücrelerine kadar sirayet etmiş durumdadır. Toplum yaşam ve ilişkilerinde müdahale edilmedik hiçbir alan kalmamıştır. Oluşturulan kontrol toplumu ile tahakküm edilmedik nokta yok gibi. Tüm toplu kullanım alanları kameralarla 24 saat izlenip kontrol edilmektedir. Özel alan safsatası ile tüm toplumsal alan işgal edilmiştir. Toplumsal ilişkilerin kontrolü tek tek bireylere kadar inmiş durumdadır. Zor, oluşturulan yasalar ve ideolojik tahakküm ve toplum bireyleri en küçük davranışına kadar manipüle edilip tek tipleştirmektedir. Tüm alanlar iktidar lehine daraldıkça toplum nefes alamaz hale gelmekte ve her gün onlarca cinayetle sonuçlanan olaylara sahne olmaktadır. İntiharlar cinayetler hiç olmadığı kadar olağan görülmektedir. Toplumsal doğa bu tarzda bozularak her türlü müdahaleye ve sömürüye açık kılınmakta işsizlikle tehdit edilip açlıkla terbiye edilmektedir. Aynı şekilde doğaya müdahale tüm canlı dünyasını tehdit eder boyuta ulaştı. Barajlar, madenler, termik ve nükleer santraller ekosistemin dengesini bozup doğada geri dönüşümü tehlike düzeyine vardırdı. DNA'ları ile oynanan gıdalar toplum sağlığı ve dengesini bozmuş durumda. Toplumsal kanserleşme nin görünen yönü olan bu doğa ve toplumsal sorunların neden ve sonuçlarını hegemonik sistemin oluşturduğu iktidar toplum ilişkilerinde bulmak mümkün.

Salt çıplak zor ile bu diyalektik kılınmış ilişkilerin sürekliliği mümkün değildir. Sonuçta saldırganlık direnişle karşılanır. Zorun ince tekniklerle Rıza üretmesi tecavüz olayını karşılıklı onay mış gibi sunar. Topluma uygulanan her türlü fiziksel düşünsel dinsel kültürel ahlaki ve benzeri şiddet rıza'yı da belirler. İtaat rıza gibi sunulsa da esasında özünü şiddet oluşturur güç-rıza ilişkisi ve diyalektiği tahakküm üretir.

Güç, rıza üretmek için kimi zaman açık ve kaba, kimi zamansa örtük olarak uygulanır. Üretilen rıza, toplumsal ilişkilerin tümüne yayılan davranış kodları ile ilintilidir. Bu süreç Eril iktidarın kadın şahsında toplum üzerindeki hegemonik ilişkilerinin önemli bir niteliğini oluşturur.

Eril hegemonik sistemin oluşturduğu ideolojik kültürel ve toplumsal düzlemdeki sorunların hem temeli hem de sonucu haline getirilmiş olan kadın çözümün de kendisidir

Hegemonik sistemine esas gücü cinsiyet temelli oluşturduğu toplumsal kültürel yapıyı bir doğa yasası görünümünde sunup meşru kılmasıdır. Biyolojik farklılıkları toplumsal yapının doğal farklılığına dönüştürme başarısı bunun tüm bir kültüre içirilmesi kadın ve erkeğin kendilerine biçilen değerleri oynamaları, bunu doğal yapının gerçeği olarak kabul etmeleri Eril hegemonik sisteme meşruiyet sağlar. Kadına çocukluktan rolü ezberletilir. Aynı şekilde erkeğe de. Bu davranışsal roller iktidarlar karşısındaki toplumsal rolün, ilişkinin de üretilmesidir. Alttan alan, uysal duruş ve yumuşak başlılık kadına yakıştırılır. Bu kadın şahsında toplumsal yapıda düşünüş, davranış, ilişki eyleyiş ve yaşamın temeli olur. Bunun doğruluğu noktasında kadınnın iknası önemlidir. Nihayetinde toplumun yeni nesillerinin aile içerisindeki yetiştiricisi olacaktır. Hegemonik sistemin sürekliliği daimi kılınması eril toplumun yeniden üretimine bağlıdır.

Hegemonik sistem ve buna dahil olanlar arasındaki tanıma, kabullenmeye yönelik pratik eylemler sembolik gücün büyüsü tarafından tetiklenir. "Sembolik güç doğrudan bedenler üzerinde ve herhangi bir fiziksel şiddet olmadan uygulanan neredeyse büyülü bir güç biçimidir. Fakat bu büyü yalnızca bedenin derinliklerine su pınarları gibi gömülü bulunan yatkınlıklardan kaynağını alarak işleyebilir." [7]

Hakim yapıya boyun eğmenin içsel yolculuğu derinliklerindeki benlik bitiminin, kendisinin inkarıdır.

Kamusal alanda yapılan sınırlandırmalar belli mekanda ve zamanda tümüyle kaldırılsa dahi hegemonik sistemin kurbanların da içselleşmiş olan kulluk kölelik kodları kendisine sınırlamaya davranışlarında dışa vurmaya devam eder.

Bundan dolayı davranışları düzenleyen zihniyet dünyasının Toplumsal olarak nasıl yapılandığını anlamak önemlidir. "...Sembolik güç ona maruz kalanlar katkısı olmaksızın hayata geçirilemez ve onların bu güce maruz kalmalarının sebebi de onu bu şekilde inşa etmiş olmalarıdır." [8] Bunun karşılığı algı ve yatkınlık olayıdır. Kabul ve tanıma zorun yanında ikincil zorunluluktur. Kadın bilincinin toplumsal ve kültürel düzlemde eril iktidarın fiziksel hukuksal ve zihinsel güçlerince istila edilmesi temel bir sorundur. Bunlar önemli olmakla birlikte her şey değildir. Esas sorun itaate yatkınlık, onu her yönüyle içselleştirmiş bir kabuldür. Cellat-kurban ilişkisindeki görünür boyutun dışında esas olan bunun ruhsal ilişki ve etkileşimidir. İçinde bulunduğu tecavüz olgusu kurbanında ne kadar karşılık buluyorsa karşılıklı etkileşim o kadar güçlü demektir. ilişkiye süreklilik kazandıran da etkileşimin oluşturduğu bu sonuçtur.

Kadının hegemonik sistem hakkındaki ve aynı şekilde hegemonik sistemin kadın hakkındaki bakış açısını benimsemelerine yol açan ve yatkınlık üreten toplumsal koşullarda ve zihinsel kodlarda köklü bir değişimin şart olduğunu görmek gerekir. Hegemonik sistemin 'hipnotik' gücü yatkınlık, rıza ve ürünü olduğu yapıların sürekliliği veya dönüşümüne derinden bağlıdır. Bu durumda salt hükmedilen bilinç ya da karılaştırılmış toplumsallıktaki yatkınlığı tek başına neden olarak sunmak kısır bir döngü oluşturacaktır. Tek taraflı suçlama ya da sorumsuzluk hegemonik ilişkilerin toplumsal tahakkümünü analiz etmede yetmeyeceği gibi çözümsel yönelimleri de doğrultusuz bırakır. Eril iktidarın hegemonik sistem içerisinde oluşturduğu tecavüz kültürü yatkınlık ve içsel kabul, diyalektik bir bağlam içinde ele alınmalıdır.

İhtiyaç duyulan hakikat temelli özgür yaşam arayı-

7 P. Bourdieu, *Eril Tahakküm*, s. 54.

8 *A,g,e*, s. 56.

şıdır. Tahakkümcü ilişkilerin bir bütününden köklü kopuşu gerektirir. Yapısal bir sorun haline gelmiş toplumsal cinsiyetçiliğin yapısal çözümüne işaret eder. Hegemonik sistem kendisine sor anlaştığı kadın doğa ve toplum üzerinden Evrensel kalmışsa çözüme dönük perspektifte Evrensel olmak zorundadır. Bugün bireyin toplumun ve doğanın uğradığı tahribat aynı hegemonik zihniyetin sömürü ve tahakküm deki sınır tanımazlığıdır. Bireysel, toplumsal ve doğasal ilişkilerin iç içeliği çözümünü de bütünlüklü kılıyor. Mücadelenin demokratik ekolojik ve kadın özgürlüğü ekseninde gelişmesi gerektiği yaşanan sorunların niteliği ile ilintilidir.

Sonuç yerine;

Tüm alanlardaki toplumsal sorunların bunalım ve kriz hali Eril tahakkümün içinde bulunduğu durumu özetler. Hegemonik sistem düzenini neyin üzerine inşa etmişse her dara düştüğünde ona yönelerek bunalımını aşmayı dener. Sonuçta her bunalımın nedeni üzerine inşa edilmiş olduğu sorunlu temeldir Bu anlamda kadın, bozulan düzenin günah keçisi olduğu kadar düzenin tekrar sağlanmasının da temel alanıdır. İnşa ve yeniden inşa burada gerçekleşir. Kadının siyasal kültürel ve dinsel sistemlerde kötülüklerin nedeni ve kaynağı olarak görülüp denetiminin şart kılınması şeytan ve cadı ile özdeşleştirilmesi, üzerine temellendirilen eril hegemonik iktidarın zayıf noktasını teşkil etmesindendir. Şiddet tahakküm ve korku sarmalı burada temellenir.

Tecavüzün kurumsal sürekliliği olarak geliştirilen toplumsal cinsiyetçilik aynı şekilde Eril iktidarın kırılma noktasıdır. "En uzun süreli ve derinlikli bu tutsaklık aşılmadan hiçbir toplumsal sistem ve eşitlik ve özgürlükten bahsedilemez." [9]

Bu tespit, kadına ve toplumsal yapıya ilişkin doğrultuya ışık tutar. Gelişecek kadın temelli toplumsal yapı doğal toplumun ahlaki-politik ve demokratik esaslarının yanında sorumlu, doğal yaşama saygılı ve bütünlüklü bir yaşamı önleyecektir. Kadın esaslı hakikat temelli özgür yaşam arayışı tahakkümcü ilişkilerin bir bütününden Kopuş için önemli bir başlangıç ve aynı şekilde gelecek perspektifi olacaktır. Bu da yapısal bir sorun haline gelmiş hegemonik takvimin yapısal çözümünü gerektirir. Eril hegemonik sistemin oluşturduğu ideolojik kültürel ve toplumsal düzlemdeki sorunların hem temeli hem de sonucu haline getirilmiş olan kadın çözümün de kendisidir. Bu kompleks durum kadın özgürlüğü eksenli yapısal sorunların ele alınıp analizini ve çözümünü zorunlu kılar. "Kadın ayrıca ahlaki ve politik toplumun asıl ögesi olarak özgürlük eşitlik ve demokratikleşme ışığında yaşamın etiği ve estetiği açısından da hayati rol oynar." [10] Bu anlamda kadın doğasının, toplumsal doğaya ve doğal yaşama uygunluğu kadını oluşturulacak toplumsallığın da temeli yapar. Bu bağlamda "...gerekli olan, tüm toplumsal alanlarda yürütülecek bir kadın devrimidir. Nasıl ki kadın köleliği en derin kölelik s kadın devrimi de en derin özgürlük ve eşitlik devrimi olmak durumundadır. Kadın devrimi hem Kuramda hem de eylemde en köklü çıkışları gerektirir. Öncelikle cinsiyetçi ideolojiye karşı ardıcıl, sürekli bir savaşım gerektirir. Kadın devrimi günün 24 saatinde yürürlükteki tecavüzcü zihniyete karşı ahlaki ve politik olarak da savaşın derinleştirilmesini gerektirir." [11]

İçindekiler İçin Tıklayınız

9 Ali Fırat, *Bir Halkı Savunmak*.

10 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, 3. Cilt.

11*A.g.e*, 4. Cilt, s. 325.

Kültür ile Coğrafya İlişkisi

Musa Şanak

*"**Ruhê mirov zû rengê cihan digre û cih jî zû rengê mirov digrin.**"*[1]

Yazımızın konusu dil-kültür ile coğrafya arasındaki ilişki ve etkileşimdir. Temel bir perspektif oluşturmak ve yönümüzü belirlemek için kendimize temel kimi sorular sorarak konuya giriş yapabiliriz. Örneğin zihinsel esneklik ve simgesel dilin gelişmesi ile bağlantılı olarak ifadelendirilen kültürel gelişme ile toplumsal gelişme arasında nasıl bir ilişki vardır? Toplumsal gelişme ile dil-kültür anlamındaki gelişmeyi özdeşleştirebilir miyiz?

Tarihsel bir süreç içinde ortaya çıkan dilsel-kültürel gelişmeyi belli bir zaman mekan boyutu bağlamında oluşan tarihsel toplumun kimliksel bir ifadesi olarak tanımlayabilir miyiz? İkinci doğa olarak tanımlanan toplumsallığın birinci doğa olarak nitelendirilen gerçek doğa/coğrafya ile ilişki ve çatışmasını nasıl izah edebiliriz? İbn Haldun'un da dediği gibi coğrafya kader midir?

Bextîyar Elî'nin romanında bir kahramana söylettiği gibi gerçekten de insanın ruhu erkenden doğup büyüdüğü yerin rengini alıyor mu? Örneğin bizler kendimize Amedî, Mahabadî, Hewlerî, Efrînî dediğimizde ya da bajarî, gundî, çiyayî, deştî... dediğimizde ruhen bu yerlerin rengini aldığımızı mı ifade etmiş oluyoruz? Yine Hz. İbrahim'in, Exmedê Xanî'nin, Qazî Muhammed'in şu veya bu bilge, önder ya da peygamberin diyarı dediğimizde bunların ruhen bu yerlere renklerini verdiğini mi belirtmiş oluyoruz?

Dünyada bir zamanlar yedi binden fazla dilin konuşulduğu söyleniyor. Bu dil-kültür çeşitliliğinin coğrafi farklılıklarla bir ilişkisi var mıdır? Varsa nasıl izah edebiliriz?

Günümüzde kullandığımız Çiya, Zinar, Robar, Baran, Şîlan, Bager, Havîn, Berfîn, Kendal, Şêro, Zozan, Kanî, Kulîlk, Beybûn... vb. isimleri dil-kültür ile coğrafya arasındaki ilişki ve etkileşimin somut birer göstergesi olarak kabullenebilir miyiz?

Özetle coğrafi farklılık ve çeşitliliğin toplumların zihniyet ve yaşam tarzları, yeme-içme, giyim-kuşam, üretim ve örgütlenme tarzları, sanat-edebiyat ve mimari biçimleri… üzerindeki etkisini nasıl izah edebiliriz? Bu etkiler kendisini nasıl görünür kılıyor?

Özellikle son birkaç yüzyılda sömürgeciliğin talancı ve asimilasyoncu dayatmaları sonucu binlerce dil-kültür ögesi zorla yok edilip işlevsizleştirilmiş, kimi alanlar diller-kültürler mezarlığına dönüştürülmüştür. Bunlardan daha fazlası da ölümün eşiğine sürüklenmiştir. Toplum kırımın özgün birer biçimi olan bu dil-kültür kırımları ile doğadaki binlerce bitki ve hayvan çeşidinin yok edilmesi arasında nasıl bir ilişki var?

Ali Fırat: *"Toplumsal gelişmede kültür ve uygarlığın yerini ve zamanını belirleyiciliği ile birlikte katkısı oranında değerlendirmek durumundayız."*[2]

Yukarıdaki sorulara bu perspektifle bütünlüklü bir cevap vermeye çalışacağız.

1İnsan ruhu çevrenin rengini çabuk alır ve çevrede insan ruhunun çabuk rengini alır.

2 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Manifestosu*, Cilt 1.

Kültür Nedir?

"Kültürel gelişmeyi zihnin esnekliği ve simgesel dilin gelişimi ile birlikte artan maddi nesnelerin toplam ifadesi" olarak tanımlayan Ali Fırat, kültürü de dar anlamda: *"Bir toplumun zihniyetini, düşünme kalıplarını ve dilini ifade"* eden bir olgu olarak tanımlamaktadır. Ardından buna ihtiyaçları gideren tüm araç-gereçleri, besin maddelerini, onları üretme, saklama ve dönüştürme biçimlerini, bütün güzellik araçlarını üretim, savunma ve tapınma biçimlerini de dahil ederek kapsamlı bir kültür tanımına ulaşmaktadır.

Özetle zaman ve mekan bağlamı içinde üretilen maddi ve manevi değerlerin tümüne kültür denilmektedir. Kültür toplumsal kimliğin en temel ve somut göstergesi olarak toplumsal gelişme ile özdeşleştirilebilir.

Dil ile kültür olguları da özdeşleştirilebilecek niteliktedirler. Kültürün çekirdek ögesi ve bütünleştirici gücü dil oluyor. Bu özelliğinden dolayı kültürü dar anlamda "eşittir dil" diye tanımlayanlar da vardır. Çünkü ulus ya da toplumların dünya görüşünü ve de ortak değerlerini oluşturan her şeyi onların onur ölçüleri, coğrafi terim ve tanımları, folklor, müzik, edebiyat, bilim vb. tüm tarihsel birikimleri yüzyıllar içinde süzülerek birer sözcük ve deyim biçiminde sembolleşip onların dil hazinesine akmakta, bu hazinenin kalıcı bir parçasına dönüşerek korunmaktadır. Toplumsal gelişmenin en güçlü dinamiği olan dil sayesinde kültür kapsamına giren diğer değerler de tanımlanıp anlamlandırılıyor. Dil olmasa onların yeni bir biçime kavuşturulması ve nesilden nesile aktarılması da mümkün olmayacaktır.

Bir Toplumsal Kimlik Olarak Dil-Kültür

Zihnin esnekliği ve simgesel dilin bir ürünü olan kültürel gelişme ile toplumsallık sağlam bir temele, anlam gücüne ve kimliğe kavuşmuştur. İnsanlık tarihinin %98'lik bir bölümünü oluşturan klan dönemi toplumsallığın kök hücresi olarak tanımlanıyor. Son birkaç yüz bin yıllık döneme kadar da mimik ve el kol hareketlerinden oluşan bir işaret dili kullanan klanlar arasında belirgin bir farklılıktan söz edilemez. Farklı coğrafyalarda yaşayan klanlar arasında kimi farklılıklar olsa da genelde benzer özelliklere sahip oldukları kabul edilmektedir.

Araştırmalar sapiens türünün yaklaşık olarak günümüzden 150-200 bin yıl önce simgesel dil özelliğine yaklaştığını, takriben 50 bin yıl önce de ilk defa işaret dilinin yerine geçen simgesel değer kazanan seslerle anlaşmaya başladığını ve eskiden de olduğu gibi yine Rif hattından kuzeye açılarak dünyaya yayıldığını gösteriyor. Geniş toplulukların kullandığı ortak simgesel dil ilk ayırt edici kimlik öğesi olarak tarih sahnesine çıkıyor, toplumsallığı doğurup ana rengini veriyor. Ali Fırat *"Belki de tarihin henüz keşfedilmemiş ve adı konulmamış devrimine 'dil devrimi' demek uygun olabilir."* diyerek dilin bu tarihsel rol ve önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca Zagros-Toros hattında tarihsel süreç içinde ortaya çıkan Aryan dil-kültür grubunun gelişiminin de *"gerek dilin oluşumu gerek köklü bir kültürel altyapıya temel teşkil etmesinin tarihsel ve coğrafi koşuluna bağlı olduğunu"* belirtiyor. Araştırmalar aryan dil-kültür grubunun yaklaşık olarak M.Ö 10.000-4000 yılları arasında iyice kavramlaştığını ve sonrasında geniş bir alana yayıldığını göstermektedir.

Çobanlık ve aşiret kültürü açısından oldukça zengin sayılan semitik dil-kültür grubu Zagros-Toros hattının hemen güneyine düşen çöllerde oluşmuştur. Zamanla bir peygamberlik/amirlik kurumuna dönüşen şeyhlik/seyidlik ile göksel tanrı oluşumu olan "El, Allah" kavramları da çölün yeknesak özelliklerini yansıtmaktadırlar. "El, Allah" da bir tür toplumsal kimlik oluşumudur.

Çin-Tibet dil-kültür grubunun oluşum alanı Sarı ırmak, mavi ırmak ve şin çinng ırmaklarının kıyılarında gerçekleşmiştir. Çini kuzeyden güneye doğru kateden bu üç nehrin oluşturduğu bereketli geniş alüvyonlu ovalar bu dil-kültür oluşumunun ana rahmi olmuştur.

Afrika'nın sahel ve tropik batı bölgeleri bantu dil kültür grubunun oluşum alanı olmuştur. Bu alanlarda şekillenen Bantu dil-kültürü zamanla tüm Afrika'ya yayılmıştır.

Ural-Altay dil-kültür grubu da orta Asya'nın ural-altay ve Moğolistan çevresinde oluşup Finlandiya, Japonya, Kore vb. yerlere kadar yayılmıştır. Bunlara Okyanusya yerlilerinden oluşturduğu dil-kültür grubunu da eklemek mümkündür.

Her dilin kelime dağarcığının önemli bir bölümü üzerinde hayat bulduğu coğrafyaya ilişkin coğrafi terimlerden, o coğrafyadaki canlı ve cansız varlıklara verilen adlardan ve bu kelimelerden türetilen çok sayıda bağlantılı yeni kelimeden oluşmaktadır. Beş-altı alanda oluşan beş altı dil-kültür grubundan yedi binden fazla dil-kültür oluşmuştur. Bu da dil-kültür çeşitliliği ile coğrafi çeşitlilik arasında paralel ve doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Coğrafyanın Dil-Kültür Gelişimindeki Temel Rolü

Doğa içinde yeni doğa inşa edip onu peyderpey çevresine ve dünyaya yaymanın temelinde ne yatıyor? Neden Zagros-Toros hattında ortaya çıkan aryan dil-kültür grubu diğer bütün alanlardan önce neolitik devrimi gerçekleştirdi? Hatta bunu gerçekleştirmekle de yetinmedi. Bu neolitik kültürü nasıl tüm dünyaya taşırabildi?

Eğer uygun bir coğrafi ortama, uygulanabilir iklim yapısına, doğal tarla düzenindeki bol bitki ve ve hayvan çeşitliliğine, av hayvanlarının zenginliğine, güvenlik için gerekli olan mağara yapısına sahip olmasaydı bu özelliklerinden dolayı insan topluluklarının toplanıp yıllarca barınabileceği bir alan olmasaydı; konum itibariyle Rif hattından gelen toplulukların toplandığı ve dünyaya dağıldığı bir özelliğe sahip olmasaydı burada yerleşik yaşama geçme, bitki tanımına geçme, meyve ağaçlarını kültürleştirme ve hayvanları evcilleştirmek, en önemlisi de bütün bunların kurumlaşmasını sağlayan neolitik zihniyetin oluşumunu gerçekleştirmek mümkün olabilir mi? Açık ki yaklaşık olarak 50 bin yıl öncesinden alanda ortaya çıkan simgesel dil, coğrafi koşulların da elverişliliği ile birlikte alandaki topluluklara muazzam bir toplumsallaşma, besin elde etme ve korunma olanağı sunmuştur. Neolitiğe özgü olan çömlekçilik, dokuma, el değirmeni, tekerlek, tarıma uygun saban ve hayvan koşumu yapma vb. teknikler ile sanat ve din de bu dönemde kurumlaşmışlardır.

Sınıflı-kentli ve devletli uygarlığın doğuşunu dil-kültür ile coğrafya arasındaki ilişki ve etkileşimde yeni bir aşama olarak nitelendirebiliriz. Çünkü yeni zihniyetin toplumsal ilişkilerde yarattığı kırılma, aynı zamanda insan-doğa/toplum-doğa ilişkisine de yansımış; birinci doğa ile ikinci doğa arasındaki optimal denge ve uyum bozulmuştur.

Ahlaki ve politik toplumu doğuran ve onun neolitik tarzda kurumlaşmasına temel teşkil eden coğrafi özellik ve koşullar, binlerce yıl sonra ondan sapmayı ifade eden sınıflı-kentli ve devletli uygarlığın doğuşuna da zemin oluşturmuştur.

Üretimdeki fazlalıkla birlikte nüfus artmış, köy yerleşimleri geniş bir alana yayılmıştır. Köyler büyümüş, tarım aşağı Mezopotamya'ya doğru genişlemiştir. Toplumsal yönetimde yeni arayışlar başlamış, uzmanlık ve deneyimin yönetimdeki rolü artmıştır. Sabanın bulunması, alüvyonla toprakların tarıma açılması ve sulama tekniğinin geliştirilmesi ile birlikte erkeğin üretimdeki rolü artmış, giderek erkek eksenli aile ve toplum şekillenmesi ortaya çıkmıştır. Hiyerarşi ve hanedanlığın doğuşu ile birlikte sınıflı-kentli ve devletli uygarlığın zihniyet yapısı da şekillenmeye başlamıştır. Tapınak etrafında mitolojik bir kurguya dayalı olarak inşa edilen sınıflı-kentli ve devletli uygarlık giderek kurumlaşıp yayılmaya başlamıştır. Neolitikten devraldığı değerleri dönüştürme ve mitolojik yaratma sayesinde sınıflı-kentli ve devletli sistemini göksel düzenin yeryüzündeki versiyonu olarak inşa eden sahipler, insanı kulluk-kölelik zincirleri ile kendilerine bağlama başarısı göstermiştir.

Sınıflı-kentli ve devletli uygarlığın gelişimi ile birlikte ortaya çıkan sapma Sümerlerden itibaren derinleşerek günümüze kadar gelmiştir. Yayıldıkça nüfuz ettiği her alanda yeni bir biçim almıştır. Bu sapmaya karşı sürekli direniş halinde olan ahlaki ve politik toplum unsurları da bu direnişlerini tarihin her dönemine özgü bir biçimde sürdüre gelmişlerdir. Sınıflı-kentli ve devletli uygarlığa karşı direnişler iki ana eksende gelişmiştir. Birincisi, kölelik dayatmasına karşı direnen kabile, aşiret vb. toplulukların etnik nitelikli özgürlük eğilimidir. Dağ dorukları, çöllerin derinlikleri, derin vadiler bu direnişlerin merkezleridir. Neolitik değerlerle uygarlık sürecinin olumlu yönlerini kendisinde sentezleyen Zerdüştlük, Manicilik, Mendekilik vb. ahlaki ve felsefi yönü önde olan düşünsel akımlar bu etnik direnişlerin zihniyet yapısını oluşturmuştur. Kölelerin sınıfsal nitelikli direnişleri ise daha çok ibrahimi gelenekte de ifadesini

bulan dinsel, mezhepsel temelde gelişmiştir. Bu iki direniş eğilimi çoğunlukla iç içe gelişmiştir.

"Her Giya Li Ser Koka Xwe Şîn Dibe." [3]

Nasıl ki bir toprakta yeşeren bir ot o toprağın renk ve özelliklerini alıyorsa, herhangi bir coğrafyada yaşayan bir topluluk da inanç ve düşünce yapısı itibariyle o coğrafyanın renk ve özelliklerini yansıtır. Yine yeme-içme, giyim-kuşam, gelenek-görenek bakımından da yaşadığı coğrafyanın özelliklerini yansıtır. Animizmde insan kendisini yaşadığı coğrafyanın bir parçası olarak görmüştür. Ayrım yapmadan çevresindeki her şeyin kendisi gibi bir ruha sahip olduğunu düşünmüş ve her şeyi kendi eşiti olarak algılamıştır.

Totemizme giderek kendisini doğadaki bir varlık ile özdeşleştiren insan, neolitikle birlikte her bir doğal güce tanrısal bir anlam ve kutsallık atfetmiş; toplumsallığın merkezinde yer alan kadını "TOPRAK ANA" ile özdeşleştirmiş ve kadını tanrıçalık katına yükseltmiştir.

Baharla birlikte doğanın yeniden canlanışını, mevsimsel üretim ve etkinlikleri, tarihi nitelikli sosyal olay ve eylemleri ifade eden Newroz, Paskalya, Mayasız ekmek, Gaxan, Hıdırellez, Ekim, Hasat, Bağbozumu, Yaylaya çıkma, beranberdan, berxbir vb. bayram ve etkinliklerin toplumsal hafızadaki kökleri de bu kadim dönemlere kadar uzanmaktadır. Bu gibi bayram ve festivaller coğrafya-inanç ilişkilerini gözler önüne seren çarpıcı örneklerdir.

Kürdistan'ın dağlık yapısından dolayı ta Sümerlerden beri bu coğrafyada yaşayan kabile ve aşiretler "kurtî" yani "dağlı, dağ halkı" diye tanımlana gelmiştir. Neredeyse her dağın bir mitolojik öyküsü vardır. Her dağ bir inanç merkezi olarak anlam kazanmıştır. Cudi ve Ararat'ın Nuh tufanı ile ilişkilendirildiği, Munzur'un Alevilik, Şangal'in Ezidilik ve Şaha dağının yaresanilikle ilişkisi biliniyor. Bunlara Sabalan Dağı-Zerdüştlük ilişkisini de ekleyebiliriz.

Kürtler kendilerini ateşin ve güneşin çocukları olarak tanımlıyorlar. Ateşin Kürtlerin inanç sisteminde bu kadar köklü ve güçlü bir yere sahip olmasının nedeni nedir? Ateş "nur"laşarak yeni tarikat ve akımlara da yansımıştır. Ateşin bu önemi ile Kürdistan'ın çiyayi gerçekliği arasında doğrudan bir ilişki vardır. "Ferhenga Mitolojiya Kurdî"de bu husus şöyle açıklanmıştır: *"Hiç şüphesiz bu biraz da doğa ve coğrafya ile alakalıdır.(...) Ortadoğu'daki en yüksek, en çetin ve soğuk yerler Kürdistan coğrafyasında bulunmakta. Bu nedenle ateş bu coğrafyadaki en kıymetli şey olmuş. Bunun aksine Arabistan' da hava çok sıcak olduğundan, orası için de soğuk hava en değerli şey olmuştur. Bu yüzden Kürtler cennetlerinde ateşe yer verirken; Araplar onunla cehennemlerini inşa etmiştir."*[4] Arapların cehennemlerinin bir yüzü ateş, bir yüzü de kutup soğuğudur. Ateşin bu kadar değerli oluşunu ifade eden bu satırlara bir ek yapmak gerekir. Bilindiği gibi Kürdistan'daki dağların önemli bir bölümü sönmüş volkanik dağlardan oluşuyor. Toplumsal hafızanın sürekliliği içinde bu dağlardaki volkanik hareketlerle izini de görmek mümkün. Hele de mini buzul çağında binlerce insanın bu volkanik dağların içlerine doğru uzanan mağaralara sığınıp, onların içten içe yanan yüreklerine tutunarak hayatta kalmayı başardıkları biliniyorsa bu izlerin değeri daha bir artmaktadır.

Nasıl ki bir toprakta yeşeren bir ot o toprağın renk ve özelliklerini alıyorsa, herhangi bir coğrafyada yaşayan bir topluluk da inanç ve düşünce yapısı itibariyle o coğrafyanın renk ve özelliklerini yansıtır

Kürtler dağlar kadar, bu dağlardaki yüzen nehir gibi, ağaç, kaya ve mağaralara; bu dağlarda yaşayan bitki ve hayvanlara da kutsallık atfetmişlerdir. Hemen hemen her köyde bir veya birkaç doğal ziyaret mevcut. Sadece Dersim yöresinde adları sıkça duyulan; gulbang, dua, şiir, kilam ve çiroklara konu olan Munzur gözeleri, Gala Xizir, Kaniya Ana Fatma, Ruyere ve Xaskar, Düzgün Baba, Tujik Baba, Silbüs ve Stare gibi onlarca ziyaret var. Her yörede evliya ve velilere atfedilen mekanlar var. Ezidilerin Kaniya Spisi,

3 Her ot kendi kökleri üzerinde yeşerir.

4 Kamuran Yitik ve Ramazan Çeper, *Ferhenga Mitolojiya Kurdî*, s.18.

Müslümanların zemzemi, Hristiyanların ayazma ve vankları da benzer birer örnektirler.

Kışları oldukça uzun ve sert geçen dağlık yaşam alanlarının insanın sosyal ilişkileri, toplumsal örgütlenmesi, gelenek görenekleri ve kendini savunma yöntemleri üzerinde de güçlü bir etkisi oluyor. Örneğin köleleştirmeye, işgal ve istilaya karşı doğal bir sığınma alanı olan dağlar, aynı zamanda her kabile ve aşiretin diğerlerinden bağımsız ve ayrıksı kalmasını, diğer kabile ve aşiretlerle ilişkilerinin sınırlanması sonucunu da getirmiştir. Çetin doğa koşullarına karşı aile, kabile ve aşiretler güçlü bir dayanışma içine girmeden ayakta duramazlar. Bu durum bireyin güçlenmesini engellediği gibi kendinden olmayana karşı kolay kolay güvenmeme, kendi bölgesi dışında kendisini hep tehlikede ve huzursuz hissetme vb. sonuçlar da yaratmıştır. Mizaçtaki sertliğin; aile, kabile ve aşiret bağlarını aşarak ulusal bir ufka erişmekte zorlanmanın, geleneksel bağ ve ilişkiler içinde kendini rahat hissetmenin "dağlı olma" gerçekliği ile ilişkisi vardır. Sertlik ve keskinlik dağlı birer özelliktir. Tepeden bakmak da öyle. Sırtını dağa ve yüzünü güneşe veren köy yerleşimleri en iyi savunma konumunu ve de coğrafyaya uyumu ifade ediyor.

Her topluluk/halk yaşadığı coğrafyaya has bir yeme-içme ve mutfak kültürü geliştirmiştir. Ev içinde kullanılan araç gereçler de yakın zamanlara kadar coğrafyaya özgüydü. Her şeyini kendi üreten, kendi kendine yeten bir durum vardı. Günümüzde bile illerin tanıtımında o illerin özgün yemek kültürü çeşitleri önemli bir yer almaktadır. Bazı bölgelerde buğday, bazılarında pirinç, bazılarında ise daha çok deniz ürünlerinin tüketilmesi de bunun iyi bir göstergesidir. Farklı coğrafyalarda yaşayan halkların ekmek tüketimi, ekmek yapma biçimleri, ürettikleri ekmeklerin çeşit ve tatları da farklı olabiliyor.

Giyim-kuşam ile coğrafya arasında da köklü bir ilişki vardır. Dokuma örnekleri, dokumada kullandıkları yün, kıl, boya, tevn, teşî vb. malzeme ve teknikler de yörelere özgüdür. Giysilerinin renkleri doğayla iç içe şekillenen ruhsal durumlarını da yansıtıyor. Daha yakın bir zamana kadar da coğrafyamızda iç içe yaşayan halkların her birinin kendine özgü bir giyim-kuşamı vardı. Hatta her aşiretin şal û şapîkleri, fîstan ve mîntanları, kadınların başlarına koydukları kofinin bağlanma şekilleri bile kendine özgüydü. Her ilin folklor ekibinin kullandığı kostümler bu özgünlük ve çeşitliliği yansıtan kalıntı biçimindeki değerlerdir.

Coğrafi özellikleri en iyi yansıtan kültürel öğelerden biri de mimari eserledir. Çünkü coğrafi yapıya Uygun tasarlanıp inşa edilmeyen yapılar hem uzun süre ayakta kalamaz, hem de işlevli olamaz.

Dağların doruklarında ve çöllerde, ekvator bölgesinde ve kutuplarda, muson yağmurlarının etkili olduğu alanlarda ve deniz üzerinde, heyelan, sel ve deprem riskinin olduğu yerlerde bütün bu hususlar vr coğrafyanın kendi özellikleri gözetilmeden aynı tarzda bir mimari yapı tasarlanıp, aynı malzemelerle inşa edilebilir mi? Edilirse ne olur ya da ne kadar kalıcı ve işlevli bir sonuç alınmış olur? Köylerin daha çok güneşe bakan dağ eteklerine kurulurken, düzlük alanların daha çok tarım alanı olarak kullanılması; yazın yaylalara çıkıp kışın kışlak dene yerlerde konumlanılması anlamlı bir mimari özelliktir ve doğa ile uyumun göstergesidir.

> *"Mısırlı, Mikenia'lı ve Peru'lu gibi bütün halklar devasa malzemeler kullanılırken, gerektiği kadar taş bulamayan (aşağı) Mezopotamya'lılar, saraylarını kurutulmuş kilden oluşan yapay tepeler üzerinde yaptılar."*[5]

Bazin, Japonya'da bolca taş malzeme bulunmasına rağmen eskiden deprem korkusuyla hemen hemen tüm yapıların ahşaptan yapıldığını içlerinin de yine aynı sebeple kağıt levhalarla odalara bölündüğünü belirtiyor. Harran'ın kerpiçten yapılma kömbetli evleri de yazın serin, kışın da sıcak oluşları ile bilinmektedirler. Bunlar da coğrafi koşullara özgü mimariye uygun birer örnektirler.

Sanayi Devrimi Sonrasında Yaşanan Değişim

Sanayi devrimi ve sonrasında ortaya çıkan devasa bilimsel-teknolojik gelismeler dil-kültür ile coğrafya ilişkisi nde köklü bir değişime yol açmıştır. Bu yüzden bu gelişmeyi insan/toplum-doğa ilişkisinde, yani dil-kültür ile coğrafya ilişkisinde yeni bir aşama olarak tanımlayabiliriz.

5 Germain Bazin, *Sanat Tarihi*, s. 32.

Sınıflı-kentli ve devletli uygarlık ilk oluşumundan itibaren neolitikten devraldığı maddi ve manevi kültürel değerleri kendi zihniyetine uygun yeniden biçimlendirmekle yetinmemiş, her aşamada bunlara yeni katkılarda bulunmuş, özellikle maddi kültür alanında ciddi gelişmeler kaydetmiştir. Buna rağmen de ta Sümerlerden sanayi devrimine kadar geçen sürede adeta bir tarım, fetih, talan ve gasp tekeli biçiminde varlığını sürdürmüştür. İlk kez sanayi devrimi ile birlikte temeli neolitik dönemde atılan tarım ve tekniği bütünüyle aşan bir bilimsel-teknik gelişme kaydedilmiştir.

Sanayi devrimi öncesinde sınıflı-kentli ve devletli uygarlığın toplum üzerindeki etkisi merkezden çevreye doğru uzaklaşıldıkça azalıyordu. Devlet ile toplum arasındaki sınırlar oldukça belirgindi. Devletin iktidar merkezi adeta bir kale içinde toplumdan yalıtılmış halde hükmünü icra ediyordu. Şehirler coğrafi olarak savunmayı kolaylaştıracak şekilde kuruluyor, coğrafyanın avantajlarından yararlanıyordu. Birer uygarlık merkezi olan şehirler kapitalist modernite aşamasına kadar da köy-kırsal yerleşim okyanusu içindeki birer adacığı andırıyordu.

Sınıflı-kentli ve devletli uygarlık ilk kez kapitalist modernite aşamasında, daha çok da sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan muazzam bilimsel-teknolojik gelişmeler sayesinde tüm dünyaya hükmetme olanağı bulmuştur. Şehirler sırtlarını dağlara vermekten vazgeçmiş, surların dışına çıkıp ovalara yayılmış, genişledikçe bereketli tarım topraklarını da yutar hale gelmiştir.

Bilimsel-teknolojik gelişmeler sayesinde dünya devasa küresel bir köye dönüşmüştür. Dünyanın en ücra köşeleri ile hegemonik merkezler arasında anında iletişim kurulabiliyor. Farklı coğrafyalar arasındaki fiziksel sınırlar/engeller asılmış, coğrafyalar arasındaki geçirgenlik, ilişki ve etkileşim artmıştır.

Devlet ile toplum arasındaki sınırlar ortadan kaldırılmış, devlet iktidarı toplumun en ücra birimine kadar taşınılarak, bir tür devletçi toplum/ulus yaratılmıştır.

Göçebe ve yarı göçebe topluluklar zorla yerleşik yaşama geçirilerek kontrol altına alınmıştır. Kontrol edilmesi zor olan dağlık alanlardaki yerleşimler çeşitli gerekçelerle boşaltılarak yerleşim alanlarının düzlük alanlara, kolay denetlenebilir bölgelere toplanması sağlanmıştır.

Doğal varlıklar ticari birer meta olarak görülmüş, “doğal kaynakların işletilmesi” adı altında dağların altı oyulmuş, verimli topraklarla birlikte on binlerce yıllık tarihi birikim ve değerlerde baraj sularına gömülmüştür.

Bilimsel-teknolojik gelişmeler savaş ve askeri militarizmin denetimine sokulmuş, dünyada eşi görülmemiş bir yıkım yaratılmış, insan topluluklarının yerleşim alanları yerle bir edilmiş, insanlar hem kendi ülkeleri içinde hem de dünya genelinde göçmen konumuna düşürülmüştür. Sürgün temel bir politika olarak sisteme alternatif olmaya çalışan kesimlere dayatılmışır. Yersiz yurtsuz kalanlar birer yama gibi şehirlere eklemlenen varoşlara yığılmış, bir ekmeğe muhtaç hale getirilerek dilenci konumuna düşürülmüştür. Sistemin sürüklediği bölgesel savaşlardan kaçanlar denizleri aşarak hegemonik merkezlere akmaya çalışmıştır. Öyle ki sulara gömülmeyip bir yerlere ulaşanlar kamplarda toplanarak sıkı bir kontrol altına alınmış, rehabilite edildikten sonra sisteme dahil edilmiştir. Rehabilite edilemeyenlere ise hayat zindan edilmiştir.

Kapitalist modernite zihniyetinin bilimsel-teknolojik gelişmeyi denetimine alma ve yönlendirme tarzı insanlığın geleceğini tehdit edecek sonuçlar doğurmuştur

Betonlaşma, toplumu kontrol etmeyi ve olası kültürel hareketleri anında zorla bastırmayı kolaylaştırmak amacına uygun olarak tasarlanan şehirlerin her biri neredeyse bir ülkenin tüm olanaklarını, tüketebilecek bir leviathan’a dönüşmüştür. Bu sapkınca gelişme nedeniyle her yağmur sonrasında bir “doğal afet” manzarası ile karşılaşılmaktadır.

Kapitalist modernite zihniyetinin bilimsel-teknolojik gelişmeyi denetimine alma ve yönlendirme tarzı insanlığın geleceğini tehdit edecek sonuçlar doğurmuştur. Binlerce dil-kültür değerinin yok olmasına, doğadaki binlerce bitki ve hayvan türünün ortadan

kalkmasına neden olmuştur. Giyim-kuşam, yeme-içme, mimari tarz, her alandaki ticarileştirme, tekelleşme ve tektipleştirme, toplumu atomize etme, bireyi robotlaştirmaz. Sürekli tüketen bir makineye dönüştürme toplumu toplum olmaktan çıkarıcı olmuştur.

Kapitalist zihniyetin toplumsal dinamiği ve doğal çevreyi tahrip eden yıkıcı ve yok edici dayatmalarına karşı insanlık tarihinin tüm olumlu değerlerini açığa çıkarma, direnişçi kültür mirasını güncelleştirerek demokratik uygarlık mücadelesine temel yapmak hayati bir önem kazanmıştır. Bilimsel-teknik gelişmeler yeni bir zihniyetle ele alındığında insanlığın açlık, göçebeleşme, işsizlik z doğal tahribatın önlenmesi ve insan-doğa ilişkilerinin yeniden onarılmasına hizmet edebilir. Coğrafyalar arasındaki sınırların ortadan kaldırılması, farklı coğrafyalar arasındaki geçirgenliğin, ilişki ve etkileşimin artması toplumsallığın özgür gelişme dinamiği olan dil-kültür çeşitlenmesine oldukça anlamlı bir katkı sunabilir.

Bilimsel-teknik gelişmeler bir başına ne yararlı, ne de zararlı olarak addedilebilir. Onu yararlı yada zararlı kılan ona hükmeden zihniyettir. Kapitalist zihniyet onu endüstriyalizme dönüştürürken demokratik uygarlık zihniyetiyle o ekolojik endüstriye dönüştürülebilir. Dil-kültür çeşitliliği eskiden daha çok dar bir coğrafyada şekillenip, o coğrafyanın özelliklerini yansıtırken yeni aşamayla birlikte çok farklı coğrafyalarda dil-kültürlerin gelişimine önemli katkılarda bulunabilirler.

Sonuç

Dil-kültür ile coğrafya arasındaki ilişki ve etkileşim toplumsal tarih boyunca değişim gösterse ve üç önemli aşamadan geçse de, denilebilir ki; önem ve anlamından pek bir şey kaybetmemiştir. Başlangıçta dar bir alanın etkisi ağırlıktayken giderek diğer coğrafyaların da katkı düzeyleri artmıştır.

Bilimsel-teknolojik gelişmeler dil-kültür ile coğrafya ilişkilerinde köklü değişimlere yol açsa da bu ilişkiyi ortadan kaldıramamış ya da anlamsızlaştıramamıştır. Değişim aralarındaki ilişkiyi yeni bir biçim kazandırma şeklinde gerçekleşmiştir.

Mekan dil-kültür gelişimi açısından toplumsallığın yerel-evrensel hattaki gelişimini ifade ederken; zaman ise onun derinliğini; yani tarihsel gelişim seyrini ve evrimini anlatmaktadır. Buradan hareketle dil-kültür gelişimi açısından zaman ve mekan boyutu genel kültürel toplum var oldukça önem ve anlamını koruyacaktır diyebiliriz. Birinci doğadan kopuk, andan tamamen bağımsız bir ikinci doğadan söz edilemeyeceğine göre toplumsal gelişme diyalektiği bu iç içe gelişme seyrini sürdürecektir.

Nasıl ki esen fırtınalar bir ağaç ya da bitkinin onu toprağa bağlayan köklerinin önem ve anlamını azaltmıyor aksine arttırıyorsa; kapitalist zihniyetin birer kasırgayı andıran saldırıları da dil-kültürler ile boy verdikleri coğrafyalar arasındaki bağların önem ve anlamını azaltmamış tersine arttırmıştır. Böyle olmasaydı sömürgeciler tarihimizi sular altında bırakır, şehitlerimizi yıkıp demografyasını değiştirmeye kalkışabilir miydi? Şehir ve köylerimizin; dağ, ova ve ırmaklarımızın adlarını değiştirirler miydi? Bizi yermiz-yurdumuzdan zorla söküp zorunlu göçemecbur bırakırlar mıydı?

Öyleyse "yitirileni yitirilen yerde arama" şiarıyla tarih boyunca bizlere kaybettirilen değerleri doğru yerde arama; toprağın, unutulmaya ve eritilmeye terk edilen kültürel değerlerimizin, tarihsel toplumun dillendirdiği bir öz dönüş çağrısıdır.

Duyulup hayat bulması dileğiyle...

İçindekiler İçin Tıklayınız

"Kültür Yok Olmayı Bilmez, Ya Yok Olur Ya Yaşar"

Recep Bekik

Günümüz dünyasında iki yüz kadar devlet var. Genel olarak toplumlar, adlandırılırken de bu devletlerin isimleriyle adlandırılıyor, onların kültürlerinden bahsediliyor. Yani bu iki yüz kadar ulus-devlet sayısınca toplum kültür varmış gibi. Oysa gerçeklik böyle değil. Örneğin Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, Türkiye, İngiltere, Mısır, Cezayir, Tunus, Fas, Çin vb. adlandırmalarla Fransız, Alman, İtalyan, Türk, Mısırlı, İngiliz, Cezayirli, Tunuslu, Faslı, Çinli vb. toplum ve kültürler kastediliyor. Ancak bunlardan belki Fransa, Portekiz, Almanya ve İtalya haricinde hiçbirinde ne tek bir topluluk ne de kültür mevcuttur. Ne İngiltere sadece İngiliz'dir, ne Türkiye sadece Türk'tür, ne Mısır, Cezayir, Tunus, Çin vb. hiçbiri tek bir halk ya da ulus değildir. Kendi içlerinde birçok halk, topluluk, ulus, kültür barındırırlar. Ancak ulus-devlet mantığı diğer halkları, ulusları, toplulukları ya yok sayar; görmezden gelir ya da onları zor dahil her türlü yöntemle kendi kültür ve toplumsallığı içerisinde eritip yok etmeye çalışır. Bireylerin nasıl bir kimliği varsa, toplumların da kendi kimlikleri, ruhları, maddi-manevi varlıkları vardır. Toplumlar, maddi-manevi varlıklar olarak var olur, kendileri olurlar. Bu maddi ve manevi toplumsal varlık da kültürdür. Toplumları birbirinden farklı kılan, ayıran şey toplumların kültürleridir. Bir toplum kendi kültürüyle varsa vardır. Kendi kültürü yoksa bir toplum olamaz; ne toplumsallığından, ne kimliğinden ne de varlığından bahsedilebilir. O nedenle kültür toplumsal varoluşun, toplumsal kalmanın bir anlamda kendisidir.

Kültür en genel anlamıyla doğada diğer canlılar dışında kendini bilme, farkında olma; yani insan olmanın temel, olarak insanlığın ürettiği tüm maddi-manevi değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Doğanın evrimi içerisinde insan DNA'larının (genlerinin) yaklaşık olarak %98,5 (yüzde doksan sekiz buçuk) oranında aynı olan primat akrabalarından (özellikle şempanze ve bonobo) farklı olarak kültürel evrimle ayrı bir yol izleyerek insanlaşmıştır. Ünlü arkeolog Gordon Childe'in de dediği gibi, "İnsan kendini yaratmıştır." Kültür için bir tanımında Ali Fırat şöyle der: "Dar anlamda kültür bir toplumun zihniyetini, düşünme kalıplarını, dilini ifadelendirirken, geniş anlamda buna birikimlerin de (ihtiyaçları gideren, tüm araç gereçler, besinler, besin üretme, saklama, dönüştürme biçimleri, ulaşım, savunma, tapınma, güzellik araçlarının toplamı) eklenmesini ifade eder."[1] Ali Fırat'ın da belirttiği gibi toplumun tüm üretimleri, varoluşları bir toplumun kültürüdür. Dolayısıyla kültür toplumun kendisidir.

Kültürle Toplumsallaşan İnsan

Tür olarak Homo sapiensin Doğu Afrika'nın Rift Vadisi'nde tarih sahnesinde belirmesiyle kendi farklılığını ve damgasını doğa tarihine vurmuştur. Kendi yakın akrabaları olan homo erectus, homo ergaster, homo neandertal'lerden farklı olarak kısa bir zaman diliminde Asya, Avrupa kıtalarında yayılmış. 50 ile 60 bin yıl kadar önce Avustralya'ya ulaşmış. M.Ö. 20 binlerde Sibirya'ya, M.Ö. 11 bin gibi bir tarihte Amerika kıtasına ulaşmıştır. Bu zaman zarfında ana kıtalara ulaşmakla kalmamış okyanusların en ücra adalarına dahi ulaşıp oralara da yerleşmiştir. Homo sapiens yani tür olarak biz insanlar dışında hiçbir

1 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü*, s. 27-8.

hayvan türü dünyamızın bu kadar farklı coğrafyasında farklı farklı iklim ve doğa koşullarında kendini var edememiştir. Belki de doğanın en zayıf (fiziki olarak) canlısı olan insan doğal toplum denilen klandan başlayarak günümüzde uzaya gidebilecek güce ulaşan bir varlık haline gelmiştir. İnsanın, doğanın canlılarına "üstünlüğü" toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanmıştır. İnsan tarih boyunca onlarca toplum biçimi, binlerce kültür-dil, gelenek biçiminde toplumsallaşmış, kendini var etmiştir. İnsanlarda bu kadar toplumsal farklılaşmanın nedeni yarattıkları farklı farklı kültürlerdir. Kültür, insan toplumsallığının kimliği olarak diğer toplumlardan farkını belirler ve toplumların kimliği olur. Tarih boyunca insanlar klan, kabile; aşiret, kavim, halk, ulus vb. toplumsal formlarda binlerce toplumsal farklılaşma gerçekleştirmiştir. Toplumları birbirinden bu kadar farklı kılan şey de bu toplulukların her birinin kendi yaratımları olan ve onları biçimlendiren kültürleridir. Toplumlar kültürlerini yaratırken, kültür de toplumları ve onların toplumsal benliklerini ve kimliklerini yaratır. Kültür bu nedenle toplumların kimliği ve kendini yeniden üreterek var etmesidir. Toplumun varoluşu sadece biyolojik üretkenlik ile gerçekleşmez. Toplumu oluşturan bireylerin de yeniden ve yeniden üretilmesi gerekir. Toplumu oluşturan bireyler toplumun kültürü tarafından şekillendirilir. Birey olarak kişilik kazandırılır. Yani üretilir. Kültür toplumu oluşturan bireylere, bireysel ve toplumsal kimliklerini kazandırır. Böylece toplumu oluşturan bireyler, toplumu ve kültürü yeniden üreterek var ederler. İster doğal toplumun klanı ister günümüzün ulusları olsun tüm toplumsallıklar kültürlerinin birey ve toplumlarında yeniden üretimin devamı sayesinde var olurlar. Bu anlamda insan kültürle toplumsallaşır.

Kültürün Süpernovası: Neolitik

İnsanlar günümüzden 11-12 bin yıl öncesine kadar on binlerce yıl küçük avcı toplayıcı klanlar halinde yaşamışlardır. Ancak M.Ö. 8-9 binli yıllarda adına neolitik kültür denilen tarım köy devrimi Verimli Hilal denilen Zagros-Toros dağ silsilesi eteklerinde yeni bir toplumsallık ve kültür geliştirmiştir.

Tarım köy devriminin temelinde neolitik kültürün ilk toplumsal örnekleri, ortaya çıkışından itibaren birkaç bin yılda çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Neolitik kültür birçok toplumca benimsenerek en yaygın kültür olmuştur. M.Ö. 8-9 bin yıllarına dayanan neolitik tarım köy kültürü Zagros-Toros dağ silsileleri eteklerinde Verimli Hilal denilen bölgede ilk köyler, evcilleştirilen bitkilerle tarım üretimi, evcilleştirilen hayvanlarla hayvancılık başlamıştır. Tarihsel, arkeolojik kanıtlara göre ilk evcilleştirmeler, ilk köyler, ilk tarımsal üretim neolitik tarım köy devrimi bu bölgede başlamıştır. Kısa bir sürede 500-1000 yılları arasında Doğu Akdeniz ve Anadolu'ya, 1000-1500 yılları arasında Mısır'a, 2000 yıl kadar bir süre de önce Yunanistan Yarımadası'na sonra Avrupa içlerine, Karadeniz kıyılarına, Kuzey Afrika'ya, Asya içlerine, Hindistan'a, Doğu Afrika'ya yayılmıştır. Her ne kadar Çin Neolitiğinin kendine has olduğu söylense de Verimli Hilal Neolitiğinden etkilenmediğini söylemek zordur.

Kapitalist modernite bütün "ihtişamı"yla neolitik kültür yaratım ve icatları üzerinde yükselmektedir

Neolitik kültür Amerika hariç bilinen devletli uygarlık alanları olarak sınıflı devletli uygarlık öncesi bölgelerde (Akdeniz Havzası, Asya, Hindistan, Karadeniz havzası vb.) yaşayan bütün toplulukları etkilemiştir. Bu bölgelerde yaşayan topluluklar neolitik kültürü benimseyerek avcı toplayıcı klan kabile topluluklarının yerleşik köy tarım toplumlarına ya da göçebe çoban toplumlarına dönüşmüşlerdir. Neolitik tarım köy devrimi ile yaratılan değerler (maddi-manevi) günümüzde de birçok toplum ve halk tarafından yaşatılarak sürdürülmektedir. En azından köyün kendisi, neolitik kültür yaratımı ve neolitik kültürün ana rahmi olarak bugün de dünyanın neredeyse her yerinde varlığını sürdürmektedir.

Kapitalist modernitenin endüstri devrimine kadar neolitik kültürün yaratım ve icatları olan temel üretim araçları ve yöntemleri ile üretim yapılmaktadır. Yine neolitik köy kültürü de insanlığın geneline hakimdi. Bugün dahi neolitik köy tarım kültürü varlığını sürdürmektedir. Belki öküzün çektiği saban ve döven (düven) yerine endüstri devriminin icadı traktör,

biçerdöver, patoz kullanılıyordur, ancak köy kültürü halen varlığını sürdürmektedir. Neolitik köy ve kültürü; kent, şehir devriminin ana rahmi ve yaratıcısı olmuştur. Sonrasında gelişen bütün sınıflı devletli uygarlıklarda bu zemin, bu kök üzerinde var olmuştur. Başta neolitikle gelişen toplumsal artı ürünün gaspı daha sonra da daha çok artı ürün elde etme temelinde maddi tekel ve iktidar tekeli olarak devletli sınıflı uygarlık halkları, toplulukları köleleştirerek kümülatif biçimde gelişmiştir. Devletli uygarlığın bu saldırıları karşısında demokratik uygarlık unsurları olan köy, kabile, aşiret, etnisite temelli güçler de bir direniş içinde olmuştur. Bu nedenle sınıflı devletli uygarlık sürekli demokratik uygarlık unsurlarına karşı onları yok etme, köleleştirerek yarattığı maddi değerlerin gaspı ve talanı temelinde süreklileşen saldırılarıyla günümüz kapitalist modernitesine kadar gelmiştir. Ancak kapitalist modernitenin bilimsel teknolojik gelişmelerine rağmen temelinde neolitik kültür yaratım ve icatları vardır. Kapitalist modernite bütün "ihtişamı"yla neolitik kültür yaratım ve icatları üzerinde yükselmektedir. Dünyanın yedi milyara dayanan nüfusu neolitik toplumun başta kadının yaratım ve icatları olarak belgelenen evcilleştirilmiş buğday, pirinç, arpa, darı, mercimek, nohut, bakla vb. bitkiler kaynaklı en başta da ekmek ile ve yine koyun, keçi, inek, manda gibi hayvanların sütü ve etleri ile; tavuk, kaz, ördek gibi kanatlı hayvanların et ve yumurtalarıyla beslenmektedir. Elbette bunlara 16. yüzyıldan beri Amerika'nın soykırımına uğratılan halklarının evcilleştirdiği mısır, patates, biber, fasulye, hindiyi de eklemek gerekir. Yedi milyar insanın temel besin kaynakları aşağı yukarı tamamen bu ana ürünlerdir. Yine giydiğimiz elbiselerin yünü evcil hayvanlardan sağlanırken pamuk, keten, kenevir bitkileri de neolitik devrimin kadınlarının bize mirasıdır. Kapitalist modernitenin teknolojisi belki uzaya çıkabiliyor yine laboratuvarlarında hayvan ve bitkilerin DNA'ları ile oynayarak onların yapısında değişimler yaratabiliyor. Adeta "Tanrıcılık" oynuyor olabilir. Ancak henüz neolitik kültürün ürünü olan evcilleştirilmiş bitki ve hayvanlar ile yine Amerika yerlilerinden alınan bitki ve hayvanlara bir yenisini eklenememiştir. Yeryüzündeki insan varlığı için yaşamsal önemde olan neolitik kültür mirasçısı bitki ve hayvanlara bir yenisini ekleyememiş, onlar yerine ikame edebileceği herhangi bir ürün henüz geliştirememiştir ya da evcilleştirememiştir. Sınıflı devletli uygarlık kadının başat olduğu, toplumun temel yaratıcı sürdürücü gücü olduğu komünal neolitik icat, yaratım ve değerlerini gasp ederek başta da kadını köleleştirip, bu gasp ve talan üzerinde devletli uygarlık kültürü olan maddi ve iktidar tekelini geliştirmiştir. Neolitik kültür devrimi adeta insanlık gelişiminde bir süpernova patlaması etkisi yaparak büyük bir sıçramaya yol açmıştır. Oysa kapitalist modernite ve öncülleri sınıflı devletli uygarlıklar bütün toplumsal birikimleri, icatları kendilerinin yarattığını, kendileri önce insanlığın ilkel olduğunu vb. Söylemekte kendilerini de uygarlık yaratıcıları olarak görmektedirler.

Karşı Kültürel Devrim: Sümerler

Neolitiğin maddi ve kültürel zemini üzerinde mitolojiler ve tek tanrılı dinler birer toplumsallık ve kültür olarak gelişmiştir. Mitolojik inanç ve dinler aynı zamanda toplumların kendi temel toplumsallığıdır. Neolitiğin maddi-manevi kültüründe kadının yaratıcılığı ve etkin rolü nedeniyle doğal toplumun klanının merkezinde yer alan kadın neolitik köyde ana kadına, sonra tanrıçaya dönüşmüştür. Neolitiğin manevi kültürün merkezinde tanrıça kültürü ve mitolojisi vardır. Kadın neolitik kültürün yaratımındaki etkin rolü nedeniyle manevi olarak da yaratıcı tanrıça katına çıkarılmıştır.

Sümerlerde ise rahip Neolitiğin maddi üretimi olan buğday ve arpayı Fırat ve Dicle'nin Kürdistan'dan alıp getirdiği verimli alüvyonların yığılmasıyla oluşan alanlara ekmiştir. Basra'daki bu alüvyonlu, verimli alanlardan elde ettikleri bire seksen oranındaki büyük verimle toplumu ikna etmenin maddi zeminine kavuşmuştur. Daha fazla verim; daha fazla maddi güç ve iktidar demektir. Daha fazla verim için Basra'nın bataklıkların kurutup ekim yeri tarlalara dönüştürülmesi işe koşulacak emek gücünü Sümer rahipleri (büyük ihtimalle eski kabile şamanları) maddi olanakla birlikte toplumu ikna için neolitikteki tanrıça merkezli mitolojiye alternatif ve karşıt kendi mitolojilerini inşa etmişlerdir. Neolitikteki kadın etkinliği ve onun timsali (simgesi) olan tanrıçalar yerine erkeklik ve erkek tanrılar geçirilmiştir. Bu mitoloji temelinde Zigguratı ve devleti inşa etmişlerdir. Ne-

olitik toplumun demokratik eşitlikçi kolektivizmne komünalitesine karşı erkek egemen mülkiyetçi devletçi sistemi Neolitiğin maddi-manevi yaratımlarını çalarak, gasp ederek inşa etmişlerdir.

Neolitiğin maddi ve kültürel zemini üzerinde mitolojiler ve tek tanrılı dinler birer toplumsallık ve kültür olarak gelişmiştir

Sümer rahipleri yarattıkları mitolojilerinde neolitiğin eşitlikçi tanrıçası yerine erkek tanrıları tüm toplumun efendisi ve yaratanı, insanları ise tanrıların arttığından yarattıkları kul ve köleleri olarak tanımlamışlardır. Bundan sonra insanlar tanrıların ve tapınağın hizmetine koşulan kullar ve kölelerdir. Rahipler ise tanrılar ve kullar arasında tanrı buyruklarını kullara ileten ve tanrılar adına toplum üzerinde iktidar olan yöneticilerdir. Böylece Sümer rahipleri komünal eşitlikçi neolitik kültüre karşı tarihin ilk devleti olan Sümer rahip devletini kurarlar. Başta kadına karşı Engels'in de "Tarihin ilk ve en büyük karşı devrimi" dediği erkek egemen sistemi ve devletli sınıflı uygarlığı bir karşı kültürel devrim olarak inşa etmişlerdir.

Sümer rahiplerinin bu karşı devrimi en başta neolitik toplumların kadınları tarafından kabul görmemiştir. Çünkü rahipler toplumu kullaştırıp köleleştirmek için önce kadını köleleştirmek gerektiğini kavrayıp Neolitiğin özgür yaratıcı kadınını köle kadına, ev ve tapınak fahişesine dönüştürürken tanrıçaları da tahtından indirmiştir. Bu nedenle kadınların direnişi ve karşı çıkışı Sümer mitolojisine de yansımıştır. Önce bu karşı devrimin hikayesi tanrı Marduk'un yaratıcı ilk ilke olan ana tanrıça Tiamat'a karşı savaşı ve hile ile onu öldürüşü biçiminde simgesel mitolojik anlatıya kavuşur. Buna karşın kadının direnişi ise tanrıça İnanna'nın başta Marduk olmak üzere diğer erkek tanrılara karşı mücadelesinin anlatımı ile dile gelir. Tanrıça İnanna neolitik toplumun maddi ve manevi yaratım ve icatlarını simgeleyen 104 ME'sinin peşine düşer ve bu icat ve yaratımlarının erkek tanrılarca nasıl gasp edildiğini anlatır ve onlardan bu icatlarını geri ister ve bunun mücadelesini verir. Bu mitolojik anlatımda neolitik toplumun maddi-manevi yaratım değerlerini gasp eden, başta kadın olmak üzere tüm toplumu kullaştırıp köleleştiren neolitik toplumu komünal demokratik yapısı yerine sınıflı devletli iktidar ve mülkiyet sisteminin kuruluşunu anlatır. Sümer rahip devletinden başlayarak demokratik uygarlık çelişki ve çatışması günümüze kadar devam ede gelmiştir.

Dinsel Kültürel Direniş

Neolitik yaratımı maddi-manevi kültürün gaspı üzerine önce Sümer mitolojik inanç ve kültürü, sonrasında tek tanrılı dinler gelişmiştir. Mitoloji gibi bir kültür olan dinler de toplumların temel kültürel toplumsallığıdır. Mitoloji Sümer Rahip devletinden başlayarak köleci merkezi uygarlıkların inanç ve ideolojisi olurken tek tanrılı dinler, köleci uygarlığın ve onun ideolojik inançsal dayanağı olan mitolojiye karşı muhalefet olarak çıkarlar. Bu muhalif çıkışı sadece ideolojik, düşünsel bir çıkış değil. Ayrıca köleciliğe, baskıya ve sömürüye karşı da bir çıkıştır. İbrahim'in Nemrut'a, Musa'nın Firavun Sistemine karşı duruşu bunun ifadesidir.

Tek tanrılı dinler Musevilik, İsevilik köleci uygarlık güçlerine karşı çıkmışlardır. Musevilik Firavun sistemi altından çıkış ve Yahudi toplumunun kabile dini olarak gelişirken; Museviliğin bir mezhebi olarak çıkış yapan İsevilik, klasik köleci uygarlığın son temsilcisi Roma İmparatorluğu'nun gölgesi altında ezilen kesimlerin dini olarak gelişim göstermiştir. Hristiyanlık toplumsallaştıkça yıkılışına, iktidarlaştıkça Roma'nın güçlenmesine de vesile olmuştur. İslamiyet ise Muhammet şahsında Sasani ve Bizans İmparatorluklarının baskıları altında Arap yarımadasında sıkışmış Arap kabilelerini birleştiren bir çıkış olarak gelişir. İslamiyet de Hristiyanlık gibi iktidar zeminine oturdukça toplumcu yönü sınırlanmış, iktidarcı-devletçi İslami feodal uygarlığa dönüşmüştür. Tek tanrılı dinler bu anlamda hem demokratik uygarlık düzleminde hem de devletçi uygarlık düzleminde işlev ve rol oynamış, kendilerini kültür ve inanç olarak çeşitli tarikat-mezhepler ile günümüze kadar taşımışlardır.

Dinler toplum kültürlerinin oluşumu ve varoluşunu

sürdürmelerinde ve kültürlerini yeniden üreterek toplumsal varlığın devamında önemli rol oynamıştır. Başta Yahudiler olmak üzere birçok halk ve topluluk, ulus kendine bir dini veya mezhebi merkezi alarak kültürünü ve varlığını geliştirip sürdürme yolunu seçmiştir. Bugün de milyonlarca insan Musevilik, İsevilik, Muhammedilik ve Budizm gibi vb.'ne mensuptur. Kendi toplumsal varoluşlarını bu dinlerin mezheplerini kendi kültürleri ile sentezleyerek veya o inancı kültürlerinin temeli yaparak sürdürmektedirler. Birçok halk ve ulus merkezi uygarlık saldırılarına karşı bu temelde direnmekte varlığını sürdürmektedir. Ali Fırat "dar anlamda kültür bir toplumun zihniyetini, düşünce kalıplarını, dilini ifadelendirir" derken bu gerçekliğe de işaret etmektedir. Birçok toplum merkezi uygarlık güçlerinin saldırıları karşısında kendi kültürlerini, inanç sistemleriyle bütünleştirerek varedebilmişlerdir. Tarih sayfaları bu tür dinsel mezhepsel direniş ve varoluş mücadelesi ve örnekleriyle yer alan toplumları da yazar.

Birçok toplum merkezi uygarlık güçlerinin saldırıları karşısında kendi kültürlerini, inanç sistemleriyle bütünleştirerek varedebilmişlerdir

Asuri Süryani halkı köleci Asur İmparatorluğu'nun kötü mirası nedeniyle Zerdüşti Mes Pers egemen kültürü altında bu varlık-yoklukla karşı karşıya kaldığında Hristiyanlığı benimseyerek kendi halk kültürleri ile sentezlemiş ve birinci yüzyıldan itibaren ilk Hristiyan haklardan biri olarak kendi dilleri olan Aramice ile ibadet ederken ilk İncil'in dilinin de Aramice olması nedeniyle güçlü bir Hıristiyan Asuri-Süryani kültürünü geliştirip yüzlerce yıl Ortadoğu'nun kadim bir halkı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak Asuri Süryani kadim kültürünü yaşatmış olan bu halk 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında soykırımlara tabi tutularak küçük bir "azınlık" olarak çoğu da vatanından sürülmüş olarak yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Türk ulus-devleti bununla da yetinmeyip halen de dini mabetleri ve topraklarına saldırılar yapıp işbirlikçilerince buralara el konulmasını desteklemektedir. Diğer yandan Suriye ve Irak da iktidarcı İslami yapılar bu halka saldırmakta, yok etmeye çalışmaktadır.

Ortadoğu'nun bir diğer kadim halkı olan Ermeniler de üçüncü, dördüncü yüzyıllarda bir halk olarak topluca Gregoryan mezhebi temelinde Hristiyanlığı kabul etmiştir. Bu temelde Gregoryan Ermeni ulusal kilisesini oluşturmuşlardır. İncil'i (kutsal kitap) Ermenice'ye çevirmişler, dini ibadetlerini kendi dilleri Ermenice İle yaparak Ermeni kültürü ile Hıristiyanlığın Gregoryan mezhebi merkezli Hristiyan Ermeni kültürel sentezine ulaşmışlardır. Bu sentez sonucu güçlü bir kültür olarak 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarına dek yaşatmışlardır. Bu kültürün ürünü olarak mimaride ve çeşitli sanat ve zanaatlarda çok büyük eserler verdikleri gibi tüm Osmanlı mimarisini inşa eden ustaları da elbette başta Mimar Sinan olmak üzere yetiştirmişlerdir. Ne yazık ki tıpkı Asuri Süryani halkı gibi bu dönemde soykırıma tabi tutularak Anadolu'da tamamen yok edilmişler, Doğu Ermenistan'da küçük bir ulus devlette varlıklarını sürdürmek zorunda bırakılmışlardır. Yine benzer süreçleri yaşayan bölge halklarından bir başkası da Gürcü halkıdır. Gürcüler de Hıristiyanlığı benimseyip kendi ulusal kiliselerini oluşturup, ibadetlerini kendi dilleri ile yaparak kendi halk kültürleriyle Hristiyanlığı sentezleyip Gürcü ulusal kültürünü oluşturarak yüzlerce yıl var olduktan sonra Asurlular, Ermenilerle aynı akıbeti paylaşarak Anadolu'nun Karadeniz kıyıları ve dağlarındaki ana yurtlarında ya yok edilmişler ya da zorla asimile edilip Müslümanlaştırılmış-Türkleştirilmişlerdir. Kendi kültür ve varlığını koruyanlar ise Karadeniz'in doğusunda küçük bir Gürcü ulus devletinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Halkların kültürlerinde dini-inancın güçlü etkisinin başka bir örneği de kadim Ezidi Kürt halkıdır. Mezopotamya'nın dini-inancı merkeze alan din-kültür-toplumsallık varoluşu ekseninde kaynağını Zerdüşt peygamber ve Zerdüşt dininden yer alan bir kültür de Ezidilik'tir. Yüzlerce yıldır Kürdistan'da Kürt kültürü ve varoluşunun yaşatıcısı, yaratıcısı, sürdürüp taşıyıcısı olarak Ezidi Kürt kültürü de katliam ve kırımlarla karşı karşıya kalmıştır. İslam ordularının Kürdistan'ı istilası ile kanlı bir katliama girişmeleri biri olmuştur. Güney Kafkasya, İran ve Kürdistan'da

bulunan tüm Zerdüşti inanç merkezleri, mabetler ve ateşgahları yok etmeye girişmişlerdir. İslam orduları Zerdüşti maddi kültür ürünlerini yok ederken başta Zerdüşti rahip ve din adamları ile dininden dönmeyenleri kılıçtan geçirmiş, zorla asimile etme, soykırımdan geçirme yüzyıllarca sürmüştür. Bu saldırılar karşısında köklerini Zerdüştilikten alan Ezidi inancı geliştirilmiştir. Katliam ve asimilasyondan geriye kalan Zerdüşti Kürtler Ezidi inancı temelinde kendilerini ve kültürlerini var etme ve varoluş mücadelesine girmişlerdir. Ezidilik temelinde ta neolitik tarım köy devrimine dayanan kültürlerine sımsıkı sarılarak kültürlerini, toplumsallıklarını yeniden üretmiş, kendilerini var etmişlerdir.

Devletli uygarlığın binlerce yıllık saldırılarında olduğu gibi son temsilcisi kapitalist modernite saldırılarına karşı da direnişte dini ve mezhebi kültürel rol oynasa da asıl direniş güçleri ve direnenler etnisite toplumları olmuştur ve olmaktadır

Ezidi Kürtler de egemen iktidarcı devletçi İslam anlayışı ve egemen İslami devletlerde yok edilmesi gereken kâfirler olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle bu halkın yok edilmesi, soykırıma uğratılması için yetmişten fazla ferman verilmiştir. Bu kadar saldırıya rağmen bin yıllar boyunca tarihin ve coğrafyanın derinliklerine kök salan bir kültürün devamcısı olarak yine de ayakta kalabilmişlerdir. Ancak kapitalist modernitenin ulus devlet zihniyeti ve milliyetçilik hastalığına tutulmuş olan Osmanlı devlet mekanizması ve feodal Sünni Kürt bey ve şeyhlerinden müteşekkil güçlerce, en başta da bu güçlerin oluşturduğu Hamidiye Alayları'nca 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında soykırıma tabi tutularak yok olmanın eşiğine getirilmiştir. Bu soykırım dalgasından sağ kalan Ezidiler ile Kürdistan dağlarının sarp vadilerinde, geçit vermez yerlerinde kendilerine birer sığınak bularak varlıklarını, varoluşlarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Ezidi Kürt kültürel varlığının bu soykırım ve asimilasyonlardan arta kalan son temsilcileri de adeta son sığınakları olan Şengal Dağı'nda kapitalist modernitenin yarattığı Frankenstein ya da Golem olarak adlandırılabilecek DAİŞ canavarlığınca yeniden katliama tabi tutulmuş ve tamamen yok edilmek istenmiştir. Devletçi iktidarcı İslam kültürünün en gerici unsurları ile kapitalist modernite ilişkisinden peydahlanan DAİŞ canavarı Ezidi halkı gibi iki bin yıla yakındır varlığını sürdüren başta Arap Hristiyanları, Ermeni, Süryani halklarının, Şii Kürt ve Arapları Kakai Kürtleri ve Şii Alevi Türkmen halklarını ve kültürlerin yok etmek, fiili varlıklarına son vermekle de yetinmemiştir. Mezopotamya halkları ve kültürlerinin maddi, manevi kültürel mirası olan mabetlerini, şehirlerini, heykel, anıt mezar ve ören yerlerini bombalarla yok etmiş, dozerlerle unufak ederek binlerce yıllık insanlık miraslarını yok etmiştir. Tüm devletçi iktidarcı anlayışlar gibi DAİŞ de kendi iktidarcı İslam anlayışını tarihin başlangıcı, öncesiz olarak kabul ettirmek için bu soykırıma girişmiştir.

Kapitalist modernite iki yüz yıla yakındır Ortadoğu'da egemenliğini tam anlamıyla kuramamıştır. Halkların, kültürlerin dini, mezhebi, etnik direnişleri sürmektedir. Bölgenin işbirlikçi ulus devletleri ve işbirlikçi egemenlerine rağmen kapitalist modernite kültürüne karşı bu kültürel direnişler kırılamamıştır. Buna karşın kapitalist modernite güçleri kendi fiili müdahaleleri yerine saldırılarını bu sefer DAİŞ canavarlığını yaratarak onun eliyle yapmışlardır. Devletli uygarlığın binlerce yıllık saldırılarında olduğu gibi son temsilcisi kapitalist modernite saldırılarına karşı da direnişte dini ve mezhebi kültürel rol oynasa da asıl direniş güçleri ve direnenler etnisite toplumları olmuştur ve olmaktadır.

Kültürel Direnişin Kaynağı Etnisite ve Dil

Etnisite; halk, ulus vb. formlarda toplumların kimlik bulup toplumsallaşmasında ve kültürleşmesinde temel rol oynar. Etnisitenin tarih sahnesine çıkıp belirginleşmesi ve etnik olarak toplumların varoluş bilincine ulaşması merkezi uygarlıkların gelişmesine denk gelir. Merkezi uygarlıkların gelişip neolitik toplumlar ve onların yurtlarında yaptıkları fetih ve talan seferleri sürecine dayanır. Sınıflı devletli uygarlık neolitik toplumların maddi kültürel yaratımlarına el

koyma, bu halkları kullaştırıp köleleştirme amacıyla saldırılar geliştirdikçe bu halklar farklılıkları ve farkındalıklarının bilincine ulaşmışlardır. Bu farkındalıkları ile varlıklarını sürdürebilmek için sınıflı devletli uygarlığın gasp ve talanı yanı sıra dayattığı sınıflaşma ve kullaşmaya karşı da kendi öz benliklerini koruma mücadelesine merkezi uygarlığa karşı duruşa-direnişe geçmişlerdir. Beş bin yıllık sınıflı devletli uygarlık tarihinin her döneminde yok etmek istediği halkların etnisite temelinde karşı kültür direnişleri var olmuştur.

Asimile edilen halklar, kendileri olmaktan çıkmış, kendilerine yabancılaştırılarak kendileri dışında başka bir toplumsallığı yaşar hale gelmişlerdir

Etnisite toplumsallığının merkezinde dil vardır. Dil bir toplumun öz benliğidir. Her etnisite kendi dili temelinde klan, kabile, aşiret, kavim, halk ve ulus gibi örgütlenmelere gitmiştir. Dil insan toplumunun ikinci doğa olarak doğa içerisinde kendini var etmesinde temel rol oynar. Dil ile maddi-manevi her şey kavramlaştırılır. Somut düşünce olarak aktarılabilir. Düşüncenin gelişiminde bu kavramlaştırmanın büyük önemi vardır. Dil ile kavramsallaşan maddi-manevi üretimler toplumun tamamına aktarılır. Toplumun en temel iletişim aracı dildir. Dil bir iletişim aracı olmanın da ötesinde toplumsal örgütlenme, toplumsal vicdan, toplumsal ahlak ve politikanın geliştirilmesinin temel aracıdır. Kendine has dilleri gelişen toplumlar diğer topluluklardan farklılaşarak etnik farklılıkları oluşturmuşlardır. Bu farklılık üzerinde her etnisite kendi maddi, manevi üretimleri ile kendi kültürünü yaratır ve o kültür temelinde var olurken etnik kültürel farklılıkları ile ayrı ayrı topluluklar olurlar. Etnisiteler merkezi uygarlıkların asimilasyon, kültürel toplumsal dayatma ve egemenlik kurma, iktidar olma saldırılarına karşı direniş halinde olmuşlardır. Etnisite ve etnik direnişin günümüze kadar gelen önemi buradan kaynaklanır. Devletli merkezi uygarlıkları benimsememişlerdir. Devletli merkezi uygarlığın son temsilcisi olan kapitalist moderniteye karşı direnişleri de bu temeldedir. Merkezi uygarlığın dışında ve merkezi uygarlık karşıtıdırlar.

Etnisitenin merkezi uygarlık karşısındaki direnişlerine ve etnisitenin gücüne tarih sayfalarındaki en iyi örneklerden biri Medlerin köleci Asur İmparatorluğu'na karşı direnişleri ve Asur'u yıkmalarıdır. Medlerin bu direniş ve zaferi kutsal kitaplara da konu olup yazılmıştır. Ortak bir dil ve kültürü paylaşan Med aşiretleri bir araya gelerek Med aşiret konfederasyonu oluşturmuşlardır. Asur saldırıları başta Med aşiretlerinin konfederal birliğinin sağlanmasına neden olurken; bu birliğe akrabaları olan Farslar ve başka haklar da katılmış ve oluşturdukları ortak güç ile Asur egemenliğine son vermişlerdir. Bu olay tüm Ortadoğu halklarını yakından ilgilendiren bir olaydır. Bu olay başta Yahudiler ve semitik halkların özgürlüğüne kavuşmasını sağladığı gibi Kürt ve Fars halklarının halklaşmaları, uluslaşmalarında ruhsal ve manevi bir olay olarak bu halkların, başta da Kürtlerin ulusal miti haline gelmiştir. Etnisiteler sınıflı devletli uygarlığa karşı varoluşları temelinde direnirken form ve kimlik kazanmışlardır.

Etnisite ve dil birbirlerine varoluşsal temelde etki eder. Bir anlamda dil toplumların ruhu olurken etnisite de onun can bulduğu beden gibidir. Etnisiteler merkezi uygarlıklara karşı sürekli bir direniş halinde olmaları nedeniyle sınıflı devletli uygarlık dayatmalarını kabul etmemeleri ile merkezi uygarlık güçlerine karşı beş bin yıldır direnmektedirler.

Kültürel Soykırım ve Yabancılaşma

Tarih boyunca birçok halk ve kültür devletli sınıflı uygarlık güçlerince yok edilmiş, soykırıma uğratılmıştır. Fiili soykırıma uğratılmayan birçok halk asimile edilmiştir. Asimile edilen halklar, kendileri olmaktan çıkmış, kendilerine yabancılaştırılarak kendileri dışında başka bir toplumsallığı yaşar hale gelmişlerdir. Devletli uygarlığın bu saldırıları karşısında demokratik uygarlık unsurları olarak adlandırabileceğimiz başta etnisite temelinde, kabile, aşiret, kavim vb. olarak halklar direnişe geçmiştir.

Sümerlerde kent devletlerinin birbirleri üzerinde egemenlik kurması ile başlayan sonra tarihin ilk imparatorluğuna evrilen süreçte onlarca kent ve kültür

yok edilmiştir. Tarihteki ilk imparator Sargon yok ettiği haklar ve kültürleri soyarak, bu halkların kesik başlarından nasıl tepeler, kuleler yaptığını övünçle anlatan kitabeler dikmiştir. Sargon'un ardılları olan bütün imparatorlar, krallar, fatihler, devlet yöneticileri de aynı yolu izlemişlerdir. Ancak beş bin yıllık sınıflı devletli uygarlık tarihinde hiçbir uygarlık kapitalist modernite kadar yıkıcı, yok edici olmamıştır.

Her ulusal kurtuluş hareketi-mücadelesi; ulusal veya etnik direniş hareketi bir kültürel direniş hareketidir ve öyle başlar

Kapitalist modernite daha ilk yüz yılında gerçekleştirdiği katliamlar, soykırımlar, kültürkıyımlarla kendisinden önceki dört bin beş yüz yıllık devletli uygarlık güçlerinin katliam ve yıkımlarını katbekat aşmıştır. Kuzey ve Güney Amerika halkları ve uygarlıklarını birkaç yıl içerisinde neredeyse tamamen yok ederken onların tüm maddi üretimlerini gasp ederek oldukça büyük bir sermaye birikimi yapmıştır. Ne Kuzey Amerika'nın yerli halkları ne Güney Amerika'nın Maya, Aztek, İnka devletli uygarlıkları ve halkları ne de diğer yerli toplulukları bu birkaç yıllık büyük katliamdan kurtulamamıştır. Bu halklardan geriye biber, domates, patates, karpuz, kabak, mısır, fasulye, tütün, kakao, hindi, lama ve alpakalar ile Maya, İnka ve Aztek tapınak, şehir, mabet vb.lerinin kalıntıları kalmıştır. Kapitalist modernite bu katliam ve uygulamalarını sömürgeleştirdiği Afrika, Asya ve Avustralya toplumlarının da başına getirmiştir. Katliamlardan geriye kalan haklar zorla asimilasyona tabi tutulmuş zorla Hristiyanlaştırılıp kendi halk, kabile vb. kültürleri yok edilip kendileri olmayan sömürgecileri gibi giyinen, konuşan ama gerek toplumsal gerek tek tek bireysel kişilikleri çarpık, bir nevi ucubeler haline getirilerek kendileri dışında varlıklara dönüştürülmüşlerdir. Bu şekilde halklar onlarca yıl sömürgeci rejimlerin sömürgeleri olarak kalmıştır.

Tarihin ilk sınıflı devletli uygarlık güçlerinin talan, gasp ve köleleştirme saldırılarına karşı klan, kabile, aşiret, kavim vb. var olan toplumsal formlarıyla halklar karşı duruş ve direnişe geçmişlerdir. Bu direnişler kültürel temelde gelişmiş, giderek etnisite kültürünün gelişimini sağlamıştır. Böylece halklar kendi kültür ve varlıklarını savunmuştur. Kapitalist modernitenin sömürgeci imparatorlukların sömürgeci ulus devletlerine karşı verilen bağımsızlık ve ulusal kurtuluş mücadeleleri de birer kültürel direniş hareketi olarak başlayıp ulusal kurtuluş hareketlerine dönüşmüştür. "Bağımsız" ulus devletlere dönüşseler de tüm bu mücadelelerin temelinde kültürel direniş hareketleri yatar. Direnemeyen toplumlarsa ya fiilen yok edilmişler ya da asimilasyona uğrayarak, kendilerine yabancılaştırılarak, kendileri olmaktan çıkarılmışlardır. Örneğin 1789 öncesi Fransa'da onlarca farklı kültür mevcut iken bugün bunların varlığından bahsedilemez. Ali Fırat. bu durumu şu şekilde anlatır: "Ulus-devlet, tüm tekellerin ortak paydası olarak, toplumsal maddi kültürün gaspı, fethi ve sömürgeleştirilmesi üzerine kurulmakla yetinmez; manevi kültürün asimilasyonunda da belirleyici rol oynar. Ulusal kültür adı altında çoğunlukla hâkim bir etnisite veya dinî cemaatin kültür normlarını resmileştirip, geriye kalan tüm kültürel varlıklara karşı savaş açar. 'Ulusal bütünlüğe zararlıdır' deyip, binlerce yıldan beri varlığını koruyan ne kadar din, etnisite, kavim, ulus, dil ve kültür varsa, ya zorla ya da maddi teşviklerle hepsinin sonunu hazırlar."[2] Ali Fırat.'ında belirttiği gibi kapitalist modernitenin ulus-devletin kendinden önceki ardılı olduğu uygarlıklardan katbekat fazla katliam, soykırım yaptığı gibi ondan daha da fazla kültürel kıyım yani asimilasyon gerçekleştirmiştir. Bu nedenle her ulusal kurtuluş hareketi-mücadelesi; ulusal veya etnik direniş hareketi bir kültürel direniş hareketidir ve öyle başlar. Sömürgeciliğe, ulus devlet egemenliğine karşı duruş başkaldırı kültürel direniş ve kültürel başkaldırıdır. Kendi kültürünü yaşama, kendisi olarak var olma, toplumların varoluş mücadelesi, Kürtçe'de belirtildiği gibi Xwebûn mücadelesidir.

Kültür Direniş Diyalektiği

Sömürgeci kapitalist modernite Güney Amerika'da, Afrika'da, Ortadoğu'da sınırlarını, yapılarını belir-

2 Ali Fırat, *Özgürlük Sosyolojisi*, s.209.

lediği ulus devletler oluşturmuştur. Gerek bu ulus devletler gerekse de sömürgeciler ulus devlet sınırları içerisindeki farklı etnisite, dil, din, mezhep topluluklarını hatta ulusları fiziki soykırım olmasa da kültür-kırıma yani asimilasyona tabi tutmuşlardır. Zorla asimile etmeye çalışmışlardır. Buna karşı Latin Amerika'nın yerli halklarının direnişleri gerilla mücadeleleri temelinde kültürel direnişler olmuştur. El Salvador'da Santinistler, Kolombiya'da FARC, Meksika'da Zapatista'lar, Peru'da TUPACAMARU'lar vb. Latin Amerika halklarının kültürel direnişleridir. Koskoca Afrika kıtasında ulus devlet sınırları ile çevrelenmemiş, sınırlanmamış bir avuç coğrafya dahi kalmamıştır. Ancak ulus devletler klasik sömürgecilik döneminden başlayarak gerek fiziki soykırımlarla, gerek kültür kırımlarla binlerce yıllık avcı toplayıcı klan kabile kültürü, göçebe çoban kültür temelinde var olan toplulukları yok edememiştir. Afrika'nın Sanları, Masaileri, Buşmanları, Pigmeleri, bazı Zulu kabileleri hala doğal toplum yaşamı diyebileceğimiz avcı toplayıcı klan kabile kültürü temelinde kültürlerini yaşatmakta, var olmaktadırlar. Kuzey ve Orta Afrika Sahra Çölü'nde yaşayan Berberiler ve Tuareglerin yurtları olan Sahra Çölü 4-5 ulus devlet sınırları içinde parçalanmış ve ulusal sınırlarla bölünmüş olsa da bu halklar göçebe çöl toplulukları olarak varlıklarını sürdürmekte ulus devletlerin sınırlarını tanımamaktadır. Bu nedenle de ulus devletlere karşı varlık ve savunma savaşı vermektedirler.

Ortadoğu'nun Arap, Türk ve Farslardan sonra en kalabalık halk olan Kürt halkının yaşadığı toprakları-yurtları dört ulus devlet tarafından bölünmüştür. Bu ulus devletler de fiziki ve kültürel soykırımlarla Kürt halkının varlığına son veremeseler de asimile etmeye çalışmışlardır, halen de çalışmaktadırlar. Bütün bu saldırılara rağmen Kürtler kendi kültürleriyle direnmektedirler. Doğal toplumun klan kabilesi de olsa, avcı toplayıcı kültürü de olsa, kavim ya da ulus kültürü, mezhep, din, etnisite de olsalar kültürler yok edilmezlerse kendi varlıklarını sürdürür; inatla yaşarlar, direnirler.

Latin Amerika'da olduğu gibi çağdaş ideolojiler altında gerilla olarak ya da Afrika'nın Buşmanları, Sanları, Pigmeleri, Masaileri ileri ve bazı Zulu kabileleri gibi klan kabileler halinde avcı toplayıcı göçebe çobanlar olarak varlıklarını, kültürlerini sürdürürler. Yine Sahra Çölü'nün yılmaz savaşçı Tuareg göçebe halkı gibi en zorlu yaşam koşullarının olduğu çölün derinliklerinde de olsa inatla varlıklarını, kültürlerini sürdürürler ve bunun için çeşitli ulus devletlere karşı direnme savaşı verirler. Aynı demokratik modernite paradigması ile tüm sisteme alternatif bir paradigma ile binlerce yıllık kültürleri üzerinden direnen Kürt halkı gibi varoluşlarını sürdürür ve yaşarlar. Ali Fırat. bu nedenle "Zaten gelenek ve kültürün kendileri direniş demektir. Ya yok edilirler ya da yaşarlar, çünkü teslim olmayı bilmezler. Böyle bir özellikleri vardır. Fırsat buldular mı daha yoğun direniş sergilemeleri özleri gereğidir. Ulus-devlet faşizminin hesaplayamadığı gerçeklik budur. Bastırmak, hatta asimile etmek bitmeleri anlamına gelmez. Kültürlerin direnişi kayaları delerek varlıklarını kanıtlayan çiçekleri andırır."[3] diyerek bu gerçekliği açık bir şekilde vurgulanmıştır.

Kadın Şahsında Kültür Direnişleri Direnmeyi de Öğretir

Kültürlerin bu denli ısrarla var olması ve yok edilmeye karşı direnmesinde en temel etken toplumların kendisidir. Toplumlar kültürleri temelinde var olurlar. Toplumları oluşturan bireyler ne kadar kendi kültürlerini yaşar ve bunu gelecek kuşaklara aktarırlarsa kültür o temelde var olur, toplumun devamlılığı sağlanır. Bir toplumun kültürüne sahip çıkan, kültürünü yaşayıp yaşatan ve gelecek kuşaklara aktaran asıl güç hep kadınlar olmuştur. O nedenle asimilasyona karşı direnişin merkezinde yer alır. Ta neolitikten bu yana erkek egemenlikçi sınıflı devletli uygarlık saldırılarına karşı kadın, direniş halindedir. Kültürel direnişlerin merkezinde bu nedenle kadınlar vardır. Kültürleri yaşatan devam ettiren o toplumların kadınlarıdır. Kürt kültürel ve ulusal direnişinde de dağ kültürü ya da dağ diyalektiği önemli olsa da Kürtlerin varoluş mücadelesinin asıl var edip yürüteni kadınlardır. Kürt kadınları neolitik kültürün yaratıcısı olan ana kadının ve neolitik kültür mirasçısı olarak binlerce yıldır devletli sınıflı uygarlık saldırılarına karşı direndikleri gibi egemen ulus devletlerin saldı-

3Ali Fırat, *Özgürlük Sosyolojisi*, s.209.

rılarına karşı da direnmektedirler. Kürt dilini kültürünü yaşatıp sürdüren yeniden üretenler Kürt kadınlarıdır. Kürt halkı bugün varlığını Kürt kadınlarına borçludur.

Sonuç olarak;

Kapitalist modernite, kendinden önceki devletli sınıflı uygarlıklar gibi kendisinin öncesiz olduğu ya da kendinden önceki tarihi insanlığın ilkel, geri ve yaşanması zor olan, hatta vahşi bir dönemi olarak niteler. Bu nedenle kapitalist modernite olarak tüm insanlığı refaha kavuşturduğu, insanlığa özgürlüğü sunduğu, kendi iktidarı altında yaratılan icatlar, üretim teknikleri, bilimsel kültürel gelişmeleri tarihsel arka planları ve yaratıcılarından ayrıştırarak kendi yaratımları olarak sunar. Bilimi de dini değerleri de kullanarak kendi mitolojisini yaratır ve tüm insanlığa köleleştirip sömürüsünü ve tüm insanlık üzerindeki iktidar tekelini, ekonomik tekelini doğaya ve yeryüzüne zararlarını gizlemeye çalışır. Kendisine, sömürüye, köleliğe ve yok olmaya karşı direnen bütün güçleri ilkel, geri yok edilmesi gereken, yaşam hakkı tanınmaması gereken güçler olarak görür. Kapitalist modernite bu nedenle insanlığın salt maddi kültürel üretimine el koymayla yetinmeyerek tüm manevi kültürel üretimleri ve manevi değer ve kültürlerini yok etmeye çalışır. Kendisine alternatif kültürlerin var olmasına asla izin vermez. Kendi hegemonyasını ne pahasına olursa olsun hakim kılmak için en vahşi kanlı savaşlarla, katliamlarla, soykırımlarla binlerce yıllık tarihsel, toplumsal mirasları yok etmekten geri durmaz.

Ancak buna karşı çeşitli güçler de başta kültürel direniş temelinde direnerek kapitalist modernite hegemonyasına girmeyi reddederler. Etnisite direnişleri ulusal kurtuluş direnişleri, mezhebi, tarikatsal, dinsel direnişler, feminizm vb. kadın direnişleri, sınıfsal direnişler kapitalist moderniteye karşı direnmiştir, direnmektedirler. Bu direnişler sadece kapitalist moderniteye karşı değil tarihte neolitik devrime karşı geliştirilmiş olan tarihin ilk karşı devrimi olan erkek egemenlikli sınıflı devletli uygarlığa karşı beş bin yıldır kültürel direnişler olarak sürmektedir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

Çarmıh Mekanizması: Soykırımın Kültürel Boyutu ve Karşı Duruş

Zülfikar Tunç

Kapitalist modernite karakteri ve zihniyeti itibariyle anti toplumcudur. Arkasındaki devasa uygarlık birikimi tekel ve sömürme kültürü ile bunu gerçekleştirmektedir. Toplumsal kültürleri baskılayıcı, bozucu, çürütücü, kendi sistemine benzetici yol ve yöntemlerini uygulamak suretiyle maddi ve manevi kültürlere dönük soykırım uygulamada ustalaşmıştır. Kullandığı maskeler ise ulus-devlet ve endüstriyalizmdir. Ulus devlet zihniyet olarak milliyetçi, cinsiyetçi, dinci ve pozitivist iken bunu bedene dönüştürme biçiminde devlettir. Yayılmacı, talancı, bölücü, parçalayıcı ve iradesiz kılmada son derece vahşidir. Özellikle Ortadoğu coğrafyasında Arap, Türk ve Fars ulus-devletlerini mahşerin üç atlısı olarak kültürel demokrasi toplumlarının üzerine salmaktan da geri durmaz. Hele ki Ortadoğu'nun en kadim halklarından Kürtler söz konusu olduğunda yaşadıkları coğrafya, kültür, tarih ve yer altı yer üstü zenginlik ayaklarını sonuna kadar sömürmede ellerinden geleni yapmaktan geri durmazlar. O yüzden soykırımı kültürel fiziki olarak genel anlamda irdelerken Kürt soykırımını da ele almaktan geri durulmayacaktır. Halkın etik kültür olarak kendini örgütleyen ulus-devletin son iki yüzyılda halklara yapmadığı kötülük kalmamıştır. Ali Fırat "*ulus devlet tüm tekellerin ortak paydası olarak, toplumsal maddi kültürün gaspı, fethetme ve sömürgeleştirilmesi üzerine kurulmak ile yetinmez, kültürün asimilasyonunda da belirleyici rol oynar. Ulusal kültür adı altında çoğunlukla hakim bir etnisite veya dini cemaatin kültür normlarını resmileştirip geriye kalan tüm kültürel varlıklara karşı savaş açar. 'Ulusal bütünlüğe zararlıdır!' deyip binlerce yıldan beri varlığını koruyan ne kadar din, etnisite, kavim ve ulus, dil ve kültürü varsa; ya zorla ya da maddi teşviklerle hepsinin sonunu hazırlar. Tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar dil, din, mezhep ve kabileleşmelerde kavim ve uluslar bu politikanın daha doğrusu soykırımın kurbanı olmuşlardır. Maddi soykırımlar manevi soykırımların yanında devede kulak bile değildir.*" demektedir. ulus devlet ulusal kültür adı altında tekçiliği ideolojik olarak toplumsal kültürlere dağıtırken dincilik e milliyetçilikle de korku yaratıp varlıklarına yönelerek teslim almaya çalışmaktadır.

Asimilasyoncu ve fiziki soykırım metotları ile birlikte "tek bayrak", "tek devlet", "tek vatan", "tek kültür", "tek dil" teraneleri ile yirmi dört saat egemenliği altında tuttuğu toplumlara tekçiliği dayatır. "Ulusal Birlik" şemsiyesi altında farklılıklara karşı faşizm uygulamaktan da geri durulmaz.

Kapitalist modernite tüm kötülüğünü, milliyetçiliğini, dinci cinsiyetçilik ve zorbalığını, şiddetle güçlendiririrken karşısında da tarihsel kültürden beslenip gelen Demokratik Modernite unsurları "kültür olarak direnerek" varlığını korumakla özgürlüğünü sağlama mücadelesi verir. Demokratik Modernite'nin demokratik ulus olarak zihniyetinde çoğulculuk, demokratiklik, özgürlük, adalet, eşitlik, dayanışma özellikleri direnişin bütünlüğü içinde yerini alırken bedensel olarak demokratik özerklikle yönetim olgusunu oluşturup direniş gücünü iradeye kavuşturur. Tarih tek yanlı ezme, yok etme, istediğini yapma biçiminde süregelmiştir. Yanı başında Özgür Halk güçlerinin anlamlı direniş ve inşa kültürleri ile bugüne gelebilmiştir. Dolayısıyla 19 ve 20.yüzyılda Anadolu ve Mezopotamya'da gerek Sykes-Picot antlaşması gerekse de ulus-devlet inşaları ile farklı inanç ve etnik topluluklara acımasızca kapan politikası izlenmiştir.

Binlerce yıl yan yana ahlaki politik dayanışma içinde yaşayan topluluklara dönük boğazlama politikası uygulanmıştır. 1915'te Ermeni Soykırımı Asuri-Süryani topluluğuna yapılan katliam, yine 1919'da Ege, İç Anadolu, Marmara ve Karadeniz'de Grek topluluklarının yerlerinden edilmeleri, mal mülklerine el koymalar ulus-devlet ideolojisinin temel marifetlerindendir. Kasapların mezbahacılığının görünürde uygulayanı Fars, Arap, Türk Ulus devlet iktidar güçleri iken bu kukla güçlere yapma direktifi veren kuklacı kapitalist modernitenin kendisi olmaktadır. O halde kültür, soykırım ve direniş tanımlamaları yapılarak konuya derinliğine eğilinebilir.

Kültür Soykırım ve Direniş

Latince kökenli colera kelimesinden türetilmiştir kültür. Kürtçe' de çand kelimesine karşılık gelen kültür, Türkçe'de ekin-tarımla ilgili yaşantı anlamına gelmektedir. Ali Fırat da *"insan toplumunun tarihsel süreç içinde oluşturduğu tüm yapısallıklar ve anlamlılıklar bütünü olarak genel bir tanıma kavuşturabiliriz."* demektedir. Toplumsal düzlem içinde zihniyetle bağlantılı ele alındığında anlamsallık, özgürlük, ahlak, bilim ve dayanışma ifade etmektedir. Zihniyet ve kültür anlamsal ve yapısal olarak bilinç, irade, inanç ve toplumsallaşma olarak anlamlandırılabilir. Anlamsal ve zihniyetteki daralma, çatlak ve yıkım kendi olmaktan çıkma hali, eş deyişle kendisizlik hali anlamına gelir ki bu durum kültürel soykırım olarak da belirtilmektedir Ali Fırat'a göre.

Soykırım olgusunu ise iki boyutlu tanımlamak olasıdır; maddi ve manevi soykırım. Asimilasyon yöntemi ile üstesinden gelinemeyen toplulukların fiziki ve kültürel olarak tasfiye edilme biçimidir. Etnik kırım adlandırması Lemkin tarafından yapılmıştır. Framik etnolog Robert Jaulin 1970'te yayınlanan kitabına *"beyaz barış; etnik kıyıma giriş"* adını vermiştir. Kitapta Amerikan yerlilerinin başına getirilenler anlatılır. *"Soykırım terimi (ırk) fikrine ırksal... Yok edilmesi isteğine bağlanıyorsa kavim kırım terimi de insanların fiziksel olarak yok edilmesini (soykırım durumdaki gibi) değil kültürlerin yok edilmesini ifade eder..."* Genel olarak soykırım halkların vücutlarını katlederken kavim Kırım onların ruhlarını öldürür. Kavim Kırım aşağı ve kötü olarak değerlendirilen kültürel farklılıkları yok etmek, bir özdeşleşme ilkesine başvurarak başkalarına kendini benzetmektir. Başka bir deyişle kavim kırım çokluğun bir içinde görünmez hale getirilmesidir. Kültürel soykırım döngüsü içine alınan *"halkların etnik ve dinsel grupların"* ulus-devletin tekelci ideolojisi içinde her bakımından elimize edilmesi amaçlanır. Bu durumda maddi soykırımdan daha ağırdır çünkü maddi ve manevi kültür olarak her şeyinden vazgeçme dayatılmaktadır. Ali Fırat bunu uzun sürece yayılmış kitlesel çarmıha gerilmekle özdeş olarak yorumlar. Direnme olgusu ise tarihsel kültürle ilintilidir. Karşı koyma, dayanma, mukavemet anlamlarına da gelmektedir. Haksız zalimane vahşi saldırılar karşısında ahlaki politik olarak ideolojik kültür olarak örgütlü bilinçli iradeli ve benzeri karşı koyabilme gücü, inadıdır. Başka bir ifade ile direnme sanatı birey ve topluluk olarak kendi öz savunmasına karşı tutum almak suretiyle varlığını koruma özgürlüğünü sağlayabilme edimidir. Sistem güçleri hegemonya olarak direnen toplulukları soykırıma uğratmak için geri adım atmayacaktır. Sistem yok edemediğinde ya asimile edip kendine benzetecek ya da bileğini bükemediği iradenin kimliğini vb. her bakımdan tanımak zorunda kalacaktır. Her halükarda direnme ve inşa olmadan hiçbir şeyin elde edilemeyeceği hakikati göz ardı edilemez. Önemli olan sistemin oyunları karşısında direnme kültürü olarak uyanık durumda olma ve kendi olmaktan çıkmadan başarabilmektir.

Kendi Olmaktan Çıkarılmaya Çalışılan Winston

George Orwell 1984 kitabında Winston karakteri şahsında sistemin toplumsallığı kendi değerlerinden uzaklaştırıp otomat haline nasıl getirildiğini iyi çözümlemektedir. Hakim eliti ve sistem kültürü zayıf toplulukları sürü haline dönüştürmek için iktidar eliyle kılcal damarlara kadar sızarak denetim gözaltı kontrol mekanizması oluşturmuştur. Büyük gözaltı kıskacında bulunan insanlar sistemin dil ve kültürüne angaje edilmeye çalışılmaktadır. Romanda Winston'un varlığını toplumsallığını düşünme biçimini terk etmeye zorlaması bariz olarak görülmektedir. Winston gebelikte büyük baskı altındaki toplumlar zayıf olduklarından var olan sisteme sorgusuz sual-

siz boyun eğmektedirler. Varlıklarının varlıksız hale getirilmeye çalışılması bir nevi kültürel soykırımdır. Bilinç parçalanmaya çalışılmakta, anlamsal ve kurumsal olarak zihniyet yarılması erimesi yaşatılmaktadır. ulus devletler çağında yazılan romanın baş karakteri Winston, oligarşik zorbalığın kafesine alınmıştır. Kendi olma arayışı kapandan çıkma fiilinde bulunmadığı sistemin ördüğü ağı parçalayamamaktadır. Romanda O. Brian Winston'a *"… bizi ilgilendiren şey düşüncedir, biz düşmanlarımızı yok etmek için uğraşmayız, onları değiştiririz."* ve *"sen çürük malsın, temizlenmesi gereken bir lekesin… Öldürmeden önce bizden biri yaparız."* der. Burada efendisine benzeşme ve onun eki olma dayatması söz konusudur. Kendini onlardan biri yapmadığı sürece hayatta kalması imkânsızdır. Sistemin kültürünü benimsediği oranda üzerindeki baskı ve iktidarın işkencesi azalacaktır. Zira romandaki topluluk uysal, ıslah edilmiş ve robot gibidirler. Kendilerine ait bir düşünce ve kararları yoktur. Sistem onlar adına düşünmekte ve karar vermektedir. Uyumsuz olanlar aç bırakılmış farelerle cezalandırılmaktadır ve iktidar acı çektirmektedir. Sert ve yumuşak siyaset iç içe uygulanmaktadır. Kapitalist modernitenin ulus-devlet aracılığı ile insani toplumlara hükmetmesi, ona acı çektirmesi, boyun eğdirmesi, varlığını tartışılır kılmasına, Ali Fırat "kitlesel çarmıh" adını vermektedir.

Kitlesel Çarmıh

Kitlesel çarmıh, Spartaküs ve arkadaşlarını yol boyunca çarmıha geren Roma imparatorluğunun vahşiliğinin çağrıştırır. Bu uygulama Roma'nın güçlü olmasından ileri gelmektedir. Her ne kadar topluma gözdağı verilmek amaçlansa da esas korku içine giren Roma imparatorluğudur. Zaten hem Hristiyanlığın hem de kavimlerin direnişi karşısında çöküp gitmiştir. Soykırım ve çarmıh ürküntüsü veren siyasi kahramanlardır. Kitlesel çarmıh salt fiziken değil ruhsal olarak da uygulana gelmektedir. Fiziken yaşayan ama kültür olarak öldürülme hali fecaattir. Theodore Boswald *"savaşların en soylusu vahşilere karşı yürütülen savaştır."* diyen ABD başkanıdır. Soykırım politikasında yerli topluluğa fiziki ve kültürel uygulamaya *"tek iyi kızılderilinin ölü Kızılderili olduğunu söyleyecek kadar ileri gidecek değilim ama onda dokuzunun böyle olduğunu düşünüyorum ve onuncu vakayı daha ince eleyip sık dokumadım"* biçiminde dile getirmektedir. Rezervasyon denilen toplama kamplarına alınan komanci Kızılderililerin kabile şefi az buçuk İngilizcesi ile "Tosavi iyi Kızılderili" diye kendini ifade ederken ABD generali ise *"şimdiye dek gördüğüm Kızılderililerin hepsi öldüğünde… En iyi Kızılderili ölü Kızılderilidir."* diyerek bir nevi kapitalist modernitenin zihniyet ve kültürünü dile getirmiş olur. Amerika'nın topraklarından 16. yüzyıldan sonra 20. yüzyıl başına varana kadar uygulanan kapitalist modernitenin vahşililidir. Yerliler yok edilmekle kalmamış, yurtlarını terk etmeleri sağlanmış ve korkunç ve kültürel soykırıma tabi tutulmuşlardır. Kültürel soykırım da ötekileştirilen topluluklar sürekli tekçilik ideolojisi ile aşağılanır, kuşku içinde bırakılır, sömürülür ve en ağır işlere koşturmaktan geri bırakılmaz. Farklı olanlar hep tehlikeli gösterilir ama kriz anlarında iktidarlar rahatlıkla bu toplulukları kültürel çarmıha gerip kurban edebilirler. Nitekim 20. yüzyılda Ermeni, Süryani, Çerkez, Yahudi, Rum ve Kürtlerin başına gelenleri bu çerçevede yorumlamak gerekir. Kendisi gibi olmayanı kendisi gibi olmaya zorlamak bir nevi kültürel soykırımdır. Kendisi gibi olmayanlara dönük kin ve nefret ettirerek tek tipleştirme daha bir problemdir. Spinoza nefret üstüne *"İnsan kendisini severek kötülük yapmaya çalışır bu çabaya zalimlik de denir. Birinden nefret etmek demek onu kederinin nedeni olarak görmektir, dolayısıyla birinden nefret eden kimse onu ya yanından uzaklaştırmaya ya da yok etmeye çabalayacaktır"* der.

Kendisi gibi olmayanı kendisi gibi olmaya zorlamak bir nevi kültürel soykırımdır

Ulus devletlerin farklı olandan nefret ettiği aşikârdır. Özellikle kendi hâkim elit kültüründen daha gelişkin kültürlere dönük soykırım örnekleri söz konusudur. Yahudiler maddi ve manevi kültür olarak güçlü olduklarından ilk süreçte onları seven Alman hâkim elit kültür, kendi krizinin kaderinin vb. sebebi olarak Yahudileri gösterip yok etme yoluna başvurmuştur ve bir anda yabancı öteki görülüp zen fobi yani düşmanlık derecesine çıkarmışlardır. Anadolu ve

Mezopotamya'daki kadim topluluklara 20. yüzyılda uygulanan zen fobi ve ulus-devlet hastalığıdır. Bu hal makro düzeyde kitlesel çarmıha germe olarak da ifadeye kavuşturulabilir. Son yüzyılda ulus devlet faşizminin halklara yapmadığı kötülük kalmadı. Avrupa'da Hitler üzerinden Yahudi toplumuna yapılanlar, kapitalist modernitenin en büyük insanlık suçudur. Görüntü Hitler ama esas fail kapitalist modernitedir. Yahudiler maddi ve manevi kültür olarak güçlü olduklarından fiziki soykırım üzerinde denendi. Ali Fırat *"fiziki soykırım yöntemi genellikle hâkim elit kültürüne yani ulus devlet kültürüne göre üstün konumda olan kültürel gruplara uygulanır. Bunun tipik örneği Yahudi kültürüne ve halkına uygulanan jenositlerdir."* derken maddi ve manevi kültür gerçeği üzerine hâkim elit kültürün uygulamalarına nailde maruz bırakıldıklarını çözümler. Ayrıca kamplardaki uygulamaları tam bir fiziki manevi kültür soykırımıdır. Hâkim elit kültür ulus devlet olarak Alman burjuvazisi maskesi altında Yahudi maddi kültürüne el koymuştur. Ardından da kamplarda maddi ve manevi kültür olarak hedeflenmişlerdir. Hannah Arendt *"55 lerin zaferi işkence edilen kurbanın itiraz etmeden idama gitmesi… Darağacını kurmadan önce kurbanı imha etmeyi başarmış bu sistemin… Kuklalar gibi kendi ölümlerine giden bu insan alaylarından daha korkunç hiçbir şey yoktur."* der. Görüleceği üzere hâkim elit ulus devlet olarak faşizmini ruhları öldürme üzerine kurmuştur. Dayatılan kimliksizleşme halidir. Hem fiziki hem de biyo iktidar yoluyla her türlü kolaylık uygulamasına tanıklık edilmektedir.

Kurumsal ve anlamsal bütünlükten alıkonulma biçimi bir nevi kültürel soykırımdır

Varlığından kimliğinden insan olmaktan çıkarılmasının adı Hitler faşizmidir. Maddi ve manevi kültür olarak güçlü olmanın nedenini Hitler faşizmi bir soykırım gerekçesi haline getirmiştir. Kendi olmaktan çıkarma hali *"en iyi en iyi Yahudi ölü Yahudidir"* felsefesine dönüştürülerek refleksi sinirler alınarak yer almaktadır. Bir nevi insanın iç dünyasını, zihniyetini, kültürünü parçalamaktır. Tam da bu noktada Ingeborg kocaman balina adlı kitabının girişi bölümünde *"insanın gerçek ölümü hastalıklardan değildir insanın insana yaptıklarındandır. Savaş artık cephelerde dış dünyada değil insanların iç dünyasındadır. En büyük hedef insanların iç dünyalarını yıkmaktır bu yıkım ve cinayetler artık tarihin belli dönemlerinde değil günlük yaşamımızda yer alır."* Demektedir. Tahakküm ulus devlet eliyle oluşturulurken ulus devletin her bir bireyinin milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik, pozitivizmin ideolojisi ile bir zihni kültür biçimlenmesi oluşturduğundan öteki görülen toplum bireylerine yönelik hedeflerini yaparak günlük yıkımlara sebebiyet verirler. Öyleyse zihniyet ve estetik olarak kendi varlığını öz var olma ile güvenceye alma özgürlüğüyle buluşabilme kurtuluşu da önemli bir olgu olarak var olmadıkça sonun felaketine kapı aralamak işten bile değildir.

Sümer devleti tapınakta inşaa sonrasında, sistemin süreklilik kazanması için zihni egemenliğini kalıcı kılmak adına maddi ve manevi kültürü tekeline almıştır. Toplumun; öz zihni değerlerden koparmak için ikna ve zor aygıtını yöntem olarak uygulamış, birikimlere el koymuş ve sömürü tarzını geliştirerek devam ettirmiştir. Amerika'da Kızılderililer Avustralya'da Aborjinler Anadolu'da Helenler, Süryani, Ermeni, Kürt ve Çerkezler Afrika'da kabile topluluklarının başına ne felaket getirildiyse kapitalist modernite ve onun ajan acentesi Ulus devlet tarafından getirilmiştir

Ulus devlet iktidarı kendi bekası bakımından hor görülen üzerinde tahakkümü kurarken *"Zihniyet oluşum merkezleri olarak üniversite, akademi, daha aşağıda lise, ortaokul, ilkokul ve anaokulunun verdiği, kilise, havra ve caminin tamamladığı ve kışlanın keskinleştirdiği şey, toplumun kalıntısı kalan zihni, ahlâki ve politik dokularının fethi, işgali, asimile edilmesi ve sömürgeleştirilmesi değil de nedir?"* [1]Zihnin kuşatılıp dayanaklarının çökertilmesi ile sömürgeleştirilmesi ve kırıma uğratılması günümüzde medya ile daha fazla yaygın hale getirilmiştir. Zihni fetih sağlanınca toplum Kırım işlemi matematik işlemine dokunmak kadar basit hale getirilir.

Zihniyet ve estetik, anlam sağlığı dumura uğratılan

1 Ali Fırat, *Özgürlük Sosyolojisi*, s. 95.

birey ve toplum tam anlamıyla yok edilme ile karşı karşıya bırakılır. Kurumsal ve anlamsal bütünlükten alıkonulma biçimi bir nevi kültürel soykırımdır. Söz konusu Kürtler olunca *"hem kurumsal hem de anlamsal olarak derin bir parçalanmayı ve zihniyet yitimini yaşadığı için Kürt toplumu ancak bir kültürel soykırım altındaki toplum olarak tanımlanabilir."* [2] Ortadoğu'nun en kadim halkı olan Kürtlere dönük uygulana gelen soykırımın dünyada bir benzerini rastlamak olanaksızdır

Şark Islahat Planı Kürt Varlığını Yok Etme Planı

Kürt toplumu dağ, tarım ve hayvancılık kültürü ile tanımlanmaktadır. Zihniyet ve estetik dünyaları ahlaki-politiktir. Bu kültürü en fazla yaşayan ve yaşatan aktaran özne kadındır. Kürt kadının zihniyeti ve estetiği anlamsal ve kültürel olarak ahlaki-politiktir. Kültürel olarak anti sınıflaşma, anti iktidarlaşma, anti devletleşme geleneğine sahiptir. Bu nedenle "jin jiyan azadi" (kadın yaşam ve özgürlük) olgusu kültürel soykırım karşısında kültürel demokrasi olarak direnmesini bilen özneyi ifade eder. Kürt kadının zihin ve estetik canlılığı, yaşamda doğallığı sanat, edebiyat, denbêjlik ve rengârenk giyim kuşamı ile tarihsel kültürün direniş öznesidir. Kürt kadınının şahsında yerellik ve evrensellik iç içe geçmiştir. Ana kadın tanrıçanın çocuğu da olan Zerdüşt oluşturduğu anlam dünyası ile bu gelenek ve kültürü yani direnişi taşımanın onuru, iradesi içinde olmuştur. Ali Fırat da bu evrensel gelenek ve kültürün çocuğudur. Dolayısıyla kültürel soykırım kıskacındaki bir halkın varlığını koruması ve özgürlüğünü sağlaması uğruna verdiği bedellerin bir anlamsallığı bulunmaktadır. Kültürel soykırım son yüzyılda Kürtlere yöneldikçe yönelmiştir. 1925 Şeyh Sait komplosu ve Şark Islahat Planı ile yürürlüğe konulup bugüne kadar güncellenerek getirilmiştir. 8 Eylül 1925 ve 2536 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Şark Islahat politikası yürürlüğe konulmuştur. Mehmet Bayrak Şark Islahat Planı kitabında Kürtlere yönelik eritme, komplo, sürgün etme planını en ince ayrıntısına kadar anlatmaktadır. Planlamanın ana hatları içinde askeri yönetim 5 genel müfettişlik bölgesi Kafkas, Laz, Gürcü topluluklarının Kürt coğrafyalarına yerleştirilmesi, yurtsever kişi ve ailelerin zorla sürgün edilmesi, memurların hâkimlerin Kürtlerden seçilmemesi, Kürtçe konuşmaların cezalandırılması, kadınların Türkçe konuşmalarının sağlanması, karakol, demiryolu karayolu ve Kürt coğrafyasında hükümet binalarının çoğaltılması suretiyle TC hâkimiyetinin iyice tesis edilmesinin sağlanması...

Bu soykırım planlaması olduğu kadar vatansızlaştırma harekâtıdır da. Kürtlük adına ne varsa beyaz Türk komplosu ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Kürt varlığını tarihsel ve kültürel olarak tasfiye etme planlamasıdır. Bununla sınırlı kalınmamış 5 yıl aradan sonra, bu kez 1930'da İçişleri bakanlığınca valiliklere yollanan çok gizli ve kişiye özel genelgelerle Türkleştirme politikasının hayata geçirilmesi salık verilmiştir. Bu genelgelerin çarpıcı bir maddesini Mehmet Bayrak söyle belirtmektedir: *"Kıyafetin, şarkıların, oyunların, düğün ve toplum gelenek ve göreneklerinde milliyet ve ırk hislerini daima uyanık tutan, toplumları geçmişlerine bağlayan bağlar olduğu unutulmamalı, bundan dolayı lehçe ile birlikte bu gibi aykırı gelenekleri fena ve zararlı görmek ve bilhassa kötü göstererek... kötülemeli ve ayıplamalı..."* Haliyle toplumu var eden gelenek ve kültür dokusunun kökten silinmesi hedeflenmiştir. 12 Eylül sonrasında annesi Kürt gelenek ve kültürü olarak renkli şalvar, tülbent giydiği için veya kendi Kürtçe dilinde konuştuğu için çocuklarının Medeni toplum içinde ya da arkadaşlarının yanında utanması, esas itibariyle "kötülemeli, ayıplamalı" şark ıslahat politikalarının varlığının sürmesidir. Özünde kadının kıyafeti bir geleneğin kültürün tarihselliği yaşantısı iken, bundan utanma bu kültürden utanma olup Türkleştirme kültürünün yarattığı ağır zihinsel estetik tahribatın kendisidir.

Hele ki o dönem Kürtlerin Türk ocakları yatılı bölge aracılığı ile asimile etmek kız okullarını çoğaltma temel Türkleştirme stratejisidir. En son dersim direnişinin bastırılması stratejisi sonrası kürt çocuklarının alıkonulup okullarda Türkleştirilmelerini duymayan bilmeyen yoktur.

Bugün dahi bu türden okullarda zihin ve kültür yıkımı gerçekleştirilmektedir köy ilçe kasaba illerde açılan okullarda Türkleştirilmesi seferberliği söz

2 Ali Fırat, *Demokratik Ulus Çözümü*, s.19.

konusudur. Türkçe düşünüp konuşup Türk gibi yaşam özendirmektedir.i Öyle ki Kürtçe konuşan ana babaları kendi çocukları ihbar eder hale getirilmiştir Koçgiri Agirî, Palu ve Dersim'de yaşamış yaşanan kıyımlar Kürt coğrafyasında *"ekonomik ve siyasi açıdan sömürge askeri açıdan işgal ve kültürel açıdan soykırım"* altına alınan Kürt gerçekliğine işaret ediyor.

Elbette yaşananlar uluslararası bir planın parçalarıdır. Ali Fırat *"…1925'te İngilizlerin senaristliğini yaptığı Kürt kıyımında bu temel gerçeklikler belirleyici olmuştur. Anadolu'daki azami karın garanti edilmesi tıpkı Ermeni, Rum ve Süryani kırımında olduğu gibi Kürtlerin de köklü hallini gerektiriyordu. Hegemonik güç olarak İngilizlerle Yahudi sermayedarlar ve Siyonist kadrolar bu konuda Türk bürokratik burjuva unsurlarla sıkı, gizli ve komplo vari bir ittifak temelinde uzlaşmışlardır"* demektedir. Böylesine kirli ittifakla Şeyh Said'e ve direnişe yapılanlar, Musul-Kerkük'e İngilizlerin el koyması sosyalist ve İslam ümmetçilerinin de tasfiyesine yol açtığını irdeler Ali Fırat. Dolayısıyla Şark Islahat Planı ve mecburi iskân politikası (güncelde devam ettirilmektedir) ulus devletin ideolojik tekelci faşist zihniyeti ile hazırlanmış ve yürütülmüştür.

Şüphesiz ki kültürel soykırım karşısında belli bir direniş sürdürülmüştür. Gelinen aşamada var olma savaşı özgürlüğünü sağlama mücadelesi olarak sürdürmektedir. Direnme ve inşa en temel güvence olmaktadır.

Direnerek Var Olma Hali Olarak Özgürleşme

Kültürel hareketler; gelenek ve kültür olarak varlığın temeline direniş ve özgürlüğü yerleştirir. Varlık temelini direnişe dayandırdıkça zihniyet ve kültür olarak anlam ve kurumsallık olarak süreklilik arz eder. Bir nevi toplumun kendi olmada ısrar ve inat halidir de. Ali Fırat, *"özyönetim kendi toplumsal doğasındaki erki düzenleme ve denetlemeyi, böylece toplumun sürekliliğini sağlamayı ve beslenip korunmasını"* sağladığını belirtmektedir. Özyönetim olmak ahlaki politik olmaktır. Ahlaki-politik toplum, yönetim olmayı başardığı oranda kendini sömürge asimilasyon ve soykırım gibi yönelimlerden korumayı başarabilir. Özyönetimler aşağıdan yukarıya doğru taban demokrasisidir. Bir başka ifade ile radikal demokrasiyi işlettiği, toplumun bu işlere kattığı oranda beynini koruduğu gibi zihniyetini demokratik, özgür ve dayanışmacı kılmayı bilir.

Toplum köy, ilçe, il, sokak, mahalle ve semtlerde meclis-komün olarak örgütlü olduğu oranda yabancı yönetimin asimilasyoncu, soykırımcı, milliyetçi, dinci ve cinsiyetçi saldırılarına karşı direnebilir. Politika ve ahlak diri ve işler oldukça zihniyet ve estetik olarak öz savunma toplumsallığını korumayı başarır. Çünkü toplumsal işlere katılım kadar ulus-devletçi sistemin saldırıları karşısında bilinçli, inançlı ve iradeli yaşam duruşu güçlü biçimde sergilenir.

Daha somut olarak Hitler faşizmi Sovyetlere saldırdığında, toplumsal direniş ahlaki-politik direnişten beslenmiş ve direniş dünya ölçeğinde faşizmin iktidarda olduğu her ülkede anti-faşist hareketleri oluşturup mücadele etme bilincine dönüştü.

1968 yıllarında ise gençlik hareketleri feminist, ekolojik, anarşist ve ulusal kurtuluş hareketlerinin direnişi kapitalist modernite ve ulus devlet karşısında demokratik direnişi yaygınlaştırmıştır. Bu anlamda tarihsel kültür kendisini gelenek ve kültür olarak sürdürmüştür. Ali Fırat *"zaten gelenek ve kültürün kendisi direniş demektir"* devamla, *"kültürlerin direnişi kayaları delerek varlıklarını kanıtlayan çiçekler misalini andırır"* demektedir.

Kültürel hareketler ahlaki-politik oldukları kadar devletçi iktidarcı değil, toplum odaklı demokratik ulus zihniyetli kendilerini varlıklarını sürdürürler. Bugün dünyanın birçok yerinde kentlilik, yerellik ve bölgesel özelliklerin gelişmesini engelleyen ulus-devlet ve onun katı yapısıdır. Özgür kent yurttaşlığı sosyolojik-ekolojik bilince sahip olduğunda; kent yıkımı yurttaşsızlık, katılımsızlığa dönük mücadele içinde olur. Türkiye'de Gezi direnişi kentlilik, demokratiklik ve komünlülük bilincine dayalı konfederalizm zihniyetliydi. Kentin her şeyi hakkında söz ve karar sahibi olabilme iradesiydi. Ölü yurttaş değil canlı, özgür, demokratik bilinç ve kültür sahibi yurttaşlığın dile getiriliş biçimiydi. Aynı şey yerel yönetimler açısından da geçerlidir. Halkın katılım sağladığı ve denetlediği söz ve karar sahibi olabildiği demokratik yerel yönetim anlayışı gerekli hatta zorunludur. Belediye, il, ilçe meclisleri işlevsel kılındığı oranda toplumsal

irade açığa çıkacak ve merkezi, katı tekçi yapı bu durum karşısında kendini değiştirme yoluna gidebilecektir. Merkezin ataması, yandaş partici olguları yerine halkın seçtiği bir yönetim demokratiklik ilkesine hayat verecektir. Örgütlü, bilinçli, iradeli bireylerden oluşan toplum, demokratik ahlaki-politik toplum olup her türlü anti demokratik müdahaleler karşısında kendini ve kurumlarını canla başla korur.

Meksika'da Zapatista özerk yönetim modeli de bu bakımdan dikkate değerdir. *"Yerli halkın aldığı karar doğrultusunda, Meksika Devleti'nden yerli topraklarındaki faaliyetler karşılığında 'Toprak kullanım' belgesi talep edilmektedir. Bu talep karşılanmadığında devletin yapmak istediği faaliyete izin verilmemektedir. Devletten gelen bu vergi ise halkın kullanımı için açılmış olan Yerli halk Bankası'na aktarılmaktadır."*[3]

Aynı biçimde Katalan Özerk Yönetimi'nde de bu gelenek ve kültür geçerli olmaktadır. Kendi kendini yönetme, yerel ve evrensel bilinç anlamında demokratik toplumsallaşmadır. Alttan üste doğru örgütlülüğe sahip olmak İspanya'nın merkezi yapısı karşısında çoğulcu demokratik toplum bilincini iradeye kavuşturmaktır.

Dünyanın birçok yerinde ulus devletlerin katı merkeziyetçi, tekçi yapısı artık aşılmayla karşı karşıyadır. Kürtler bu durumu Ali Fırat ile güçlü çözümleyerek asimilasyon, soykırım ve sömürgeleştirme zihniyeti karşısında demokratik moderniteye dayalı demokratik uluslaşma, demokratik konfederalizm, demokratik özerklikle köy, ilçe, il, mahalle, semt daha genel anlamda kent, yerel ve bölgesel özerklikle, yerellikle evrenselliği iç içe geçirmek suretiyle radikal demokrasinin yetkin geliştiricileri konumundadırlar.

Ali Fırat, Kürtlerin yaşamını *"kültürel yaşamı uygarlık yaşamına tercih etmeleri basit bir gericilik veya ilkellikle izah edilemez. Yaşadıkları kültür bir kent sınıf ve devlet kültürü değildir. Kendi içinde otoriterleşmeye, sınıflaşmaya yer vermeyen ve kabile demokrasisinde ısrar eden bir kültürdür. Kürtlerin kolay zapturapt altına alınmamaları bu kültürel demokrasi ile ilgilidir"* tarzında tarihsel kültürel olarak çözümlemesi anlamlıdır. Sümer uygarlığında günümüz kapitalist modernitesine karşı halkların özelde Kürtlerin yürüttüğü mücadele hiç şüphesiz gelenek ve kültür olarak direnmede, kültürel demokraside ısrardır. Özgürlük hareketi kültürel soykırımın amacına ulaşacağı noktada tarih sahnesine çıkmış, yok olmanın eşiğinde duran bir halkın varlığın koruma, form kazanmasına öncülük ederek tarihi tersyüz etmiştir. *"Tarihin betonları arasına gömdük"* denilen noktada sömürgeci ulus-devlete karşı gelenek ve kültür olarak direniş geliştirilmiştir. Sistem de buna karşı kültürel soykırım politikalarını özel savaş ve gladio politikaları ile güçlendirerek özgürlük hareketinin üzerine yürümüştür. 12 Eylül 1980 ile birlikte fiziki ve kültürel soykırım yaygın hale getirilmeye çalışılır. Buna karşı Amed zindan direnişi, akabinde 1984 atılımcı ruhu sömürgeci politikalara dur demiştir. Nato'yu arkasına alıp JİTEM, Hizbullah, gladyocu yöntemlerle 1990'lar sonrası soykırım "tam gaz ileri" denilmiştir. Binlerce köyün boşaltılması milyonların göçü faili belli cinayetler, on binlerce tutsağı ve metropollerde okullarda çocukların zihinsel, ruhsal öğütülmeleri, yatılı okulları biyoiktidar yöntemleri soykırımın boyutunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Fiziki ve kültürel soykırımı, devlet kurmakla değil, toplumun demokratik ulus ve onun bedeni olan demokratik özerkliği inşa etme ile ortadan kaldırmak mümkündür

2000'lerden sonra özgürlük hareketinin direnişi karşısında tıkanan, ideolojik olarak yenilen sömürgeci zihniyet milliyetçiliği de arkasına alarak özel savaşa taktik olarak dinciliğe sarılmasıyla topal ördek misali yoluna devam etmektedir. Yeni özel savaş, Yeşil, kara ve beyaz faşizmle birlikte 2016'da soykırıma yönelirken özgürlük hareketinin özyönetim direnişi ile çöktürme planını (modern şark ıslahat planı) boşa çıkarmıştır.

Fiziki ve kültürel soykırımı, devlet kurmakla değil, toplumun demokratik ulus ve onun bedeni olan demokratik özerkliği inşa etme ile ortadan kaldırmak mümkündür. 21. yüzyıl bu anlamda Kürtlere devlet

3 *Demokratik Modernite Dergisi*, Sayı 9.

kurma değil kültürel demokrasiyi inşa şansını ve emrini vermektedir. Yarım asra ulaşan özgürlük hareketi mücadelesinin deneyim, tecrübe ve birikimleri sistemik paradigmasal olarak rojava'da görünür olmaya başlamıştır. Rojava devrimi, kapitalist modernitenin gözünde uyumsuz bir toplum toplumsal modeldir. Çünkü uyumlu modeller yabancı yönetime dayalı ulus devletçi modellerdir. O yüzden uyumsuzluk hali haklar bakımından devrim halidir. Rojava devrimi demokratik toplum devrimidir. Tarihsel kültürden beslenen kadınlar ve onların öncülüğünde özneleşen "politik komün"ün kendisi olmaktadır. Kadın "Jin Jiyan Azadi" olarak demokratik ulus ruhunu ve öz yönetimini inşa ederken demokratik modernitenin özne partisi özgürlük hareketin temel kadrosu öncülüğüdür.

Rojava, devletçi-uygarlıkçı sistemin kadın şahsında tarih boyunca düşürdüğü toplumu yeniden zihniyet estetik ve ahlaki politik olarak uyandırma ve her türlü soykırım karşında bilinçli örgütlü kılıp mücadele eder hale getirmenin modelidir. Rojava Halk Meclisi radikal demokrasinin çekirdeği olan komüne dayanmaktadır. Komünleşmelerle kadın savunma, ekonomi, siyasi, sivil toplum, özgür toplum, adalet, diplomasi vb. alanlarında kendi kendini yerelden genele radikal demokrasi temelinde örgütlemiştir. Halk meclisi aşağıdan yukarıya komünleşmenin, meclisleşme'nin zirvesi olmaktadır. İç örgütlenme ve çalışma sisteminde ise kongre-gel sistemini esas almaktadır. Kooperatif ve akademiler ile konfederalizm sisteminin daha fazla yetkinleşmesi sağlanmaktadır. Demokratik konfederalizm demokratik uluslaşmanın kendisidir. Demokratik uluslaşma da radikal demokrasi ile kendi olma biçimidir, bilinci ve yaşamıdır.[4]

Rojava'da inşa edilen demokratik ulus modeli sadece Kürtlerin değil, o topraklar üzerinde yaşayagelen tüm farklılıkların özgürce bir arada demokratik birlik içinde yaşamasıdır. Sadece kendini düşünmeyen, farklı toplulukları özneleştiren Suriye'nin bütünlüğünde demokratik sistemi inşa mücadelesi veren ve Suriye şahsında Türkiye, Irak ve İran toplumlarına da model olma gücündedir. Bunlarla yetinmeyen Ortadoğu ve insanlık bakımından güzellik ve evrensellik ilkesine hayat veren özgür birey özgür toplum yaşayış biçimidir.

Sonuç yerine;

Ortadoğu'da halkları kapana almaya çalışan çarmıh mekanizmasını düzeneğini kuran kapitalist modernite ve onun celladı, ulus devletin kültürel soykırımına karşı halkların da kültürel demokrasi temelinde demokratik modernitenin özgürleştiren, demokratik ulus, demokratik konfederalizm ve demokratik özerklik modeli ile bu kıskaçtan kurtulabileceğini belirtmek gerekmektedir. Bunun için de Ingeborg Bachman'ın dediği gibi *"yeni bir dil olmadan yeni bir dünya olamaz" sözüne kulak vermek kadar yeni bir zihniyet olmadan da doğru bir dünyanın olamayacağını bilerek her türlü soykırıma karşı Ali Fırat'ın "…sosyalizm sadece devrim demek değildir, topluma demokratik katılım ve kapitalizme karşı bilinçli ve eylemli yaşamdır*" ilkesinin de özümsenmesini gerektirmektedir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

4 *Demokratik Modernite Dergisi*, Sayı 16.

İnsanın Gelişim Diyalektiği: Eleştiri ve Özeleştiri Kültürü

Ergin Atabey

Oluş, gelişim ve gerçekleşme evriminin varoluşsal niteliği ikilemdir. Evren'in varoluşu,evrendeki canlıların kendileriyle ve birbiriyle ilişkisi, çelişkisi ve değişimi varoluşsal dualiteye dayalıdır. Newtonculuğun iddia ettiği gibi varlık mutlak zaman ve mekan içinde izole olmuş ve sadece dıştan etki eden bir kuvvet yoluyla birbirine bağlanan bağımsız olgular değildir. Evren'in varoluşu halistik dualiteye bağlı gerçekleşmiştir. Evren ve evrendeki her şey ayrı bütünün birbiriyle ilişki ve çelişki içindeki varlıklardır. Her elektron ve her varlık evrende bir etkileşim noktasıdır. Hiçbir varlık evren okyanusu içinde kendi başına bir ada değildir. Her varlık evreni anakaranın bir parçası ve tamamlayanıdır. " tamamlayıcılık ilkesine göre varlığın şu yada bu olarak görülmesi koşulların tümüne bağlıdır " [1]

Eleştiri-özeleştiri de varlığın varoluşundaki dualitik öze bağlıdır. Eleştiri-özeleştirinin bir yönü sorgulayıcılık diğeri ise özgücün ortaya çıkarılmasıdır. Bu yönleriyle sorgulayıcılık ve özgücün açığa çıkartılması salt insanla sınırlandırılamaz. Ali Fırat " Ben kimim sorusuna yanıt evrenin nihai amacı olabilir."[2] der. Evrenin bu amaçla kendini sorgulaması potansiyelindeki özgücü açığa çıkarıp gerçekleşmiş olabilir. İnsan bilinci ve sorgulaması boşlukta oluşmadığına göre evrenin bilinci ve sorgulamasına bağlı olarak süreç içinde farklılaşıp özgünlük kazanmıştır. Fotonun önüne konulan çift ve tek yarıklı deneye göre foton sorgulamaya gidip, eğer deney tek yarık ise parçacık, çift yarık ise dalga biçiminde görünmeyi tercih eder. Bu bağlamda bilinci ve sorgulamayı, potansiyelindeki özgücü açığa çıkarmayı geriye doğru en ilkel canlıya ve büyük patlamaya dek izleyebiliriz. Evren ve insan aynı töze , bilinç sistemine ve fiziğe sahiptir. Deneyimde salt insana özgü değildir. Dolayısıyla farklılık ve özgünlük olsa da oluş, gelişim ve gerçekleşme aynı dinamiğe sahiptir.

İnsanın diğer varlıklardan en önemli ayırt edici niteliği bio-kültürel olmasıdır. İnsan her edimini kültürleştirmiştir. Bu anlamıyla eleştiri-özeleştiri insanın en önemli itekleyici kültürel niteliğidir. İnsanın kendisini ve içinde yaşadığı doğayı sorgulaması sonucu kendinde yarattığı farkındalıkla eleştiri-özeleştiri olgusunu geliştirmiştir. İnsanın insanlaşması gereksiniminin bir sonucu olarak eleştiri-özeleştiri diyalektiği açığa çıkmıştır. İnsanın gelişimi ve gerçekleşmesi insanlaşma doğasına uygun olarak sağlanması eleştiri-özeleştiri diyalektiğine bağlı olurken; eleştiri ve özeleştiri diyalektiğinin saptırılması ise insanı kendi gelişimi mecrasından saptırmış ve varoluşsal niteliğinden yabancılaştırmıştır.

Hiyerarşik, devletçi- iktidarcı uygarlığın geliştirilmesiyle insanlık doğal varoluş mecrasından saptırılmıştır. Bu aynı zamanda eleştiri-özeleştirinin saptırılmasıdır. Bunun sonucudur ki günümüzde insanlık simülarkın ve sanallığın esiri kalınmıştır adeta. Red ve kabul ölçüleri flulaşmış ve reddi miras durumu yaşanmaktadır. Bu bağlamda toplumsallığın varoluş niteliğine bağlı olan pozitif eleştiri ve özeleştiri diyalektiğine gereksinim vardır. Pozitif eleştiri- özeleştiri genelde hiyerarşik, devletçi- iktidarcı uygarlığa, özelde kapitalist moderniteye karşı negatif bir duruş ve direniştir. Ancak aynı zaman ahlaki ve politik toplu-

1 Donah Zohar , *Kuantum Benlik*, s.21,

2 Ali Fırat , *Demokratik Ulus Çözümü,* s.271

mun yeniden inşasıdır. Bu çalışmamızda eleştiri-özeleştiri olgusunu pozitif eleştiri-özeleştiri diyalektiği perspektifinden anlamaya çalışacağız.

Eleştiri Özeleştiri Diyalektiğinin Gelişimi

İnsanın kendi farkına varması ve kendini tamamlama arayışının sonucu olarak geliştirdiği eleştiri-özeleştiri olgusunu kavramlaştırmaların ötesinde toplumsal varoluşun dolasıyla iç içe ele almak gerekir. Kavramlaştırma insanlık tarihinde önemli rol oynanmıştır. Ancak unutmamak gerekir ki her kavramlaştırma gerçeği ifade etmez. Özellikle ideolojik hegemonya temelinde geliştirilen kavramlar gerçeğin perdelenmesinde ve saptırılmasında başat rol oynatmıştır/oynamaktadır.

Felsefe vb. sözlük veya kaynaklarda özeleştiriye pek rastlanmazken eleştiri ise, bir konunun, bir düşüncenin yada kimsenin eylemlerinin çözümlenerek benzerleriyle Ya da ideal olanla karşılaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım eleştiriyi salt bilgi sosyolojisi açısından ele aldığı; eleştirinin hangi temel gereksiniminden doğduğu; ve eleştirinin ölçü ve ilkelerini veremediği için sorunludur. Bağlantılı olarak özeleştiriye diyalektiği kurulamamıştır. Bu nedenle de yanıltıcıdır.

Eleştiri ve özeleştiri diyalektiği insanın varoluşsal doğası ve gelişimi ile iç içedir. Ali Fırat "özeleştiri insanın kendi zaaflarına yetmezliklerine ve yanlışlarına karşı yürüttüğü savaştır. Eleştiri, diyalektik işleyiş tarzına uygun olmayanı açığa çıkarıp gidermeyi amaçlar. Gelişmenin mecrasında olmasını ve doğaya uygun akışını esas alır." [3]der.

Ali Fırat'ın eleştiri-özeleştiri tanımı özünde insanın öz güç potansiyelinin açığa çıkartılması doğru temelde işlevselleştirilmesidir. İlk insanların durumu zayıflık ve yetmezlik içermektedir. Ancak bu statik bir doğaya sahip değildir. İnsanın birinci doğa ve yaşam karşısındaki zayıflığı insanı özgücünü açığa çırpmaya yöneltmiştir. Eleştiri-özeleştiriyi insanın ontolojik yapısının bir niteliği kılan bu bağdır. Bu bağlamda insanın kendisini ve doğayı sorgulaması farkındalığını geliştirmiştir. İnsanın farkındalığı insanı kendi özgüç potansiyeline ve birinci doğayı anlamasına yol açmıştır. İki süreç veya durum iç içedir. Farkındalığın ve sorgulamanın şartları ve koşulları özeleştiri ve eleştirinin koşul ve şartlarıdır da. Farkındalık ve sorgulama boşlukta, şartsız ve koşulsuz gelişmeyecektir. İnsanın yaşamına yön verecek ölçü ve ilkeler adım adım bu esas üzerinden geliştirilmiştir. Evrendeki canlı yaşamın oluşması için maddi dünyanın temel blokları (fermionlar) ve temel ilişki parçacıkları (bozonlar) nasıl temel koşul ve şart ise insan için ölçü ve ilkelerde benzer vazgeçilmezliğe sahiptir. Toplumsal yaşam söz konusu ilke ve ölçüler etrafında ve yönlendiriciliğinde olmuştur. Oluşturan ve gerçekleştiren ilkeler ahlaki ve politik nitelik olarak kavramsallaştırılmıştır. Yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi eleştiri ve özeleştiriyi belirleyen ve yönlendiren ahlaki ve politik niteliktir. İnsan öz güç potansiyeline açığa çıkarıp işlevselleştirirken ahlaki olanın iyi, güzel ve doğru niteliğini esas alır. İnsanın özgüç potansiyelini açığa çıkaramaması insanı insanlaştırmayacağı gibi,ölçü, ilke ve estetikli kazandıramadığında açığa çıkan potansiyel yıkıcı ve yok edici olacaktır. Bu yönüyle insanın farkındalığı sadece kendini oluşturmaya ve gerçekleştirmeye yol açmamıştır. Oluşun ve gerçekleştirmenin niçinini ve nasılını da belirlemiştir. Xwebûn, yani kendi olma durumu bu temelde açığa çıkmıştır. Nasıl ki yetmezlik , zayıflık, güç getirememe xwebûn olamama durumuysa aşırılık, yıkıcılık ve yok edicilik de xwebûn olmaktan çıkmaktır. Tamda bu gerçeklikten dolayı hem oluşturucu hemde optimal olgu olarak eleştiri-özeleştiri olgusu gelişmiştir. Denilebilir ki, insanın ilk sezdiği veya farkına vardığı salt kendi yetmezliği, zayıflığı değildir. İnsan potansiyelinin varlığını, onun kendinde haps edildiğini de sezmiştir; eğer açığa çıkan potansiyel ilke ve ölçülere bağlanmazsa kendi sonunu da getirebileceğinin farkına varmıştır.

Bu bağlamda insanın varoluşu ve gerçekleşmesi çok yönlü bir hesaplaşma içinde olmuştur. İnsan eleştiri-özeleştiri hesaplaşmasıyla kendi potansiyelini hapseden kendine yönelmiştir. Açığa çıkan potansiyelinin aşırılığına, yıkıcılığına ve yok ediliciğine karşı mücadele etmiştir. Yine birinci doğanın zorluk ve engelleyici koşullarına karşı direnerek yaşamına göre ona biçim vermiştir. Tüm bu eyleyişlerde yoğun bir ilişki , çelişki ve gerginlik vardır. Büyük hesaplaşmanın açı-

3 Ali Fırat, *Bir Halkı Savunmak*, s.271

ğa çıkardığı çelişkileri pozitif inşacılığa, iliskileri optimal dengeye ve gerginliği ise bir yaratıcılığa dönüştürme gereksinimi vardır. Günümüzdeki anlamlarıyla olmasa da söz konusu hesaplaşma eleştiri-özeleştirinin iyi-kötü, doğru-yanlış ve güzel çirkin ölçüleriyle olmuştur. Yaşam iyi, doğru ve güzel yaşamak istemiyorum bu insanlığın hep en temel çabası olagelmiştir. Bu da eleştiri ve özeleştirinin temel ilkelerinden biri olan neyin aşılması ve neyin inşa edilmesinin belirlenmesidir. İnsanın yaşam hesaplaşması zaten varoluş doğasına göre bir mecra yaratmasıdır. Ahlaki ve politik olarak bunun anlamı ise yaşamsal olarak iyi, doğru ve güzel olanı arayıp bulmak ve en iyi, doğru ve güzel şekilde inşa etmektir. Bu anlamda hesaplaşmada yönlendirici olan ahlaki ve politik niteliktir. İnsanın varoluş doğasına göre eleştiri-özeleştiriyi belirleyen yönlendirici niteliğidir. Söz konusu yönlendirici nitelik olmaksızın insanın diyalektik gelişimine de rol oynayan eleştiri-özeleştirinin ayırt ediciliği ortaya çıkmaz. Bu anlamda ahlaki ve politik niteliğe dayalı olan eleştiri-özeleştiri insanın varoluş niteliğine göredir ve bu temelde gelişmiştir. Bu ayrım olmaksızın olumlu-olumsuz eleştiri-özeleştiri farkı ortaya çıkmaz. Ahlaki ve politik nitelik yaşam, üretim ve paylaşım eyleyişine yön verir, kalıcılaştırır ve süreklileştirir.

Öte yandan eleştiri-özeleştiri teknik bir mekanizma veya salt belli periyot ve aralıklarla başvurulan bir olgu değildir. Eleştiri-özeleştiri anlam verici, yorumlayıcıdır. Yorumlamayan bir eleştiri-özeleştiri somutluk kazanmaz. Dolayısıyla aşılması ve inşa edilmesi; reddedilmesi ve kabul edilmesi gerekenin ne olduğu anlaşılamaz. Yine yorum rastgele olmaz. Bu noktada da eleştiri-özeleştirinin ölçü-ilke koyuculuğu ortaya çıkıyor. Son olarak da eleştiri-özeleştiri eğitici ve dönüştürücüdür. Xwebûn olmada eğiticiliğin ve dönüştürücülüğün rolü belirleyicidir. İnsandaki özgücü açığa çıkaran eğitici ve dönüştürücü niteliktir. Eğitim, özünde terbiye olma halinin eyleyişidir. Eğitimin terbiye eyleyişi olmadan insanın dönüşümü, bilinç, ölçü ve ilke kazanması, değer yaratması imkansızdır. Bu anlamda en büyük eğitici ve dönüştürücü güç de ahlaki ve politik toplumdur. Salt bu yönüyle de değil; eleştiri-özeleştirinin yorumlayıcı ve ilke-ölçü koyucu gücü de ahlaki ve politik toplumdur. Her üç boyutun iç içeliğini sağlayan ve geliştiren zemin toplumsallıktır.

"Tanrı'nın ölümü" ve Reddi Miras

Tarih boyunca insanın en temel sorunu doğal oluşum ve gelişim mecrasından saptırılması olmuştur. İnsanın diyalektik gelişiminin saptırılması insanlık açısından her zaman tehlike çanlarının çaldığı anlamını taşımıştır. Kapitalist modernite ile birlikte böylesi bir sürece girilmiştir. İnsanın diyalektik gelişiminin en çok saptırıldığı dönem kapitalist modernite dönemidir. Bu da kapitalist modernite ile geliştirilen diyalektik, eleştiri ve özeleştiri gerçeğiyle bağlantılıdır.

Terry Eagleton aydınlanmanın tanrı'yı öldürmesiyle kültürü tanrı yerine ikamet ettiğini belirtir.[4] Ancak ikame edilen kültürün niteliği ve öldürülen tanrının toplumsallıkla bağı ve anlamı konusunda pek bir şey söylemez. "Tanrı'nın Ölümü" simgesel bir kavramdır. Fakat çift anlamsallığı olan bir simgeselliktir. Birincisi ölen ve öldüren faillik ile ilgilidir; ikincisi ise yerine ikame edilen ile bağlantılıdır. Bu çift yönlü simgeselliğin taşıdığı anlamı en yakın bir şekilde Margaret Thatcher'in 1930'lu yıllarda söylediği "Toplum diye bir şey yoktur." sözü anlatmaktadır. Thatcher'in sözü aydınlanmacılığın ve pozitivizmin, dolayısıyla kapitalist modernitenin amacını, diyalektiksel hakikatini ve eleştiriselliğini ifade ediyor.

Gerek "aydınlanmacı" pozitivizmin ve gerekse de kapitalist modernite güçlerinin eleştiri hedefinde kilise olsa da karşı çıktıkları ve eleştirdikleri tek başına kilise olmamıştır. Tarihsel olarak dinsellik ve tanrısallık iç içe olmuştur. Her ne kadar özünden saptırılsa da kapitalist modernite döneminde de tanrısallık ve dinsellik toplumsallığı ifade etmiştir. Dolayısıyla aydınlanmacılığın, pozitivizmin tanrısallık ve dinsellik adı altında hedef aldığı ve kapitalist modernite güçlerinin de parçalayıp tahakkümüne almak istediği toplumsallıktır. Bu bağlamda toplumsallığı anlamsal ve yapısal olarak yok edip ya da parçalayıp hegemonyalarını kurmak istemişlerdir. Çünkü anlamsal ve yapısal olarak toplum etkisizleştirilmeden hegemonyalarını kuramazlar. Parçalanmış ya da inkâr edilip bastırılmış toplumsallık gerçeği karşısında ancak dünyaya hâkim olabilirler. Bu anlamıyla aydınlanmacılığın, pozitivizmin eleştirisi ve kapitalist modernitenin varoluşu ve doğrusal zamanı anti-toplumcudur. Bu

4 Terry Eagleton,*Tanrı'nın Ölümü ve Kültür*

nedenle tanrısallık ve dinsellik ve dolayısıyla toplumsallık önlerinde engeldir. Bu nedenle tanrısallık ve dinsellik ve dolayısıyla toplumsallık önlerinde engeldir. Varoluşları bu engelin ortadan kaldırılmasını sağlar.

Kültürel ve fiziki soykırımlar aydınlanmacılığın ve pozitivizmin eleştirisinin ürünüdür

Elbette tümden kapitalist modernite güçleriyle aydınlanmacılar arasında bir özdeşlik kurulamaz. Ancak aydınlanmacıların eleştirip reddettikleri ile kapitalist modernitenin yok etmek istediği hedef aynı olduğundan objektif olarak aynı noktada buluşmuşlardır. Aydınlanmacılar aklın ve pozitivizmin yasalarını hâkim kılarken; kapitalist modernite güçleri ise kapitalizm, endüstriyalizm ve devletinin yasalarını (ulus-devlet) egemen hâle getirirken hedeflerine ahlaki ve politik toplumun anlamsallıkları ve yapısallığı vardır. Tarih boyunca bu türden yasa koyma ahlaki ve politik toplumu hedef almıştır. "Yasa ve kural koymak yabancı kaynaklıdır. Bu yabancı, dış bir işgalci güç olabileceği gibi, toplumun içinden sivrilen bir azınlığın egemenliği biçiminde de ortaya çıkabilir. Her iki durumda da topluma ve ahlaka yabancılaşma ve düşmanlık söz konusudur. Toplumu denetleme, kontrol altına alma ve üzerinde iktidar kurmayı amaçlar. Bunu kendi hükmü, yasası, kural ve kaideleri ile yapar. (…) Tüm bu yasa ve kurallar topluma köleci bir hizmet ve sorumluluklar yükler."[5] Köylülüğü, zanaatkarlığı, etnik ve dini toplumu ve cadı adı altında kadını zihniyet ve yapısallığıyla hedef alan her iki yasacılık bir yerden sonra iç içe geçmiştir. İkisini birbirinden ayırmak imkânsızdır. Ahlaki ve politik toplumun tüm değerlerini gerici, ilkel, faydasız ve yok edilmesi gereken kalıntılar olarak ilan eden aydınlanmacı, pozitivist yasa ile ulus-devlet yasacılığı birbirine gereksinim de duyar. Aydınlanmacı ve pozitivist eleştiri kapitalist modernite güçlerini eğitip onlara gerekli olan paradigmasal, ideolojik ve hukuki malzemeyi ve meşruluğu sağlarken, kapitalist modernite güçleri de bunu amaçları doğrultusunda pratikleştirmiştir. Bu temelde aydınlanmacılığın eleştirisi ile kapitalist modernite güçlerinin pratiği birbirini tamamlamıştır. Bu aynı zamanda bir bağımlılık ilişkisidir de. Bu bağımlılık ilişkisidir ki kapitalist modernitenin üçlü sacayağı olan kapitalizme, endüstriyalizme ve ulus-devlete yol açmıştır.

Tanrısallık olarak toplumsallığın anlamsallık ve yapısallığına karşı savaş açan ve reddi miras üzerinden kendini var eden aydınlanmacılığın ve pozitivizmin özeleştiri boyutu doğallığında olmayacaktır. Geliştirdikleri devletçi ve egemenlikçi yasacılığa karşı toplumu sorumlu kılarken, toplum ve doğa üzerinde her tür tasarrufta bulunmayı hak olarak bellemiştir. Tanrı'yı öldürdükleri için her şey serbest bırakılmıştır. Tanrısallık özünde ahlaki ve politik toplumun ölçü ve ilkeleridir. Bu ilkeler ve ölçüler aşındırılıp komikleştirildiğine (Tanrı'nın Ölümü) göre yıkıcılığı, yozluğu ve bencilliği engelleyen güç de etkisizleştirilmiştir. Artık her şey mübahtır. Tanrı'nın ölümü gerçekleştirildiğine göre, normal yerine anormalliğin, toplumsallığa karşı sorumluluğun yerine reddi mirasın, sapkınlığın; soy değerlere bağlılığın yerine yozluğun ve soysuzluğun; toplumsallık yerine bireyciliğin; birey yerine köle devlet vatandaşlığının geçmesi kaçınılmaz olur. Tüm bunların sonucudur ki kapitalist modernite döneminde tarihin en kapsamlı kültürel ve fiziki soykırımlar gerçekleştirilmiştir. Aydınlanmacılık ve pozitivizmde özeleştiri kültürü olmadığı için toplum kırım ve soykırım irrasyonel ve denetlenemeyen sapkınlık olarak tanımlanmıştır. Ya da kimi kişilerin fantezisi olarak ele alınmıştır. Bu şekilde büyük bir benmerkezci kibirle aydınlanmacılık, pozitivizm ve kapitalist modernite güçleri aklanmaya çalışılmıştır.

Oysa kültürel ve fiziki soykırımlar aydınlanmacılığın ve pozitivizmin eleştirisinin ürünüdür; onun toplumsal mühendisliği ve icat ettiği kültür böylesi sonuca yol açmıştır. Çünkü toplumsal gerçekliğin çoklu niteliği varoluşundaki ahlaki ve politik ölçüleri, ilkeleri reddedilmiştir. Reddedilen de yok edilmesi gerekir. Aydınlanmacılığın, pozitivizmin evrensel yasacılığına uymayanın yok edilme süreci toplumkırım ve soykırımla sonuçlanmıştır. Peki postmoder-

5 Engin Elbistanlı, *Demokratik Modernite Dergisi* Sayı 25, 2018 S. 86-87

nizm modernizmin özeleştirisi olabilir mi? Postmodernizm bir özeleştiri olmaktan ziyade, bir yönüyle direnen ahlaki ve politik toplumun yok edilemeyeceğinin itirafıdır. Öte yandan aydınlanmacılığın, pozitivizmin, dolayısıyla kapitalist modernitenin eklektik ve utangaç eleştirisidir. Çünkü postmodernizm modernizmin amaç ve hedeflerine bağlıdır; onları doğru buluyor. Buna göre projede sorun yok. Sorun, projenin uygulanmasındaki aşırılıklardır. Bu yönüyle postmodernizm hem eksiklik ve fazlalıklarını gidermek hem de orijinal projeyi gerçekleştirmek istemektedir. Bu bağlamda homojenlik yerine melezliği ve fluluğu ikame etmiştir. Yerelliği tanıması ise kapitalist tüketiciliğin ve piyasa kurallarının küresel çapta yaygınlaştırma hedefiyle bağlantılıdır. Özgürlüğün ölçütü ise tüketiciliktir. Kim ne kadar tüketiyorsa o kadar özgürdür. Farklılık ise sadece retorikseldir. Zaten Federica de Onis postmodernleşme kavramını 1930'lu yıllarda geliştirirken moderniteye karşı küçük bir tepkiyi anlatmak için kullanmıştı. Dolayısıyla postmodernizm bir özeleştiri ve kopuş değildir. Kapitalist modernitenin restorasyonu ve yeni koşullara uyarlanmasıdır. "Post" ön eki ne modernite karşıtlığıdır ne de modernitenin yadsıyışıdır. Tersine postmodernite modernitenin kapitalizm, endüstriyalizm ve ulus-devlet formunun özüne bağlıdır. Bu üç sacayağa dayanarak meta üretimini, enformasyon teknolojisini, hizmet vb. piyasalarının yeniden yapılandırılmasının koşullarını oluşturmak temelinde rol oynamıştır / oynamaktadır. Gerçekliğe uymayan dönemselleştirmeler bir modernite hastalığıdır. Bu hastalık sonucudur ki postmodernite ayrı bir dönem olarak tanımlanmıştır.

Marksist eleştiri-özeleştiri modernizm karşısında bir kopuş, yadsıma alternatifini inşa girişimi olarak ortaya çıktıysa da bu amacını gerçekleştirememiştir. Marks eleştiri kavramını hemen hemen tüm eserlerinin adı olarak kullanır. Marks'ta eleştirinin iki boyutu vardır. Birincisi, düşünceye özgü bir ölçü koyuştur. Bu yönüyle yaşamı felsefi kılma eylemi olarak eleştiriyi geliştirmiştir. İkincisi ise, burjuva ekonomik sisteminin eleştirisi ve kendi sisteminin açıklanması ve geliştirilmesine yöneliktir. Bu bağlamda Marksist eleştiri kurulu kapitalist sistemin yapısökümü üzerine sosyalist ve komünist toplumun teorisini, bilimini ve söylemini inşa etme olarak somutlaşır. Bu yönüyle Marksizm kapitalist modernitenin anlamsallığı ve yapısallığıyla sunduğu vaadin ifşasını sağladı. Ona karşı bir karşı koyuşun yolunu gösterdi. Toplumu kendi potansiyelini açığa çıkarmaya davet etti.

Ancak tüm hususlar Marksist eleştirinin kapitalist moderniteyi aşmasına yetmedi. Çünkü Marksizm modernlik projesini kökten yadsımıyor. Dahası aydınlanmacılığın ve pozitivizmin sol versiyonu olarak ortaya çıktı. Bu nedenle ahlaki ve politik topluma karşı tavrı, yaklaşımı aydınlanmacı ve pozitivisttir. Marksizmin modernitenin anlamsal ve yapısal yasacılığına uymayan her tür toplumsal zihniyet ve değerleri arkaik, gerici, ilkel ilan edip yok edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Burjuvaziyi ve kapitalizmi bu nedenle ilerici ve devrimci olarak tanımlamıştır. Buna göre burjuvazi ve kapitalizm geleneksel toplumu ortadan kaldırıp yeni bir üretim ilişkilerini geliştirecektir. Sosyalizm ve komünizme bu temelde geçilecektir.

Marks özgün olarak özeleştiri üzerinde durmamıştır. Marks ve Engels açısından özeleştiri kendiliğinden bir durum olarak pratikte var olmuştur. 1848 Devrimci sürecin gidişatına dair öne sürdükleri öngörülerin çıkmamasındaki yanılgıları olarak özeleştiriyi ele almışlardır.

Marksist akımda özeleştiri olgusu Lenin'le başlar. Ancak bu da parti eksenlidir. Buna göre partinin yanılgılarını düzeltmek, bu temelde kendini ve kitleleri eğitmek gerek. Bir siyasi partinin en önemli ve güvenilir tutumu kendi yanılgıları karşısındaki duruşu ve ciddiyetidir. Bu anlamıyla özeleştirinin öznesi partidir.

Stalinizmle birlikte eleştiri-özeleştiri kişilere kaymıştır. Stalin şahsında parti dokunulmaz kılınırken, kişiler şahsında eleştiri-özeleştiri devletçi-iktidarcı oyun ve komploların ve irade kırıcılığının ve itaatin aracı kılındı. Bu durum bir taraftan toplumsal ve bireysel travmalara yol açarken öte yandan da reel sosyalizmin çözülüşünü beraberinde getirmiştir.

Genelde marksizmin özelde ise reel sosyalizmin eleştiri-özeleştiri ahlaki ve politik toplumun ölçü ve değerlerine göre geliştirememesinin sonuçları ağır olmuştur. Sadece marksizmin sistemiçileşmesine yol açmamış, büyük bir hayal kırıklığını da yaratmıştır.

Pozitif Eleştiri-Özeleştiri

Pozitif eleştiri-özeleştiri demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü paradigmanın eleştiri-özeleştiri tarzı, kültürüdür. Bu anlamda paradigmasaldır. Her yönüyle devletçi-iktidarcı paradigma, zihniyet, sistem ve kişilikten kopuşu ifade eder. Evrensel oluş, gelişim ve gerçekleşme diyalektiğini esas alır. İnşacı ve direnişçidir. Toplumsallığın ahlaki ve politik niteliğine dayanır. Ahlaki ve politik toplumu bastıran, yok etmeye çalışan veya yozlaştıran devletçi-iktidarcı odaklara karşı direnişi esas alırken, ahlaki politik toplumu inşa eder.

Bu bağlamda pozitif eleştiri-özeleştirinin kapsamı ve niteliğini Ali Fırat'nin şu çarpıcı çözümlemesinde görmek mümkündür: "Aslında negatif bir duruş gerekiyor: sistemin hakikat rejimine her cepheden olumsuz davranmak! Kuru bir cephe alıştan bahsetmiyorum. Onu çözerek karşı duruşun sergilenmesi gerektiğini belirtiyorum. Sadece iktidar ağlarına karşı değil, sömürü odaklarına karşı da ancak bu odakların her yerinde karşılarında anlamlı direniş ve topluluk inşa çabaları geliştirilirse, sistem püf noktasından yakalanmış olur."[6]

Ali Fırat'ın ortaya koyduğu çerçeveyi kopuş, direniş ve inşa boyutlarıyla somutlaştırmak mümkündür. Bu anlamda pozitif eleştiri-özeleştiri öncelikle evrenin, doğanın ve toplumun varoluşsal niteliğinin çözümlenmesini gerekli kılar. Varoluşun niteliği anlaşılmadan evrensel oluş, gelişim ve gerçekleşme diyalektiği anlaşılamaz. Dolayısıyla reddedilmesi, karşı durulması veya kopulması gereken de belirlenemez. Bu nedenle Ali Fırat ahlaki ve politik nitelik üzerinde durur. Pozitif eleştiri ve özeleştiri de toplumun ahlaki ve politik niteliğinin oluş, gelişim ve gerçekleşme diyalektiğine odaklanır. Kabul ve ret ölçülerini ona göre belirler. Eleştiri ve özeleştiriyi buna göre ortaya koyar. Buradan hareketle evrenin, doğanın ve toplumun varoluş tarzının karşıtı olarak gelişen beş bin yıllık devletçi-iktidarcı sistemin eleştirisini kopuş temelinde geliştirir. Kopuş eleştirisi aynı zamanda özeleştiridir de. Çünkü beş bin yıllık devletçi-iktidarcı sistem kendi zihniyet ve kişiliğini yaratmıştır. Sistem eleştirisi bu yönüyle kopuşu esas almaktadır.

6 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü* I S. 35,

Bu bağlamda Ali Fırat, "… modernitenin bir zırh gibi giydirildiği deli gömleğini çıkarır gibi nefret ederek bu yaşamdan vazgeçeceksin. Gerektiğinde her an kusarak içindeki bu yaşamdan mideni, beynini, bedenini arındıracaksın. Sana dünya güzeli gibi kendini sunsa bile içini kusarak yanıt vereceksin."[7] diyor. Pozitif eleştiri-özeleştiri sistem eleştirisini geliştirirken kopuş anlamında yüreği, beyni, mideyi ve bedeni arındırmayı hedeflemektedir.

Pozitif eleştiri ve özeleştirinin en çarpıcı ve belirgin yanı "Kadın ve Aile" çözümlenmesini geliştirmesidir

Pozitif eleştiri-özeleştirinin devletçi iktidarcı sistem karşısındaki tutumu bu yönüyle topluma da yönelir. Çünkü hiyerarşik, devletçi-iktidarcı sistem toplumu köleleştirip egemenliğine alırken her yönüyle toplumu oluşum, gelişim ve gerçekleşme diyalektiğinden saptırmıştır. Toplumun ahlaki ve politik niteliği bastırılırken toplum yozlaştırılmıştır. Topluma ait olmayan zihniyet, yaşam ve ilişkiler ağı topluma içerilmiştir. Pozitif eleştiri-özeleştirinin rolü, topluma ait olan ile topluma yabancı olan zihniyet, yaşam ve ilişkileri ayrıştırmada ortaya çıkıyor. Kabul ve ret ölçüleri bu noktada da belirleyicidir. Bu nedenle toplum pozitif eleştiri-özeleştiriye tabi tutularak reddedilmesi gerekenler ile kabul edilmesi gerekenler ayıklanır. Toplumun özgücü ve iradesi bu şekilde açığa çıkarılır. İradesizlik, kölecilik reddedilirken, toplumun iradesi ve özgürlük gücü esas alınır. Bu anlamıyla pozitif eleştiri-özeleştiri ne toplumsallık adına toplumun yaşadığı ve yaşattığı her şeyi kabul eder ne de reddeder. En anlamlı eleştiri-özeleştiri öze ait olan ile yabancı olanın ayrıştırılması; öze ait olanın geliştirilmesi, yeniden inşa edilmesi; yabancı olanın ise reddedilmesi ve ona karşı direnilmesidir.

Ali Fırat, denilebilir ki tarihin en kapsamlı sistem ve toplum çözümlemesini eleştiri-özeleştiri ile geliştirirken, bunu kişilik çözümlemesiyle daha da somutlaştırır. Bu bağlamda tarihin en büyük kişilik

7 Ali Fırat, *Demokratik Uygarlık Çözümü* IV

devrimi Ali Fırat tarafından kişilik çözümlenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Kopuş, direniş ve inşa bu anlamıyla kişilikte somutlaşmıştır. Demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü toplum devrimi adına tüm gelişmeler kişilik çözümlenmesi ve kişilik devrimiyle yaratılmıştır. Kişilik çözümlenmesiyle tamamlanmayan sistem ve toplum eleştirisi-özeleştirisi eksik kalacaktır. Bu bağlamda kişi şahsında devletçi-iktidarcı zihniyet, anlayış ve özellikler mahkûm edilerek ahlaki ve politik nitelik açığa çıkarılmış, geliştirilmiş; kişi irade ve özgüç sahibi kılınıp direnişçi ve inşacı özne hâline getirilmiştir. Ali Fırat, "Tutarlı ve gerçekten dönüştüren bir özeleştiri, birey için en büyük savaş anlamına gelir."[8] diyor. Mücadelenin yüzde doksan sekizi bu alanda verilmiştir. Bu aynı zamanda büyük bir özgüven ve cesaret de yaratmıştır. Eleştiri-özeleştiri bir kültür hâline geldikçe tarihi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yoksa başka türlü özüne ihanet etmiş, eder hâle getirilmiştir; iradesizleştirilip gönüllü kılınmış bir toplum ve bireyden 21. yüzyılın özgürlük, eşitlik, demokrasi öznesi kılınamazdı. Ali Fırat, "Peşinen eklemeliyiz ki tutarlı bir eleştiri-özeleştiriye cesaret eden kişi veya [toplum], zayıf konumda olmayı değil, güçlü konumda bulunmayı ifade ederler. Ancak zayıf ve özgüveni olmayan [toplum] ve kişiler, eleştiri-özeleştiriden kaçar. Bunlar için eleştiri, yıkım demektir; özeleştiri ise, bitiştir. Tersine, özgüveni olanlar için eleştiri-özeleştiri, amaç doğrultusunda daha başarılı olmak demektir."[9] der. Bu anlamıyla başarının sırrı kesinlikle bir kültür hâline getirilmiş pozitif eleştiri ve özeleştirinin büyük nefs savaşı hâlinde ele alınmasındadır.

Pozitif eleştiri ve özeleştirinin en çarpıcı ve belirgin yanı "Kadın ve Aile" çözümlenmesini geliştirmesidir. Özgün olarak cins mücadelesini ele almayan bir eleştiri-özeleştiri kesinlikle tamamlayıcı ve başarılı bir sonuç ortaya çıkaramaz. Bu nedenle doğru bir eleştiri-özeleştiri cins mücadelesini kendi başına ele almak durumundadır. Kadın tarihsel toplumun ilk inşacısıdır. Eleştiri-özeleştiriyi ahlaki ve politik toplumun bir niteliği olarak geliştirmiştir. Kadının oluşturucu, gerçekleştirici ve inşacı yaratıcılığı bu anlamda ahlaki ve politik topluma yol açmıştır. Ama öte yandan kadın şahsında toplum da köleleştirilmiştir. Bu noktada pozitif eleştiri-özeleştiri bir taraftan tanrıçalık kültürünü güncelleştirirken, öte yandan da erkek egemenliğini mahkûm etmektedir. Ali Fırat doğru bir eleştiri-özeleştiri ile kadın için özgürlük düzeyini tanrıçalaşma-melekleşme ve Afroditleşme; erkek için de prometeusleşme oalrak tanımlıyor. Hedeflenen kadın ve erkeğin değişimidir. Pozitif eleştiri-özeleştiri özgür kadın boyutunu jineoloji ve kadın kurtuluş ideolojisi ile somutlaştırmıştır.

Ekolojik toplum ile yamalanamayan bir eleştiri-özeleştirinin ahlaki ve politik niteliği olamaz. Ali Fırat demokratik, ekolojik ve kadın özgürlükçü toplum paradigmasını geliştirirken en büyük özeleştiriyi doğaya karşı vermektedir. Avladığı kuşlara karşı özeleştiri verişi müthiştir; çarpıcıdır. Bu basit anlamda bir özeleştiri-eleştiri değildir. Bununla varılmak istenen toplumsallığın özüdür. Çünkü ekoloji toplumsal varoluşun dayandığı fiziki ve biyolojik doğadır. O olmadan toplumsal oluşum gerçekleşemez. Atmosfer ve biyosferin oluşturduğu doğadan toplumsallık gelişmiştir. Ancak bu gerçeklikten büyük bir yabancılaşma yaşanmıştır. Ekolojik topluma dayalı pozitif eleştiri-özeleştiri bu yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasıdır. Bağlantılı olarak doğaya hakimiyetin ve doğanın araçsallaştırılmasının ortadan kaldırılması yok oluşa doğru hızla giden yaşamın tekrardan canlandırılmasıdır. Bu sağlanmadan tüm özgür yaşam iddiaları havada kalır.

Bu bağlamda özgür yaşam idealinde tutarlılığın ölçütü kopuş, direniş ve inşa diyalektiğine bağlı geliştirilen pozitif eleştiri-özeleştiridir. Bu diyalektiğe bağlı konumlanmayan her duruş, tutum sistemiçileşmeye mahkûmdur. Dahası yenilgili kişilik ve toplum olmaktan kurtulamaz. Bu nedenle tutarlı olmak isteyen kişi öncelikle pozitif eleştiri-özeleştiriyi kendinde bir yaşam kültürü hâline getirmektedir. Ali Fırat'ın dediği gibi: "Başkalarının ölümünü yargılamak isteyenler önce kendilerini yargılayabilmelidir."[10] Böylelikle özgür yaşam gerçeklik hâline gelebilir.

İçindekiler İçin Tıklayınız

8 Bits S. 370

9 A.g.e. S. 372

10 A.g.e. S. 19

Kültürel Soykırım Gerçekliği ve Direniş

Mehmet Uçar

Alman faşizminin dünyada yankılanmasına sebep olan Guernika bombalanmasıyla yaşanan korku, karmaşa ve dehşetin Picasso'nun ünlü tablosuyla anlatılabilmiş 20. yüzyılın savaş karşıtı ikonu olmuştu. Ve bu ikon, o soyutlama dilini kullanarak savaş sonuçlarına karşı tüm insanlığı direnmeye çağırmış, yıllar geçse de o baskıya karşı direnişin varlık sorunsalına adını yazmıştı. Batıda bunlar yaşanırken yaşadığımız coğrafyada, 1850'lerden beri kurulmuş bir kültür sanat endüstrisinin varlığından başlayabiliriz. Bu endüstrinin içinde kültür sanat eğitiminin çeşitli türleri vardı; sanatı ve kültürü sürekli gündemde tutan. 1882'ye gelindiğinde resmi kurumlaşmasını Sanayi-i Nefise ile yapan Osmanlının, topluma ait özellikleri değiştirmek dönüştürmek için bir çaba içine girdiğini görürüz. Cumhuriyet dönemiyle de modernist kurumlara evirilmiştir. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Halkevleri. Türk tarih kurumu, Türk dil kurumu... Bazı sanat eleştirmenleri ve küratörlere göre Osmanlı aslında epistomolojik bir değişim geçirmesi için toplumda bir temel atmış denilmekte. Bunun böyle olmadığını 1891'e gelindiğinde Hamidiye alayları ile askeri bir disiplin üzerinden asimilasyon örgütlenmesine girildiğini görürüz. Bu örgütlenme içinde aşiret mekteplerini ve buna paralel aşiretin önde gelenlerin çocuklarının eğitimlerle kazanılması çabası da bulunmaktaydı. Tüm bunlara rağmen Osmanlı döneminde kısmen kültür özerkliğin den söz etmek mümkünken bakiyesi Cumhuriyet ile kurumları tamamen asimilasyon politikalarına yönelmiştir. Mustafa Kemal'in emriyle İsmet İnönü'nün 1935'de bir dizi il seyahatlerine çıktığı ve 1935 yılında hazırlayıp Mustafa Kemal'e sunduğu gizli Kürt raporu ile başta Kürtlerin kültürel asimilasyonu olmak üzere Ermeniler, Araplar, Nasturiler üzerine yoğunlaşmıştır. Cumhuriyet'in ülküsü ve ilkesinde Türklük yattığından dolayı diğer halkların asimilasyonu birinci koşul olarak öne çıkmıştı. Bununla birlikte bölgede kurulan şimdiki hali OHAL olan birinci ve üçüncü genel müfettişlik idareleri (enspektörlük) eliyle nasıl asimile edileceği bilimsel verilere dönüştürülmüştü. Balıkesir ve Sakarya civarında bulunan Çerkesleri asimile etmek için bu enspektörlüğün ikincisi Balıkesir'de kurulmuştu. İnönü'nün raporunda Erzurum'un sağlam bir Türk merkezi olması gerektiğinden, Erzincan'ın Kürt merkezi olmasıyla Kürdistan'ın kurulması korkusundan bahsettiği bölümleri bu şehirlerin şimdiki halini düşündüğümüzde işletilen asimilasyonun ne kadar başarılı olduğunu görürüz.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi bu coğrafyada da kültürel asimilasyon politikalarının ilk hedefi dil olmuştur. İsmet İnönü'nün raporunda Kürtleşmiş ve kolayca Türklüğe dönecek yerleri okutmak, hatta Kürtlere Türkçe öğreterek Türklüğe çekmek için ilk tahsil ve onun iyi hocası eliyle yapılması etkili bir yöntem olarak belirlenmiştir. Bu yöntemle ayrılık siyaseti bırakılmış gibi gösterilip Kürdün kültürel asimilasyonu yine Kürdün eliyle başlatılacaktı. Diğer yandan bu süreci hızlandırmak için o günlerin Türkiye'sinde baş gösteren Trahom hastalığını bile kültürel asimilasyon politikalarında kullanacaklardı. Devletin Kürtler üzerindeki etkisini arttırmak, sağlık hizmetlerinin seyyar doktorlar vasıtasıyla Kürt merkezlerine girilmesinden geçiyordu. Çünkü halk sağlık hizmetlerine itimat etmişti. Bugün bile sağlık sistemi üzerinden yürütülen politikalar o günlerin örneğidir. Dönemin Türkiye'sinde bunlar cereyan ederken Erivan'da 1935 yılında toplanan Kürdoloji Kongresinde bugünlere ışık tutacak kararlar alınıyordu, bu kongrede aşiret mekteplerinde yetişmiş Bedirxan oğulları da bulunmaktaydı. Bu aşamada aşiret mekteplerinin öngördüğü maya tutmamıştı. Kürdün kültürel birikimiyle var olmasına dair yoğun bir çaba vardı.

Bu kongrede alınan bazı kararlar şunlardır: Kürt'ü Türk kültürü tesirinden kurtarmak. Kürt tarihini yazmak. Kürdistan haritasını yapmak. Kürtçedeki lehçeleri birleştirip tek dil vücuda getirmek, gramerle bir sözlük yapmak ve yazıyı tespit etmek. Bir bütünen başlıklara baktığımızda bir halkın değerleriyle kendisini yaşatması ve maruz bırakılmak istenilen asimilasyona karşı kültürel direniş hattını ördüğünü görürüz.

1935 yılı genel sürecine baktığımızda devletin asimilasyonda dile büyük önem verdiğini ve bu önemi yatılı okullarda Türklük aşılayacak azimli öğretmenlerle öne çıkardığını görürüz. *"Türklerle Kürtler aynı okulda okumalıdır. Bu Kürtleri Türkleştirmek için etkili olacaktır."*[1] Bu öylesine bir kültürel kuşatmadır ki veteriner ve ziraatçilerin köylerde Türkçe propaganda yapmasına kadar gider. Kürt kızıyla evlenecek Türklere bazı hakların verilmesi bile asimilasyon politikalarında bir yöntem olarak benimsenmişti. Buna mukabil, Türklük merkezlerinin oluşturulması ve bu Türklük merkezlerinde Türk kültürü aşılamak hedeflenmiştir, Kürdün kendi kültürüne ait bir arayışı olmaması adına her yol kapatılmalıydı. Devlet dairelerinde bütün memur ve hizmetlilerin özellikle görev başında Kürtçe konuşmasına kesinlikle izin verilmemesi de önlemler arasında yer alıyordu. Türkçe bilmeyen vatandaşlara memur kesinlikle Kürtçe konuşmayacak dışarıdan bir tercüman bulacaktı. Bu yaratılan zorluk vatandaşı Türkçe öğrenmeye zorlayacak. Kürtçe konuşan memurlara önce yazılı ihtar, tekrarı halinde maaştan kesinti, sonrasında Kürtçe konuşmaya devam ederse memuriyetten çıkarılması vardı. Bu uygulamanın gelişmiş halini 12 Eylül 1980 faşizminde Amed zindanlarında oğlunu görmeye giden bir Kürt annenin oğlu ile öğrendiği tek Türkçe kelime "Nasılsın" üzerinden konuşmasını bize hatırlatmalı. 2018 yılında bile halen TBMM'de Kürt vekillerin Kürtçe konuşması X dil olarak tanımlanmakta. Kürt, devlet sistemi içinde alışılmış bir tip değildir. Devletin nazarında Kürt, köyün ağası, aşiretinin reisi, ektiği tarlanın ve kullandığı öküzün sahibiydi. Sadece devletin sözüne itibar etmesi ve emirlerini yerine getirmesi gibi bir tanımı vardı. Raporda göç politikası ile de her yıl belirli sayıda kişinin batı illerine göç etmesinin sağlanması, kalanların da tamamen Türk kültürüne yönlenmesine devam edilmesi vardı. Şimdilerde bu politikanın yerini TOKİ adıyla yapılan yüksek binalarla mahalle ve komşuluk kültürünün bitirilmesi olarak görmekteyiz. Bu aynı zamanda aynı kültürden olanların dayanışmasını, kaynaşmasını da önleyen, birbirinden uzaklaştıran bir tedbir de olacaktı. 1935 lerin Türkiye'sinde Kürt illeri arası yol yapım inşası bile Kürt illerine yönelik hareket ve sevkiyata yönelik olarak düşünülmüş hatta bu yolları askere alınan Kürtlerin (amele) İstihkam taburlarına alınarak yapılması sağlanmıştı. Bugün bile bölgeye gidildiğinde ana yolların gayet iyi asfalt edildiğini telefon şebekelerinin de gayet iyi çektiğini görürsünüz.

Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde uluslararası sözleşmelerce de güvence altına alınan farklı kültürlerin korunması ve yaşatılmasına dönük pozitif hamleler birçok ulus-devletin anayasal düzeyde reformlara yönelmesinde etkili olmuştur. Buna şimdilik kültürel özerklik diyelim. Bu özerklik biçimi teritoryal olmayan, tüzel kişiliğe dayalı bir özerklik biçimine tekabül etmektedir. Aynı zamanda bu özerklik biçimi, topluluk ya da grupların sadece kültürel alanla ilgili düzenlemelerinde özerk davranma haklarının tanınması anlamına gelmektedir. Kültürel özerklik modeli ile ilgili olarak, iki örnek vermek mümkün. Birincisinin, daha çok SSCB'den geriye kalan ülkelerde uygulandığını ifade edebiliriz, ikincisinin de Osmanlı döneminde "millet sistemi" uygulaması ile var olduğunu belirtebiliriz. Bunun sonradan neye dönüştüğünü yukarıda vurgulamaya çalıştım. Öte yandan yakın tarihimizde siyasal atmosferin olumlu olduğu bir dönemde sosyal ve kültürel kurumların; Cegerxwin Kültür Merkezi, Kurdi Der, M.K.M. gibi kurumlar, kültür sanat ve özellikle dil alanında ulus-devlet tarafından yok edilen ya da ciddi anlamda erozyona uğratılan kültürel varlığın yeniden canlandırılması ve inşa edilmesi temelinde gelişme seyretmiştir. Son tahlilde devlet başta kültürel olmak üzere Kürt siyasal gelişimini görerek yeni bir asimilasyon hattı belirlemiştir; kültürel kurumların kapatılması, belediyelere kayyum atanması, seçilmişlerin rehin alınması, parklara verilen Kürtçe isimlerin değiştirilmesi, tarihsel Kürt kişiliklere ait heykellerin yıkılması ve daha birçok örnek 1935'li yılların enspektörlük uygulamasını geliştirecek niteliktedir.

Unutmayalım ki hâlâ bu gelişmelerin şafağındayız! Ama kültürel mirasımızın bilincinde olarak. Ama direnişin bilincinde ve Dünyaya söyleyecek yeni sözü olanlar olarak. Mazlumların ve boyun eğmeyenlerin şanından kimse kaçamaz.

---

1 1935 yılında Atatürk'ün emriyle Kürt illerini, ilçelerini adım adım dolaşan dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün hazırladığı "çok gizli" rapor.